

Sektor turystyczny w Polsce

Ocena – uwarunkowania – perspektywy

Agnieszka Stanimir
Elżbieta Roszko-Wójtowicz

Sektor turystyczny w Polsce

Ocena – uwarunkowania – perspektywy

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2024

Recenzja

Anna Denkowska

Redakcja wydawnicza

Katarzyna Ciach

Korekta

Aleksandra Śliwka

Skład i łamanie

Beata Mazur

Projekt okładki

Beata Dębska

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Publikacja powstała w ramach projektu Akademia Zrównoważonej Turystyki, który jest dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji i Nauki w ramach Programu „Nauka dla Społeczeństwa II”.

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2024

Publikacja dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0). Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

ISBN 978-83-68394-09-2

DOI: 10.15611/2024.09.2

Cytuj jako: Stanimir, A. i Roszko-Wójtowicz, E. (2024). *Sektor turystyczny w Polsce. Ocena – uwarunkowania – perspektywy*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Agnieszka Stanimir ORCID: 0000-0002-9206-9210

Elżbieta Roszko-Wójtowicz ORCID: 0000-0001-9337-7218

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Streszczenie	7
Abstract.....	13
1. Wprowadzenie.....	19
1.1. Cel i zakres monografii.....	19
1.2. Struktura monografii	26
1.3. Metody badawcze, źródła danych oraz narzędzia analityczne	28
2. Znaczenie sektora turystycznego dla gospodarki i społeczeństwa	34
2.1. Rola sektora turystycznego w gospodarce	34
2.2. Wkład sektora turystycznego w tworzenie miejsc pracy	39
2.3. Obroty branży hotelarsko-gastronomicznej	43
2.4. Sektor turystyczny w odpowiedzi na potrzeby seniorów	45
2.5. Wpływ turystyki na środowisko i zrównoważony rozwój	47
3. Ewolucja i wyzwania sektora turystycznego w Polsce na tle Unii Europejskiej przed pandemią COVID-19 i po niej	52
3.1. Rozwój sektora turystycznego przed pandemią COVID-19	52
3.2. Wpływ pandemii COVID-19 na sektor turystyczny	54
3.3. Ocena rozwoju sektora turystycznego po pandemii.....	57
4. Ocena zmian w sektorze turystycznym w Polsce w latach 2010-2023 ..	62
4.1. Sektor turystyczny w Polsce – wybrane charakterystyki	65
4.1.1. Umiędzynarodowienie turystyki w Polsce	70
4.1.2. Charakterystyka sezonowości w turystyce	82
4.2. Wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej – ogólna charakterystyka	87
4.2.1. Wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej – klasyfikacja	88
4.2.2. Zastosowanie wskaźników rozwoju funkcji turystycznej w pracach naukowych	93
4.3. Zastosowanie indywidualnych wskaźników rozwoju funkcji turystycznej	103
4.3.1. Wskaźnik funkcji turystycznej Baretje’a-Deferta	104
4.3.2. Wskaźnik funkcji turystycznej Charvata	108
4.3.3. Wskaźnik funkcji turystycznej Schneidera.....	112
4.3.4. Wskaźnik funkcji turystycznej Deferta	117

4.3.5. Wskaźnik gęstości bazy noclegowej.....	121
4.3.6. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej.....	127
4.3.7. Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej.....	132
4.4. Wielowymiarowa ocena zmian na rynku turystycznym w Polsce.....	143
4.4.1. Dwuwymiarowy wskaźnik funkcji turystycznej	143
4.4.2. Wskaźnik logistyczny.....	148
4.4.3. Syntetyczny miernik rozwoju funkcji turystycznej.....	153
4.4.4. Taksonomiczny Miernik Rozwoju funkcji turystycznej	175
5. Podsumowanie i wnioski	177
5.1. Synteza kluczowych wniosków o dynamice rozwoju sektora turystycznego	177
5.2. Rekomendacje dla polityki turystycznej	179
5.3. Perspektywy na przyszłość.....	181
Zakończenie	189
Literatura	193
Spis rysunków.....	202
Spis tabel	204

Streszczenie

Turystyka jest sektorem o strategicznym znaczeniu, wymagającym wsparcia polityki publicznej, inwestycji w innowacyjne technologie oraz zrównoważonych strategii rozwoju. Monografia podkreśla znaczenie turystyki jako istotnego elementu gospodarki globalnej, jednocześnie zwracając uwagę na jej wpływ na społeczeństwo, środowisko oraz rolę w realizacji celów zrównoważonego rozwoju.

Zgromadzone dane statystyki publicznej na temat sektora turystycznego w Polsce, Europie i na świecie w latach 2010-2023 pozwoliły na wszechstronną ocenę tego sektora za pomocą specjalnych wskaźników dedykowanych temu sektorowi oraz metod wielowymiarowej analizy statystycznej (WAS). Metody WAS w znakomity sposób pozwalają na prowadzenie porównań międzynarodowych, regionalnych, wewnątrzsektorowych czy dynamicznych. Metody te umożliwiają poszukiwanie hierarchii czy klasyfikacji obiektów, jak również zależności w sekwencjach dokonywanych wyborów.

Turystyka odgrywa kluczową rolę w gospodarce, generując znaczną część światowego PKB i zapewniając dużą liczbę miejsc pracy. W Polsce sektor ten charakteryzuje się niższym udziałem w PKB w porównaniu do innych państw europejskich, mimo bogactwa zasobów naturalnych i kulturowych, które mogą stanowić solidną podstawę jego rozwoju. Pandemia COVID-19 miała bezprecedensowy wpływ na globalny sektor turystyczny. W 2020 roku restrykcje sanitarne, zamknięcie granic oraz spadek mobilności międzynarodowej doprowadziły do załamania rynku turystycznego, co znalazło odzwierciedlenie w spadku udziału turystyki w globalnym PKB z 10,4% w 2019 roku do zaledwie 6,23% w 2020 roku.

W Polsce, podobnie jak w innych krajach europejskich, zaobserwowano znaczny spadek liczby turystów zagranicznych. Niemniej jednak wzrost zainteresowania turystyką krajową w drugiej połowie 2020 roku pozwolił na częściową minimalizację strat, co podkreśla znaczenie elastyczności i adaptacyjności sektora wobec kryzysów o zasięgu międzynarodowym. Proces odbudowy wymagał wdrażania nowych technologii, zmiany strategii oraz dostosowania oferty do zmieniających się warunków, co stało się kluczowym elementem analizy niniejszej monografii.

Wybór tematyki książki jest zatem uzasadniony znaczeniem turystyki jako sektora o istotnym wpływie na gospodarkę, a także koniecznością zrozumienia mechanizmów adaptacji i odbudowy sektora w obliczu globalnych kryzysów, takich jak pandemia COVID-19. Analiza ta jest szczególnie istotna w kontekście Polski, gdzie istnieje znaczący potencjał do rozwoju turystyki, ale również potrzeba wdrożenia kompleksowych strategii rozwoju sektora celem poprawy jego konkurencyjności na tle innych krajów.

Monografia ma na celu szczegółową ocenę dynamiki rozwoju sektora turystycznego w Polsce, osadzoną w kontekście globalnym i europejskim. Kluczowe obszary badawcze obejmują aspekty ekonomiczne, społeczne i kulturowe, z uwzględnieniem wpływu globalnych kryzysów, takich jak pandemia COVID-19.

W książce podejmowany jest również problem sezonowości oraz umiędzynarodowienia sektora turystycznego, ze wskazaniem na konieczność dostosowania oferty do zmieniających się oczekiwań turystów i wprowadzania innowacyjnych rozwiązań technologicznych. Podkreślono istotność turystyki w realizacji celów zrównoważonego rozwoju, szczególnie w obliczu współczesnych wyzwań, takich jak zmiany klimatyczne i starzenie się społeczeństwa.

Niniejsza monografia koncentruje się na:

- 1) analizie wpływu turystyki na gospodarkę Polski, Europy i świata przed pandemią i po pandemii COVID-19;
- 2) ocenie procesów odbudowy sektora turystycznego w odpowiedzi na globalne kryzysy;
- 3) identyfikacji możliwości rozwoju sektora turystyki w kontekście zmieniających się trendów technologicznych, społecznych i klimatycznych.

W pracy zastosowano kompleksowe podejście badawcze, wykorzystując dane z instytucji międzynarodowych, takich jak UNWTO, WTTC, OECD oraz Eurostat. Analiza prowadzona była z wykorzystaniem wskaźników rozwoju funkcji turystycznej, m.in.: Baretje'a-Deferta, Charvata i Schneidera. Z metod wielowymiarowej analizy statystycznej wykorzystano klasyfikację hierarchiczną, analizę koszykową, a także metodę TOPSIS, której wyniki umożliwiły wyznaczenie taksonomicznego miernika rozwoju.

Wyniki pracy dostarczają rekomendacji dla decydentów i praktyków sektora turystycznego, obejmujących rozwój zrównoważonej turystyki, wspieranie regionalnych inicjatyw turystycznych oraz adaptację do globalnych wyzwań.

W strukturze monografii wyodrębniono rozdziały, które umożliwiają przechodzenie od ogólnych zagadnień do szczegółowych analiz, zachowując jednocześnie spójność i konsekwencję w realizacji celów badawczych. Uwzględnia ona wpływ turystyki na rozwój gospodarczy zarówno w skali makroekonomicznej, jak i na poziomie lokalnym, podkreślając jednocześnie jej rolę społeczną i kulturową. Zawiera również szczegółową analizę perspektyw sektora turystyki w kontekście wyzwań związanych z realizacją celów zrównoważonego rozwoju. Dzięki takiej strukturze możliwe jest kompleksowe spojrzenie na omawiane zagadnienia, co pozwala na formułowanie trafnych i praktycznych rekomendacji dotyczących dalszego rozwoju sektora turystycznego w Polsce, z uwzględnieniem globalnych wyzwań i dynamicznie zmieniających się trendów.

Rozdział 1 monografii stanowi wprowadzenie do tematyki sektora turystycznego, określając jego kluczowe znaczenie w kontekście gospodarczym i społecznym zarówno w Polsce, jak i na świecie. Turystyka została ukazana jako jeden z najbardziej dyna-

micznych sektorów gospodarki, który w 2019 roku generował 10,4% globalnego PKB. Mimo trudności związanych z pandemią COVID-19, w 2023 roku udział tego sektora w światowym PKB wynosił już 9,1%, co świadczy o jego zdolności do odbudowy i adaptacji.

Jednym z wątków rozdziału jest zróżnicowanie form turystyki, takich jak jednodniowe wycieczki, podróże z dłuższym czasem pobytu oraz turystyka rekreacyjna. Zróżnicowanie to podkreśla konieczność elastycznego podejścia sektora do potrzeb różnych grup turystów. Rozważania obejmują również dynamikę relacji między popytem a podażą w turystyce, która jest modyfikowana przez takie czynniki, jak kryzysy finansowe, zmiany klimatyczne czy konflikty zbrojne.

Wskazano także, że pomimo licznych wyzwań, turystyka wykazuje silną tendencję do odbudowy i dalszego rozwoju. Ten proces wspierany jest przez rosnącą dostępność ofert turystycznych oraz innowacyjne rozwiązania, które umożliwiają lepsze dopasowanie do oczekiwań współczesnych turystów.

Podkreślono istotność wykorzystania wiarygodnych danych statystycznych oraz zaawansowanych narzędzi badawczych w analizie sektora turystycznego. Omówiono trudności związane z dostępnością danych, które mogą różnić się w zależności od źródeł, metod gromadzenia i częstotliwości ich aktualizacji. W rozdziale przedstawiono przegląd kluczowych narzędzi statystycznych, takich jak metody klasyfikacji hierarchicznej oraz modele powiązań, które wykorzystano w kolejnych częściach monografii.

W rozdziale 1 zostają przedstawione teoretyczne i metodologiczne podstawy pozwalające na ocenę dynamiki rozwoju sektora turystycznego w kolejnych rozdziałach monografii.

Rozdział 2 monografii koncentruje się na analizie roli sektora turystycznego w gospodarce i społeczeństwie, podkreślając jego wielowymiarowy wpływ na poziomie zarówno globalnym, jak i lokalnym. Turystyka, dzięki rozwojowi transportu, stała się dostępna dla szerokiego grona odbiorców, a tanie linie lotnicze oraz szybki transport lotniczy przyczyniły się do wzrostu popularności podróży międzynarodowych (Aldighi i Gaggero, 2019; Law i in., 2022).

Podkreślono ekonomiczne znaczenie turystyki, która stanowi źródło dochodów dla wielu sektorów gospodarki, takich jak hotelarstwo, gastronomia, transport czy przemysł pamiątkarski (Mayer, 2008). W 2019 roku sektor turystyczny odpowiadał za 10,4% globalnego PKB (WTTC, 2019). Wskazano także, że turystyka generuje miejsca pracy zarówno bezpośrednio, w takich branżach jak transport i usługi hotelarskie, jak i pośrednio, poprzez dostarczanie produktów i usług związanych z podróżowaniem (Papatheodorou, 2021; Zhang i Graham, 2020).

Rozdział porusza również problem negatywnego wpływu turystyki na środowisko naturalne, w tym zanieczyszczenia i agresywnej turystyki miejskiej. Jako rozwiązanie proponuje się rozwój turystyki zrównoważonej, która godzi ochronę środowiska z rozwojem społecznym i ekonomicznym (WTO i UNDP, 2017). W realizacji tej kon-

cepcji kluczowa jest współpraca między sektorem turystycznym, turystami i lokalnymi władzami.

Turystyka ma także istotny wpływ na rozwój regionalny, przyczyniając się do poprawy jakości życia mieszkańców obszarów turystycznych. Jednocześnie wskazano na problem sezonowości, który wpływa na nierównomierność dochodów i zatrudnienia w sektorze. W kontekście demograficznym podkreślono zmieniające się potrzeby turystów, w tym rosnące wymagania seniorów, które wpływają na dostosowanie oferty turystycznej do specyficznych potrzeb tej grupy (Grześkowiak i in., 2021).

Podsumowując, należy stwierdzić, że sektor turystyczny odgrywa kluczową rolę w globalnej i lokalnej gospodarce, ale wymaga działań zmierzających do zrównoważonego rozwoju. Wskazano na konieczność monitorowania wskaźników rozwoju turystyki oraz wdrażania innowacyjnych strategii, które uwzględnią wyzwania współczesnego świata, takie jak zmiany klimatyczne i pandemia COVID-19.

Rozdział 3 koncentruje się na analizie przemian sektora turystycznego w Polsce w odniesieniu do jego sytuacji w Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem skutków pandemii COVID-19. W pierwszej części omówiono rozwój sektora turystycznego przed pandemią, podkreślając jego dynamiczny wzrost oraz rosnący wpływ na gospodarkę narodową. W 2019 roku turystyka wygenerowała 10,4% światowego PKB i zapewniła 334 mln miejsc pracy (WTTC, 2019). W Polsce odnotowano rosnący udział turystyki w PKB, choć nadal był on niższy w porównaniu do średniej europejskiej.

Pandemia COVID-19 i towarzyszące jej restrykcje były ogromnym wyzwaniem dla sektora turystycznego, prowadząc do drastycznego spadku liczby turystów i przychodów. Sytuacja ta m.in. spowodowała zmniejszenie zatrudnienia w sektorze, szczególnie w obszarach związanych z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi. W 2020 roku liczba przyjazdów międzynarodowych spadła o 74%, a 75% państw na świecie zamknęło swoje granice dla turystów. Skutki pandemii były szczególnie odczuwalne w Polsce, gdzie w 2020 roku liczba turystów krajowych spadła o 45%, a zagranicznych o 70% w relacji do 2019 roku. W Polsce, podobnie jak w innych krajach globu, pandemia ujawniła wrażliwość sektora na kryzysy, ale jednocześnie wskazała na potencjał turystyki krajowej jako narzędzia odbudowy gospodarki.

W rozdziale jest mowa o wyzwaniach wynikających z różnic w tempie odbudowy sektora w państwach UE. W krajach południowej Europy intensywność ruchu turystycznego szybciej wracała do poziomu sprzed pandemii. Przyczyniły się do tego zarówno słoneczny klimat, jak i walory środowiska naturalnego. W Polsce oraz innych państwach Europy Środkowej proces odbudowy był wolniejszy, co wiązało się z większym uzależnieniem od turystyki miejskiej i kulturowej, bardziej dotkniętej restrykcjami pandemicznymi. Wnioski te sformułowano na podstawie wyników badania przeprowadzonego z wykorzystaniem danych Eurostatu.

Podsumowując, należy stwierdzić, że rozdział ukazuje ewolucję polskiego sektora turystycznego na tle Europy, podkreślając jego zdolność do adaptacji w obliczu globalnych wyzwań. Analizowane dane potwierdziły, że aktywność turystyczna mieszkań-

ców UE, w tym także Polski, zaczęła się stopniowo odradzać, począwszy od 2021 roku. W 2023 roku liczba pasażerów korzystających z transportu lotniczego w Polsce przekroczyła liczbę odnotowaną w 2019 roku.

Rozdział 4 monografii przedstawia ewolucję polskiego sektora turystycznego w latach 2010-2023, koncentrując się na zmianach liczby podmiotów gospodarczych, wielkości zatrudnienia oraz dynamice liczby turystów w regionach Polski. Kluczowym aspektem analizy jest wpływ pandemii COVID-19 na sektor oraz procesy odbudowy po kryzysie.

W latach 2010-2023 liczba turystów korzystających z noclegów wzrosła o 77%, osiągając rekordowe 36,24 mln w 2023 roku. Dane te wskazują na trwały rozwój sektora, zakłócony jedynie w 2020 roku, kiedy pandemia doprowadziła do spadku liczby turystów do 17,88 mln. Odbudowa sektora była szybka, a w roku 2023 liczba turystów korzystających z noclegów wzrosła o 54%.

Pierwsza część rozdziału koncentruje się na zastosowaniu indywidualnych wskaźników rozwoju funkcji turystycznej, takich jak wskaźnik Baretje'a-Deferta, Charvata czy Schneidera, które umożliwiły ocenę intensywności i znaczenia turystyki w polskich województwach. Analiza wykazała znaczne zróżnicowanie regionalne, pod względem zarówno rozwoju turystyki, jak i jej wpływu na lokalną gospodarkę. Województwa o najwyższych wartościach wskaźników charakteryzowały się dobrze rozwiniętą infrastrukturą oraz znacznym udziałem turystów zagranicznych, co odróżniało je od regionów o umiarkowanym lub niskim potencjale turystycznym.

W drugiej części zaprezentowano wielowymiarowe podejście do oceny rozwoju funkcji turystycznej, w tym zastosowano metodę TOPSIS. Metoda ta pozwoliła na stworzenie rankingu województw na podstawie złożonych wskaźników, z uwzględnieniem elementów zarówno infrastrukturalnych, jak i ekonomicznych. Wyniki analizy potwierdziły, że regiony, takie jak Małopolskie i Pomorskie, odnotowały największy postęp w rozwoju funkcji turystycznej, szczególnie w okresie odbudowy po pandemii.

Kolejna część rozdziału obejmuje omówienie wyzwań stojących przed sektorem turystycznym, takich jak problem sezonowości oraz potrzeba dostosowania do zmieniających się warunków klimatycznych. Podkreślono znaczenie rozwoju turystyki całorocznej jako narzędzia minimalizującego negatywne skutki sezonowości.

Podsumowując, należy stwierdzić, że rozdział 4 wskazuje na dynamiczny rozwój sektora turystycznego w Polsce, podkreślając jego odporność na kryzysy i potencjał dalszego wzrostu przy odpowiednich strategiach rozwoju regionalnego oraz adaptacji do globalnych wyzwań, takich jak zmiany klimatyczne czy digitalizacja. Podkreślono znaczenie wykorzystania złożonych wskaźników jako narzędzi wspierających efektywne zarządzanie sektorem turystycznym oraz promowanie regionów mniej popularnych w celu równoważenia ruchu turystycznego w skali kraju.

Rozdział 5 monografii stanowi syntezę kluczowych wniosków dotyczących dynamiki rozwoju sektora turystycznego oraz jego roli w gospodarce i społeczeństwie. Podkreślono wielowymiarowy wpływ turystyki na różne aspekty życia społecznego,

gospodarczego i kulturowego, wskazując, że jej znaczenie wykracza poza bezpośredni wkład w rozwój gospodarczy. Szczególnie istotne jest powiązanie sektora turystycznego z otoczeniem instytucjonalnym, turystami i środowiskiem naturalnym, co podkreśla konieczność holistycznego podejścia do zarządzania turystyką.

W rozdziale tym zaprezentowano również wyniki badania gotowości firm turystycznych do dostosowania się do zmian demograficznych związanych z rosnącym udziałem seniorów w populacji kraju. Zostało także wskazane, że turystyka to nie tylko wskaźniki ekonomiczne, ale przede wszystkim ludzie – zarówno turyści, jak i pracownicy sektora. Analizy zatrudnienia wykazały, że kraje silnie uzależnione od turystyki, takie jak Malta czy Cypr, odnotowały największe spadki zatrudnienia w 2020 roku, natomiast Polska charakteryzowała się bardziej stabilnym trendem wzrostowym, mimo niższej dynamiki w porównaniu do lat przedpandemicznych.

Jednym z kluczowych wniosków była konieczność wdrażania założeń zrównoważonej turystyki, szczególnie w obliczu rosnącej emisji gazów cieplarnianych generowanych przez sektor, zwłaszcza transport lotniczy. Pandemia chwilowo spowolniła to zjawisko, jednak analiza liczby pasażerów wykazała, że społeczeństwo szybko powróciło do intensywnych podróży po zniesieniu ograniczeń. Dlatego rozwój zielonego transportu oraz edukacja ekologiczna turystów są kluczowymi elementami przyszłych działań.

Rekomendacje obejmują również większe wykorzystanie technologii cyfrowych w zarządzaniu turystyką, takich jak platformy rezerwacyjne i rzeczywistość wirtualna, które mogą zarówno ułatwić planowanie podróży, jak i promować mniej popularne destynacje. Transformacja cyfrowa sektora pozwoli na lepsze dostosowanie ofert do potrzeb turystów oraz zwiększy efektywność operacyjną.

Podsumowując, należy stwierdzić, że sektor turystyki stoi przed wyzwaniami związanymi z demografią, zmianami klimatycznymi i rosnącymi oczekiwaniami turystów. Rekomenduje się intensyfikację działań na rzecz zrównoważonego rozwoju oraz większe wsparcie dla inicjatyw lokalnych, które mogą przyczynić się do równoważenia ruchu turystycznego i minimalizowania negatywnego wpływu na środowisko.

Abstract

Tourism is a sector of strategic importance that necessitates public policy support, investments in innovative technologies, and sustainable development strategies. This monograph underscores the critical role of tourism as an essential component of the global economy while highlighting its impact on society, the environment, and its contribution to achieving sustainable development goals.

Drawing on public statistical data regarding the tourism sector in Poland, Europe, and globally from 2010-2023, the study provides a comprehensive assessment using specialised indicators tailored to the sector and multidimensional statistical analysis (MSA) methods. MSA methods allow for excellent international, regional, intra-sectoral or dynamic comparisons. These methods enable the search for hierarchies or classifications of objects and dependencies in choice sequences.

Tourism plays a pivotal role in the economy, generating a significant share of global GDP and providing substantial employment opportunities. However, in Poland, its share of GDP is lower than in other European countries, despite the country's abundant natural and cultural resources, which could serve as a robust foundation for its development.

The COVID-19 pandemic had an unprecedented impact on the global tourism sector. In 2020, public health restrictions, border closures, and reduced international mobility led to the collapse of the tourism market, reflected in the drop in tourism's contribution to global GDP from 10.4% in 2019 to just 6.23% in 2020. In Poland, as in other European countries, there was a significant decline in the number of international tourists. However, the growth in domestic tourism during the second half of 2020 partially offset the losses, underscoring the importance of the sector's flexibility and adaptability to global crises. Recovery processes required the implementation of new technologies, strategy modifications, and the adaptation of offerings to changing conditions – key elements analysed in this monograph.

The choice of this monograph's subject matter is justified by the importance of tourism as a sector with significant economic influence, alongside the necessity of understanding the mechanisms of adaptation and recovery in the face of global crises such as the COVID-19 pandemic. This analysis is particularly relevant for Poland, where substantial potential exists for tourism development, but comprehensive strategies are also required to improve the sector's competitiveness relative to other countries.

The monograph aims to provide a detailed assessment of the dynamics of tourism sector development in Poland within a global and European context. Key research

areas include economic, social, and cultural dimensions, with a focus on the impact of global crises such as the COVID-19 pandemic.

The monograph also examines issues of seasonality and the internationalisation of the tourism sector, highlighting the need to adapt offerings to changing tourist expectations and to introduce innovative technological solutions. The importance of tourism in achieving sustainable development goals is emphasised, particularly in the face of contemporary challenges such as climate change and population ageing.

Key Objectives:

1. Analysis of Tourism's Impact: Examining the influence of tourism on the economies of Poland, Europe, and the world before and after the COVID-19 pandemic.
2. Assessment of Recovery Processes: Evaluating the reconstruction of the tourism sector in response to global crises.
3. Identification of Growth Opportunities: Exploring the potential for tourism development amidst changing technological, social, and climatic trends.

A comprehensive research approach was employed, incorporating data from international organisations such as UNWTO, WTTC, OECD, and Eurostat. The analysis utilised tourism development indicators, including Baretje-Defert, Charvat, and Schneider indices. Among the MSA methods, hierarchical classification, basket analysis, and a taxonomic development measure based on the results of the TOPSIS method were used.

The findings provide actionable recommendations for policymakers and practitioners in the tourism sector, including the development of sustainable tourism, support for regional tourism initiatives, and adaptation to global challenges.

The monograph is structured into chapters that progress from general themes to detailed analyses, maintaining coherence and consistency in achieving research objectives. It examines tourism's contribution to economic development on both macroeconomic and local levels while emphasising its social and cultural roles. It also provides a detailed analysis of the sector's prospects in the context of challenges associated with achieving sustainable development goals. This structure enables a comprehensive understanding of the issues discussed, facilitating the formulation of accurate and practical recommendations for the future development of Poland's tourism sector in response to global challenges and dynamic trends.

The first chapter of the monograph introduces the subject of the tourism sector, highlighting its key importance in the economic and social context both in Poland and globally. Tourism is presented as one of the most dynamic sectors of the economy, which in 2019 accounted for 10.4% of global GDP. Despite the challenges posed by the COVID-19 pandemic, the sector's share in global GDP had recovered to 9.1% by 2023, reflecting its capacity for rebuilding and adaptation.

One of the themes explored in the chapter is the diversity of tourism forms, including day trips, extended stays, and recreational tourism. This diversity underscores

the necessity for a flexible approach to meeting the needs of various groups of tourists. The chapter also examines the dynamics of the relationship between demand and supply in tourism, which is influenced by factors such as financial crises, climate change, and armed conflicts.

It is also noted that, despite numerous challenges, tourism demonstrates a strong tendency for recovery and continued growth. This process is supported by the increasing availability of tourism offerings and innovative solutions that enable better alignment with the expectations of modern tourists.

The chapter emphasises the importance of using reliable statistical data and advanced research tools in analysing the tourism sector. Challenges related to data availability are discussed, highlighting differences stemming from data sources, collection methods, and update frequencies. The chapter provides an overview of key statistical tools, such as hierarchical classification methods and association rules models, which are further elaborated in subsequent sections of the monograph.

Chapter 1 lays the theoretical and methodological foundations necessary for assessing the dynamics of tourism sector development, which are explored in greater detail in the following chapters of the monograph.

Chapter 2 focuses on analysing the role of the tourism sector in the economy and society, emphasising its multidimensional impact at both the global and local levels. Thanks to advances in transportation, tourism has become accessible to a wide range of people. Budget airlines and efficient air transport have significantly contributed to the growing popularity of international travel (Alderighi and Gaggero, 2019; Law et al., 2022).

The economic significance of tourism is highlighted as it generates revenue for many sectors, such as hospitality, gastronomy, transport, and the souvenir industry (Mayer, 2008). In 2019, the tourism sector accounted for 10.4% of global GDP (WTTC, 2019). Furthermore, tourism creates jobs both directly, in sectors like transport and hotel services, and indirectly, by generating demand for products and services related to travel (Papatheodorou, 2021; Zhang and Graham, 2020).

The chapter also addresses the negative environmental impacts of tourism, including pollution and the phenomenon of overtourism in urban areas. As a solution, the development of sustainable tourism is proposed, which harmonises environmental protection with social and economic development (WTO and UNDP, 2017). Implementing this concept requires collaboration between the tourism sector, tourists, and local authorities.

Tourism also significantly influences regional development, contributing to improved quality of life in tourist areas. At the same time, the problem of seasonality is highlighted, which results in uneven income and employment in the sector. From a demographic perspective, the changing needs of tourists are noted, including the increasing demands of senior citizens, which necessitate tailoring tourism offerings to the specific requirements of this group (Grześkowiak et al., 2021).

In conclusion, the tourism sector plays a crucial role in both the global and local economy, but actions are needed to promote sustainable development. The need for monitoring tourism development indicators and implementing innovative strategies to address contemporary challenges such as climate change and the COVID-19 pandemic is emphasised.

Chapter 3 focuses on analysing the transformations within Poland's tourism sector in relation to its position within the European Union, with particular attention given to the impacts of the COVID-19 pandemic. The first section discusses the development of the tourism sector prior to the pandemic, highlighting its dynamic growth and increasing contribution to the national economy. In 2019, tourism generated 10.4% of global GDP and provided 334 million jobs (WTTC, 2019). In Poland, the tourism sector's share in GDP was growing, although it remained lower compared to the European average.

The COVID-19 pandemic and the accompanying restrictions presented significant challenges for the tourism sector, leading to a drastic decline in tourist numbers and revenues. This situation caused, among other effects, a reduction in employment, particularly in accommodation and food service activities. In 2020, international arrivals dropped by 74%, with 75% of countries globally closing their borders to tourists. The effects of the pandemic were particularly evident in Poland, where the number of domestic tourists fell by 45% and international tourists by 70% compared to 2019. Like many countries worldwide, the pandemic revealed the sector's vulnerability to crises but also highlighted the potential of domestic tourism as a tool for economic recovery.

The chapter also addresses challenges stemming from disparities in the pace of recovery across EU countries. Southern European nations saw a quicker return of tourism activity to pre-pandemic levels, supported by their sunny climates and natural attractions. In contrast, Poland and other Central European countries experienced a slower recovery, partly due to their dependence on urban and cultural tourism, which was more severely affected by pandemic-related restrictions. These conclusions were based on data analysis conducted using Eurostat statistics.

In summary, Chapter 3 illustrates the evolution of Poland's tourism sector within the European context, emphasising its capacity to adapt to global challenges. The analysed data confirmed that tourism activity among EU residents, including Poles, began gradually recovering from 2021 onwards. By 2023, the number of airline passengers in Poland exceeded levels recorded in 2019.

Chapter 4 examines the evolution of Poland's tourism sector between 2010 and 2023, focusing on changes in the number of business entities, employment levels, and the dynamics of tourist numbers across Polish regions. A key aspect of the analysis is the impact of the COVID-19 pandemic on the sector and the processes of recovery that followed.

Between 2010 and 2023, the number of tourists using overnight stays increased by 77%, reaching a record 36.24 million in 2023. These figures highlight the sector's

sustained growth, disrupted only in 2020 when the pandemic caused tourist numbers to drop to 17.88 million. The recovery was swift, with tourist numbers using overnight stays rising by 54% by 2023.

The first part of the chapter focuses on the application of individual tourism function development indicators, such as the Baretje-Defert, Charvat, and Schneider indices, which allowed for an assessment of tourism intensity and significance across Polish provinces. The analysis revealed considerable regional disparities in tourism development and its impact on local economies. Provinces with the highest indicator values featured well-developed infrastructure and significant shares of international tourists, distinguishing them from regions with moderate or low tourism potential.

The second section presents a multidimensional approach to assessing tourism function development, including the use of the TOPSIS method. This method enabled the creation of a ranking of provinces based on complex indicators, considering both infrastructural and economic elements. The analysis confirmed that regions such as Małopolska and Pomorskie made the most progress in tourism function development, particularly during the post-pandemic recovery period.

The chapter also discusses challenges facing the tourism sector, such as seasonality and the need to adapt to changing climatic conditions. The importance of year-round tourism as a tool to minimise the negative effects of seasonality is emphasised.

In conclusion, Chapter 4 highlights the dynamic growth of Poland's tourism sector, its resilience to crises, and its potential for further development through appropriate regional strategies and adaptations to global challenges such as climate change and digitalisation. The significance of using complex indicators as tools to support effective management and promote less popular regions to balance tourism flows across the country is also underlined.

Chapter 5 synthesises the key findings regarding the dynamics of tourism sector development and its role in the economy and society. It emphasises tourism's multidimensional impact on various aspects of social, economic, and cultural life, noting that its significance extends beyond direct contributions to economic growth. The critical linkage between the tourism sector, institutional frameworks, tourists, and the natural environment highlights the necessity of a holistic approach to tourism management.

The chapter also presents the results of a study on the readiness of tourism businesses to adapt to demographic changes, particularly the growing proportion of senior citizens in the population.

In this chapter, it is noted that tourism is not only about economic indicators but primarily about people – both tourists and workers within the sector. Employment analyses showed that countries heavily dependent on tourism, such as Malta and Cyprus, experienced the largest declines in employment in 2020, while Poland exhibited a more stable upward trend, albeit at a lower pre-pandemic growth rate.

One of the key conclusions is the need to implement the principles of sustainable tourism, particularly given the increasing greenhouse gas emissions generated by the

sector, especially from air transport. Although the pandemic temporarily slowed this trend, passenger numbers quickly rebounded once restrictions were lifted. Therefore, the development of green transport and ecological education for tourists are crucial elements of future actions.

Recommendations also include greater use of digital technologies in tourism management, such as booking platforms and virtual reality, which can facilitate travel planning and promote less popular destinations. Digital transformation of the sector will improve its operational efficiency and better cater to tourist needs.

In summary, the tourism sector faces challenges related to demographics, climate change, and growing tourist expectations. Intensified efforts towards sustainable development and greater support for local initiatives are recommended to balance tourism flows and minimise its environmental impact.

1 | Wprowadzenie

1.1. Cel i zakres monografii

Turystyka odgrywa niezwykle ważną rolę w gospodarce światowej, stanowiąc kluczowy element rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturowego wielu regionów. Według Światowej Organizacji Turystyki (UNWTO), turystyka to działalność osób podróżujących i przebywających poza swoim codziennym otoczeniem przez okres krótszy niż rok w celach wypoczynkowych, biznesowych lub innych niezwiązanych z zarabkowaniem (UNWTO, 1995). Jest to znaczenie znacznie szersze od powszechnego rozumienia turystyki jako indywidualnych lub grupowych wyjazdów z miejsca zamieszkania w celach niezawodowych, a związanych z kolei z celami poznawczymi i wypoczynkowymi. Jednak sektor turystyczny obejmuje dobra i usługi oferowane w celu realizacji potrzeb turystycznych zgodnych z definicją UNWTO.

Warto zwrócić uwagę na kolejne uszczegółowienia w definiowaniu turystyki. Turystyka może być rozważana jako zjawisko społeczne i gospodarcze, a przez wprowadzanie celów zrównoważonego rozwoju, coraz częściej wskazuje się również płaszczyznę kulturową pojmowania turystyki. Turystyka odnosi się do aktywności osób w niej uczestniczących zarówno, gdy wyjazd z miejsca zamieszkania obejmuje nocleg, jak i gdy jest to tylko jednodniowa podróż (odwiedzający jednodniowi) w celach osobistych i zawodowych, wakacyjnych, wypoczynkowych, rekreacyjnych, zdrowotnych, edukacyjnych i innych. Uznaje się, że podróże są szerszym pojęciem niż turystyka, a podróźni obejmują również odwiedzających¹ (UNWTO, 2010a). Ważnym pojęciem w ocenie sektora turystycznego jest podróżowanie, które obejmuje pełną aktywność turysty – od momentu opuszczenia miejsca zamieszkania do chwili powrotu. Do grona pojęć istotnych w definiowaniu sektora turystyki należy rekreacja, która może być elementem turystyki, ale nie musi być kojarzona z podróżowaniem. Należy do tego dodać, że aktywność turystyczna obejmuje również działania podejmowane przed rozpoczęciem podróży oraz w trakcie jej trwania (UNWTO, 2010a).

Współczesne badania pokazują, że sektor turystyczny generuje znaczne przychody, przyczyniając się do rozwoju infrastruktury, tworzenia miejsc pracy oraz poprawy

¹ Podróżny to osoba opuszczająca miejsce zamieszkania, by odbyć podróż; odwiedzający to osoba podróżująca nie w celach zarobkowych poza miejsce codziennego zamieszkania na czas krótszy niż 12 miesięcy (Meyer, 2008b).

jakości życia społeczności lokalnych (Icoz i Icoz, 2019). Turystyka obejmuje szerokie spektrum działalności, od zakwaterowania, przez transport, gastronomię, aż po różne formy rekreacji. Według WTTC w 2019 roku turystyka wygenerowała 10,4% globalnego PKB i zapewniała 334 mln miejsc pracy na całym świecie. Były to poziomy najwyższe jakie do tej pory zaobserwowano. W roku 2023 sektor ten odpowiadał za 9,1% globalnego PKB i zatrudniał 330 mln osób, co świadczy o silnym powrocie do poziomów tych wskaźników sprzed pandemii, choć nadal nieco poniżej rekordów z 2019 roku (WTTC, 2019, 2023).

Sektor turystyki jest bardzo wrażliwy na wszelkie sytuacje powodujące gwałtowne zmiany potrzeb i możliwości turystów. W pierwszej kolejności należy wskazać kryzysy finansowe w 2008 i 2022 roku. Turystyka nie jest dobrem pierwszej potrzeby, więc pogorszenie sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych od razu przekłada się na rezygnację z dóbr wyższego rzędu i luksusowych, zatem również wydatki na turystykę są ograniczane. Kolejne kryzysy w turystyce były wywołane chorobami: SARS (2002-2003), „świńską” grypą (2009-2010), gorączką krwotoczną Ebola (2013-2016), COVID-19 (2020-2023). Jednak żadna z wymienionych epidemii nie wywołała tak silnych zmian w sektorze turystyki, jak pandemia COVID-19. Z dnia na dzień zatrzymany został ruch turystyczny. Było to spowodowane ograniczeniami podróżowania i kontaktów społecznych. Pandemia COVID-19 znacząco wpłynęła na międzynarodowy ruch turystyczny, jednak w niektórych krajach, takich jak Chiny, turystyka krajowa zaczęła odgrywać kluczową rolę w odbudowie sektora. Pandemia COVID-19 spowodowała bezprecedensowy kryzys w branży turystycznej, szczególnie dotycząc regiony zależne od masowej turystyki międzynarodowej (Bulchand-Gidumal, 2022). W 2020 roku, zgodnie z danymi UNWTO, liczba międzynarodowych przyjazdów turystycznych spadła globalnie o 74%. Prognozy na rok 2021 zakładały dalszy spadek liczby turystów o 55-67% w porównaniu z poziomem z 2019 roku, co miało ogromny wpływ na lokalne gospodarki wysp i regionów przyciągających wielu turystów zagranicznych. Wyspy Kanaryjskie, które w 2019 roku przyciągnęły ponad 3,6 mln turystów zagranicznych, odnotowały w 2020 roku spadek turystów o 70% (UNWTO, 2021a). Z tego powodu wiele regionów musiało przyjąć strategię odbudowy opartą na inteligentnych rozwiązaniach turystycznych, koncentrując się na zdrowiu, bezpieczeństwie oraz dostosowaniu infrastruktury turystycznej do nowych warunków (Bulchand-Gidumal, 2022). Badania przeprowadzone w prowincji Guangdong wskazują, że liczba turystów krajowych wzrosła po zniesieniu obostrzeń, przy jednoczesnym zmniejszeniu międzynarodowego ruchu turystycznego o ponad 87% (Wu i in., 2022). Turystyka krajowa, szczególnie w kontekście pandemii, okazała się bardziej odporna i stała się ważnym elementem ożywienia gospodarczego, szczególnie w regionach dotkniętych pandemią. Ostatnim wydarzeniem, które spowolniło ruch turystyczny, jest inwazja Rosji na Ukrainę.

Wskazane kryzysy są wydarzeniami nagłymi. Natomiast stale od wielu lat turystyka jest zależna od zmian klimatycznych. Wzrost średniej rocznej temperatury powie-

trza powoduje, że sezon zimowego wypoczynku jest znacząco krótszy, natomiast w trakcie wypoczynku letniego turyści coraz częściej są narażeni na oddziaływanie ekstremalnie wysokich temperatur uniemożliwiających im zwiedzanie i korzystanie z uroków środowiska naturalnego. W trakcie ostatnich prac nad prezentowaną monografią (wrzesień 2024) Austria, Czechy, Polska, Słowenia i Węgry stanęły w obliczu katastrofalnych powodzi niesionych przez niż genuński. W Polsce największymi zniszczeniami została dotknięta Kotlina Kłodzka, słynąca nie tylko z wielu miejsc uprawiania turystyki w trakcie całego roku, ale również ze świadczenia turystyki uzdrowiskowej. Natomiast południe i południowo-zachodnia część Europy były w tym czasie trawione przez pożary. Greckie wyspy i środkowa Portugalia zmagaly się z żywiołem, który niszczył wielowiekową spuściznę kulturową i bazę turystyczną. Z tego względu istotne staje się zintensyfikowanie realizacji zrównoważonej turystyki, a w kwestiach społeczno-ekonomicznych – celów zrównoważonego rozwoju.

Popyt i podaż na rynku turystycznym

Rynek turystyczny charakteryzuje się dynamicznymi interakcjami między popytem a podażą. Popyt turystyczny zależy od takich czynników, jak: poziom dochodów, demografia, preferencje konsumentów oraz dostępność infrastruktury (Niezgoda, 2012; Panasiuk, 2014). Turystyka coraz częściej przyciąga osoby poszukujące nowych doświadczeń, co prowadzi do rozwoju takich form turystyki, jak: turystyka zdrowotna, kulinarna i przygodowa (Swarbrooke i in., 2007). Podaż turystyczna obejmuje różne usługi, w tym zakwaterowanie, gastronomię, transport oraz rozrywkę, które umożliwiają zaspokojenie potrzeb turystów w różnych regionach (Kurek i Mika, 2007).

Współczesne badania pokazują, że turystyka generuje zarówno bezpośrednie, jak i pośrednie efekty gospodarcze, które przyczyniają się do wzrostu zatrudnienia oraz rozwoju infrastruktury (Daniels i in., 2004). Turystyka ma szeroki wpływ na gospodarki lokalne i regionalne. Oprócz bezpośrednich korzyści, takich jak: wzrost dochodów firm turystycznych oraz zatrudnienia, turystyka generuje również pośrednie efekty ekonomiczne, wpływające na inne sektory gospodarki, takie jak handel, transport czy produkcja (Dwyer i in., 2004). W analizie ekonomicznych wskaźników turystyki ważne jest uwzględnienie zróżnicowanych wpływów na poziomie krajowym i regionalnym. W badaniach Matijovej i in. (2023), przeprowadzonych na Słowacji, zidentyfikowano istotne różnice między wskaźnikami ekonomicznymi, takimi jak: zatrudnienie i bezrobocie, w regionach turystycznych, co wskazuje na konieczność adaptacji polityki turystycznej do specyficznych potrzeb regionalnych. W kontekście regionalnym badania Andraza i in. (2015) wskazują, że rozwój turystyki może wywołać tzw. efekty *spillover*, czyli rozprzestrzenianie się korzyści na sąsiednie regiony. Efekty te nie tylko wzmacniają lokalne gospodarki, ale także przyczyniają się do ogólnego wzrostu gospodarczego, co jest szczególnie istotne w regionach o wysokim potencjale turystycznym. Przykładem może być region Åre w Szwecji, gdzie turystyka sportowa i rekreacyjna

stanowią kluczowy element gospodarki lokalnej (Kronenberg i Fuchs, 2021). Również turystyka sportowa, związana z wydarzeniami sportowymi, ma szczególne znaczenie gospodarcze. Daniels i in. (2004) wskazują, że tego typu wydarzenia stymulują lokalną gospodarkę, generując dochody, i zwiększają poziom zatrudnienia.

Pandemia COVID-19 uwiarydliła kruchość regionów silnie zależnych od turystyki międzynarodowej. Regiony te musiały reagować, stosując strategie oparte na inteligentnym zarządzaniu destynacjami turystycznymi, co było kluczowe dla szybszej odbudowy gospodarki regionalnej po pandemii (Bulchand-Gidumal, 2022).

Modele i narzędzia badawcze w analizie turystyki

W literaturze istnieje wiele modeli służących do oceny wpływu turystyki na gospodarki lokalne. Oprócz modeli *input-output*, które są powszechnie stosowane w analizach ekonomicznych, istnieją alternatywne podejścia, takie jak modele CGE (ang. *Computable General Equilibrium*) oraz MGM (ang. *Money Generation Model*). Badania przeprowadzone przez Kumara i Hussaina (2014) wykazały, że modele CGE oferują bardziej zaawansowane podejście do analizy wpływu polityk turystycznych na różne sektory gospodarki, uwzględniając zasoby i wpływ inflacji (Kumar i Hussain, 2014). Z kolei Shizhao i Ma (2023) wykazali, że modele CGE umożliwiają precyzyjną ocenę efektów gospodarczych turystyki w regionie Guizhou, pokazując jej wpływ na poziom zatrudnienia oraz wysokość PKB.

W regionach Azji i Pacyfiku model MGM jest stosowany do szacowania bezpośrednich i pośrednich efektów turystyki, szczególnie w kontekście parków narodowych i lokalnych społeczności (Kumar i in., 2015). Modele CGE oraz MGE umożliwiają badanie zmian w gospodarce wynikających z wydatków turystycznych, uwzględniając równowagę między podażą i popytem oraz zmiany w alokacji zasobów (Blake, 2009).

Dziedzic (2013) podkreśla, że pomiary ruchu turystycznego, mimo swojej istotności w zarządzaniu sektorem turystyki, nie oddają w pełni wpływu, jaki turystyka wywiera na gospodarki regionalne. Ze względu na złożoność i różnorodność tego zjawiska tradycyjne wskaźniki, jak np. liczba turystów, mogą nie wystarczyć do pełnego zrozumienia dynamiki rynku turystycznego. Różnorodność motywów podróży, odmienność zachowań turystów oraz specyfika poszczególnych regionów wymagają bardziej złożonych narzędzi analitycznych. Dziedzic sugeruje, że kluczowe jest zastosowanie dodatkowych miar, jak np. wydatki turystów, które pozwalają na precyzyjne określenie ekonomicznego wkładu turystyki w gospodarki lokalne. Ważnym wskaźnikiem jest również czas pobytu, który bezpośrednio wpływa na poziom wydatków oraz intensywność wykorzystania infrastruktury turystycznej. Badanie sezonowości ruchu turystycznego, zwłaszcza w regionach o zróżnicowanych warunkach klimatycznych, jest kolejnym elementem, który może dostarczyć wartościowych informacji dotyczących możliwości rozwoju lub przeciążenia infrastruktury. Z kolei rozkład przestrzenny liczby turystów, czyli analiza miejsc, w których koncentruje się ruch tury-

styczny, pozwala na lepsze planowanie rozwoju infrastruktury oraz minimalizowanie negatywnych skutków nadmiernego natężenia ruchu w jednym obszarze.

W trakcie prowadzenia analiz dotyczących sektora turystyki możliwe jest pozyskanie danych z różnych źródeł, zarówno krajowych, jak i ukierunkowanych na statystyki międzynarodowe. Jak zostało wspomniane, samo postrzeganie wkładu sektora turystyki w rozwój gospodarczy poszczególnych krajów i całego świata może dotyczyć wpływu bezpośredniego i pośredniego turystyki, jej bezpośrednich i pośrednich relacji i wpływów na inne sektory gospodarki i działalności. WTTC najczęściej odnosi publikowane statystyki do działalności związanych z podróżowaniem i turystyką, co jest znacznie szerszym odniesieniem niż wprowadzone przez UNWTO rachunki satelitarne turystyki (UNWTO, 2010b). Ponadto UNWTO publikuje wskaźnik *Tourism Openness over GDP* (TOGDP), który odnosi się do wydatków na turystykę wyjazdową i przyjazdową.

Powyżej wspomnianym, szeroko stosowanym narzędziem w analizie wpływu turystyki na gospodarki regionalne jest rachunek satelitarny turystyki (TSA – ang. *Tourism Satellite Account*). Ten sposób analizowania sektora turystyki obejmuje 10 obszarów dotyczących zdywersyfikowanych kategorii konsumpcji dotyczących różnych form turystyki, wytwarzania produktów charakterystycznych dla turystyki i powiązanych z turystyką, PKB turystyki, zatrudnienia w branżach turystycznych, nakładów inwestycyjnych brutto na kapitał trwały w turystyce, rządowego i administracyjnego wsparcia i kontroli turystyki i działania niepieniężne. Metoda ta pozwala na precyzyjne oszacowanie wpływu turystyki na gospodarki na poziomie krajowym i regionalnym. Na przykład badania przeprowadzone w prowincji Guangdong w Chinach wykazały, że bezpośredni udział turystyki krajowej w regionalnym PKB w roku 2020 wyniósł 1,2%, co oznacza spadek w porównaniu do roku 2019, gdzie udział ten wyniósł 2,53% (Wu i in., 2022).

Wpływ pandemii COVID-19 na sektor turystyczny analizowano w wielu pracach naukowych. W 2020 roku udział globalnej turystyki w PKB spadł z 10,3% do 5,5%, co odzwierciedla oszałamiające spowolnienie gospodarcze spowodowane ograniczeniami podróżowania i zmniejszonymi wydatkami konsumenckimi (UNWTO, 2021b; WTTC, 2021). Na przykład w Hiszpanii oszacowano, że każde zmniejszenie wydatków turystycznych w wysokości 1000 euro z powodu pandemii spowodowało odpowiednie zmniejszenie wkładu w PKB o 1883 euro. Dodatkowo utrata wydatków w wysokości 100 000 euro spowodowała utratę 2,8 miejsca pracy (Vayá i in., 2024). Niniejsza analiza potwierdza kluczową rolę turystyki w hiszpańskiej gospodarce i podkreśla poważne konsekwencje pandemii COVID-19 zarówno dla zatrudnienia, jak i produkcji gospodarczej.

Negatywne skutki pandemii COVID-19 dla sektora turystycznego nie były jednolite, zależały w dużej mierze od tego, jak ważną rolę w gospodarce kraju zajmuje ten sektor. W krajach Ameryki Łacińskiej i Karaibów obsługa ruchu turystycznego ma znaczący wkład w tworzenie ogólnej wartości PKB. W przypadku Bahamów turystyka stanowi około jedną trzecią PKB, a większość sektorów gospodarki jest bezpośrednio lub pośrednio z nią związana.

Znaczenie turystyki i jej wpływ na rozwój regionów

Turystyka pełni wielorakie funkcje gospodarcze, społeczne i kulturowe, przyczyniając się do rozwoju regionów turystycznych na całym świecie. W kontekście gospodarczym, turystyka jest kluczowym motorem wzrostu ekonomicznego, generującym miejsca pracy, zwiększającym dochody lokalnych społeczności oraz stymulującym rozwój infrastruktury (Panasiuk, 2014). W literaturze przedmiotu podkreśla się różnorodność funkcji, jakie pełni turystyka, tj. funkcje gospodarcze, społeczne i kulturowe, które oddziałują na życie lokalnych społeczności oraz rozwój infrastruktury. Turystyka przyczynia się do wzrostu PKB, stanowiąc istotną część eksportu niewidzialnego², co wpływa na poprawę bilansu płatniczego w wielu krajach. Jak wskazują Kumar i Hussain (2015), wydatki turystów zagranicznych są klasyfikowane jako niewidzialny eksport, co ma szczególne znaczenie dla krajów rozwijających się, gdzie turystyka często pełni funkcję jednego z głównych sektorów gospodarki.

Równocześnie turystyka odgrywa znaczącą rolę w redukcji nierówności społecznych, zwłaszcza w regionach o niskim poziomie dochodów. Blake i in. (2008) w swoich badaniach nad Brazylią wykazali, że choć turystyka może przyczyniać się do wzrostu dochodów gospodarstw domowych, jej wpływ jest często asymetryczny, a najwięcej zysków osiągają najbogatsze grupy społeczne. Niemniej jednak dla gospodarstw o niższych dochodach turystyka może stanowić istotne źródło dodatkowego dochodu, szczególnie w sektorach takich, jak gastronomia, zakwaterowanie czy handel.

Turystyka odgrywa również kluczową rolę w kształtowaniu więzi międzykulturowych, sprzyjając wymianie doświadczeń oraz promując zrozumienie między narodami. Jak podkreślają Panasiuk (2018) oraz Icoz i Icoz (2023), rozwój turystyki sprzyja integracji międzykulturowej, co z kolei prowadzi do wzrostu jakości życia zarówno turystów, jak i lokalnych społeczności. W Europie Północnej, a szczególnie w krajach takich jak Finlandia, turystyka zdrowotna pełni coraz istotniejszą funkcję, przynosząc korzyści w kontekście zarówno terapeutycznym, jak i rekreacyjnym (Kachniewska, 2019). Rozwój turystyki zdrowotnej ma również istotny wpływ na rozwój infrastruktury medycznej i usług okołomedycznych.

Zrównoważony rozwój turystyki wymaga jednoczesnego uwzględnienia aspektów ekonomicznych, społecznych i środowiskowych. Tohmo (2018) w swoich badaniach nad Finlandią wskazuje, że turystyka może przyczynić się do znacznego wzrostu gospodarczego, ale jednocześnie generować wyzwania związane z ochroną środowiska. W regionach turystycznych rozwój infrastruktury turystycznej, takiej jak: hotele czy ośrodki rekreacyjne, jest kluczowy dla podtrzymania atrakcyjności turystycznej, ale musi być zarządzany w sposób zrównoważony, aby zapobiec nadmiernej eksploatacji zasobów naturalnych.

² Niewidzialny eksport to wydatki zagranicznych turystów przyjeżdżających do innego państwa niż ich kraj zamieszkania i realizowane w kraju docelowym (zakup usług związanych z pobytem lub dóbr zabieranych do miejsca zamieszkania) (Cymańska-Garbowska i Steblik-Właziak, 2013).

Jednym z coraz poważniejszych problemów współczesnej turystyki jest zjawisko *overtourismu*. Peeters i in. (2018) zwracają uwagę, że nadmierny napływ turystów może prowadzić do degradacji środowiska naturalnego oraz pogorszenia warunków życia lokalnych mieszkańców. Przykłady z Barcelony czy Wenecji pokazują, że rozwój masowej turystyki wymaga wprowadzenia bardziej zrównoważonych strategii zarządzania, takich jak: ograniczenia liczby odwiedzających czy wprowadzenie regulacji dotyczących rozbudowy infrastruktury.

Atrakcyjność turystyczna regionu w dużym stopniu determinuje popyt turystyczny. Regiony o wyjątkowych walorach przyrodniczych (np. tereny alpejskie) stają się kluczowymi destynacjami turystycznymi, gdzie rozwój turystyki przynosi bezpośrednie korzyści ekonomiczne (Blake, 2009; Tohmo, 2018). W Polsce szczególne znaczenie mają takie regiony, jak Pomorze, Mazury i Tatry, które przyciągają turystów z kraju i zagranicy (Panasiuk, 2014, 2018). Infrastruktura turystyczna, w tym hotele, restauracje i ośrodki rekreacyjne, stanowi istotny czynnik zwiększający atrakcyjność regionów turystycznych (Kronenberg i Fuchs, 2021). W regionach, jak np. Åre w Szwecji, rozwój turystyki sportowej i rekreacyjnej przyczynił się do znacznych inwestycji w infrastrukturę, co pozytywnie wpłynęło na lokalną gospodarkę (Tohmo, 2018).

Dostępność turystyki, możliwości komunikacyjne oraz nowe technologie powodują, że obecnie oczekiwania turystyczne ludzi bardzo szybko się zmieniają. Turystyka nie jest już postrzegana jako klasyczny wypoczynek. De Andreis i Carioni (2022) oraz Kyriakou i Belias (2017) wskazują, że aktywność w trakcie turystyki jest pobudzana przez warstwę poznawczą i emocjonalną zachowań. Aktywna turystyka, w znacznie szerszym zakresie i z większą częstotliwością, staje na styku realizacji potrzeb turystów i realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Dla turysty ważne jest, aby realizacja tych celów nie była obciążona ich znacznym wysiłkiem, a była realizowana niejako mimochodem. W podstawowych celach turystyki należy doszukiwać się możliwości zrównoważonej rekreacji i wypoczynku, które to powinny zapewniać turystom satysfakcję i dawać im poczucie sensu poprzez promowanie zrównoważonych działań i podnoszenie ich świadomości oraz ich otoczenia w omawianym obszarze.

Nowoczesne formy turystyki, takie jak: turystyka przygodowa, zdrowotna i kulinarna, zyskują na popularności wśród turystów poszukujących unikalnych doświadczeń (Swarbrooke i in., 2007). W szczególności turystyka zdrowotna, rozwijająca się w krajach Europy Północnej, przyczynia się do wzrostu atrakcyjności regionów o bogatych zasobach naturalnych i specjalistycznych usługach zdrowotnych (Kachniewska, 2019).

Turystyka ma istotny wpływ na rozwój gospodarczy regionów, generując dochody nie tylko bezpośrednio związane z sektorem turystycznym, ale także w innych obszarach gospodarki, takich jak: gastronomia, transport czy handel (Kumar i Hussain, 2015). Rozwój turystyki może przynosić korzyści gospodarcze dla krajów zarówno rozwiniętych, jak i rozwijających się. W regionach, jak np. Arba Myncz w Etiopii, turystyka przyczyniła się do wzrostu gospodarczego i stworzenia nowych miejsc pracy, choć

jednocześnie wprowadziła wyzwania związane z nierównościami społecznymi (Wonbera, 2019).

W badaniach przeprowadzonych przez Blake'a i in. (2008) w Brazylii wykazano, że turystyka może przyczynić się do wzrostu dochodów, ale jej korzyści nie są równomiernie rozdzielane. Największe zyski generowane są przez bogatsze grupy społeczne, co potęguje nierówności dochodowe. Aby turystyka mogła służyć jako skuteczne narzędzie łagodzenia ubóstwa, konieczne jest wprowadzenie bardziej zrównoważonych strategii, które uwzględnią interesy lokalnych społeczności i będą przeciwdziałać negatywnym efektom.

Z drugiej strony, turystyka może prowadzić do negatywnych efektów, takich jak: inflacja i wzrost cen nieruchomości, co utrudnia dostęp do mieszkań i podstawowych usług dla lokalnych mieszkańców (Icoz i Icoz, 2019).

Założony cel monografii, jakim jest rozpoznanie zmian w rozwoju sektora turystycznego w Polsce oraz porównanie go z sytuacją w Europie i na świecie w świetle przedstawionych zagadnień charakteryzujących turystykę i sektor turystyczny, właściwie ukierunkował przeprowadzone przez autorki badania. Takie podejście do problemu badawczego jest zasadne, ponieważ turyści, którzy są głównymi uczestnikami turystyki i napędzają rozwój tego sektora, nie mogą być dzieleni wyłącznie na krajowych lub zagranicznych. Ich doświadczenia zebrane podczas wyjazdów zagranicznych mogą wpływać na oczekiwania wobec krajowych produktów turystycznych, co wymusza dostosowanie polskiej oferty turystycznej do międzynarodowych standardów (UNWTO, 2010a). Umieszczenie polskiego sektora turystycznego w kontekście europejskim i światowym jest kluczowe, aby zrozumieć wpływ zagranicznych trendów na rozwój lokalnego rynku turystycznego. Wyznaczony cel główny determinuje cele analityczne, którymi są: ocena sytuacji sektora turystycznego przed pandemią i po pandemii COVID-19 na podstawie dostępnych wskaźników, analiza procesów odbudowy sektora po pandemii, identyfikacja możliwości i kierunków rozwoju sektora turystycznego, z uwzględnieniem czynników ekonomicznych, społecznych i kulturowych, a także zmian w otoczeniu globalnym, w tym technologii i klimatu.

1.2. Struktura monografii

Układ pracy jest podporządkowany realizacji celu monografii, jakim jest rozpoznanie zmian w dynamice rozwoju sektora turystycznego wraz z analizą porównawczą sytuacji w Polsce oraz Europie czy na świecie, a także przeprowadzonych badań.

Prezentowany w punkcie 1.1 cel i zakres monografii przybliżył wieloaspektowość rozważanego problemu oraz ukazał problemy analityczne, na jakie trafia badacz w trakcie pracy, rozpoznania uwarunkowań funkcjonowania i określania przyszłych perspektyw rozwoju dla sektora turystycznego w Polsce. Z tego względu w rozdziale 1 zaprezentowano w punkcie 1.3 źródła danych i metody badawcze.

W rozdziale 2 uwaga jest skupiona na określeniu znaczenia sektora turystycznego dla rozwoju ekonomicznego świata i państw kojarzonych z turystyką. Nacisk jest położony na niebagatelną rolę sektora turystycznego, która przejawia się bezpośrednio i pośrednio w funkcjonowaniu wielu dziedzin gospodarek oraz realizacji potrzeb indywidualnych jednostek. Zaprezentowane są wyniki analizy wpływu turystyki w różnych ujęciach na globalne i krajowe wskaźniki PKB, w latach poprzedzających pandemię COVID-19 oraz bezpośrednio po niej. Ważnym porównaniem jest analiza poziomu udziału turystyki wyjazdowej i przyjazdowej w poziomie PKB. W kolejnym punkcie rozdziału 2 zwrócono uwagę na wpływ sektora turystycznego i rosnących potrzeb turystycznych na rynek pracy, związanych z turystyką zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio. Wyznaczono najsilniejsze trendy obserwowane w bezpośrednim zatrudnieniu w turystyce w Unii Europejskiej, wskazując jednocześnie miejsce Polski w prowadzonym badaniu. W dalszej kolejności w sposób szczegółowy omówiono sytuację zatrudnienia w polskim sektorze turystyki oraz trzech obszarach, tj. transporcie lotniczym, usługach związanych z zakwaterowaniem i gastronomią oraz agencjach i organizacjach turystycznych. W punkcie trzecim rozdziału zaprezentowano rozważania na temat wysokości obrotów osiągniętych przez sektor turystyczny w latach 2022-2023 w UE. Dwa kolejne punkty rozdziału poświęcono wyzwaniom stojącym przed sektorem turystycznym, a mianowicie starzeniu się społeczeństwa i rozwojowi zrównoważonej turystyki.

Rozdział 3 obejmuje ocenę sektora turystycznego przed pandemią i po pandemii COVID-19. W punkcie pierwszym podsumowano trendy obserwowane w udziale sektora turystycznego w tworzeniu PKB, wielkości zatrudnienia w sektorze oraz wykorzystania zasobów turystycznych w latach poprzedzających rok 2020. W punkcie drugim omówiono skutki pandemii dla sektora turystycznego. Natomiast punkt trzeci zawiera wyniki wielowymiarowej analizy sytuacji sektora turystycznego bezpośrednio przed pandemią i po wybuchu pandemii COVID-19. Analizy przeprowadzono na podstawie danych odnoszących się do wielkości zatrudnienia w sektorze, wykorzystania miejsc noclegowych oraz przyjazdów krajowych i zagranicznych w wybranych państwach członkowskich UE.

W rozdziale 4 omówiono wybrane charakterystyki sektora turystycznego w Polsce, uwzględniając umiędzynarodowienie turystyki, jak również jej sezonowy charakter. Rozdział ten jest również wartościowym zbiorem wskaźników rozwoju funkcji turystycznej. Zaprezentowano także bogaty przegląd literatury wykorzystania omówionych wskaźników. Kolejna część tego rozdziału obejmuje wyniki przeprowadzonych analiz z wykorzystaniem wybranych wskaźników funkcji turystycznej: Baretje'a-Deferta, Charvata, Schneidera, Deferta. Omówiono również wyniki wielowymiarowej oceny zmian na rynku turystycznym w Polsce.

Rozdział 5 zawiera podsumowanie badań zaprezentowanych w poprzednich rozdziałach. W punkcie pierwszym rozdziału zamieszczono wnioski podsumowujące przeprowadzone analizy. Kolejny punkt obejmuje rekomendacje dla polityki tury-

stycznej wraz z określeniem najważniejszych trendów związanych z wymuszonymi, ale również niezbędnymi zmianami funkcjonowania sektora i potrzeb konsumentów produktów turystycznych. W punkcie trzecim, jako perspektywy rozwoju sektora turystycznego, zawarto wyniki badania ankietowego przeprowadzonego na Targach Turystyki i czasu wolnego we Wrocławiu w marcu 2024 roku. Badanie dotyczyło gotowości podmiotów turystycznych na zmiany demograficzne.

1.3. Metody badawcze, źródła danych oraz narzędzia analityczne

W monografii wykorzystano dane zarówno wtórne, jak i pierwotne oraz zastosowano szereg metod statystycznych o uniwersalnych możliwościach aplikacyjnych oraz wiele wskaźników umożliwiających ocenę rozwoju sektora turystycznego. W tej części rozdziału 1 zaprezentowane będą metody wielowymiarowej analizy statystycznej. Nie są to metody dedykowane bezpośrednio zagadnieniom turystyki, ale ze względu na swoją wszechstronność, w połączeniu z czytelnością i przejrzystością prezentacji uzyskanych wyników, stają się ważnym ogniwem prowadzonych badań. W trakcie analizy wykorzystane będą również wskaźniki oceniające rozwój sektora turystycznego. Te z kolei będą w wyczerpujący sposób omówione w rozdziale 4.

Źródła danych

W trakcie prowadzonych analiz międzynarodowych korzystano z danych publikowanych przez World Travel & Tourism Council, szczególnie w odniesieniu do wpływu sektora turystyki na rozwój gospodarczy, zarówno światowy, jak i w analizowanych państwach. W przeprowadzonych badaniach opierano się również na danych OECD oraz World Tourism Organisation. Wskazane organizacje również były źródłem danych dla oceny sytuacji na rynku pracy w sektorze turystycznym. W tym aspekcie korzystano także z danych pochodzących z Europejskiego Urzędu Statystycznego. Z Eurostatu pozyskano również dane dotyczące wykorzystania zasobów noclegowych oraz krajowego i międzynarodowego ruchu turystycznego. Ponadto pozyskano dane z własnego badania ankietowego przeprowadzonego podczas Targów Turystyki i czasu wolnego w dniach 22-24 marca 2024 roku we Wrocławiu.

Metody wielowymiarowej analizy statystycznej

W trakcie badań przeprowadzono wielowymiarowe analizy statystyczne ukierunkowane na porównanie, klasyfikację i charakterystykę badanych zjawisk. Wykorzystano porządkowanie liniowe metodą TOPSIS wzbogaconą o taksonomiczną miarę rozwoju, klasyfikację hierarchiczną według podejścia zaproponowanego przez Warda i analizę koszykową.

Normalizacja zmiennych

Przed przystąpieniem do porządkowania lub klasyfikacji niejednokrotnie niezbędne jest przeprowadzenie normalizacji zmiennych, która ma na celu ujednolicenie rzędów wielkości zmiennych oraz pozbawienie zmiennych jednostek w celu dalszego ich porównywania. W badaniu wykorzystano dwie metody: standaryzację i unitaryzację zerowaną. Standaryzację prowadzi się w następujący sposób:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{s_j}, \quad (1.1)$$

gdzie: x_{ij} – rzeczywista wartość obserwacji w i -tym obiekcie i j -tej zmiennej; z_{ij} – zestandaryzowana wartość obserwacji w i -tym obiekcie i j -tej zmiennej; s_j – odchylenie standardowe j -tej zmiennej; $\bar{x}_j$ – średnia arytmetyczna j -tej zmiennej.

Po zastosowaniu wzoru (1.1) średnia arytmetyczna zmiennej zestandaryzowanej jest równa 0, natomiast jej odchylenie standardowe równa się 1. Standaryzacja prowadzi do ujednolicenia wartości wszystkich zmiennych pod względem zmienności, mierzonej odchyleniem standardowym. Następuje również wyeliminowanie zmienności jako podstawy różnicowania obiektów (Walesiak, 2002).

Procedura unitaryzacji zerowanej przebiega w następujący sposób:

$$z_{ij} = \frac{x_{ij} - \min_i x_{ij}}{\max_i x_{ij} - \min_i x_{ij}}, \quad (1.2)$$

gdzie: x_{ij} – rzeczywista wartość obserwacji w i -tym obiekcie i j -tej zmiennej; $\min_i x_{ij}$ – najniższa wartość j -tej zmiennej; $\max_i x_{ij}$ – najwyższa wartość j -tej zmiennej.

Po zastosowaniu wzoru (1.2) wartości zmiennych zunitaryzowanych należą do przedziału $\langle 0;1 \rangle$, natomiast średnia arytmetyczna zmiennej zunitaryzowanej jest

równa $\bar{z}_j = \frac{\bar{x}_j - \min_i x_{ij}}{\max_i x_{ij} - \min_i x_{ij}}$. Unitaryzacja zerowana zapewnia znormalizowanym wartościom zmiennych zróżnicowaną zmienność (mierzoną odchyleniem standardowym) oraz stały rozstęp dla wszystkich zmiennych (Walesiak, 2002).

Porządkowanie liniowe

Metody porządkowania liniowego odnoszą się do porównania obiektów na podstawie wartości obserwowanych zmiennych opisujących badane zjawisko. Efektem prowadzenia analizy tą metodą są miary rozwoju uzyskane dla każdego obiektu, które dają szansę na rangowanie obiektów i określanie najlepszych i najgorszych w realizacji badanego zjawiska. W analizach wykorzystana była metoda TOPSIS (*Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution*) zaproponowana przez Hwanga i Yoona (1981). W podejściu klasycznym, które wykorzystano w analizach, metoda odnosi się do danych metrycznych po normalizacji (unitaryzacja zerowana). Postępowanie jest

kilkustopniowe. W TOPSIS analiza wykonywana jest po wyznaczeniu wzorca (1.3) i antywzorca (1.4) w problemie badawczym:

$$z_{+j} = \begin{cases} \max_i \{z_{ij}\} & \text{dla stymulant} \\ \min_i \{z_{ij}\} & \text{dla destymulant} \end{cases}, \quad (1.3)$$

$$z_{-j} = \begin{cases} \max_i \{z_{ij}\} & \text{dla destymulant} \\ \min_i \{z_{ij}\} & \text{dla stymulant} \end{cases}. \quad (1.4)$$

Z przedstawionych wzorów (1.3) oraz (1.4) wynika, że zmienne o charakterze no-minant powinny być przed przystąpieniem do TOPSIS zamienione na stymulanty.

W kolejnym kroku wyznaczane są odległości obiektów do wzorca (1.5) i anty-wzorca (1.6):

$$d_{i+} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{+j})^2}, \quad i = 1, 2, \dots, n, \quad (1.5)$$

$$d_{i-} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{-j})^2}, \quad i = 1, 2, \dots, n. \quad (1.6)$$

Założeniem TOPSIS jest, że najlepsze rozwiązanie powinno być najbardziej po-dobne do rozwiązania idealnego (wzorca) i jak najdalsze od negatywnego rozwią-zania (antywzorca) (Dai i Zhang, 2011). Określenie miary rozwoju (1.7) przeprowadzane jest w następujący sposób:

$$d_i = \frac{d_{i-}}{d_{i+} + d_{i-}}, \quad i = 1, 2, \dots, n. \quad (1.7)$$

Otrzymane wartości miar rozwoju (1.7) są unormowane w przedziale $\langle 0; 1 \rangle$. Wyższe wartości miar rozwoju wskazują obiekty, które są lepiej oceniane ze względu na badane zjawisko.

W sytuacji, gdy zjawisko jest wielokrotnie analizowane (np. w kolejnych miesi-ach lub latach), przy wykorzystaniu tych samych zmiennych i obiektów, na podsta-wie kolejno obliczonych miar rozwoju można wyznaczyć taksonomiczną miarę roz-woju (Panek, 2014). Na podstawie wartości mierników rozwoju z h okresów wyznacza się wzorzec (czyli najwyższe miary rozwoju we wszystkich okresach):

$$p_{0h} = \max_i d_{h,i} \quad i = 1, 2, \dots, n \quad h = 1, 2, \dots, H). \quad (1.8)$$

Następnie obliczane są odległości obserwacji od wzorca:

$$g_{0i} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (p_{0h} - d_{h,i})^2}, \quad i = 1, 2, \dots, n. \quad (1.9)$$

Taksonomiczny miernik rozwoju wyznaczany jest jako:

$$TMR_i = 1 - \frac{g_{0i}}{g_0}, \quad (i = 1, 2, \dots, n), \quad (1.10)$$

gdzie: $g_0 = \bar{g}_{0i} + 3S_{g_{0i}}$ i $\bar{g}_0 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n g_{0i}$, $S_{g_{0i}} = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (g_{0i} - \bar{g}_0)^2}$.

Najniższe wartości wskaźnika *TMR* wskazują na obiekt o najgorszych wynikach uzyskanych we wszystkich *H* grupach, latach czy miesiącach, a tym samym najgorsze wyniki w całym rozpatrywanym badaniu.

Klasyfikacja hierarchiczna

Metody klasyfikacji mają za zadanie grupowanie obiektów opisanych określonym zestawem zmiennych zależnych opisujących badane zjawisko. Klasyfikacja powinna być przeprowadzona w taki sposób, aby w efekcie obiekty należące do jednej klasy były homogeniczne pod względem analizowanych zmiennych, a obiekty należące do dwóch różnych klas znacząco się różniły. Warunkiem koniecznym jest przeprowadzenie normalizacji przed przystąpieniem do analizy. W trakcie omawiania metody i wniosków z niej osiągniętych zamiennie będą używane określenia klasa, grupa i skupienie.

W prowadzonych badaniach wykorzystano metodę zaproponowaną przez Warda. „Jest ona jedną z technik, z grupy algorytmów, które usiłują na każdym etapie optymalizować podział otrzymany poprzez połączenie dwóch elementów, stosując kryterium minimalnego wzrostu łącznej wewnątrzgrupowej sumy kwadratów odchyleń wszystkich zmiennych dla każdego obiektu od ich średnich grupowych” (Balicki, 2013, s. 276). Punktem wyjścia jest wyznaczenie odległości między obiektami na podstawie danych zmiennych znormalizowanych (np. zestandaryzowanych):

$$d_{ij} = \sum_{j=1}^m (z_{ij} - z_{lj})^2. \quad (1.11)$$

W metodzie Warda zalecane jest stosowanie kwadratowej odległości euklidesowej, która daje możliwość otrzymania rozwiązania na podstawie hierarchicznej procedury aglomeracyjnej Lance’a i Williamsa (Balicki, 2013). Pierwszym krokiem w tej procedurze jest połączenie w jedną nową klasę dwóch obiektów, których odległość jest najniższa. Następnie konstruowana jest zredukowana macierz odległości na podstawie następującego przekształcenia:

$$d_{R,P+Q} = \frac{n_R + n_P}{n_R + n_P + n_Q} \cdot d_{R,P} + \frac{n_R + n_Q}{n_R + n_P + n_Q} \cdot d_{R,Q} - \frac{n_R}{n_R + n_P + n_Q} \cdot d_{P,Q}, \quad (1.12)$$

gdzie: $d_{R,P+Q}$ – odległość nowego skupienia $P + Q$ od R -tego innego skupienia; $d_{R,P}$ – odległość skupienia R od skupienia P przed połączeniem z Q ; $d_{R,Q}$ – odległość skupienia R od skupienia Q przed połączeniem z P ; $d_{P,Q}$ – odległość skupienia P od skupienia Q przed ich połączeniem w nowe skupienie $P + Q$; n_R – liczba obiektów w grupie P , n_P – liczba obiektów w grupie P , n_Q – liczba obiektów w grupie Q .

W pierwszym kroku P oraz Q to pojedyncze obiekty, natomiast w kolejnych krokach i kolejnych redukcjach macierzy odległości mogą to być wcześniej wyznaczone klasy. W efekcie procedura prowadzi do połączenia obiektów w jedną grupę. Na każdym etapie łączenia grup i redukcji macierzy odległości wzrasta heterogeniczność wewnątrzgrupowa. Dlatego po przeprowadzeniu łączenia wszystkich obiektów i na-

rysowaniu na tej podstawie dendrogramu warto przyjrzeć się kolejnym odległościom, które wybrano jako najmniejsze i łączące kolejne grupy. Odległości te są ułożone w kolejności rosnącej i jeśli nastąpi znaczący wzrost odległości, to sugeruje to znaczącą zmianę w wewnętrznej spójności klas. W takiej sytuacji może być to wskazanie miejsca przecięcia dendrogramu i wskazania określonej liczby klas jako efektu przeprowadzonej klasyfikacji. W prowadzonych analizach do określenia poprawności wykonanej klasyfikacji wykorzystano wskaźnik Rousseeuwa (indeks silhouette, indeks sylwetkowy) opisany przez Gatnara i Walesiaka (2004).

Analiza koszykowa

Poszukiwanie związków i odkrywanie zależności jest prowadzone w badaniach asocjacji. Z grupy metod, które są możliwe tu do wykorzystania, zastosowano analizę koszykową. Ponieważ pierwotnie była to metoda dedykowana analizie koszyków sklepowych, to w poniższych interpretacjach pojawia się określenie „transakcja”. Jednak obecnie metoda ta jest szerzej stosowana w kojarzeniu określonych wyborów dokonywanych przez badane jednostki. Efektem działania tej metody są reguły asocjacji oceniane ze względu na częstość ich występowania w badanym zbiorze danych. Konieczne jest rozpoznawanie reguł asocjacji, które są zdaniami warunkowymi – *jeżeli poprzednik, to następnik*. Poprzednik wskazuje następnik, czyli występuje między nimi związek przyczynowo-skutkowy. Z tego względu konieczne jest wyznaczenie współczynnika ufności (1.13) i wsparcia (1.14) (Larose, 2006):

$$P(B|A) = \frac{P(A \cap B)}{P(A)} = \frac{\text{liczba transakcji zawierająca } A \text{ i } B}{\text{liczba transakcji zawierających } A}, \quad (1.13)$$

$$P(A \cap B) = \frac{\text{liczba transakcji zawierająca } A \text{ i } B}{\text{całkowita liczba transakcji}}. \quad (1.14)$$

Współczynnik ufności pozwala stwierdzić, jaki jest procent transakcji (wyborów) A , które również zawierają B . Natomiast wsparcie to procent transakcji (wyborów) w całym zbiorze transakcji (wyborów), które zawierają jednocześnie A i B . Oceniając zjawiska pod kątem ich współwystępowania z innymi zjawiskami lub występowania na tle innych, należy ustalić reguły oceniające zestawy transakcji (wyborów) jako istotne. Zatem konieczne jest wskazanie wartości minimalnych współczynników ufności i wsparcia. Wartości te różnią się w zależności od problemu badawczego. Dodatkowo w analizie wyznaczany jest współczynnik korelacji. Informuje on, w jakim stopniu dokonanie transakcji (wyboru) A zwiększa (korelacja dodatnia) lub zmniejsza (korelacja ujemna) prawdopodobieństwo, że zrealizowana będzie transakcja (wybór) B (jeśli A , to B = (wsparcie jeśli A , to B)/(ufność jeśli A , to B)).

Na podstawie zadanych kryteriów oceny ufności i wsparcia tworzony jest wykres sieci reguł asocjacji prezentujący następniki i poprzedniki, które występują w dopuszczalnych zestawach. Sieci pokazują ich powiązania. Warto podkreślić jest to, że punkty obrazujące transakcje (wybory) różnią się w zależności od indywidualnego

wsparcia, czyli udziału transakcji (wyboru) we wszystkich zdarzeniach. Relacje między transakcjami (wyborami) z poprzedników i następników są również ocenione za pomocą wskaźnika sprzyjania obrazującego wsparcie transakcji (wyboru) z poprzednika i następnika. Wartości zaufania obrazują natomiast linie łączące poprzedniki przez sprzyjanie z następnikami. Ich grubość wskazuje na poziom tego wskaźnika.

Narzędzia analityczne

Wnioski zaprezentowane w monografii są wynikiem zastosowanych analiz. W tym celu użyto arkusza kalkulacyjnego Excel oraz programu Statistica v.13. W programie Statistica wykorzystano moduły służące do przeprowadzenia klasyfikacji hierarchicznej wraz z tworzeniem mapy ciepła wartości osiągniętych przez zmienne oraz modułów służących wykonaniu analizy koszykowej. Wizualizację wyników przeprowadzono w programach: Word, Excel oraz Statistica.

2 | Znaczenie sektora turystycznego dla gospodarki i społeczeństwa

2.1. Rola sektora turystycznego w gospodarce

Obecnie turystyka dzięki dostępności środków transportu stała się dobrem powszechnym, z którego korzysta coraz więcej osób. Obecność na rynku tanich przewoźników otwiera drogę do odkrywania odległych miejsc wielu gospodarstwom domowym (Alderighi i Gaggero, 2019; Law i in., 2022; Zhang i Graham, 2020). Transport lotniczy jest preferowanym środkiem podróżowania ze względu na unikalne cechy, jakimi są komfort i szybkość (Balsalobre-Lorente i in., 2020; Papatheodorou, 2021). Ten kierunek zmian w zakresie środków transportu wpływa w znacznym stopniu na rozwój sektora turystycznego i jego istotność w rozwoju gospodarki. Wielokrotnie w literaturze wskazywany jest udział omawianego sektora w światowym PKB oraz indywidualnym PKB poszczególnych krajów (Brida i in., 2020; Liu i Wu, 2019; Manzoor i in., 2019).

Turystyka i podróżowanie stają się kołem napędowym działalności bezpośrednio z nimi związanych, takich jak: hotelarstwo (działalność gospodarcza związana z zaspokojeniem potrzeb bytowych: noclegowych i żywieniowych osób podróżujących), gastronomia czy transport (Meyer, 2008a). Jednak z rozwoju tych działalności korzystają również przewodnicy, ubezpieczyciele, producenci dóbr związanych z turystyką, w obszarze zarówno realizacji turystyki (np. odzież sportowa), jak i pielęgnowania wspomnień z podróży (np. pamiątki). Beneficjentów bezpośredniego i pośredniego oddziaływania turystyki jest wielu. Turystyka niewątpliwie wpływa w sposób stymulujący na rozwój obszarów i regionów turystycznych.

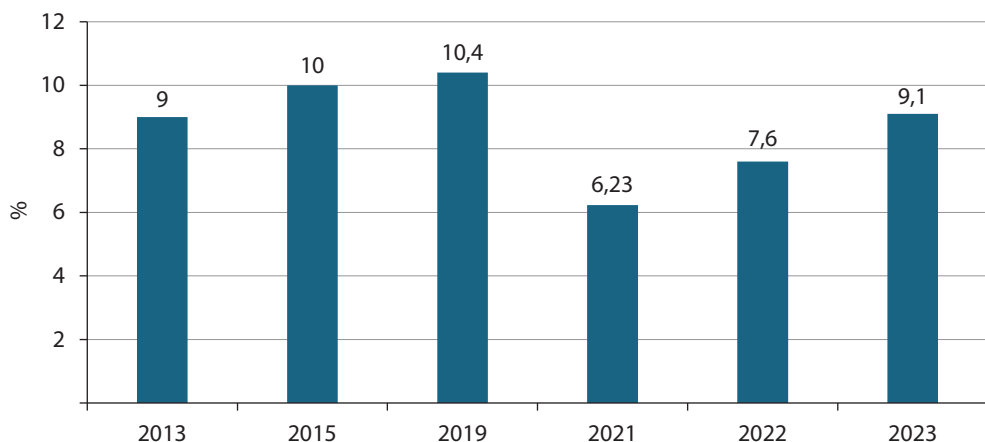
Należy natomiast zdać sobie sprawę również z negatywnych skutków oddziaływania sektora turystycznego. W ostatnich latach najczęściej podnoszone problemy związane z turystyką to zanieczyszczenie i ingerencja w środowisko naturalne czy agresywna turystyka miejska. Rozwiązania wskazanych problemów można poszukiwać w realizacji celów zrównoważonego rozwoju, które w turystyce mają doprowadzić do pogodzenia rozwoju społecznego, zachowania dziedzictwa kulturowego i narodowego, rozwoju ekonomicznego oraz dbałości o zachowanie i ochronę środowiska naturalnego. Takie nowoczesne powiązanie turystyki, podróżowania i sektora turystycznego jest możliwe tylko dzięki trójstronnej współpracy sektora, turystów oraz lokalnych samorządów (wspomaganych na szczeblach wyższych).

Turystyka oddziałuje na politykę społeczno-ekonomiczną również w ujęciu lokalnym i regionalnym (Mańkowski, 2011; Suryawan i in., 2025). Działania podejmowane

w ramach polityki sektorowej są bezpośrednio ukierunkowane na rozwój turystyki i rekreacji, jednak wpływają także na realizację działań związanych z zatrudnieniem, ochroną środowiska, komunikacją czy kulturą. Jednocześnie beneficjentami tych rozwiązań są mieszkańcy regionów, w których turystyka i rekreacja są realizowane. Takie odniesienie możliwości wykorzystania sektora turystycznego również przez mieszkańców jest istotne w sytuacji występowania sezonowości ruchu turystycznego.

Siłą napędową rozwoju sektora turystyki są niewątpliwie turyści. Ich zmieniające się potrzeby, pragnienia i możliwości wymuszają kontrolowanie i modyfikowanie oferty produktów turystycznych. W kontekście omówionych w rozdziale 1 różnic między turystyką, rekreacją i podróżowaniem należy pamiętać, że jednostka uprawiająca dowolną z tych aktywności ma możliwość skorzystania z dóbr i usług tworzonych i oferowanych głównie dla turystów, podróżujących lub osób zaangażowanych w rekreację. Podróżujący i turysta korzystają z tych samych ofert i możliwości komunikacyjnych, turysta w miejscu wypoczynku może skorzystać z tej samej infrastruktury, jaka jest wykorzystywana w trakcie podróży. Z tego względu przeznaczenie i wykorzystanie produktów turystycznych jest bardzo szerokie i tym samym analiza rozwoju infrastruktury, dóbr i usług związanych *stricto* z turystyką powinna uwzględniać możliwość jej adaptacji do potrzeb podróżujących i osób zajmujących się rekreacją. Jednak nie zawsze jest to możliwe ze względu na ograniczoną dostępność wtórnych danych statystycznych.

Tak jak wskazano wcześniej, turystyka jest jednym z sektorów gospodarki, który rozwija się bardzo intensywnie i jednocześnie ma ogromny wpływ, na wartość zarówno światowego PKB, jak i PKB poszczególnych krajów. Na rysunku 2.1 przedstawiono, jak kształtowały się światowe udziały *Podróżowania i Turystyki (Travel & Tourism)* zgodnie z WTTC) w ujęciu globalnym.

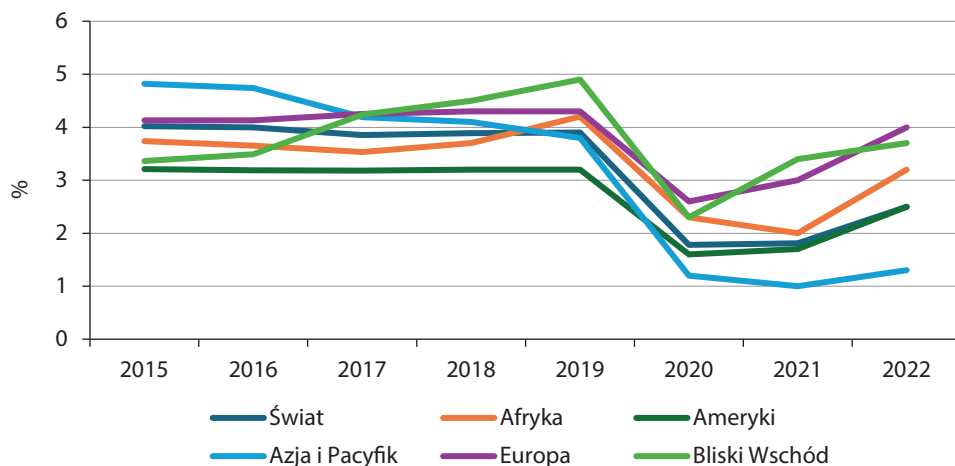

Rys. 2.1. Udział *Podróżowania i Turystyki* w globalnym PKB

Źródło: (WTTC, b.d.).

Jak zaprezentowano na rys. 2.1, do roku 2019 następował stopniowy wzrost oddziaływania *Podróżowania i Turystyki* na globalną wartość PKB. Pandemia COVID-19 istotnie wpłynęła na cały sektor turystyczny, tym samym wartość prezentowanego wskaźnika w 2021 roku stanowiła 60% wartości z 2019 roku. W 2022 roku udział *Podróżowania i Turystyki* w globalnym PKB był wyższy o 22% niż w 2021, jednak wciąż niższy niż w roku 2019. Stale rosnące zainteresowanie podróżowaniem i turystyką spowodowało, że wartość tego wskaźnika w 2023 roku przekroczyła poziom 9%.

PKB sektora turystycznego (OECD, 2024) jest generowany przez wszystkie podmioty związane z realizacją konsumpcji turystycznej. Zgodnie z przedstawionym wcześniej wpływem pośrednim i bezpośrednim turystyki również PKB może być wypracowane w sposób pośredni i bezpośredni. Bezpośredni udział sektora turystyki w PKB według WTO (2023) także wskazuje na załamanie tendencji wzrostowej wywołane pandemią COVID-19 (rys. 2.2).

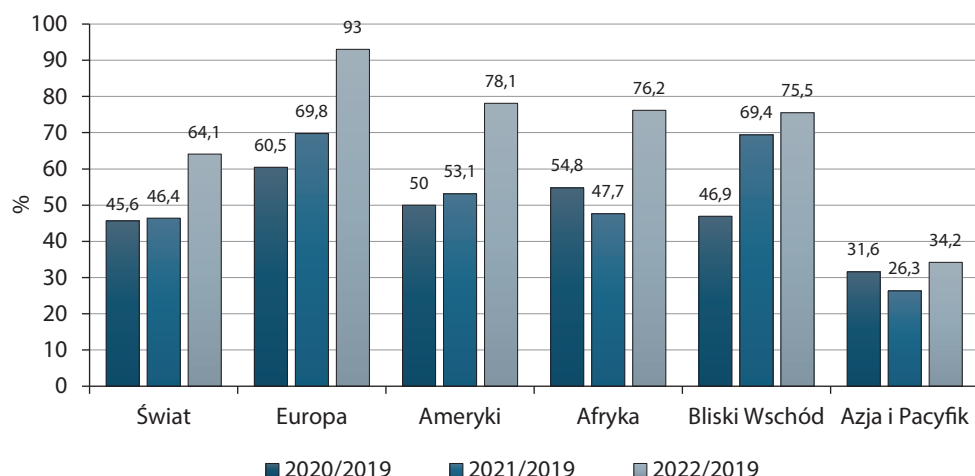

Rys. 2.2. Bezpośredni udział sektora turystyki w PKB

Źródło: (WTO, 2023).

Przedstawione na rys. 2.2 bezpośrednie udziały sektora turystyki w globalnym PKB, obserwowane w wyróżnionych regionach wskazują, że w obszarze Azji i Pacyfiku od roku 2015 następował stały spadek wpływu sektora turystyki na poziom rozwoju tamtejszych gospodarek. Po pandemii również w tym obszarze geograficznym udział sektora turystyki w PKB wzrastał, jednak nie tak szybko jak w pozostałych regionach (rys. 2.2). W 2022 roku spośród przedstawionych na rysunku regionów Europa najszybciej osiągnęła poziom zbliżony do przedpandemicznego. Obraz, jak szybko odbudowywała się po pandemii turystyka, przedstawiono na rys. 2.3.

W 2022 roku udział europejskiego sektora bezpośrednio związanego z turystyką w PKB osiągnął poziom bliski wartości zaobserwowanej w 2019 roku – 93% (rys. 2.3).

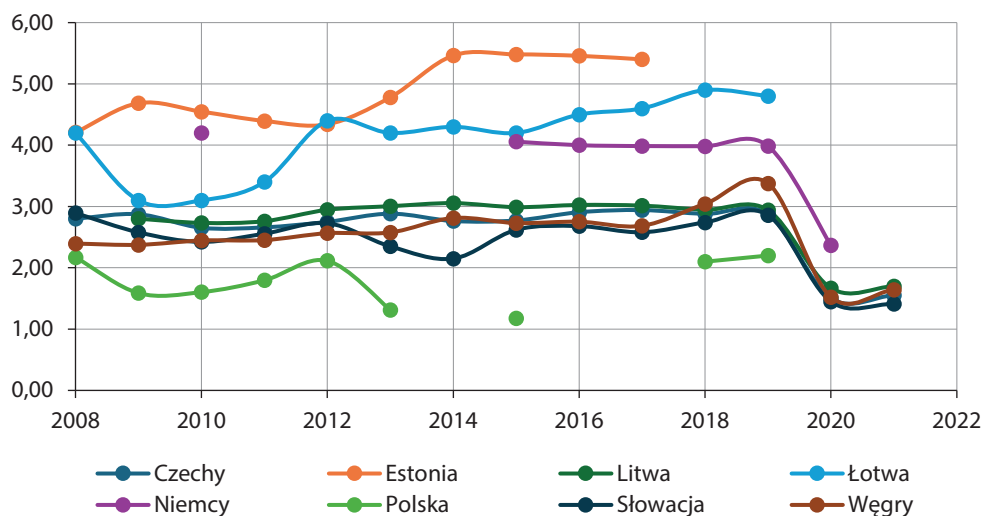
Rys. 2.3. Zmiana bezpośredniego udziału sektora turystyki w PKB w porównaniu do roku 2019

Źródło: (WTO, 2023).

W pozostałych regionach, Afryce, na Bliskim Wschodzie i w Amerykach, udział sektora turystyki w PKB w 2022 roku stanowi niecałe 80% poziomu z roku 2019. Ze względu na silną pozycję sektora turystyki w gospodarce europejskiej warto zwrócić uwagę na to, jak kształtuje się wpływ turystyki na PKB w poszczególnych krajach. Z danych WTO (2023) oraz OECD (2024) wynika, że najwyższy poziom wskaźnika był obserwowany w Chorwacji, gdzie osiągnął w 2011 roku 10,3%, 2016 roku 11,4% oraz w 2019 roku 11,82%. Pandemia COVID-19 wywołała gwałtowny spadek wartości tego wskaźnika do poziomu 5,9%. W ciągu kolejnych dwóch lat poziom z roku 2019 nie został osiągnięty. W 2022 roku udział sektora turystyki w PKB Chorwacji wynosił 6,5%. Warte odnotowania jest również sytuacja Portugalii, gdzie wartość wskaźnika w 2019 roku wynosiła 8,1%, a w 2020 roku jedynie 4,4%. Natomiast w 2022 roku poziom udziału sektora turystyki w PKB Portugalii przekroczył poziom z 2019 roku i wyniósł 8,9%. Warto również zwrócić uwagę na kształtowanie się wskaźnika w Polsce, państwach z nią sąsiadujących, Grupie Wyszehradzkiej i państwach narażonych również na efekty nie tylko pandemii, ale też wojny w Ukrainie (rys. 2.4).

Udział sektora bezpośrednio związanego z turystyką w PKB Polski, począwszy od 2008 roku, był bardzo niestabilny. W latach 2008-2012 odnotowano odpowiednio następujące udziały procentowe: 2,17; 1,59; 1,6; 1,8; 2,12; 1,31. W roku 2015 wartość tego wskaźnika była najniższa od 2008 roku i wyniosła 1,17% (rys. 2.4). Porównując udziały sektora turystyki w PKB w krajach sąsiadujących z Polską, łatwo zauważyć, że wpływ sektora bezpośrednio związanego z turystyką na rozwój gospodarczy przed pandemią COVID-19 był w nich wyższy niż w Polsce. W Niemczech udział analizowanego sektora w PKB był do 2019 roku na poziomie ok. 4%, ale zauważalne były niewielkie zmiany – wskaźnik z roku na rok osiągał niższe wartości. Porównując państwa człon-

kowskie Grupy Wyszehradzkiej, uwagę należy zwrócić na bardzo dużą różnicę między Polską i pozostałymi członkami grupy. Sytuacja w Czechach, Słowacji i na Węgrzech jest bardzo zbliżona do Polski. Różnica w poziomach wskaźników widoczna jest jedynie w roku 2015, kiedy to w Czechach wartość wskaźnika spadła do poziomu 2,15%. Wartości wskaźnika w analizowanych latach są w tych państwach podobne. Natomiast sytuacja w państwach nadbałtyckich jest nieporównywalna. Najwyższy udział sektora turystyki w PKB był odnotowywany w Estonii i przekraczał kilkukrotnie wartość wskaźnika dla Polski. Od 2012 roku również na Łotwie obserwowany jest poziom udziału sektora turystyki w PKB, który przewyższa wartości wskaźnika w pozostałych państwach prezentowanych na rys. 2.4.

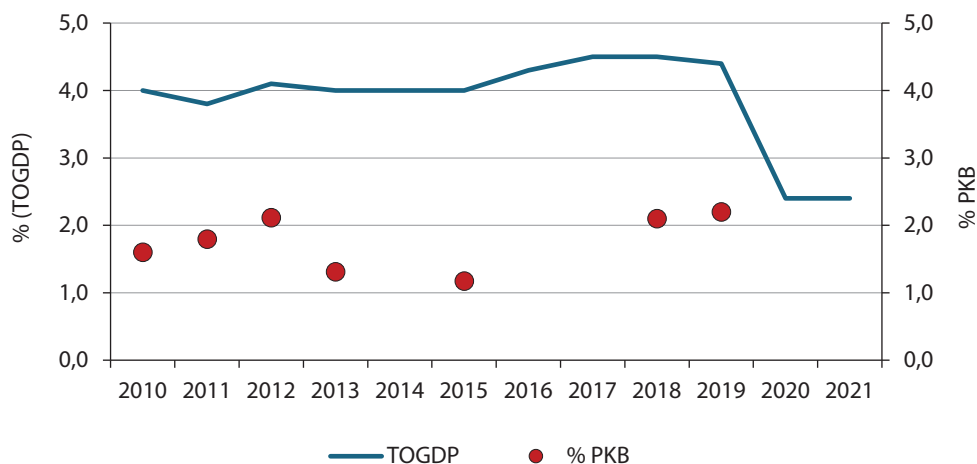

Rys. 2.4. Udziały sektora turystyki w PKB wybranych państw europejskich

Źródło: (OECD, 2024; UNWTO, b.d.).

Dane publikowane bezpośrednio przez UNWTO (2024) zawierają wiele braków, z tego względu warto również porównać wyniki pozyskane za pośrednictwem platformy Statista z UNWTO (2022), które dotyczą *Tourism Openness over GDP* (TOGDP) w Polsce w latach 2010-2021. Wartości tego wskaźnika oraz udział polskiego sektora bezpośrednio związanego z turystyką w PKB zaprezentowano na rys. 2.5.

Wskaźnik TOGDP odnosi się do wydatków na turystykę wyjazdową i przyjazdową w Polsce. Od roku 2010 do 2015 udział tych wydatków w PKB Polski utrzymywał się na stałym poziomie (rys. 2.5). Przed pandemią nieznacznie wzrosła siła wpływu tych wydatków na rozwój gospodarki. Poziom wskaźnika w trakcie pandemii COVID-19 w 2021 roku pozostał na podobnym poziomie jak w roku 2020. Jednak obserwując inne wskaźniki prezentowane w kolejnych częściach książki, można oczekiwać, że wartość tego wskaźnika w kolejnych latach wzrastała. Zamieszczone na rys. 2.5 wartości

Rys. 2.5. Porównanie *Tourism Openness over GDP* (TOGDP) i udział sektora bezpośrednio związanego z turystyką w PKB (% PKB) w Polsce w latach 2010-2021

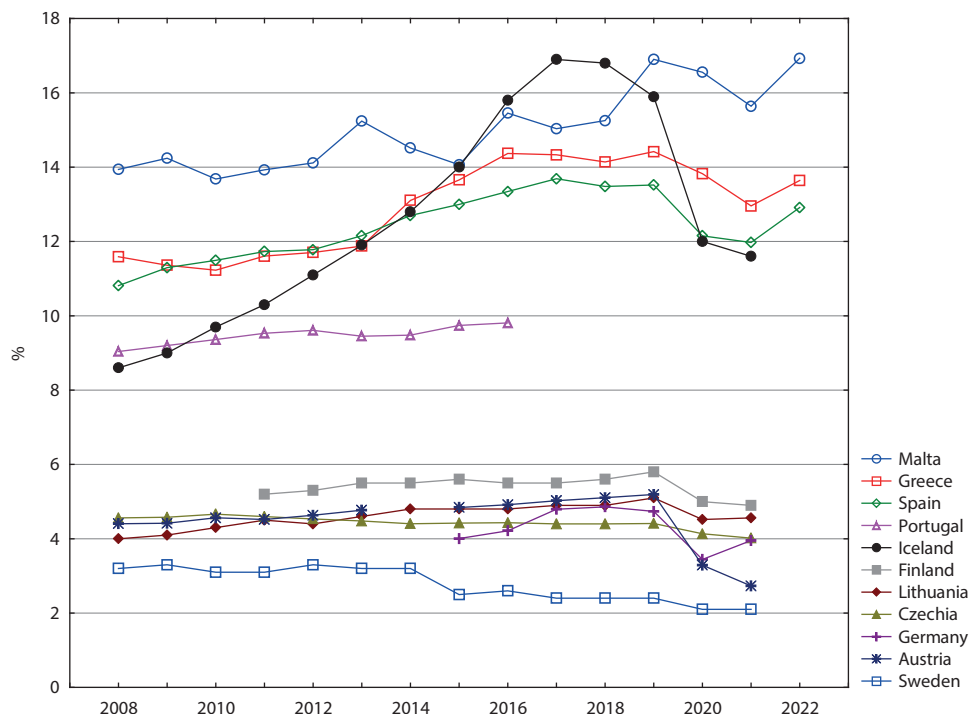
Źródło: (UNWTO, 2022, 2024).

udziałów sektora bezpośrednio związanego z turystyką w rozwoju gospodarczym Polski (% PKB) pokazują, że ujęcie wszystkich pozostałych elementów gospodarki turystycznej uwzględnionej w rachunkach satelitarnych wskazuje na niestabilność sektora w porównaniu z wydatkami na turystykę przyjazdową i wyjazdową.

2.2. Wkład sektora turystycznego w tworzenie miejsc pracy

Uwzględniając bezpośredni i pośredni wpływ turystyki oraz rosnące zainteresowanie jednostek indywidualnych turystyką, jak i podróżowaniem, należy w efekcie oczekiwać zmian na rynku pracy. Przeobrażenia w turystyce i podróżowaniu wymuszają organizację nowych miejsc pracy związanych z dostosowywaniem i tworzeniem nowych produktów turystycznych, które są odpowiedzią na potrzeby turystów. Miejsca pracy powstają w działalności zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio związanej z turystyką. Hussain (2023) zauważa, że rozwój sieci transportowej, wzrost liczby turystów korzystających z dróg i autostrad, komunikacji lotniczej, środków publicznej komunikacji itp. to główne elementy wpływające na wzrost zatrudnienia w sektorach pośrednio związanych z turystyką. Natomiast Zhang i Graham (2020) wskazują na kolejne kierunki oddziaływania turystyki, gdyż plany linii lotniczych dotyczące połączeń lotniczych i rozwoju tego sektora wpływają na zatrudnienie związane z usługami, np. w hotelach, restauracjach i innych atrakcjach turystycznych (Papatheodorou, 2021). Wskazany wpływ turystyki na sektor lotniczy należy rozpatrywać jako kluczowy dla rynku pracy, szczególnie gdy uwzględnione będą omówione już wnioski Balsalobre-Lorente i in. (2020) odnośnie do wzrastającej popularności połączeń lotniczych

w turystyce. Wskaźnik udziału bezpośredniego zatrudnienia w sektorze turystyki w stosunku do wskaźnika zatrudnienia ogółem wybranych państw Unii Europejskiej przedstawiono na rys. 2.6.

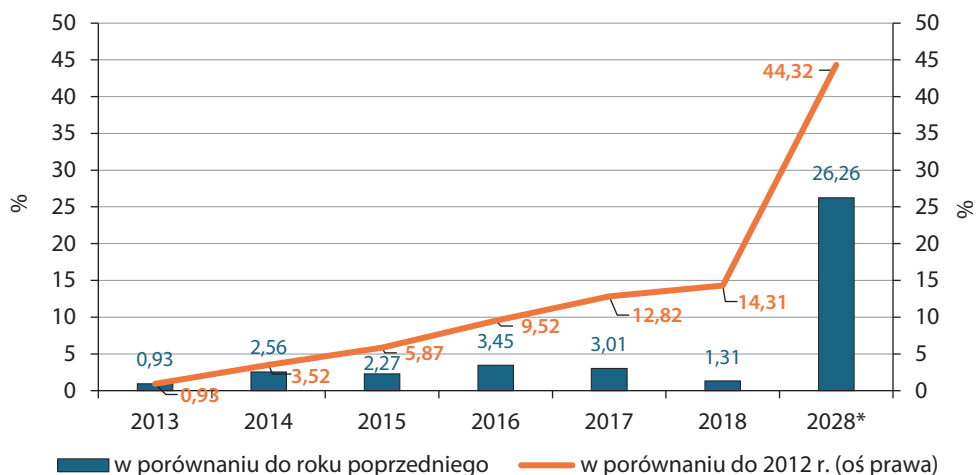
Rys. 2.6. Udział bezpośredniego zatrudnienia w sektorze turystyki w zatrudnieniu ogółem w wybranych państwach

Źródło: (OECD, 2024).

Na rys. 2.6 ukazano wybrane najwyższe i najniższe wskaźniki udziału bezpośredniego zatrudnienia w sektorze turystyki do zatrudnienia ogółem. Najwyższe wskaźniki udziału zatrudnienia bezpośrednio w sektorze turystyki występują w państwach najbardziej atrakcyjnych turystycznie. W Islandii wartość wskaźnika bardzo szybko rosła w latach 2008-2017 i do roku 2019 utrzymywała się na wysokim poziomie, porównywalnym ze wskaźnikiem dla Malty. W całym okresie obserwowane są duże wahania wartości wskaźnika wyznaczonego dla Malty, a biorąc pod uwagę niską liczbę ludności aktywnej zawodowo, należy stwierdzić, że odpowiada to za znaczące różnice w liczbie ludności zatrudnionej bezpośrednio w turystyce odnotowane w kolejnych latach. W przypadku wskaźników o najniższych wartościach w UE wahania poziomów wskaźnika w analizowanym okresie nie są tak znaczące. W tej grupie państw znajduje się również Austria, która jest postrzegana jako kraj atrakcyjny turystycznie, szczegól-

nie w sezonie zimowym, więc wartość wskaźnika pokazuje, że obsługa ruchu turystycznego nie jest związana z głównym miejscem zatrudnienia.

W WTTC prognozowano dla Polski, w 2028 roku, wzrost zatrudnienia w sektorze *Podróżowania i Turystyki* o ponad 26% w porównaniu do stanu z 2018 roku (rys. 2.7). W 2018 roku, w porównaniu do roku 2017, nastąpił mniejszy wzrost zatrudnienia w sektorze *Podróżowania i Turystyki* niż w latach przednich, jednak porównując wielkość zatrudnienia do stanu z 2012 roku, należy zauważyć jej stały wzrost, a prognozowana liczba osób zatrudnionych w tym sektorze w 2028 roku ma być o ponad 44% wyższa niż w roku 2012. Wartości tej prognozy zatrudnienia należy jednak skorygować o efekt pandemii COVID-19. Zatrudnienie w sektorze *Podróżowania i Turystyki* w 2023 roku było niższe niż w roku 2019 o 4,8%, natomiast prognozy wielkości zatrudnienia w Europie podane przez WTTC (2024) wskazują, że w 2024 roku poziom zatrudnienia w sektorze miał być o 1,5% wyższy, niż w 2019 roku, a w 2034 będzie wyższy o 20,6%.

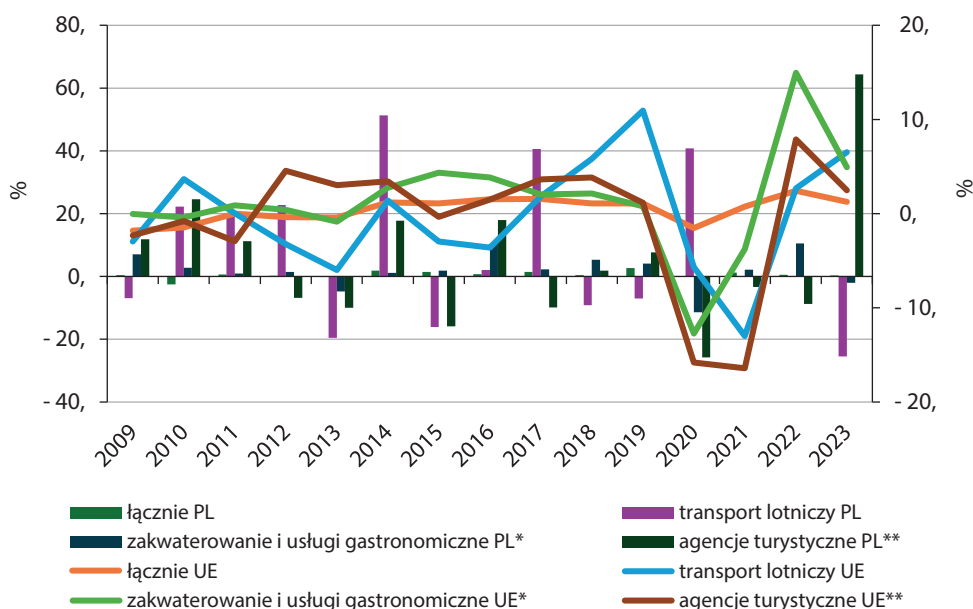

Rys. 2.7. Porównanie wielkości zatrudnienia w działalności związanej z *Podróżowaniem i Turystyką* w Polsce w latach 2012-2028

Źródło: (WTTC, 2018).

Zarówno w Unii Europejskiej, jak i w Polsce w porównaniu z rokiem poprzednim można wskazać na stabilną sytuację w zatrudnieniu ogółem w sektorze turystyki w kolejnych latach. Natomiast w Polsce w trzech wybranych obszarach wskaźnik zmiany wielkości zatrudnienia, w porównaniu do roku poprzedniego, zachowuje się w bardzo zróżnicowany sposób. W przypadku transportu lotniczego liczba osób zatrudnionych w 2013 roku była niższa niż w 2012, co przyczyniło się do bardzo wysokiej wartości tego wskaźnika w roku 2014. Podobne zmiany były obserwowane również w całej Unii Europejskiej. W państwach członkowskich UE łącznie w działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi można zaobserwować

od 2009 do 2019 roku stały wzrost zatrudnienia w porównaniu rok do roku. Natomiast w Polsce wartość tego wskaźnika nie zmieniała się, a nawet w 2013 roku w porównaniu do 2012 zatrudnionych było mniej osób. Poziom zatrudnienia w agencjach turystycznych, przez organizatorów turystyki i w usługach związanych z rezerwacjami, przeciętnie w UE stale rósł od 2009 do 2019 roku. W Polsce natomiast były obserwowane liczne wahania w obszarze zatrudnienia związanym z turystyką. Sytuacja popandemiczna dotycząca zatrudnienia jest omówiona w rozdziale 3.

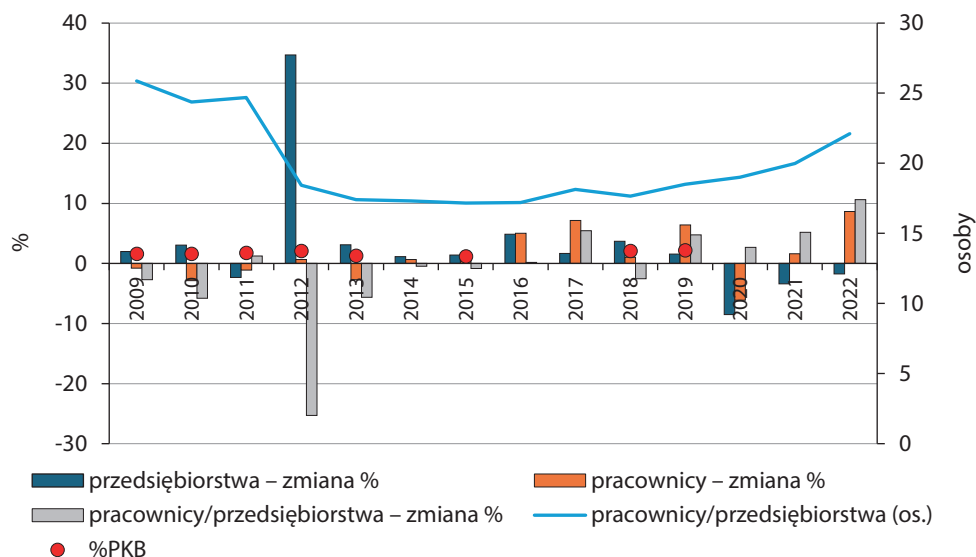
*Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi; **Agencje turystyczne, organizatorzy turystyki i inne usługi rezerwacyjne i pokrewne.

Rys. 2.8. Zatrudnienie w sektorze turystyki w Polsce (oś lewa) i UE (oś prawa): łącznie oraz z wyróżnieniem trzech działalności (zmiana względem roku poprzedniego)

Źródło: (EUROSTAT, 2024c, [tour_lfs1r2]).

W przypadku Polski omówiono również sytuację dotyczącą sektora turystycznego w odniesieniu do usług noclegowych. Przeanalizowano liczbę przedsiębiorstw i zatrudnionych pracowników w latach 2008-2021 (rys. 2.7).

Na rys. 2.9 przedstawiono zmiany rok do roku liczby przedsiębiorstw w Polsce świadczących usługi noclegowe oraz liczby osób zatrudnionych w tych przedsiębiorstwach. W analizowanym okresie obserwowane były najczęściej nieznaczne zmiany liczby przedsiębiorstw w porównaniu do roku poprzedniego. Natomiast w 2012 roku widoczny jest wzrost liczb miejsc pracy o 35% w porównaniu do roku 2011, jednocześnie liczba osób zatrudnionych wzrosła nieznacznie, co skutkowało obniżeniem indeksu

Rys. 2.9. Usługi noclegowe: przedsiębiorstwa usług noclegowych i zatrudnieni pracownicy oraz wskaźnik bezpośredniego udziału sektora turystycznego w PKB Polski

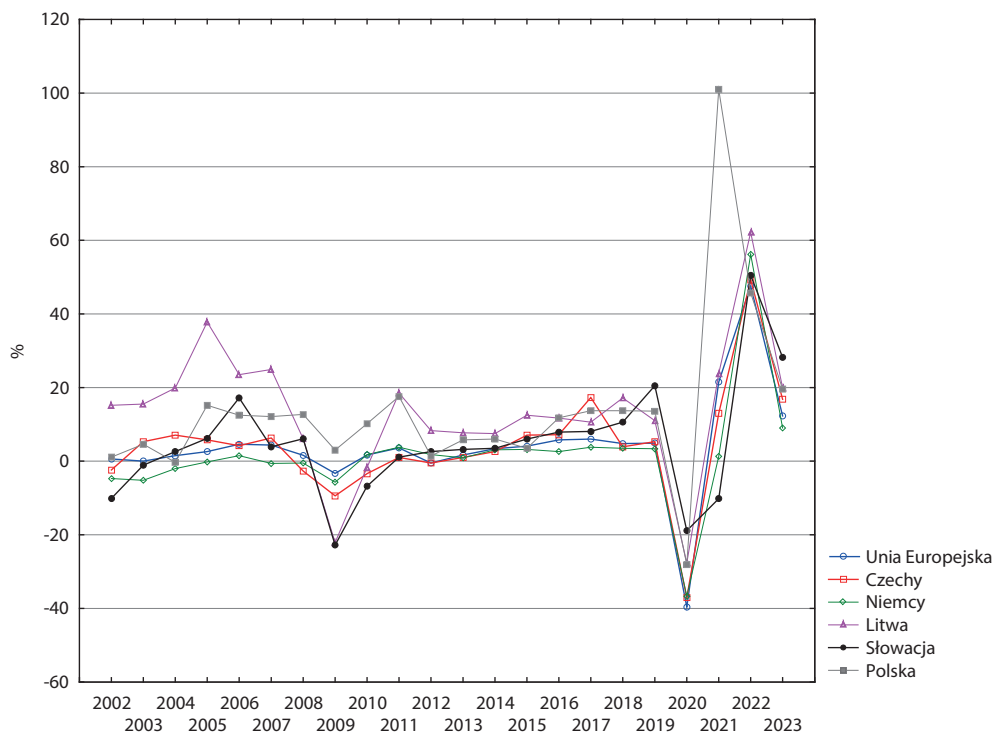
Źródło: (OECD, 2024; UNWTO, 2023).

przeciętnej liczby osób pracujących w przedsiębiorstwach świadczących usługi noclegowe. Bardzo ciekawe jest porównanie okresu 2009-2012 dla wymienionych wskaźników z udziałem sektora bezpośrednio związanego z turystyką w PKB (zobrazowane również na rys. 2.4). Wpływ sektora bezpośrednio związanego z turystyką na rozwój ekonomiczny Polski od 2009 roku mała, a w 2012 roku wzrósł do poziomu zbliżonego do obserwowanego w roku 2009. W ten sposób uwidocznił się bardzo silny wpływ sektora turystycznego na sytuację ekonomiczną kraju.

2.3. Obroty branży hotelarsko-gastronomicznej

Istotność sektora turystycznego dla rozwoju gospodarki została zobrazowana w poprzednich częściach książki. Dla podkreślenia zmian i ważności wszelkiej działalności turystycznej dla rozwoju gospodarczego warto przyrzeć się zmianom wielkości obrotów netto wypracowanych w obszarze działalności związanej z zakwaterowaniem i gastronomią (rys. 2.10).

Do porównania rocznych obrotów netto z działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi w odniesieniu do roku poprzedniego wybrano państwa Grupy Wyszehradzkiej oraz nadbałtyckie. Z wybranych do analizy państw najniższe przyrosty w porównaniu do poprzedniego roku w wielkości obrotów netto są obserwowane w Niemczech. Natomiast nie można określić, w którym z wybranych

Rys. 2.10. Roczne obroty netto w obszarze zakwaterowania i gastronomii w porównaniu z rokiem poprzednim w wybranych państwach UE

Źródło: (Eurostat, 2024b, [sts_setu_a]).

państw roczne przyrosty obrotów są rokrocznie najwyższe. Na Węgrzech w 2003 roku obroty netto były o ponad 28% wyższe niż w 2002 roku, a w 2004 roku o 60% wyższe niż w roku poprzednim. Zatem w ciągu tych dwóch lat nastąpił znaczący wzrost obrotów w obszarze zakwaterowania i gastronomii. Podobnie sytuacja kształtuje się na Łotwie, jednak był to proces wydłużony o jeden rok. We wszystkich państwach, z wyjątkiem Polski, w 2009 roku widoczne jest obniżenie obrotów w porównaniu do roku poprzedniego jako skutek kryzysu finansowego z 2008 roku. W Polsce przyrost obrotów w obszarze zakwaterowania i gastronomii w 2009 roku, w porównaniu do 2008 roku, był niższy niż w latach poprzednich. Można zatem uznać, że efekt globalnego kryzysu finansowego dla tej części sektora turystycznego był najmniej dotkliwy dla polskich firm. Po 2010 roku widoczne są już niewielkie przyrosty z roku na rok wielkości obrotów z badanej działalności turystycznej. Kolejne dotkliwe załamanie trendu jest widoczne dla obrotów w 2020 roku w porównaniu do roku 2019. Najmniejsze obniżenie obrotów w porównaniu do roku 2019 w roku 2020 odnotowano w Słowacji (–19%), następnie w Polsce i na Litwie (–28%), na Węgrzech i w Estonii (około –32%). Najsilniejszy wstrząs w poziomie obrotów z działalności noclegowej i gastronomicznej

(–37%) zaobserwowano w Czechach, na Łotwie i w Niemczech. Jednak odrodzenie się tego obszaru turystycznego nastąpiło bardzo szybko, co jest widoczne w 2021 roku, szczególnie w Polsce, ale także w Czechach i na Litwie. W 2022 roku następuje dalszy przyrost obrotów w porównaniu do roku 2021, podobnie w roku 2023 względem 2022, mimo że nie są to przyrosty już tak spektakularne.

2.4. Sektor turystyczny w odpowiedzi na potrzeby seniorów

Turystyka jako zjawisko gospodarcze, społeczne i kulturowe z jednej strony odpowiada na potrzeby jednostek, a z drugiej strony przyczynia się do powstawania nowych potrzeb. Ta społeczna funkcja turystyki może być realizowana tylko, gdy możliwości, potrzeby i pragnienia turystów są prawidłowo rozpoznane i gdy sektor turystyczny sprawnie reaguje na zachodzące zmiany. Jak wskazuje Obłąkowska (2022), turystyka jest zależna od postaw i oczekiwań, ale również od wartości i celów osób nią zainteresowanych. W tym miejscu warto wskazać, że społeczne i kulturowe aspekty turystyki powodują tzw. niewidoczny eksport, wynikający z doświadczeń turystycznych. Pozytywne wspomnienia i odczucia z podróży mogą być przyczynkiem do wyboru kolejnych destynacji.

Rola turystyki może być jeszcze bardziej rozbudowana w obszarze społecznym. Turystyka może przyczyniać się do aktywizacji seniorów. Również może przysłużyć się realizacji postulatu zgłaszanego przez Kociszewskiego (2016), by w wieku senioralnym kontynuować dotychczasowe aktywne życie i utrzymywać pozytywne relacje społeczne. Jednak w takiej sytuacji turystyka nie może być tylko związana z działaniami skupionymi na walorach poznawczych i wypoczynku. Turystyka seniorów zmusza uczestników do wytężonego działania, wpływa na samopoczucie i rozwój społeczny (Spychała i Graja-Zwolińska, 2011), daje możliwość odnowienia sił wewnętrznych (Karczewski, 2013).

Analizując turystykę seniorów lub przygotowując ofertę turystyczną dla seniorów, należy pamiętać o wzrastających wymaganiach tej grupy społecznej w porównaniu do osób młodszych. Rosną wymagania dotyczące destynacji, bazy noclegowej, bezpieczeństwa (Lee i King, 2016). Turyści-seniorzy traktują podróż jako produkt, szczegółowo określając potrzebę, jaką ma zrealizować (Grześkowiak i in., 2021). Turystyka może być drogą do adaptacji aktywnego starzenia się. Przez aktywność fizyczną, intelektualną i towarzyską w trakcie podróży, realizację planów i marzeń seniorzy zachowują równowagę funkcjonalną i dobre samopoczucie. Wspomnienia z podróży i nabyta w jej trakcie wiedza wpływa na zmianę samooceny, większy szacunek, podziw i samodoskonalenie (Grześkowiak i in., 2021). Rozpoznanie potrzeb turystycznych seniorów powoduje sukces wyobrażonej podróży. Jeśli jednak działania te będą wykonane niewłaściwie lub ich nie będzie, to oferta turystyczna dla seniorów spowoduje ich zniechęcenie i rezygnację z ponownych wyjazdów.

Wskazana rezygnacja seniorów z turystyki jest bardzo niekorzystna z ekonomicznego punktu postrzegania sektora turystycznego. Starsi seniorzy (70+) z jednej strony są grupą o bardzo zróżnicowanej charakterystyce demograficznej, a z drugiej strony bardzo silnie zwracającą uwagę na opinię otoczenia. Negatywna informacja o odbytej podróży może wywołać nie tylko rezygnację uczestnika z kolejnych wyjazdów turystycznych, ale również może wpłynąć na podobną decyzję otoczenia. Seniorzy młodszy (65-69) to osoby bardziej otwarte i częściej podróżujące w trakcie aktywności zawodowej. Zatem ich większe i bardziej zróżnicowane dotychczasowe doświadczenia turystyczne w mniejszym stopniu wpływają na decyzję o wycofaniu się z uprawiania turystyki.

Wiele badań prowadzonych było w celu wskazania przesłanek uczestnictwa w turystyce. W pierwszej kolejności są to: wizyta u rodziny, kontakty społeczne, pozyskiwanie wiedzy i urozmaicenie codzienności przez ucieczkę od zwykłych rytuałów (Alén i in., 2017; Fleischer i Pizam, 2002; Zambianchi, 2017). Kolejnymi czynnikami są: zdobywanie nowych umiejętności, poprawa samooceny, rozwój osobisty i trwanie życia (Zambianchi, 2017), ale także relaks, dobre samopoczucie, socjalizacja i poczucie własnej wartości (Amaral i in., 2020). Nimrod i Rotem (2012) wskazują, że powodem uprawiania turystyki może być chęć radzenia sobie z nowymi sytuacjami.

Wśród seniorów zdecydowanych na wyjazd turystyczny wybór destynacji najczęściej jest powiązany z oceną takich czynników, jak: bezpieczeństwo, higiena i czystość zakwaterowania (Grześkowiak i in., 2021; Liew i in., 2021). Istotnym czynnikiem jest ponadto klimat i pogoda w miejscu docelowym, przyjemna temperatura powietrza (Lee i King, 2016; Steiger i in., 2016), walory przyrodnicze (Amaral i in., 2020; Lee i King, 2016), dostępny transport publiczny, zakwaterowanie i obiekty na trasach komunikacyjnych (Lee i King, 2016; Liew i in., 2021; Tooman, 2015).

W przypadku turystyki seniorów warto wskazać przyczyny nieuczestniczenia w turystyce. Grzelak-Kostulska i in. (2011) wskazują na dwa główne powody wycofania się z turystyki: sytuację finansową i stan zdrowia. Rezygnacja z turystyki może być również efektem oddziaływania najbliższego otoczenia. Niejednokrotnie seniorzy rezygnują z uprawiania turystyki ze względu na obowiązki rodzinne (Grześkowiak i in., 2021) lub nieznajomość języków obcych (Przybysz i Stanimir, 2022). Niestety przez nieumiejętne przygotowanie produktu turystycznego turyści-seniorzy mogą być wykluczeni z udziału w regularnej turystyce ze względu na ograniczenie lub utrudnienie dostępu do oferty turystycznej i obiektów turystycznych (Amaral i in., 2020; Markiewicz-Patkowska i in., 2018).

Turystyka seniorów, jak opisano powyżej, ma znaczący wpływ społeczny, jednak właściwe rozpoznanie potrzeb i wyciągnięcie wniosków z obserwowanej globalnej tendencji starzenia się społeczeństw, a tym samym zwiększania zapotrzebowania na turystykę seniorów, przyniesie znaczące korzyści ekonomiczne (Alén i in., 2017). Seniorzy są grupą popytową z rosnącym potencjałem nabywczym, któremu towarzyszy stałość dochodowa (Fleischer i Pizam, 2002). Seniorzy są uczestnikami takich

typów turystyki jak: turystyka prozdrowotna, socjalna, do miejsc kultu religijnego. Dla tej grupy docelowej niezbędna jest odrębna oferta turystyczna, uwzględniająca charakterystykę społeczno-demograficzną, jak i przyszłe oczekiwania (Hrnić i in., 2016).

2.5. Wpływ turystyki na środowisko i zrównoważony rozwój

Cele zrównoważonego rozwoju, wprowadzone w 2015 roku i zaakceptowane przez 195 państw w Agendzie 2030 (UN, 2015), mają za zadanie wprowadzanie zmian gospodarczych uwrażliwionych na poprawę jakości życia jednostek, uwzględniających przeciwdziałanie zmianom klimatycznym oraz ograniczanie ich i ochronę środowiska naturalnego. Plan działań i realizacji 17 celów głównych ma być realizowany do 2030 roku. Cele te nazywane są celami dla ludzkości, gdyż ich spełnienie ma umożliwić walkę z ubóstwem i głodem, nierównościami i niesprawiedliwością, jednocześnie realizując wzrost gospodarczy i postęp technologiczny. Wszystkie działania mają być podejmowane w zgodzie z naturą i prowadzić do znacznej redukcji degradacji środowiska naturalnego i zmian klimatycznych. Podejmowane działania nie dotyczą jednego sektora gospodarki lub jednej grupy społecznej. Muszą być, tak jak wskazuje Mensah (2019), realizowane globalnie i międzypokoleniowo. Tylko wtedy będzie możliwe ograniczenie lub zastopowanie nie zrównoważonego rozwoju gospodarczego, opartego na nierównościach społecznych i wyniszczeniu środowiska (Almeida-Silva i in., 2022; Cox, 2020; Leal Filho i in., 2020).

Zrównoważona turystyka to turystyka odpowiedzialna, która rozpatruje bieżące i przyszłe skutki gospodarcze, społeczne i środowiskowe (WTO and UNDP, 2017). Turystyka zrównoważona nie dotyczy tylko aspektów funkcjonowania sektora turystycznego, ale w jej realizację powinni być zaangażowani sami turyści i wszyscy beneficjenci tej formy aktywności. Antunes i in. (2023) oraz Choi i Sirakaya (2005) określają turystykę zrównoważoną jako poprawiającą jakość społeczności goszczącej turystów, pod warunkiem zapewnienia turystom odpowiednich doznań poznawczych bez ingerencji jednocześnie w środowisko naturalne, a wręcz z zapewnieniem ochrony wszystkich zasobów.

W przypadku turystyki oczywisty wydaje się środowiskowy aspekt oddziaływania celów zrównoważonego rozwoju. Optymalne wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego i dbanie o bioróżnorodność daje możliwość realizacji turystyki. Z kolei społeczny obszar zrównoważonej turystyki odnosi się do ochrony dziedzictwa kulturowego, tradycyjnych wartości oraz międzykulturowego zrozumienia i tolerancji. Ekonomiczne oddziaływanie powinno gwarantować wielostronne, korzystniejsze i długoterminowe działania gospodarcze obejmujące rozwój rynków pracy i walkę z ubóstwem.

Powstaje zatem pytanie, które cele zrównoważonego rozwoju powinny być realizowane w turystyce. W raporcie WTO/UNDP (2017) oraz w literaturze oraz w rachunkach satelitarnych turystyki najczęściej wymieniany jest cel 8 – *Wzrost gospodarczy i godna praca*. Realizacja tego celu ma odbywać się przez opracowanie i wdrożenie do 2030 roku polityk ukierunkowanych na tworzenie nowych miejsc pracy, w zgodzie ze zrównoważonym rozwojem oraz promujących lokalną kulturę i produkty (cel 8.9).

Prezentowany w punkcie 2.1 niniejszej książki wskaźnik bezpośredniego udziału PKB turystyki w całkowitym PKB pozwala określić stopień realizacji tego celu (cel 8.9.1). Cel 12, czyli *Odpowiedzialna konsumpcja i produkcja*, jest kolejnym celem bezpośrednio związanym z turystyką zrównoważoną. W ramach tego celu kontrolowany jest wpływ zrównoważonego rozwoju na zrównoważoną turystykę (cel 12b). Wskaźnikiem oceniającym osiągnięcie tego celu jest liczba strategii lub polityk zrównoważonej turystyki oraz wdrożonych planów działania z uzgodnionymi narzędziami monitorowania i oceny (cel 12b.1). Ponadto często wskazywane są cele: 11 – *Zrównoważone miasta i społeczności*, 13 – *Działania na rzecz klimatu*, 14 – *Życie pod wodą*, 15 – *Życie na lądzie*, 16 – *Pokój, sprawiedliwość i silne instytucje* oraz 17 – *Partnerstwa na rzecz celów*.

Powyższe cele powinny być realizowane przez wszystkie podmioty organizujące i wspomagające turystykę, jak również z niej korzystające. Jak słusznie zauważyli Sharma i in. (2023), niezrealizowanie celu 8 powoduje zmniejszenie liczby miejsc pracy i w efekcie pogorszenie jakości życia w miejscach przyjmujących turystów. Natomiast ograniczenie realizacji celu 12 wprowadza negatywne efekty w wykorzystaniu zasobów naturalnych, wzrost śladu węglowego i degradacji środowiska, a idąc dalej, marnowanie żywności i nieprawidłową gospodarkę odpadami. Te efekty mogą mieć katastrofalne skutki w postaci zanieczyszczenia wód, powietrza i gleby. Realizowanie celów 8 i 12 wpływa również na realizację niewymienionych wcześniej celów: 1 – *Końiec z ubóstwem*, 3 – *Dobre zdrowie i jakość życia* oraz 5 – *Równość płci*. Dodatkowym wymogiem, stawianym w trakcie implementacji celów zrównoważonego rozwoju, jest szybkie reagowanie na zmiany klimatyczne i zmniejszanie wkładu w emisję gazów cieplarnianych (WTO i UNEP, 2008).

Wzrost wymagań dotyczących zrównoważonego sektora turystycznego, które pojawiają się w ofertach organizatorów wycieczek i transportu oraz firm zajmujących się zakwaterowaniem, gastronomią i innymi działaniami i usługami bezpośrednio związanymi z turystyką, ma nie tylko pozytywny efekt ekonomiczny dla tego sektora. Poznanie przez turystów stosowanych rozwiązań zgodnych z celami zrównoważonego rozwoju wzmacnia szansę na stosowanie zbliżonych rozwiązań po zakończeniu wypoczynku i przeniesienie rozwiązań do życia codziennego. Takie dzielenie się wiedzą ma szczególne znaczenie dla operatorów wyjazdów turystycznych oferowanych osobom starszym, które rzadziej sięgają po powszechnie dostępne i bogate informacje zamieszczone w Internecie.

Posiadanie przez turystów wiedzy o celach zrównoważonego rozwoju może również wpływać na ich kolejne wybory i poszukiwanie miejsc realizujących te cele. Może również prowadzić do wymuszania w trakcie podróży realizacji tych celów przez oferentów dóbr i usług turystycznych. Badania dotyczące wkładu turystów-seniorów do zrównoważonej turystyki prowadzili Sharma i in. (2023) oraz Przybysz i in. (2023). Świadomość dotycząca celów zrównoważonego rozwoju jest w krajach europejskich bardzo zróżnicowana. Niejednokrotnie seniorzy w życiu codziennym stosują od dawna rozwiązania zrównoważone, nie zdając sobie sprawy z obecnego zaklasyfikowania ich do celów globalnych. Tym samym istotne jest poszukiwanie różnic w postrzeganiu

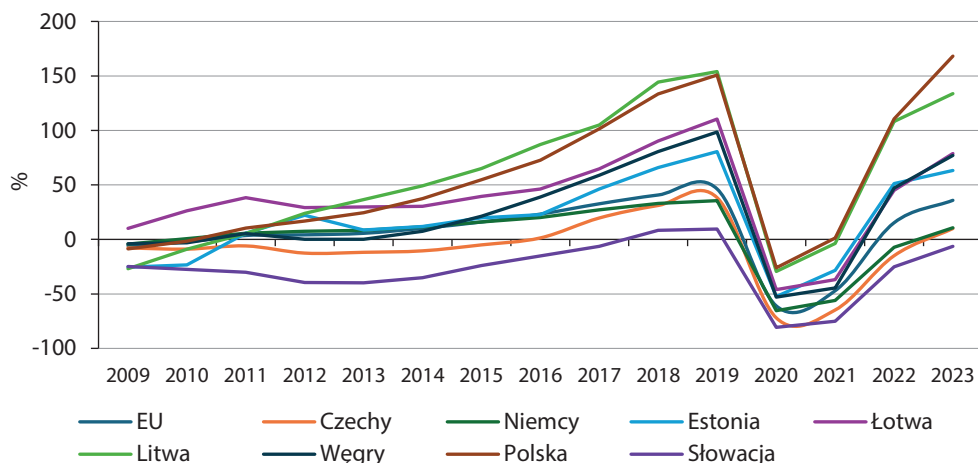
wytucznych dotyczących zrównoważonej turystyki. Warto pamiętać, że nierozważne działania konsumentów usług turystycznych wpływają na zmiany środowiska naturalnego (Kim i Filimonau, 2017). Z tego względu konieczne jest zapoznajanie turystów z celami zrównoważonego rozwoju, nakłanianie ich do indywidualnych działań na rzecz realizacji tych celów, ważnych nie tylko z globalnego punktu widzenia, ale także lokalnego, i zmiany dotychczasowych nawyków turystycznych.

Aby ocenić efekty wprowadzania celów zrównoważonego rozwoju, przeanalizowano wskaźniki zatrudnienia oraz liczbę pasażerów w transporcie lotniczym.

Zatrudnienie w sektorze turystyki, jak zostało to wskazane powyżej, ma olbrzymie znaczenie dla jakości życia osób mieszkających w miejscach oferujących produkty turystyczne. Przyczynia się tym samym do oceny realizacji 8 celu zrównoważonego rozwoju. Omówiona w punkcie 2.2 (rys. 2.8) niestabilna sytuacja w tym zakresie powoduje, że cel ten jest negatywnie oceniany. Biorąc pod uwagę sytuację popandemiczną, warto zwrócić uwagę, że poziom zatrudnienia w sektorze turystyki w UE w 2021 roku, w porównaniu do roku 2020 (rys. 2.8), pozostał niezmienny, a delikatny wzrost nastąpił w roku 2022 w porównaniu do roku 2021. W 2021 roku, w porównaniu do 2020, zatrudnienie w UE w działalności związanej z transportem lotniczym i działalności agencji turystycznych oraz organizowania turystyki było niższe odpowiednio o 13% oraz 17%. W 2022 roku, w porównaniu do roku 2021, stany te były wyższe odpowiednio o 3% oraz o 8%. Jednak najlepszą sytuację odnotowano w zatrudnieniu w działalnościach oferujących zakwaterowanie i usługi gastronomiczne, gdzie w 2022 roku, w porównaniu do 2021 roku, odnotowano wzrost o 15%. Dane dotyczące zatrudnienia w działalności związanej z transportem lotniczym w Polsce w latach 2021 i 2022 są niedostępne. Z tego względu porównano poziom zatrudnienia w 2023 roku z poziomem w 2020, otrzymując zaskakującą informację o niższym zatrudnieniu o 25,5% niż dwa lata wcześniej. Najlepszą sytuację w Polsce dotyczącą poziomu zatrudnienia w sektorze turystyki odnotowano po pandemii COVID-19 w działalności agencji turystycznych, gdzie w 2023 roku poziom zatrudnienia był o 64% wyższy niż w roku 2022.

Realizacja celów zrównoważonego rozwoju ma wpływać na ochronę środowiska naturalnego. Natomiast niejednokrotnie w literaturze podkreślana jest ingerencja turystyki w środowisko oraz jej negatywny wpływ na zmiany klimatu. Wprowadzanie zrównoważonych rozwiązań ma między innymi wpłynąć na obniżenie emisji gazów cieplarnianych, tym bardziej że sektor turystyczny jest szczególnie silnie zależny od klimatu. Pandemia COVID-19, która miała negatywny wpływ na gospodarkę, zupełnie przeciwnie wpłynęła na zmiany klimatyczne. W 2020 roku nastąpiła redukcja emisji gazów cieplarnianych o 7%. Sektor turystyczny jest głównym obszarem zużycia energii nieodnawialnej (Shafique i in., 2021). Niestety przewidywania dotyczące emisji CO₂, będącej efektem transportu turystycznego, wskazują na wzrost dla turystyki międzynarodowej o 45% w 2030 roku w porównaniu do roku 2016, a dla turystyki krajowej odpowiednio o 21% (UNWTO, 2019). W turystyce 75% emisji CO₂ pochodzi z transportu (przy czym 40% z lotnictwa). Zakłada się, że w 2035 roku udział ten wyniesie 53%, a udział transportu samochodowego zmniejszy się do 15%. Zanieczyszczenie powietrza, wynikające

z transportu turystycznego, stanowi niewielką część emisji globalnej, tj. 3,9-6% (Larsen i Guiver, 2013; UNWTO-UNEP, 2008). Jednak mimo to konieczne jest podejmowanie właściwych działań ograniczających emisję, tak aby nie ograniczać dostępu do turystyki, a jednocześnie by działania redukujące ubóstwo były dalej realizowane.

Rys. 2.11. Zmiana liczby pasażerów w transporcie lotniczym w porównaniu do stanu z roku 2008

Źródło: (Eurostat, 2024a, [avia_paoc]).

W analizie zmiany liczby pasażerów w transporcie lotniczym porównano wartości wskaźników dla państw Grupy Wyszehradzkiej i krajów nadbałtyckich. W analizie uwzględniono również średnią dla UE ze względu na rodzaj badanego zjawiska i efekty, które nie pozostają w granicach państw, a rozprzestrzeniają się w atmosferze. W Unii Europejskiej w 2008 roku na pokładach samolotów przewieziono 710,1 mln pasażerów, w Czechach – 13,6 mln, na Litwie – 2,6 mln, w Niemczech – 167,8 mln, w Polsce – 18,7 mln oraz na Słowacji – 2,6 mln. W latach 2009 oraz 2010 obserwowano niższe liczby pasażerów niż w 2008 roku. Na Słowacji i w Czechach liczby pasażerów pozostawały niższe niż w 2008 roku aż do 2016 roku. Natomiast w Niemczech, Polsce i na Litwie liczba pasażerów stale rosła i przyrost ten był znacznie wyższy niż w pozostałych analizowanych państwach. Szczególnie szybki przyrost liczby pasażerów był obserwowany w latach 2010-2019 na Litwie. Wzrastająca liczba pasażerów wiąże się ze wzrostem liczby samolotów w powietrzu, a co za tym idzie – wyższą emisją szkodliwych substancji do atmosfery. Okres pandemii COVID-19 znacząco spowolnił ruch lotniczy. W 2021 roku liczba pasażerów, w porównaniu do roku 2020, była wyższa w UE o 35%, w Czechach o 25%, na Litwie o 36%, w Niemczech o 51%, w Polsce o 37% oraz na Słowacji o 29%. W 2022 roku liczba pasażerów była już wyższa niż w 2008 roku: w Niemczech o 51%, w Polsce o 108% i aż o 110% na Litwie. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na fakt, który spowoduje dalszy wzrost zagrożeń dla środowiska naturalnego płynących z transportu lotniczego. Uchida i in. (2024) wskazują, że nowoczesne projekty lotnisk zwiększą ich przepustowość, promując transport sprzyjający

włączeniu społecznemu, czyli realizujący prognozowane zwiększające się zapotrzebowanie na transport lotniczy, tak by powstawały połączenia między geograficznie odległymi miastami i społecznościami. Będą to efekty rozwoju transportu lotniczego idące w zupełnie różnych kierunkach.

Wpływ turystyki i sektora turystycznego na zrównoważony rozwój i poprawę jakości środowiska naturalnego jest badany ze względu na różne czynniki. Kim i in. (2023) sprawdzili efekt odbicia czasu (*Time Use Rebound Effect*, TRE) na zachowania turystyczne oraz wpływ na zrównoważony rozwój. Dla zjawiska TRE należałoby oczekiwać, że lepsze, oszczędniejsze, mniej czasochłonne rozwiązania przyczynią się do bardziej zrównoważonej turystyki. Z przeprowadzonych przez nich badań wynika jednak, że ulepszanie rozwiązań technicznych pod kątem np. niższej emisyjności nie zawsze musi prowadzić do lepszych rozwiązań w ramach celów zrównoważonego rozwoju. Turyści zachęcani oszczędnościami, np. kosztów podróży, mogą zintensyfikować konsumpcję (np. w turystycznym transporcie lotniczym), co spowoduje wzrost ruchu turystycznego i tym samym wzrost emisji gazów cieplarnianych i negatywnych efektów dla środowiska.

Warunkiem koniecznym dla powodzenia wprowadzanych zmian jest rozpoznawanie zachowań turystycznych i skłonności do realizacji celów zrównoważonego rozwoju (Dolnicar i in., 2019; Kim i in., 2021; Kim i Filimonau, 2017; Larsen i Guiver, 2013; Lee, 2011). Niejednokrotnie działania gospodarcze/komunalne wymuszają na jednostkach zachowania zgodne ze zrównoważonym rozwojem (np. segregacja śmieci, oszczędzanie wody, korzystanie z komunikacji miejskiej). Od tych działań turyści często odchodzą, będąc na urlopie, ponieważ kojarzą im się z rezygnacją ze swobody i utrudnieniami w rekreacji. Jedynie osoby dogłębnie przekonane o słuszności celów zrównoważonego rozwoju, niezależnie od sytuacji, w której się znajdują, zupełnie podświadomie realizują te cele.

Aby cele zrównoważonego rozwoju były realizowane w turystyce, musi zaistnieć widoczna i przekonująca propozycja sposobu ich realizacji w trakcie wypoczynku, która zmieni zachowania turystyczne jednostek i przyczyni się do dobrowolnych zmian zachowań turystycznych (Kim i in., 2021). Przykład tego typu działania podają Dolnicar i in. (2019). Rezygnacja z codziennego sprzątanego pokoju hotelowego i wymiany ręczników przyczynia się do zmniejszenia śladu węglowego i realizacji polityki zrównoważonego rozwoju. Redukcja emisji w turystyce może być osiągnięta dzięki podniesieniu efektywności energetycznej, wydłużeniu pobytu (Larsen i Guiver, 2013), zmianie destynacji podróży, certyfikowaniu miejsc zakwaterowania czy proponowaniu żywności lokalnej i/lub ekologicznej. Kluczem jest tu dostęp do informacji o możliwościach dokonywania tych wyborów oraz o kosztach i dostępności zrównoważonej oferty turystycznej.

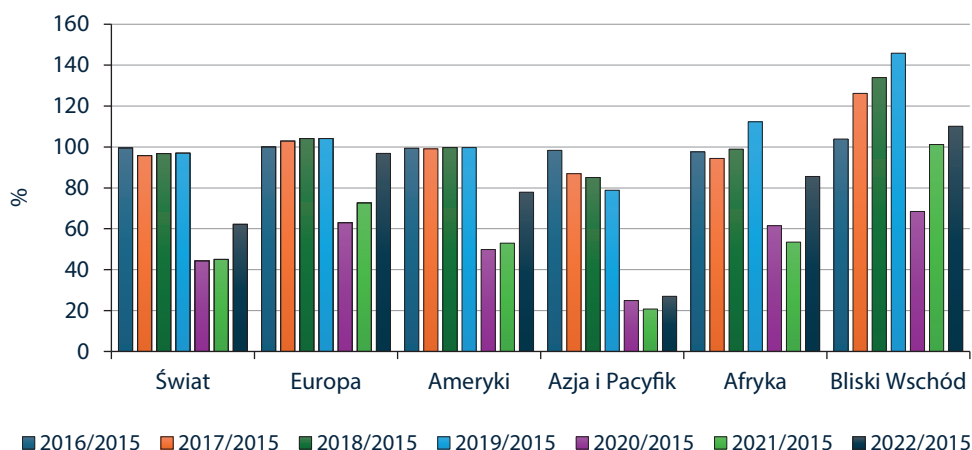
Jak wskazują Sharma i in. (2023), rozwiązania prowadzące do zrównoważonej turystyki nie mogą być implementowane okazjonalnie lub jednorazowo. Jest to zestaw działań, decyzji i zachowań, który musi być stale stosowany, kontrolowany i modyfikowany (Font i in., 2023; Kollmuss i Agyeman, 2002).

3

Ewolucja i wyzwania sektora turystycznego w Polsce na tle Unii Europejskiej przed pandemią COVID-19 i po niej

3.1. Rozwój sektora turystycznego przed pandemią COVID-19

Do 2019 roku sektor turystyki rozwijał się bardzo prężnie. Udział *Podróżowania i Turystyki* w globalnym PKB w 2015 roku wzrósł w porównaniu do 2013 roku o 11,4% a w 2019 w porównaniu do 2013 o 15,6% (wg danych WTTC). W 2019 roku wzrost udziału sektora turystycznego w kształtowaniu globalnej gospodarki nie był już tak wysoki, gdyż od 2015 roku odnotowano wzrost o 4% (rys. 2.1). Jednak globalna tendencja obserwowana przez WTO pokazuje duże zróżnicowanie w rozwoju sektora turystycznego (rys. 3.1).

Rys. 3.1. Bezpośredni udział sektora turystyki w PKB w porównaniu do roku 2015

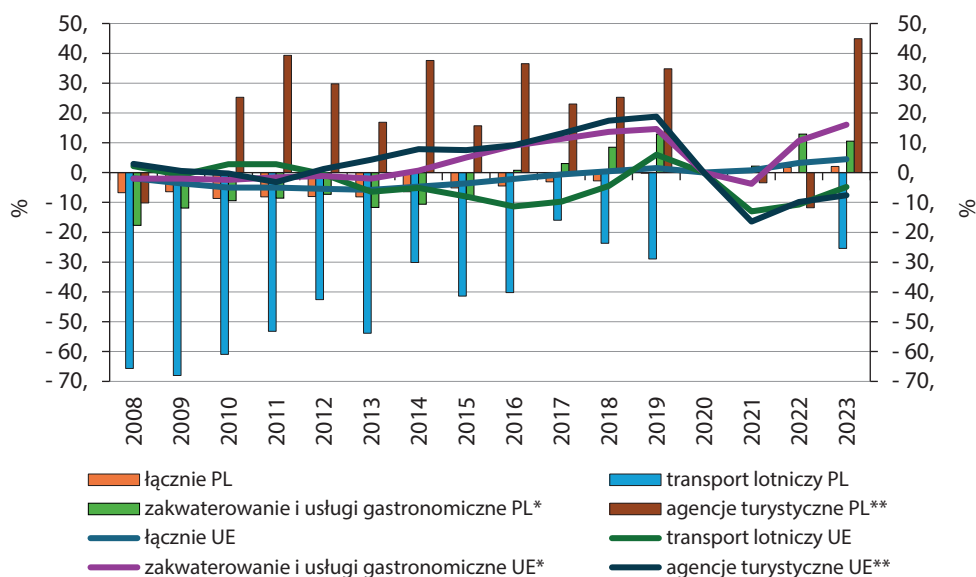
Źródło: (WTO, 2023).

Bezpośredni udział turystyki w PKB na świecie, wyznaczony na podstawie rachunków satelitarnych turystyki, w badanym okresie 2016-2019 był niższy niż w 2015 roku, ale utrzymywał się na poziomie około 4%. W Europie sektor turystyki wykazywał

w latach 2017-2019 wyższy wpływ na rozwój gospodarczy niż w roku 2015. W regionie Azji i Pacyfiku w 2015 roku odnotowano najwyższy bezpośredni udział sektora turystyki w PKB, który wynosił 4,83%. W kolejnych latach udziały te były coraz niższe i jednocześnie zanotowano znaczące spadki tych udziałów w latach 2017-2019 w porównaniu do roku 2015. Jedynie na Bliskim Wschodzie zanotowano wzrost wskaźnika udziału bezpośredniego sektora turystyki w latach 2016-2019 w porównaniu do 2015 roku. W tym regionie udział sektora turystyki w PKB w 2015 roku wynosił 3,35%, a w roku 2019 – 4,9%. We wszystkich regionach, ale także globalnie, widoczna jest siła oddziaływania sytuacji związanej z pandemią COVID-19 w 2020 roku. Poziomy analizowanego wskaźnika w 2020 roku w porównaniu do roku 2015 były znacząco niższe. Zaprezentowana na rys. 3.1 sytuacja pokazuje jednak, że bardzo szybko ze skutkami pandemii poradził sobie sektor turystyki na Bliskim Wschodzie, gdzie w 2021 roku przekroczono wartość wskaźnika z 2015 roku, jednak poziom z roku 2019 nie został osiągnięty (rys. 2.3). Sytuacja przedstawiona na rys. 2.3 porównująca warunki po pandemii z rokiem 2019, bezpośrednio poprzedzającym kryzys epidemiologiczny, uwidacznia, że w Europie w 2022 roku udział sektora turystyki w PKB stanowił 93% wartości tego wskaźnika w 2019 roku. Jak wskazują Bučar i in. (2022), jest wiele negatywnych czynników, które mogą wpływać na rozwój sektora. Mimo że wpływ ten jest istotny, to bardzo szybko następuje odbudowa działalności bezpośrednio i pośrednio związanych turystyką.

Drugim istotnym aspektem funkcjonowania turystyki jest jej wpływ na tworzenie, w sposób bezpośredni i pośredni, miejsc pracy. Pojawiające się kryzysy błyskawicznie znajdują swoje odzwierciedlenie w statystykach związanych z zatrudnieniem. W sektorze turystycznym na świecie w roku 2019 1 na 10 osób była zatrudniona w obszarze *Podróżowania i Turystyki* (WTTC, b.d.; WTO and UNDP, 2017). Po pandemii COVID-19 liczba osób zatrudnionych w sektorze turystycznym stale rosła. W 2021 roku było to o 20,4 mln osób więcej niż w 2020, natomiast w roku 2023 zatrudniono w tym sektorze o 27 mln osób więcej niż w roku 2022 (WTTC, b.d.). Na rys. 2.6 można zaobserwować, że dla większości wybranych państw członkowskich UE udział bezpośredniego zatrudnienia w turystyce w zatrudnieniu ogółem z roku na rok wzrastał, a trend ten uległ załamaniu w 2020 roku. Z kolei na rys. 3.2 zaprezentowano wielkość zatrudnienia w sektorze turystyki w Polsce w latach 2008-2023 w odniesieniu do roku 2020.

Zatrudnienie w sektorze turystyki w całej UE w 2020 roku było wyższe niż w latach 2008-2016 (rys. 3.2). Wynika to ze stałego rozwoju tej branży aż do roku 2019, w którym wyniki były obserwowane jako najwyższe. Stąd też wyższy o 20% poziom zatrudnienia w 2019 roku niż w 2020, kiedy to wiele firm i instytucji zostało zamkniętych z powodu pandemii. Podobnie sytuacja kształtuje się w Polsce, gdzie również w latach 2021-2023, tak jak w UE, widoczny jest stopniowy wzrost zatrudnienia w porównaniu do roku 2020. Jednak zmiany te są bardzo wolne. Na rys. 3.2 widoczne są również zmiany w wielkości zatrudnienia w wybranych obszarach działalności turystycznej. Największa różnica względem poziomu zatrudnienia, wynikająca z wystąpienia pandemii COVID-19, dotknęła agencje i organizacje turystyczne. W 2020 roku nastąpił w UE

*Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi; **Agencje turystyczne, organizatorzy turystyki i inne usługi rezerwacyjne i pokrewne.

Rys. 3.2. Zatrudnienie w sektorze turystyki w Polsce (oś lewa) i UE (oś prawa): łącznie oraz z wyróżnieniem trzech działalności (zmiana względem 2020 roku)

Źródło: (EUROSTAT, 2024a, [tour_lfs1r2]).

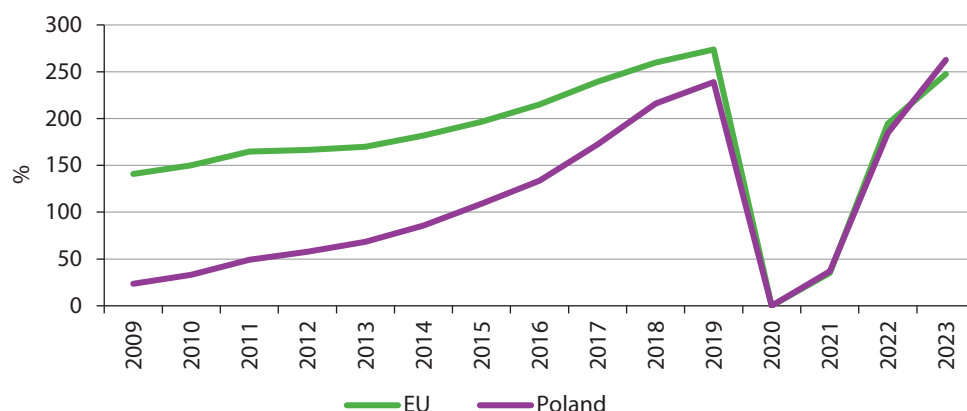
spadek zatrudnienia o 18% w porównaniu do roku 2019, a w 2021 roku nastąpiło dalsze obniżenie zatrudnienia o ok. 17%. Podobnie sytuacja wyglądała w Polsce, gdzie zmiany te wynosiły, odpowiednio: 35% i 3,4%. W Polsce w 2022 roku w dalszym ciągu w agencjach i organizacjach turystycznych było zatrudnionych o 12% mniej osób niż w roku 2020. Dopiero w roku 2023 odnotowano znaczącą zmianę i poziom zatrudnienia w Polsce w agencjach turystycznych był o 45% wyższy niż w 2020 roku i o 64% wyższy niż w 2022 roku.

3.2. Wpływ pandemii COVID-19 na sektor turystyczny

Sektor turystyki był najbardziej dotknięty skutkami obostrzeń wprowadzanych w celu przeciwdziałania pandemii COVID-19. Nagłe ograniczenie kontaktów społecznych zamroziło ruch turystyczny w roku 2020. W ciągu jednego roku liczba turystów międzynarodowych spadła o 72%. WTO (2023) wskazuje, że w maju 2020 roku 75% krajów, do których odbywał się ruch turystyczny, zamknęło swoje granice. Zatem można uznać, że był to największy kryzys, jaki spotkał ten sektor. Ograniczenia w przemieszczaniu to nie jedyne aspekty wpływające na podjęcie decyzji o podróżowaniu. W marcu

2020 roku nastąpiło zamknięcie granic, kwarantanna osób zagrożonych zarażeniem wirusem, obowiązek testowania się. Pewnym rozwiązaniem było wprowadzenie szczepień przeciwko COVID-19, gdy szczepionka była już dostępna. Jednak na złagodzenie obostrzeń turyści musieli bardzo długo czekać, a jednocześnie musieli liczyć się z tym, że nowa wersja wirusa i nowe obostrzenia mogą być nagle wprowadzone. W roku 2021 sytuacja zaczęła powoli wracać do normy, jednak nie osiągnęła w szybkim tempie wyników sprzed pandemii. Turyści zaczęli się szczepić, zaopatrzyli się w unijne zaświadczenia o tym, a transgraniczna koordynacja przemieszczania się stawała się coraz sprawniejsza. Łagodzenie ograniczeń przemieszczania się i kontaktów społecznych w pierwszej kolejności spowodowało odbudowanie się turystyki krajowej, przyczyniając się do utrzymania, czy nawet przetrwania sektora turystycznego (OECD, 2022). Biorąc pod uwagę wskazany w rozdziale 2 wpływ sektora turystyki na rozwój gospodarczy, należy uznać, że konieczna była jak najszybsza odbudowa wszystkich działalności, zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio związanych z turystyką. Natomiast należy pamiętać, że zakres przeciwdziałania COVID-19 oraz tempo radzenia sobie z efektami pandemii było bardzo zróżnicowane na świecie. Ograniczenia związane z pandemią wpłynęły nie tylko na sektor turystyczny, ale również na inne obszary gospodarki, co w efekcie pod koniec 2021 roku przyczyniło się do rozpoczęcia kryzysu gospodarczego i wzrostu inflacji. W 2022 roku rosyjska inwazja na Ukrainę również spowolniła odbudowę sektora turystycznego. Wymienione trzy problemy, które pojawiły się w ciągu dwóch lat, spowodowały również zmniejszenie dochodu rozporządzalnego turystów, a tym samym ich niższą skłonność do zaspokajania potrzeb związanych z podróżowaniem.

Najważniejszym wpływem pandemii na sektor turystyczny był nagły odpływ turystów ze względu na ograniczenia w przemieszczaniu się. Zostało to zobrazowane na rys. 3.3 oraz 3.4.

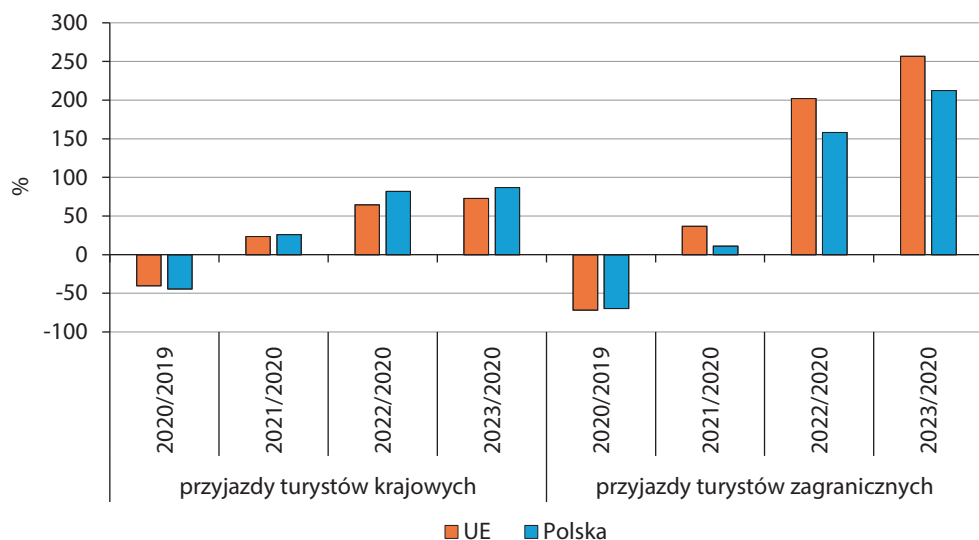

Rys. 3.3. Zmiana liczby pasażerów w transporcie lotniczym w porównaniu do stanu z roku 2020

Źródło: (Eurostat, 2024a, [avia_paoc]).

Liczba pasażerów w Polsce w roku 2009 była wyższa o 23% niż odnotowana w roku 2020. W ciągu kolejnych lat liczba pasażerów w transporcie lotniczym stale rosła i w każdym kolejnym roku też przekraczała poziom z roku 2020. Analogicznie wyglądała sytuacja w całej UE, z tym że poziom w 2009 roku przekraczał poziom z roku 2020 o 141%. To porównanie pokazuje, jak wielkie nastąpiło załamanie ruchu turystycznego wraz z wybuchem pandemii COVID-19. W latach 2021-2023 sytuacja w Polsce i UE była niemal identyczna. W roku 2021 odnotowano wzrost liczby pasażerów w transporcie lotniczym o około 35%, natomiast w 2023 roku był to wzrost o ponad 250% w porównaniu do 2020 roku. W 2023 roku liczba pasażerów w transporcie lotniczym przekroczyła liczbę odnotowaną w 2019 roku, natomiast w UE wartość ta była nieznacznie niższa.

Załamanie ruchu turystycznego jest również widoczne w liczbie przyjazdów turystów do miejsc noclegowych (rys. 3.4).

Rys. 3.4. Przyjazdy krajowych i zagranicznych turystów do miejsc noclegowych w latach 2021-2023 w porównaniu do roku 2020

Źródło: (Eurostat, 2024b, [tour_occ_arnat]).

Na rys. 3.4 widoczne jest, jak znaczący spadek względem liczby turystów korzystających z usług zakwaterowania odnotowano w 2020 roku względem roku 2019. W Polsce liczba turystów krajowych w 2020 roku stanowiła 55% liczby z roku 2019, a zagranicznych – 30%. W Unii Europejskiej było to odpowiednio: 60% i 28%. W latach 2021-2023 widoczny jest coraz większy powrót turystów i wzrost liczby korzystających z usług zakwaterowania, zarówno w Polsce, jak i UE. W 2023 roku liczba turystów krajowych korzystających z bazy noclegowej była wyższa niż w 2020 roku, natomiast liczba turystów zagranicznych była porównywalna w tych dwóch latach.

3.3. Ocena rozwoju sektora turystycznego po pandemii

OECD (2024b) przewiduje, że do końca 2024 roku nastąpi pełne ożywienie sektora turystycznego i ruch turystyczny powróci do poziomu sprzed pandemii COVID-19. Nie można jednak oczekiwać, że odbudowa turystyki będzie wszędzie postępowała w zbliżony sposób. Funkcjonowanie sektora turystycznego zależy nie tylko od infrastruktury turystycznej czy oferowanych produktów bezpośrednio i pośrednio z nią związanych. Tylko dzięki udziałowi turystów sektor może się w dalszym ciągu rozwijać. Jak wskazano w punkcie 3.2, wsparcie rządów w trakcie pandemii uchroniło ten sektor od katastroficznych skutków. Jednak obecnie oferenci produktów turystycznych muszą samodzielnie zabiegać o turystów.

Istotne jest zatem kontrolowanie, czy wyniki osiągane w różnych obszarach sektora turystycznego zbliżają się już do poziomu z 2019 roku, w którym wiele wskaźników osiągnęło najlepsze rezultaty. Przeprowadzono analizę, w wyniku której państwa Unii Europejskiej podzielono na klasy ze względu na wartości ośmiu wskaźników zaczerpniętych z Eurostatu (2024b-e). Klasyfikację powtórzono dla danych z lat 2021 i 2022. Takie postępowanie było ukierunkowane na poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy sektory turystyczne państw członkowskich odbudowują się w sposób zbliżony i czy pandemia COVID-19 doprowadziła do zmiany podobieństw między państwami. Przeciętne wyniki wskaźników w klasach dadzą odpowiedź na pytanie, jak zmieniła się sytuacja w sektorze turystycznym w 2021 i 2022 względem roku 2019.

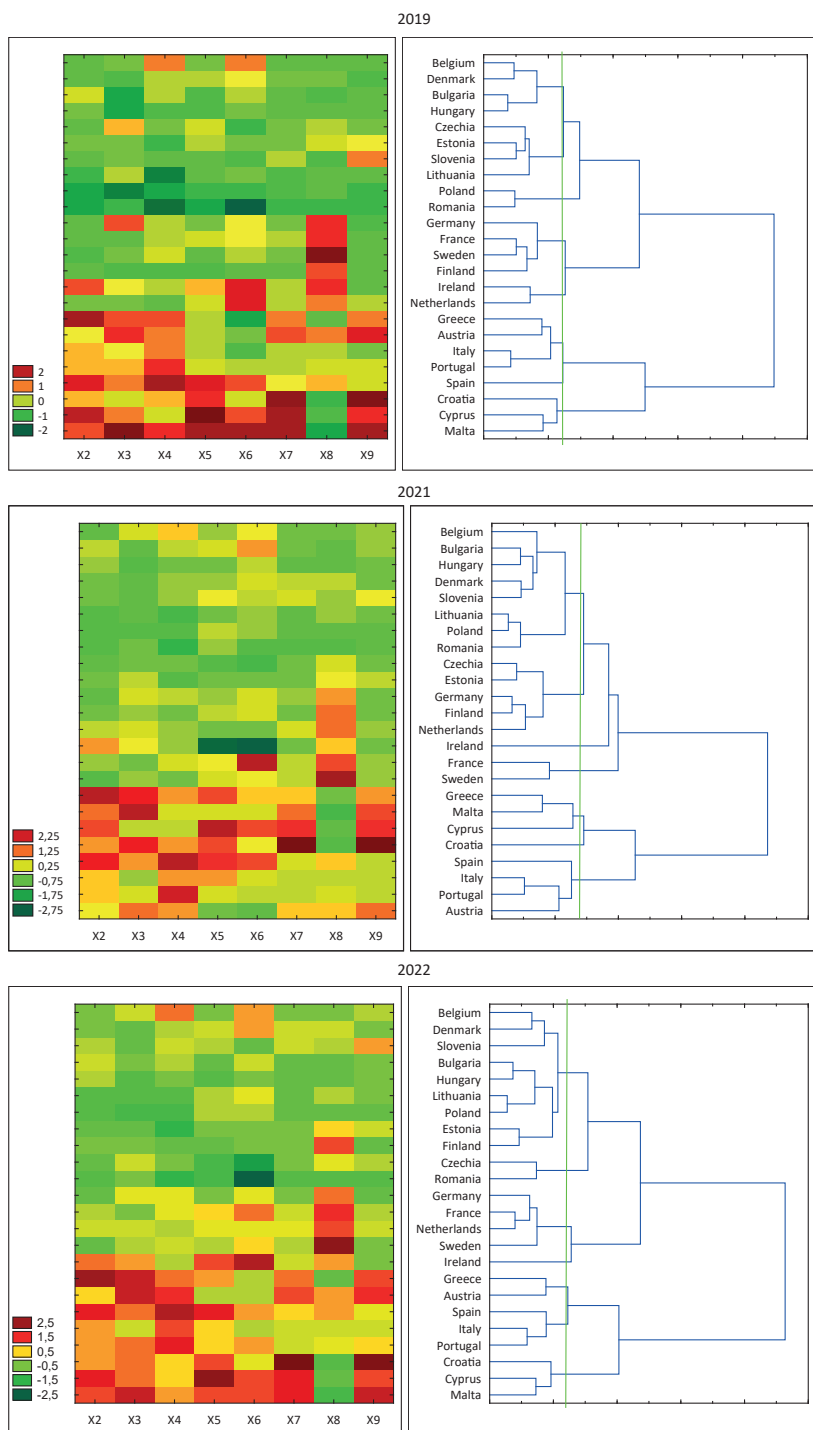
Do analizy wybrano następujące zmienne charakteryzujące sektor turystyczny (w nawiasie kwadratowym podano kod tabeli Eurostatu):

1. X1 – osoby zatrudnione w transporcie lotniczym (% wszystkich zatrudnionych) [tour_lfs1r2];
2. X2 – osoby zatrudnione w działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (% wszystkich zatrudnionych) [tour_lfs1r2];
3. X3 – osoby zatrudnione w agencjach turystycznych, organizatorzy turystyki i inne usługi rezerwacyjne i pokrewne (% wszystkich zatrudnionych) [tour_lfs1r2];
4. X4 – osoby samozatrudnione w działalności związanej z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (% wszystkich zatrudnionych) [tour_lfs1r2];
5. X5 – wskaźnik netto obłożenia miejsc noclegowych w hotelach i podobnych obiektach noclegowych (%) [tour_occ_anor];
6. X6 – wskaźnik netto obłożenia pokoi hotelowych i pokoi w podobnych obiektach noclegowych (%) [tour_occ_anor];
7. X7 – liczba noclegów w obiektach turystycznych (hotele; wakacyjne obiekty noclegowe i inne miejsca pobytu krótkoterminowego; pola kempingowe, parki dla pojazdów rekreacyjnych i parki dla przyczep kempingowych) (liczba noclegów/1000 osób) [tour_occ_ninat];
8. X8 – przyjazdy turystów krajowych do miejsc noclegowych (liczba przyjazdów/1000 osób) [tour_occ_arnat];
9. X9 – przyjazdy turystów zagranicznych do miejsc noclegowych (liczba przyjazdów/1000 osób) [tour_occ_arnat].

Oczekiwano, że zmienna X1 będzie prezentowała pełne dane. Niestety ze względu na braki danych konieczne było zrezygnowanie z tej bardzo istotnej zmiennej dla zrównoważonej turystyki. Planowano do analizy włączyć również wskaźnik osób samozatrudnionych w lotnictwie (% wszystkich zatrudnionych) oraz w agencjach turystycznych (% wszystkich zatrudnionych). Niestety tu również występowały znaczące braki w danych. Ostatecznie w analizie uwzględniono zmienne X2-X9. Natomiast z 27 państw członkowskich, ze względu na występujące braki w danych, w analizie nie uwzględniono trzech: Luksemburga, Łotwy i Słowacji. Analizę przeprowadzono zgodnie z postępowaniem zaprezentowanym w punkcie 1.2 dla klasyfikacji hierarchicznej. Rysunek 3.2 prezentuje otrzymane dendrogramy w latach 2019, 2021 i 2022 oraz mapy ciepła prezentujące osiągnięte poziomy zmiennej po standaryzacji przez poszczególne państwa.

Mapy ciepła zaprezentowane na rys. 3.2 pokazują zróżnicowanie zestandaryzowanych wartości zmiennej w państwach należących do jednej grupy. W 2019 roku pierwsze wiązanie wykonano między Bułgarią i Węgrami, jednocześnie kolorystyka mapy ciepła tych dwóch państw jest bardzo zbliżona, zatem można stwierdzić, że sektor turystyczny w 2019 roku w tych dwóch państwach osiągał bardzo zbliżone wyniki. Podobnie można wskazać, że zarówno w 2021 roku, jak i 2022 roku obserwowane wyniki dla sektora turystycznego są zbliżone w Polsce i na Litwie. W tym miejscu warto wrócić do wniosków z rys. 2.11, gdzie widoczny jest znaczny przyrost liczby pasażerów w transporcie lotniczym od 2008 roku. W takiej sytuacji również liczba zatrudnionych osób powinna w tych państwach znacząco rosnąć. Zatem gdyby w analizie możliwe było uwzględnienie zmiennej X1, to grupa tych dwóch państw mogłaby być jeszcze bardziej zróżnicowana od pozostałych. Ponieważ indeks silhouette wskazywał poważną strukturę klas, zdecydowano się na podział państw w każdym roku na 7 klas. Przynależność do klas prezentuje tab. 3.1.

W tabeli 3.1 najniższy numer klasy wskazuje na grupę państw, w których obserwowane są najwyższe wartości analizowanych zmiennych (X2-X9). W 2019 roku o przynależności Polski i Rumunii do klasy 7 zadecydowały najniższe wartości zmiennych dotyczących zatrudnienia (X2-X4). Niemcy, Francja, Finlandia i Szwecja znalazły się w 2019 roku w grupie, która może być oceniana jako przeciętna ze względu na wartości analizowanych zmiennych. Jednak warto zauważyć, że państwa te uzyskały tę pozycję dzięki intensywnemu wewnątrzkrajowemu ruchowi turystycznemu (X8). W 2019 roku najwyżej oceniane były państwa najczęściej kojarzone z wypoczynkiem, również zimowym (klasa 1 i 2). W grupie 1 jedynie wewnątrzkrajowy ruch turystyczny jest niski. Jednak wszystkie pozostałe aspekty pozwalają ocenić sektor turystyczny w Chorwacji, na Cyprze i Malcie jako bardzo dobrze funkcjonujący w porównaniu z pozostałymi państwami. W latach 2021 i 2022 w najwyżej ocenianej grupie pozostała jedynie Chorwacja. Grupy państw, w których wartości badanych zmiennych były najniższe w latach 2021 i 2022, są o wiele bardziej liczne niż w 2019 roku, co może świadczyć o powolnym powrocie w tych krajach do stanu sprzed pandemii. W przedstawionych klasyfikacjach można również zauważyć, że w 2021 roku Malta, Cypr

Rys. 3.5. Mapy ciepła oraz dendrogramy otrzymane według klasyfikacji metodą Warda w latach 2019, 2021 i 2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Tabela 3.1. Wyniki klasyfikacji państw UE ze względu na wyniki sektora turystycznego

Numer klasy	2019	2021	2022
1	CY, HR, MT	HR	CY, HR, MT
2	AT, ES, GR, IT, PT	ES, IT, PT, AT	AT, GR
3	IE, NL	GR, MT, CY	IE
4	DE, FI, FR, SE	FR, SE	IT, PT, ES
5	BE, BG, DK, HU	IE	DE, FR, NL, SE
6	CZ, EE, LT, SI	CZ, DE, EE, FI, NL	CZ, RO
7	PL, RO	BE, BG, DK, HU, LT, PL, RO, SI	BE, BG, DK, HU, LT, PL, EE, FI, SI

*kolorystkę klas pozostawiono w zgodzie z mapami ciepła

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

oraz Grecja nie należały do liderów reaktywacji sektora turystycznego. Natomiast w roku 2022 ich pozycja była już znacznie lepsza, co spowodowało niższą ocenę Włoch i Portugalii. Finlandia w 2019 roku znajdowała się w grupie 4, z przeciętnymi wynikami wśród analizowanych państw. Po pandemii osiągnęte wyniki w fińskim sektorze turystycznym spowodowały zaklasyfikowanie tego kraju do grup 6 (2021) i 7 (2022).

W przeprowadzonej klasyfikacji państw UE można również zauważyć, że w grupie najniżej ocenianej we wszystkich trzech latach była Polska. Czechy w badanym okresie zawsze były zaliczane do grupy 6, a najlepiej oceniany jest zawsze chorwacki sektor turystyczny. Spore trudności w odbudowaniu sektora turystycznego można zauważyć w Belgii, Bułgarii, Danii i na Węgrzech. Wartości zmiennych obserwowane dla tych państw pozwoliły na ich zaklasyfikowanie do grupy 5 w 2019 roku, ale w 2021 i 2022 już tylko do 7.

Państwa Grupy Wyszehradzkiej zarówno w 2019 roku, jak i latach obowiązywania obostrzeń pandemicznych należały do grup, w których sytuacja w sektorach turystycznych była nisko oceniana. Dodatkowo wybrane czynniki oceniające turystykę na Węgrzech spowodowały przynależność do najgorzej ocenianej klasy w latach 2021 i 2022.

Analiza wykazała, że odbudowa sektora turystycznego nie postępuje w podobnym stopniu we wszystkich analizowanych państwach UE. Ujednolicona polityka unijna dotycząca przeciwdziałania pandemii spowodowała, że kraje członkowskie w bardzo zbliżony sposób i ze wzajemnym wsparciem mogły przeciwdziałać skutkom społecznym i ekonomicznym pandemii. Jedynie wewnętrzne polityki poszczególnych państw mogły w różnicowany sposób wspierać reaktywację sektora turystycznego. W przypadku państw z południa Europy powrót do poziomu realizacji turystyki sprzed pandemii był łatwiejszy, niż w pozostałych państwach. Urlopy spędzane w sło-

necznych miejscach polegają, w głównej mierze, na korzystaniu z uroków środowiska naturalnego i spędzaniu czasu na świeżym powietrzu. Podobnie urlopy w Austrii, zarówno w lecie, jak i zimie, kojarzą się z wypoczynkiem aktywnym i korzystaniem z walorów przyrodniczych państwa. Zupełnie inaczej wygląda turystyka w pozostałych państwach należących do UE, w których turystyka częściej kojarzy się zwiedzaniem miejsc zamkniętych, np. pałaców, muzeów czy kościołów. W takich miejscach w sposób zdecydowanie bardziej restrykcyjny były przestrzegane w latach 2021-2022 obowiązki zachowania dystansu społecznego i zasad higieny. Korzystanie ze środowiska naturalnego w niewielkim stopniu było obciążone tymi zasadami.

4

Ocena zmian w sektorze turystycznym w Polsce w latach 2010-2023

Ocena ewolucji sytuacji na rynku turystycznym w Polsce w ciągu minionych 14 lat, która stanowi wątek przewodni tego rozdziału, została poprzedzona analizą dotyczącą zmian liczby podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w sekcji I – Zakwaterowanie i gastronomia. Sekcja ta obejmuje dział 55 – Zakwaterowanie, oraz dział 56 – Gastronomia. Dodatkowym elementem omawianym w tej części monografii jest wielkość zatrudnienia w przedsiębiorstwach przypisanych do tej sekcji / prowadzących działalność w ramach tej sekcji.

Począwszy od roku 2010 aż do chwili obecnej, produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca w Polsce przyrastał średnio z roku na rok o 3,8%. Jedyny spadek zanotowano w okresie 2019-2020. Lata 2010-2023 to dynamiczny wzrost polskiej gospodarki, co przyczyniło się do poprawy sytuacji ekonomicznej mieszkańców i sprzyjało rozwojowi przedsiębiorczości w różnych sektorach, w tym w sektorze turystycznym.

W analizowanym okresie liczba podmiotów gospodarczych przypisanych do sekcji I PKD wzrosła ze 124 214 w 2010 roku do 164 141 w 2023 roku, co oznacza przyrost o 32,1%. W porównaniu do roku 2019, kiedy liczba podmiotów wynosiła 142 392, w roku 2023 odnotowano wzrost o 15,3%. Dane statystyki publicznej pokazują, że przedsiębiorczość w sekcji zakwaterowania i gastronomii rozwijała się stabilnie, pomimo trudności wynikających z pandemii COVID-19, która wpłynęła na działalność wielu podmiotów gospodarczych. Największe wzrosty odnotowano w regionach o wysokiej atrakcyjności turystycznej, jak np. województwo mazowieckie, gdzie liczba podmiotów zwiększyła się z 16 407 do 27 027 (+64,7%). Na kolejnych miejscach znalazły się województwa małopolskie (wzrost z 12 976 do 18 852, +45,3%) oraz pomorskie (z 13 730 do 19 443, +41,6%). Dane te odzwierciedlają znaczenie sektora w regionach cieszących się dużym zainteresowaniem turystów, takich jak: Warszawa, Kraków, Zakopane i okolice czy wybrzeże Bałtyku. W województwie dolnośląskim w latach 2010-2023 liczba zarejestrowanych podmiotów w sekcji I wzrosła o 37,0%. Wzrost ten można tłumaczyć m.in. dużym potencjałem gospodarczym regionu, który przyciąga zarówno inwestorów, jak i turystów indywidualnych oraz grupowych.

W województwie łódzkim w tym samym okresie liczba podmiotów z sekcji Zakwaterowanie i gastronomia wzrosła o 20,9%, co również wskazuje na rozwój gospodarczy i społeczny, choć dynamika była niższa ($i_G = 1,5\%$) niż w województwie dolno-

śląskim ($i_g = 2,5\%$). W województwie kujawsko-pomorskim wzrost liczby podmiotów wyniósł 14,4%, co plasuje je w grupie regionów o umiarkowanej dynamice rozwoju przedsiębiorczości (działalności gospodarczej) w tej sekcji PKD. Z kolei najmniejsze wzrosty liczby podmiotów zaobserwowano w województwach: opolskim (+2,7%), śląskim (+5,7%) oraz lubuskim (+9,5%), co wskazuje na zdecydowanie mniejsze znaczenie turystyki w tych regionach.

Analizując dane z okresu 2019-2020, który obejmuje początek pandemii COVID-19, można zauważyć zróżnicowany wpływ ograniczeń w przemieszczaniu się oraz innych restrykcji wprowadzonych w związku z intensywnym rozprzestrzenianiem się koronawirusa na liczbę zarejestrowanych podmiotów w poszczególnych województwach. W województwie dolnośląskim liczba podmiotów wzrosła w tym czasie o 6,2% (z 11 598 w 2019 roku do 12 314 w 2020 roku), co sugeruje, że działalność gospodarcza związana z zakwaterowaniem i gastronomią rozwijała się pomimo wybuchu pandemii COVID-19. Podobny wzrost odnotowano w województwach lubelskim (+6,2%) oraz podkarpackim (+6,0%). Liczba podmiotów przypisanych według PKD do sekcji I najbardziej zwiększyła się w okresie pandemicznym w województwach świętokrzyskim (+7,8%) oraz warmińsko-mazurskim (+8,8%). Natomiast w województwie kujawsko-pomorskim liczba podmiotów wzrosła o 4,9% (z 4 865 do 5 103), co wskazuje na pozytywny, choć umiarkowany wpływ pandemii na zapotrzebowanie na usługi gastronomiczne oraz lokalne bazy noclegowe. Pandemia nie zahamowała przyrostu liczby podmiotów gospodarczych należących do sekcji I PKD, ogólnie w Polsce było ich blisko o 5% więcej aniżeli w roku 2019.

W latach 2021-2023 działalność gospodarcza przedsiębiorstw zaliczanych do sekcji I PKD w Polsce rozwijała się dynamicznie. W 2021 roku wzrost o 6,2% liczby podmiotów oferujących usługi zakwaterowania bądź gastronomiczne wskazywał na stopniowe popandemiczne ożywienie, a dane z roku 2022 (wzrost o 10,5%) potwierdziły tendencję powrotu do stabilnego wzrostu. W 2023 roku w tej sekcji PKD zarejestrowanych było 164 141 podmiotów gospodarczych, co w relacji do 2019 roku oznacza przyrost o 15,3%.

Dane statystyczne wskazują na stabilny wzrost liczby podmiotów w sekcji zakwaterowania i gastronomii w Polsce w latach 2010-2023 ($i_g = 2,2\%$), przy czym wpływ pandemii był zróżnicowany w zależności od regionu. Większą dynamiką wzrostu, zarówno w czasie pandemii, jak i po niej, charakteryzowały się województwa o dużym potencjale turystycznym (oferujące swobodę i przestrzeń do spędzania czasu na wolnym powietrzu), ważne centra kultury, rozrywki oraz biznesu. Różnice w tempie wzrostu w poszczególnych województwach mogą wynikać z lokalnych polityk wspierających przedsiębiorczość, poziomu infrastruktury oraz atrakcyjności turystycznej regionów. Wyniki te podkreślają znaczenie zróżnicowanych działań na poziomie regionalnym w celu dalszego wspierania rozwoju sektora w całym kraju.

Podmioty gospodarcze zarejestrowane w województwie mazowieckim w sekcji I PKD stanowiły w 2023 roku 16,5% wszystkich zarejestrowanych w tej sekcji w Polsce.

Oznacza to, że województwo mazowieckie ma duże znaczenie z punktu widzenia zarówno skali działalności w zakresie zakwaterowania i gastronomii, jak i rozwoju przedsiębiorczości. Ważnymi ośrodkami działalności gospodarczej w obszarze zakwaterowania i gastronomii były województwa: małopolskie i pomorskie. W 2023 roku województwo dolnośląskie w ogólnej liczbie podmiotów gospodarczych sekcji I PKD w Polsce miało udział na poziomie 8,3%, kujawsko-pomorskie – 3,2%, a województwo łódzkie – 4,2%. Prezentowane dane wskazują na zróżnicowanie między regionami, ale również na pewną specjalizację i wykorzystywanie potencjału zgodnie z posiadanymi zasobami.

Dominacja sektora prywatnego w strukturze podmiotów sekcji I PKD, obejmującego przede wszystkim małe i średnie przedsiębiorstwa, jest istotnym czynnikiem napędzającym wzrost gospodarczy i rozwijanie przedsiębiorczości.

W latach 2010-2023 w sekcji I PKD – Zakwaterowanie i gastronomia, odnotowano istotne zmiany w poziomie zatrudnienia, które były wynikiem czynników zarówno ekonomicznych, jak i społecznych, w tym globalnej pandemii COVID-19.

Od roku 2010 do 2023 zatrudnienie w przedsiębiorstwach przypisanych do sekcji I PKD – Zakwaterowanie i gastronomia, wzrosło z 134 177 osób do 319 503 osób, co stanowi ponad 130-procentowy wzrost. Największe zmiany zaobserwowano w dziale 56 PKD – Gastronomia, gdzie liczba zatrudnionych wzrosła z 80 589 osób w 2010 roku do 235 221 osób w 2023 roku, co przekłada się na niemal trzykrotny wzrost. W dziale 55 PKD – Zakwaterowanie wzrost zatrudnienia wyniósł około 57%, z poziomu 53 588 osób w 2010 roku do 84 282 osób w roku 2023.

Największą dynamikę wzrostu odnotowano w okresie 2021-2022, co można przypisać odbudowie sektora po pandemicznym załamaniu oraz wdrożeniu programów wsparcia dla przedsiębiorstw oferujących usługi zakwaterowania bądź gastronomiczne.

Pandemia COVID-19 miała istotny wpływ na zatrudnienie w podmiotach gospodarczych prowadzących działalność w ramach w sekcji I PKD, szczególnie w latach 2020-2021. W porównaniu z rekordowym rokiem 2019 (253 443 osób zatrudnionych w przedsiębiorstwach przypisanych do sekcji PKD – Zakwaterowanie i gastronomia) w 2020 roku liczba zatrudnionych spadła o około 7%, osiągając poziom 235 773 osób. W dziale 55 – Zakwaterowanie odnotowano spadek o 11,5%, a w dziale 56 – Gastronomia – o 5,1%.

Odbudowa sektora była widoczna już w 2021 roku, kiedy to zatrudnienie wzrosło do 250 429 osób, co stanowiło niemal powrót do poziomu sprzed pandemii. W latach 2022-2023 sektor osiągnął rekordowe poziomy zatrudnienia, szczególnie w gastronomii, co może wynikać z rosnącego popytu na usługi gastronomiczne, w tym zamówienia i dostawy na wynos.

Analiza dynamiki rok do roku wskazuje na wyraźne wzrosty zatrudnienia w latach 2012 oraz 2022. Największy skok zanotowano w roku 2022, kiedy zatrudnienie w podmiotach prowadzących działalność w sekcji PKD – Zakwaterowanie i gastronomia

wzrosło o ponad 27% w porównaniu z rokiem 2021. W dziale 56 PKD – Gastronomia, wzrost wyniósł aż 31%. Z kolei spadki zatrudnienia w latach 2020-2021 w relacji do poziomu z roku 2019 były największe od początku analizowanego okresu, co potwierdza destrukcyjny wpływ pandemii na branżę.

Z ogółu zatrudnionych w podmiotach gospodarczych należących do sekcji I PKD zdecydowana większość pracuje w gastronomii. W latach 2010-2023 udział zatrudnienia w gastronomii wynosił średnio około 68% wszystkich zatrudnionych pracujących w przedsiębiorstwach prowadzących działalność w sekcji – Zakwaterowaniu i gastronomii. Z kolei dział 55 – Zakwaterowanie utrzymywał udział na poziomie około 32%. W czasie pandemii udział działu 56 – Gastronomia wzrósł, co może być związane z szybkim dostosowaniem się tej części sektora do nowych warunków poprzez wzrost sprzedaży na wynos i realizacje dostaw zamówień pod wskazany adres.

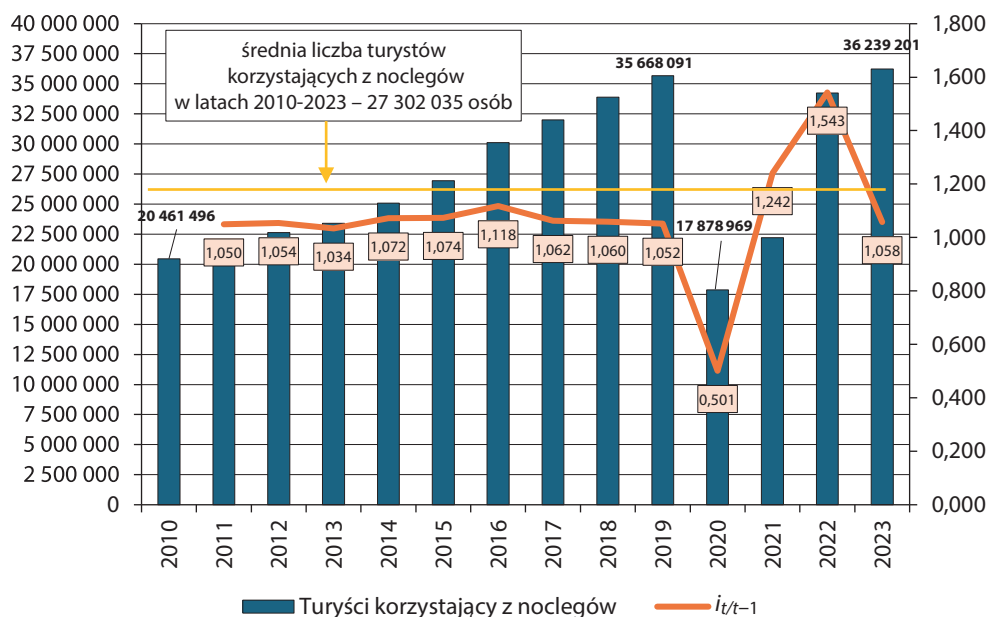
Znaczne wzrosty zatrudnienia po roku 2021 można częściowo przypisać działaniom wspierającym turystykę, w tym kampaniom promującym podróże krajowe oraz programom finansowego wsparcia dla przedsiębiorstw z branży turystycznej. Działania te przyczyniły się do szybkiej odbudowy sektora i stworzyły fundamenty dla dalszego rozwoju. Pandemia i praca w domu (*home office*) zdecydowanie zmieniły nastawienie do codziennego gotowania. Znacznie chętniej i częściej zamawiamy jedzenie na zewnątrz z możliwością dostawy do domu.

Zatrudnienie w sektorze turystycznym w Polsce w latach 2010-2023 cechowało się wyraźnym wzrostem, mimo przejściowego kryzysu wywołanego pandemią COVID-19. Analiza wykazała, że dział 56 – Gastronomia był głównym motorem wzrostu, podczas gdy dział 55 – Zakwaterowanie charakteryzował się większą stabilnością. Dynamika zmian oraz odbudowa po pandemii przedsiębiorstw zarejestrowanych w sekcji I PKD wskazują na ich dużą elastyczność i zdolność adaptacyjną.

4.1. Sektor turystyczny w Polsce – wybrane charakterystyki

W przedstawionych danych dotyczących liczby turystów korzystających z noclegów w Polsce w latach 2010-2023 zaobserwować można wyraźne trendy wzrostowe, załóżone jednak przez wpływ pandemii COVID-19. Analiza ta obejmuje zarówno ogólne dane na poziomie kraju, jak i podstawowe miary statystyczne oparte na danych z poszczególnych województw, w tym wartości średnie, minimum i maksimum liczby turystów w poszczególnych latach. Dane te pozwalają na wyciągnięcie wniosków na temat rozwoju sektora turystycznego w Polsce, jego wrażliwości na kryzysy oraz tendencji do odbudowy po okresach trudności.

Liczba turystów korzystających z noclegów w Polsce systematycznie rosła od roku 2010, kiedy to wyniosła 20,46 mln, aż do rekordowego poziomu 36,24 mln w 2023 roku. Oznacza to wzrost o 77,11% w ciągu trzynastu lat. Każdego roku, aż do

Rys. 4.1. Liczba turystów korzystających z noclegów w Polsce w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 01.09.2024).

roku 2019, odnotowywano umiarkowane, lecz stabilne wzrosty w liczbie turystów. Wskaźnik zmiany liczby turystów ($i_{t/t-1}$) wahał się wówczas w granicach od 1,034 (w 2013 r.) do 1,074 (w 2015 r.), co wskazuje na coroczny wzrost liczby turystów korzystających z noclegów na poziomie od 3,4% do 7,4%. Rok 2020 przyniósł drastyczny spadek liczby turystów, co związane było bezpośrednio z ograniczeniami wynikającymi z pandemii COVID-19. Liczba turystów spadła wówczas do 17,88 mln, co stanowiło mniej niż połowę liczby turystów w 2019 roku. Wskaźnik zmiany $i_{t/t-1}$ wyniósł 0,501, co obrazuje głębokość kryzysu. Warto zauważyć, że pandemia miała wyjątkowo silny wpływ na turystykę międzynarodową oraz na regiony silnie uzależnione od ruchu turystycznego. Spadek ten był jednak przejściowy, o czym świadczą dane z lat kolejnych. W latach 2021-2022 można zaobserwować wyraźny przyrost liczby turystów. W 2021 roku liczba turystów wzrosła do 22,19 mln, co stanowiło wzrost o 24,2% w stosunku do roku 2020 ($i_{t/t-1} = 1,242$). Kolejny rok (2022) był jeszcze bardziej dynamiczny – liczba turystów osiągnęła 34,25 mln, co oznacza wzrost o 54,3% ($i_{t/t-1} = 1,543$). Ten gwałtowny wzrost wskazuje na szybką odbudowę sektora turystycznego po okresie załamania, co może być efektem zniesienia większości ograniczeń związanych z pandemią oraz wzmożonego ruchu turystycznego spowodowanego chęcią nadrobienia zaległych podróży. Rok 2023 przyniósł dalszy, choć już bardziej umiarkowany,

wzrost liczby turystów, która wyniosła 36,24 mln. Wskaźnik $i_{t/t-1}$ na poziomie 1,058 sugeruje, że dynamika wzrostu zaczyna się stabilizować, a sektor turystyczny wraca do bardziej przewidywalnego tempa rozwoju.

Tabela 4.1. Wybrane miary statystyki opisowej na podstawie danych dla województw o liczbie turystów korzystających z noclegów w Polsce w latach 2010-2023

ROK	Miara statystyki opisowej			Ogółem
	$\bar{X}$	MIN	MAX	
2010	1 278 844	224 531	3 187 278	20 461 496
2011	1 342 289	241 554	3 311 910	21 476 616
2012	1 414 712	260 469	3 470 259	22 635 388
2013	1 462 571	266 917	3 648 184	23 401 138
2014	1 567 749	290 071	3 867 197	25 083 978
2015	1 683 879	329 056	4 106 961	26 942 056
2016	1 881 769	408 919	4 737 844	30 108 308
2017	1 999 334	421 949	5 091 968	31 989 344
2018	2 118 496	419 238	5 336 963	33 895 930
2019	2 229 256	447 011	5 597 485	35 668 091
2020	1 117 436	213 303	2 389 128	17 878 969
2021	1 387 436	238 973	3 195 215	22 198 972
2022	2 140 563	336 781	5 893 738	34 249 004
2023	2 264 950	344 997	6 264 932	36 239 201
$i_{2023/2010}$	177,11%	153,65%	196,56%	177,11%

Wyjaśnienie: $\bar{X}$ oznacza wartość średnią rocznej liczby turystów w Polsce wyznaczoną na podstawie wartości przypisanych do poszczególnych miesięcy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy danych z Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych przeprowadzonej w programie Excel.

Dane na poziomie województw również wskazują na rosnącą liczbę turystów w Polsce w latach 2010-2023. Średnia liczba turystów w poszczególnych województwach wzrosła z 1,28 mln w 2010 roku do 2,26 mln w 2023 roku, co oznacza wzrost o 77,11%. Minimalna liczba turystów na poziomie województwa wzrosła z 224 531 w 2010 roku do 344 997 w 2023 roku (153,65% wzrostu), co świadczy o rozwoju turystyki nawet w mniej popularnych regionach. Maksymalna liczba turystów w poszczególnych województwach wzrosła z 3,19 mln w 2010 roku do 6,26 mln w 2023 roku, co oznacza wzrost o 196,56%. Tak znaczący wzrost liczby turystów w regionach najbardziej popularnych wskazuje na silną koncentrację ruchu turystycznego w kilku kluczowych miejscach, które przyciągają coraz większą liczbę odwiedzających.

Analiza wybranych regionów

Dzięki analizie wybranych regionów, dokonanej w oparciu o dane dotyczące liczby turystów według województw w latach 2010-2023, można zauważyć zróżnicowane trendy, które wskazują na różnice w dynamice rozwoju turystyki w poszczególnych regionach Polski. Przyjrzymy się kilku województwom, które wyróżniają się pod względem wzrostu liczby turystów, a także regionom, które odnotowały mniejszy rozwój.

W województwie mazowieckim, którego stolicą jest Warszawa, jeden z głównych ośrodków turystycznych w Polsce, odnotowano znaczący wzrost liczby turystów. W 2010 roku Mazowieckie odwiedziło 3,19 mln turystów, natomiast w 2023 roku liczba ta wzrosła do 6,26 mln, co oznacza wzrost o 96%. Warszawa, jako stolica, przyciąga turystów zarówno zagranicznych, jak i krajowych, co jest głównym czynnikiem dynamicznego wzrostu liczby odwiedzających. Region ten charakteryzuje się także dobrze rozwiniętą infrastrukturą hotelową, co sprzyja dalszemu rozwojowi turystyki. Województwo małopolskie, wraz z Krakowem, jednym z najważniejszych ośrodków kulturalnych i historycznych Polski, odnotowało również znaczący wzrost liczby odwiedzających turystów. W 2010 roku region ten odwiedziło 2,87 mln turystów, natomiast w 2023 roku liczba ta wyniosła 5,71 mln. Oznacza to wzrost o 77%. Kraków, ze względu na swoje dziedzictwo historyczne oraz bliskość gór (Tatry), jest jednym z głównych celów turystycznych, zarówno dla krajowych, jak i zagranicznych turystów. Region ten jest też celem dużej liczby turystów przybywających z pielgrzymką, np. do Kalwarii Zebrzydowskiej oraz do Wadowic. Pomorskie, z Gdańskiem jako głównym miastem turystycznym oraz dostępem do wybrzeża Morza Bałtyckiego, również cieszy się dużą popularnością wśród turystów. Liczba odwiedzających wzrosła z 1,63 mln w 2010 roku do 3,46 mln w 2023 roku, co oznacza wzrost o 112%. Region ten korzysta z sezonowości związanej z turystyką nadmorską, co przyciąga szczególnie wielu turystów w okresie letnim. Pomorskie rozwija także swoją ofertę turystyczną związaną z historią oraz dziedzictwem kulturowym Gdańska, Sopotu i Gdyni. Województwo dolnośląskie, z Wrocławiem jako głównym ośrodkiem, zanotowało znaczny wzrost liczby turystów – z 1,89 mln w 2010 roku do 4,19 mln w 2023 roku, co stanowi wzrost o 121%. Wrocław, ze swoją bogatą ofertą kulturalną i historyczną, jest jednym z głównych celów turystycznych w regionie. Dodatkowo region oferuje liczne atrakcje związane z turystyką aktywną, w tym turystyką górską w Karkonoszach, co sprzyja przyciąganiu turystów krajowych i zagranicznych. Wymienione powyżej regiony są szczególnie atrakcyjne turystycznie ze względu na swoją bogatą ofertę kulturową, zabytki oraz walory środowiska naturalnego.

Nie wszystkie regiony Polski odnotowały tak dynamiczny wzrost liczby turystów. Na przykład w województwie lubuskim liczba turystów wzrosła z 625 tys. w 2010 roku do 649 tys. w 2023 roku, co stanowi relatywnie niski wzrost, bo zaledwie 3,8-procentowy. Region ten jest mniej rozwinięty pod względem infrastruktury turystycznej, co może ograniczać jego atrakcyjność jako celu turystycznego. Podobnie w województwie

Tabela 4.2. Liczba turystów według województw w Polsce w wybranych latach w okresie 2010-2023

	2010	2015	2019	2020	2021	2022	2023	$I_{(2023:2010)}$	$I_{2023:2010}$	$I_{2019:2010}$	$I_{(2019:2010)}$
02 (DS)	1 895 540	2 620 386	3 932 314	2 067 828	2 424 874	3 732 773	4 196 722	6,3%	221,4%	207,5%	8,4%
	414 800	500 637	796 133	278 009	271 750	534 049	727 421	4,4%	175,4%	191,9%	7,5%
04 (KP)	793 920	1 055 530	1 358 662	716 234	908 104	1 370 209	1 417 597	4,6%	178,6%	171,1%	6,2%
	79 489	105 118	121 250	37 860	42 830	76 288	95 031	1,4%	119,6%	152,5%	4,8%
06 (LU)	665 609	794 409	1 146 123	628 256	760 748	1 158 669	1 191 201	4,6%	179,0%	172,2%	6,2%
	89 940	112 055	129 875	33 364	38 979	160 785	145 891	3,8%	162,2%	144,4%	4,2%
08 (LB)	625 965	615 913	720 799	399 845	472 203	635 432	649 030	0,3%	103,7%	115,2%	1,6%
	160 148	153 841	190 339	73 169	73 262	124 797	145 149	-0,8%	90,6%	118,9%	1,9%
10 (LD)	993 675	1 281 092	1 423 567	610 328	752 494	1 212 965	1 305 653	2,1%	131,4%	143,3%	4,1%
	113 670	199 712	192 899	64 235	63 596	125 426	139 980	1,6%	123,1%	169,7%	6,1%
12 (MA)	2 872 501	4 075 024	5 597 485	2 389 128	3 195 215	5 196 105	5 711 249	5,4%	198,8%	194,9%	7,7%
	896 116	1 218 093	1 684 226	367 052	409 735	1 178 390	1 689 048	5,0%	188,5%	187,9%	7,3%
14 (MZ)	3 187 278	4 106 961	5 536 187	2 116 493	3 027 315	5 893 738	6 264 932	5,3%	196,6%	173,7%	6,3%
	894 554	1 258 234	1 570 605	390 626	527 542	1 461 969	1 633 101	4,7%	182,6%	175,6%	6,5%
16 (OP)	224 531	329 056	447 011	213 303	238 973	336 781	344 997	3,4%	153,7%	199,1%	8,0%
	31 155	39 378	65 224	22 632	19 671	32 169	34 177	0,7%	109,7%	209,4%	8,6%
18 (PK)	697 000	957 687	1 297 039	710 332	803 938	1 209 430	1 193 010	4,2%	171,2%	186,1%	7,1%
	68 030	120 427	144 118	44 754	44 048	208 509	186 118	8,0%	273,6%	211,8%	8,7%
20 (PD)	456 571	606 539	688 526	377 445	440 327	568 939	579 668	1,9%	127,0%	150,8%	4,7%
	72 141	157 816	151 779	42 843	47 141	111 609	103 854	2,8%	144,0%	210,4%	8,6%
22 (PM)	1 628 830	2 439 185	3 238 675	1 972 559	2 370 937	3 289 820	3 464 560	6,0%	212,7%	198,8%	7,9%
	259 906	451 860	615 704	176 690	201 325	424 329	581 529	6,4%	223,7%	236,9%	10,1%
24 (SL)	1 769 019	2 147 365	2 903 195	1 350 043	1 695 011	2 665 400	2 723 633	3,4%	154,0%	164,1%	5,7%
	252 591	328 606	430 674	130 420	158 809	364 825	403 764	3,7%	159,8%	170,5%	6,1%
26 (SK)	406 570	518 058	656 343	335 217	441 320	617 200	627 179	3,4%	154,3%	161,4%	5,5%
	26 546	27 998	43 100	14 252	17 179	25 102	31 119	1,2%	117,2%	162,4%	5,5%
28 (WN)	898 771	1 135 040	1 377 450	872 936	936 454	1 204 600	1 286 724	2,8%	143,2%	153,3%	4,9%
	144 700	157 602	164 721	45 487	38 246	60 688	86 458	-3,9%	59,7%	113,8%	1,5%
30 (WP)	1 598 906	1 882 655	2 133 215	1 012 093	1 280 623	1 898 586	1 862 744	1,2%	116,5%	133,4%	3,3%
	253 245	281 094	307 003	106 428	121 382	229 574	261 045	0,2%	103,1%	121,2%	2,2%
32 (ZP)	1 746 810	2 377 156	3 211 500	2 106 929	2 450 436	3 258 357	3 420 302	5,3%	195,8%	183,8%	7,0%
	377 939	577 099	862 896	435 940	434 337	728 102	810 870	6,0%	214,6%	228,3%	9,6%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania 01.09.2024).

opolskim – liczba turystów wzrosła z 224 tys. w 2010 roku do 344 tys. w 2023 roku, co stanowi wzrost o 53,6%, ale jest to wciąż wynik poniżej średniej krajowej. Region ten jest mniej popularny wśród turystów, a jego oferta turystyczna nie przyciąga tak dużych rzeszy odwiedzających, jak ma to miejsce w bardziej znanych regionach Polski. Niemniej jednak nawet w tych regionach obserwuje się stopniowy rozwój sektora turystycznego, co może świadczyć o poprawie infrastruktury turystycznej i promocji regionów mniej znanych.

Podsumowując, należy stwierdzić, że analiza danych w latach 2010-2023 w wybranych województwach w Polsce wskazuje na istotne różnice w dynamice rozwoju turystyki. Największy wzrost liczby turystów odnotowano w regionach o silnych ośrodkach miejskich (Warszawa, Kraków, Wrocław), a także w regionach nadmorskich i górskich. Regiony, takie jak Lubuskie czy Opolskie, rozwijają się wolniej, a ich potencjał turystyczny jest nadal niewykorzystany.

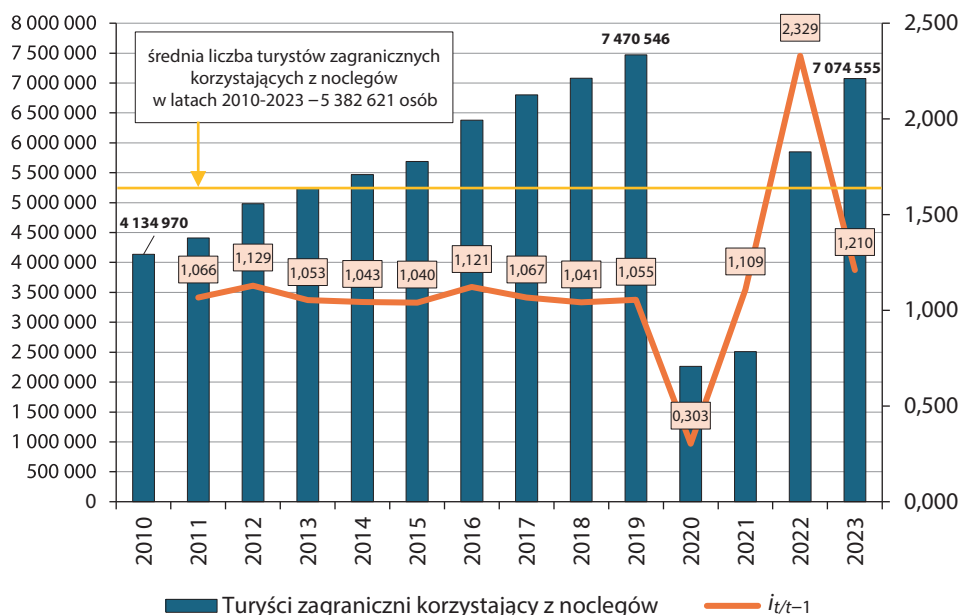
Dane dotyczące liczby turystów korzystających z noclegów w Polsce w latach 2010-2023 wskazują na wyraźny, długoterminowy trend wzrostowy, zakłócony jedynie przez pandemiczny rok 2020. Sektor turystyczny w Polsce wykazuje dużą odporność na kryzysy, co potwierdza szybkie odbicie po pandemii oraz rekordowe liczby turystów w 2023 roku. Ponadto analiza danych na poziomie województw pokazuje, że turystyka rozwija się nie tylko w najpopularniejszych regionach, ale również w mniejszych, mniej znanych miejscach, co świadczy o stopniowej dywersyfikacji oferty turystycznej kraju.

Zakładając adekwatną do potrzeb promocję regionów mniej popularnych oraz inwestycje w infrastrukturę turystyczną, należy stwierdzić, że rosnące zainteresowanie walorami turystycznymi Polski jest całkiem realne. Wyzwania, związane z sezonowością oraz koncentracją turystów w kilku kluczowych regionach, pozostają jednak istotnym zagadnieniem do dalszych analiz i strategii rozwoju turystyki w Polsce.

4.1.1. Umiędzynarodowienie turystyki w Polsce

Stopień umiędzynarodowienia sektora turystycznego w Polsce jest kluczowym wskaźnikiem poziomu rozwoju branży, a udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie turystów korzystających z noclegów dostarcza istotnych informacji na temat atrakcyjności danego kraju na arenie międzynarodowej. Analiza danych z lat 2010-2023, zarówno przed pandemią, jak i po pandemii COVID-19, wskazuje na istotne zmiany w tym zakresie oraz wpływ globalnych zawirowań na turystykę międzynarodową w Polsce.

W latach 2010-2019 sektor turystyczny w Polsce notował systematyczny wzrost liczby turystów zagranicznych. W 2010 roku liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów wyniosła 4,13 mln, a w 2019 roku osiągnęła rekordowy poziom 7,47 mln. Był to okres dynamicznego rozwoju, a liczba turystów zagranicznych rosła średnio o 6,4% rocznie. Wzrost ten można przypisać zwiększeniu atrakcyjności Polski na arenie międzynarodowej, poprawie infrastruktury turystycznej, a także lepszej promocji

Rys. 4.2. Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów w Polsce w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 01.09.2024).

polskich miast i regionów na świecie. Polskie miasta, takie jak: Kraków, Warszawa czy Wrocław, stały się popularnymi celami turystycznymi, zwłaszcza wśród Europejczyków.

Wpływ pandemii COVID-19

Pandemia COVID-19 spowodowała gwałtowne załamanie międzynarodowego ruchu turystycznego. W 2020 roku liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów spadła do 2,26 mln, co stanowiło mniej niż jedną trzecią liczby turystów zagranicznych w 2019 roku. Spadek ten odzwierciedlał globalne ograniczenia w podróżach, zamknięcia granic oraz restrykcje związane z bezpieczeństwem zdrowotnym. W latach poprzedzających pandemię COVID-19 kilka województw w Polsce wyróżniało się szczególnie wysokim udziałem turystów zagranicznych w ogólnej liczbie turystów korzystających z noclegów. Regiony, gdzie udział ten przekraczał 20%, a w niektórych przypadkach nawet 30%, były ważnymi ośrodkami turystyki międzynarodowej. Pandemia przyniosła jednak znaczne spadki, szczególnie w tych województwach, gdzie międzynarodowy ruch turystyczny odgrywał kluczową rolę.

Województwo dolnośląskie w latach 2010-2019 notowało stabilny udział turystów zagranicznych, który oscylował wokół 20%. W 2019 roku wskaźnik ten wynosił 20,2%, jednak w 2020 roku, w wyniku pandemii, udział ten spadł do 13,4%, co oznacza spadek o 33,6%. Dolny Śląsk, ze swoją bogatą ofertą turystyczną, w tym z Wrocławem,

wiem, przyciągał dużą liczbę zagranicznych gości, ale pandemia znacząco ograniczyła ruch turystyczny. Lubuskie, położone blisko granicy z Niemcami, miało w 2019 roku 26,4% udziału turystów zagranicznych, co było jednym z najwyższych wyników w Polsce. W 2020 roku udział ten spadł do 18,3%, co oznacza spadek o 30,7%. Region ten, silnie uzależniony od transgranicznego ruchu turystycznego, odczuł skutki zamknięcia granic i ograniczeń w podróżach. Województwo małopolskie, będące jednym z najpopularniejszych regionów turystycznych w Polsce, odnotowało najwyższy udział turystów zagranicznych w latach poprzedzających pandemię. W roku 2019 aż 30,1% turystów korzystających z noclegów stanowili goście zagraniczni. Jednak pandemia spowodowała spadek tego udziału do 15,4% w 2020 roku, co oznacza spadek o 48,9%. Kraków, główny cel turystyczny Małopolski, był jednym z miast najbardziej dotkniętych przez spadek liczby zagranicznych gości. Mazowieckie, z Warszawą jako głównym ośrodkiem turystyki międzynarodowej, również miało wysoki udział turystów zagranicznych przed pandemią – 28,4% w 2019 roku. W 2020 roku udział ten spadł do 18,5%, co oznacza spadek o 34,9%. Stolica Polski, która jest ważnym centrum turystyki biznesowej, również odczuła znaczący wpływ pandemii, szczególnie poprzez odwołanie międzynarodowych wydarzeń i ograniczenia w podróżach służbowych. Województwo podlaskie, znane z pięknych terenów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego, miało w 2019 roku 22,0% udziału turystów zagranicznych. W 2020 roku udział ten spadł do 11,4%, co oznacza spadek o 48,5%. To pokazuje, jak znacząco pandemia wpłynęła na ten region, który wcześniej był popularny szczególnie wśród turystów z sąsiednich krajów. Województwo zachodniopomorskie, z popularnymi kurortami nadmorskimi, miało w 2019 roku 26,9% udziału turystów zagranicznych, co również czyniło go jednym z regionów o najwyższym stopniu umiędzynarodowienia. W 2020 roku udział ten spadł do 20,7%, co oznacza spadek o 23%. Region ten, popularny szczególnie wśród turystów z Niemiec, również odczuł spadek liczby zagranicznych gości, co związane było z restrykcjami w podróżach międzynarodowych.

Województwa lubelskie, małopolskie i warmińsko-mazurskie najbardziej odczuły spadek liczby zagranicznych turystów podczas pandemii. Udziały turystów zagranicznych w tych regionach spadły o ponad połowę, co wskazuje na ogromne trudności, z jakimi zmagala się międzynarodowa turystyka w Polsce w latach 2020-2021. W województwie lubelskim w 2019 roku udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie turystów korzystających z noclegów wyniósł 11,3%, natomiast w 2020 roku spadł do 5,3%, co oznacza spadek o 53,1% w porównaniu z rokiem poprzednim. To największy procentowy spadek w skali kraju, co wskazuje na ogromny wpływ pandemii na turystykę zagraniczną w tym regionie. W województwie małopolskim, gdzie turystyka zagraniczna odgrywa szczególnie dużą rolę ze względu na obecność Krakowa, w 2019 roku udział turystów zagranicznych wyniósł 30,1%, podczas gdy w 2020 roku spadł do 15,4%, co oznacza spadek o 48,9%. To dramatyczne zmniejszenie się liczby zagranicznych turystów wskazuje na silne uzależnienie regionu od turystyki międzynarodowej oraz jego podatność na globalne kryzysy. W przypadku województwa warmińsko-mazurskiego udział turystów zagranicznych spadł z 12,0% w 2019 roku do 5,2% w 2020 roku, co stanowi spadek o 56,4%. Ten region, będący popularnym miejscem

wypoczynku dla zagranicznych turystów ze względu na piękne jeziora i lasy, również znacząco odczuł skutki pandemii, co wskazuje na duży wpływ ograniczeń w podróżach międzynarodowych na branżę turystyczną.

Rok 2021 również był trudny dla międzynarodowej turystyki, choć widoczna była pewna poprawa. Liczba turystów zagranicznych wzrosła do 2,51 mln, co oznaczało powolną odbudowę sektora po pandemicznym załamaniu. Niemniej jednak wskaźniki umiędzynarodowienia nadal pozostawały znacznie niższe niż przed pandemią.

Odbudowa ruchu turystycznego po pandemii

W latach 2022-2023 można zauważyć silny trend wzrostowy dotyczący odbudowy turystyki międzynarodowej w Polsce. Liczba turystów zagranicznych wzrosła do 5,85 mln w 2022 roku i 7,07 mln w 2023 roku. Wskaźniki umiędzynarodowienia wróciły do wyższych poziomów, choć nie wszędzie osiągnięto wartości sprzed pandemii. Na przykład w województwie małopolskim, które jest jednym z głównych ośrodków turystycznych Polski, udział turystów zagranicznych w ogólnej liczbie turystów wyniósł 29,6% w 2023 roku, co było nieco niższym wynikiem niż w rekordowym 2013 roku (33,1%).

Województwa o najwyższym i najniższym udziale turystów zagranicznych

W analizie regionalnej województwa małopolskie, mazowieckie oraz zachodniopomorskie wyróżniają się najwyższym udziałem turystów zagranicznych w liczbie turystów ogółem. W 2023 roku udział ten wyniósł odpowiednio 29,6%, 26,1% i 23,7%. Małopolskie, z Krakowem jako centralnym ośrodkiem turystycznym, oraz Mazowieckie, gdzie dominującą rolę odgrywa Warszawa, przyciągają zagranicznych turystów głównie dzięki bogactwu zabytków i intensywnej promocji międzynarodowej. Region zachodniopomorski cieszy się popularnością wśród zagranicznych turystów dzięki nadmorskim kurortom oraz bliskości granicy z Niemcami. Z kolei województwa świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie oraz lubelskie notują najniższe wskaźniki umiędzynarodowienia turystyki. W 2023 roku w województwie świętokrzyskim tylko 5,0% turystów korzystających z noclegów stanowili turyści zagraniczni, co jest znaczącym spadkiem w porównaniu do roku 2010, kiedy udział ten wynosił 6,5%. Tego typu regiony mają mniejsze znaczenie na mapie międzynarodowej turystyki, co może być wynikiem ograniczonej infrastruktury oraz mniejszej rozpoznawalności na świecie.

Umiędzynarodowienie sektora turystycznego jest ważnym aspektem w ocenie rozwoju turystyki w Polsce. Wysoki udział turystów zagranicznych świadczy o atrakcyjności kraju na arenie międzynarodowej i jego pozycji jako destynacji turystycznej. Pandemia COVID-19 miała ogromny wpływ na turystykę międzynarodową, a odbudowa tego sektora w Polsce następuje w sposób dynamiczny, choć różnice regionalne są wyraźne. Regiony z dobrze rozwiniętą infrastrukturą turystyczną, takie jak Małopolskie czy Mazowieckie, szybciej odzyskały zagranicznych turystów, podczas gdy inne, mniej popularne województwa wciąż zmagają się z niskim stopniem umiędzynarodowienia.

Tabela 4.3. Udział turystów zagranicznych korzystających z noclegów w turystach korzystających z noclegów ogółem w Polsce w latach 2010-2023

ROK	02 (DS)	04 (KP)	06 (LU)	08 (LB)	10 (LD)	12 (MA)	14 (MZ)	16 (OP)	18 (PK)	20 (PD)	22 (PM)	24 (SL)	26 (SK)	28 (WN)	30 (WP)	32 (ZP)
2010	21,9%	10,0%	13,5%	25,6%	11,4%	31,2%	28,1%	13,9%	9,8%	15,8%	16,0%	14,3%	6,5%	16,1%	15,8%	21,6%
2011	21,3%	10,2%	14,9%	26,4%	12,1%	30,1%	29,5%	13,4%	9,7%	19,1%	17,0%	15,2%	6,5%	15,9%	14,7%	21,6%
2012	22,1%	10,7%	15,2%	27,9%	13,8%	30,9%	31,9%	13,5%	10,5%	25,4%	19,3%	15,5%	6,6%	16,1%	16,7%	23,1%
2013	21,2%	10,0%	15,8%	27,7%	13,2%	33,1%	31,6%	12,2%	12,2%	27,6%	19,5%	16,3%	6,1%	16,5%	15,1%	24,0%
2014	21,1%	9,7%	14,8%	28,4%	14,2%	31,8%	30,1%	11,4%	12,1%	26,9%	19,6%	15,9%	5,6%	15,8%	15,1%	24,2%
2015	19,1%	10,0%	14,1%	25,0%	15,6%	29,9%	30,6%	12,0%	12,6%	26,0%	18,5%	15,3%	5,4%	13,9%	14,9%	24,3%
2016	19,3%	10,1%	13,2%	24,0%	13,8%	30,1%	31,2%	11,8%	12,5%	25,4%	18,9%	15,2%	5,5%	12,5%	15,2%	24,9%
2017	19,7%	9,3%	12,6%	26,0%	14,5%	29,8%	30,4%	11,4%	13,3%	24,4%	19,6%	14,4%	6,0%	13,3%	15,3%	25,8%
2018	19,1%	8,8%	11,7%	25,8%	14,4%	28,9%	29,8%	13,0%	12,0%	22,7%	18,8%	15,0%	5,9%	12,4%	14,8%	27,0%
2019	20,2%	8,9%	11,3%	26,4%	13,6%	30,1%	28,4%	14,6%	11,1%	22,0%	19,0%	14,8%	6,6%	12,0%	14,4%	26,9%
2020	13,4%	5,3%	5,3%	18,3%	10,5%	15,4%	18,5%	10,6%	6,3%	11,4%	9,0%	9,7%	4,3%	5,2%	10,5%	20,7%
2021	11,2%	4,7%	5,1%	15,5%	8,5%	12,8%	17,4%	8,2%	5,5%	10,7%	8,5%	9,4%	3,9%	4,1%	9,5%	17,7%
2022	14,3%	5,6%	13,9%	19,6%	10,3%	22,7%	24,8%	9,6%	17,2%	19,6%	12,9%	13,7%	4,1%	5,0%	12,1%	22,3%
2023	17,3%	6,7%	12,2%	22,4%	10,7%	29,6%	26,1%	9,9%	15,6%	17,9%	16,8%	14,8%	5,0%	6,7%	14,0%	23,7%
$\Delta_{2023-2010}$	-4,5%	-3,3%	-1,3%	-3,2%	-0,7%	-1,6%	-2,0%	-4,0%	5,8%	2,1%	0,8%	0,5%	-1,6%	-9,4%	-1,8%	2,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 01.09.2024)

Zróźnicowanie przestrzenne ze względu na liczbę turystów odwiedzających województwa w Polsce w latach 2010-2023

Analiza liczby turystów korzystających z noclegów w Polsce w latach 2010-2023 na poziomie województw pokazuje wyraźne zmiany w trendach, które były silnie uzależnione od dynamiki rozwoju gospodarczego, ale przede wszystkim od wpływu pandemii COVID-19. Przez większość lat od 2010 roku do 2019 roku województwa notowały stały wzrost liczby turystów, jednak rok 2020 przyniósł znaczny spadek w wyniku pandemii. Po roku 2020 powolne wychodzenie z pandemii skutkowało stopniową odbudową ruchu turystycznego, a lata 2022 i 2023 przyniosły dalsze wzrosty.

Województwa o największej liczbie turystów

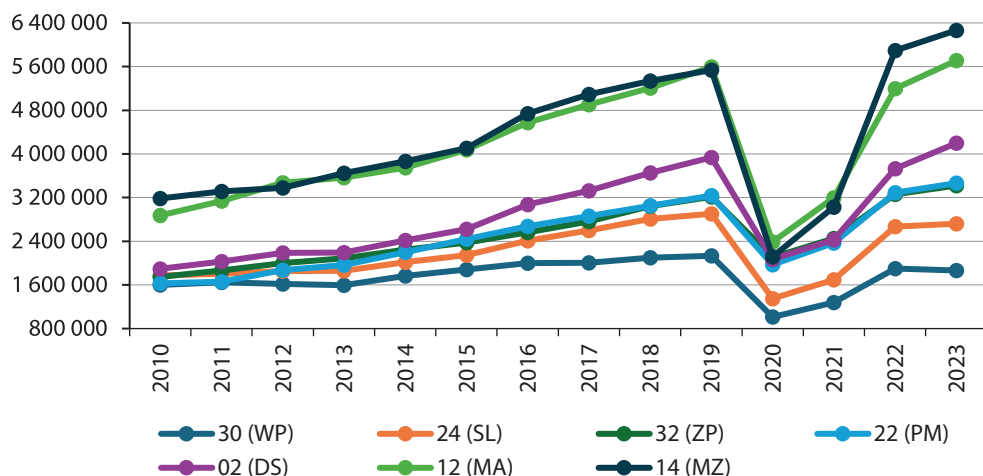
Do województw, które zanotowały największą liczbę turystów w latach 2010-2023, należą: mazowieckie, małopolskie, dolnośląskie, pomorskie i zachodniopomorskie. W okresie 2010-2019 te województwa notowały regularne wzrosty liczby turystów, zarówno krajowych, jak i zagranicznych. W przypadku województwa mazowieckiego liczba turystów wzrosła z 3 187 278 w 2010 roku do 5 536 187 w 2019 roku, co oznaczało wzrost o ponad 73,7%. Region ten, z Warszawą jako kluczową atrakcją, przyciągał turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Pandemia COVID-19 spowodowała jednak znaczące załamanie, kiedy w 2020 roku liczba turystów spadła do 2 116 493, co stanowiło mniej niż połowę poziomu z roku poprzedniego. Pomimo to, województwo mazowieckie szybko się odbudowało – w 2021 roku liczba turystów wzrosła o 43% w porównaniu z 2020 roku, a w 2023 roku osiągnęła 6 264 932, co oznacza, że poziom sprzed pandemii został przekroczony o 13,2%.

Podobne trendy obserwowano w województwie małopolskim, które dzięki takim atrakcjom jak Kraków oraz Tatry, zanotowało jeden z najwyższych wzrostów liczby turystów w latach 2010-2019. W 2010 roku liczba turystów wynosiła 2 872 501, a do 2019 roku wzrosła do 5 597 485, co stanowiło wzrost o 94,86%. Pandemia wywołała spadek liczby turystów do 2 389 128 w 2020 roku, jednak w kolejnych latach nastąpił dynamiczny wzrost, a w 2023 roku liczba turystów osiągnęła 5 711 249, co oznacza, że poziom sprzed pandemii został przekroczony o 2%.

Województwo dolnośląskie, z Wrocławiem jako główną atrakcją oraz Sudetami, również odnotowało znaczący wzrost liczby turystów w latach 2010-2019. W 2010 roku liczba turystów wynosiła 1 895 540, a do 2019 roku wzrosła do 3 932 314, co stanowiło wzrost o 107,45%. Podobnie jak w innych regionach rok 2020 przyniósł spadek liczby turystów do 2 067 828, jednak województwo dolnośląskie szybko się odbudowało, a w 2023 roku liczba turystów wzrosła do 4 196 722, co oznacza wzrost o 6,7% w porównaniu do roku 2019.

Województwo pomorskie, ze swoimi nadmorskimi kurortami i Trójmiastem, odnotowało wzrost liczby turystów z 1 628 830 w 2010 roku do 3 238 675 w 2019 roku. Pandemia w 2020 roku spowodowała spadek liczby turystów do 1 972 559, jednak w 2023 roku liczba turystów wyniosła 3 464 560, co stanowi wzrost o 7,0%, w porów-

naniu do 2019 roku. Podobnie było w województwie zachodniopomorskim, które odnotowało wzrost liczby turystów z 1 746 810 w 2010 roku do 3 211 500 w 2019 roku, po spadku do 2 106 929 w 2020 roku w 2023 roku osiągnęło 3 420 302, co oznacza wzrost o 6,5% w stosunku do poziomu sprzed pandemii.

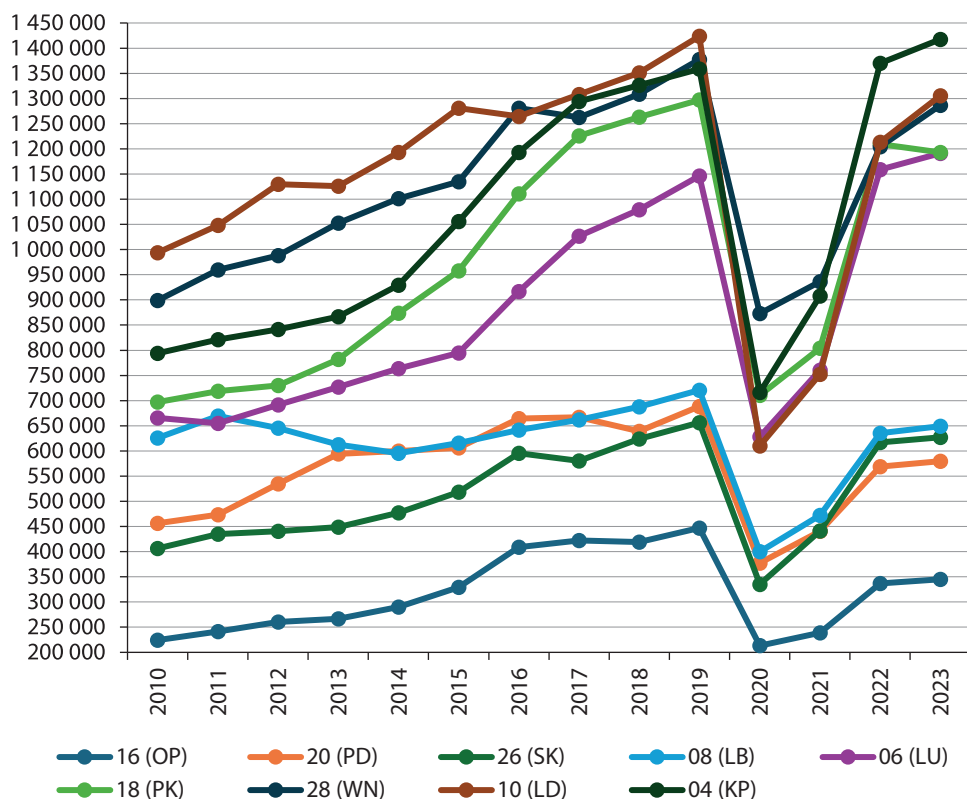
Rys. 4.3. Województwa z największą liczbą turystów ogółem, którzy skorzystali z noclegów w Polsce w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 01.09.2024).

Województwa o najmniejszej liczbie turystów

Województwa o mniejszej liczbie turystów, takie jak: opolskie, podlaskie, świętokrzyskie i lubuskie, również doświadczyły podobnych trendów, jednak ich dynamika wzrostu była wolniejsza. Województwo opolskie w 2010 roku odwiedziło 224 531 turystów, w 2019 roku liczba ta zwiększyła się do 447 011, co stanowiło wzrost o 99,09%. Jednak pandemia spowodowała spadek liczby turystów do 213 303 w 2020 roku, a do 2023 roku liczba ta wzrosła tylko do 344 997, co stanowi 77,2% poziomu z roku 2019. Oznacza to, że region ten nadal nie odzyskał pełnej liczby turystów sprzed pandemii.

Podobnie było w województwie podlaskim, gdzie liczba turystów wzrosła z 456 571 w 2010 roku do 688 526 w 2019 roku, co oznacza wzrost o 50,8%. Pandemia spowodowała spadek liczby turystów do 377 445 w 2020 roku, ale już w 2023 roku zanotowano wzrost do 579 668, co jednak nadal stanowi tylko 84,2% poziomu sprzed pandemii. Województwo świętokrzyskie, które w 2019 roku odwiedziło 656 343 turystów, w okresie popandemicznym, tj. do 2023 roku osiągnęło poziom 627 179, co oznacza, że nadal nie osiągnięto poziomu sprzed pandemii. Podobnie było w województwie lubuskim, gdzie w 2019 roku odnotowano 720 799 turystów, w 2023 roku zaś liczba ta spadła do 649 030, co stanowi 90% poziomu z roku 2019.

Rys. 4.4. Województwa z najmniejszą liczbą turystów ogółem, którzy skorzystali z noclegów w Polsce w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 01.09.2024).

Odbudowa ruchu turystycznego po pandemii (2021-2023)

Lata 2021-2023 przyniosły stopniową odbudowę ruchu turystycznego w Polsce. W 2022 roku wiele województw odzyskało sporą część ruchu turystycznego, jednak nadal liczby nie osiągnęły poziomu z 2019 roku. W 2023 roku sytuacja znacząco się poprawiła, a niektóre województwa przekroczyły poziom sprzed pandemii.

Odbudowa polskiej turystyki po pandemii COVID-19 była procesem stopniowym, który objął zarówno województwa o największej liczbie turystów, jak i te, które charakteryzowały się mniejszą liczbą odwiedzających. Najszybszą odbudowę odnotowano w regionach o wielu atrakcjach turystycznych, takich jak: Mazowsze, Małopolska i Dolny Śląsk. W tych województwach już w 2022 roku liczba turystów zbliżyła się do poziomu sprzed pandemii, a w roku 2023 większość z nich przekroczyła poziom z roku 2019. W szczególności województwo mazowieckie odnotowało wzrost liczby

turystów o 13,2% względem poziomu sprzed pandemii, a województwo małopolskie osiągnęło poziom wyższy o 2%, niż w 2019 roku. Województwo dolnośląskie również przekroczyło poziom z 2019 roku, osiągając 4 196 722 turystów, co oznacza wzrost o 6,7%, w porównaniu do 2019 roku. Podobną sytuację odnotowano w Pomorskiem i Zachodniopomorskiem, gdzie również liczby turystów były wyższe niż w 2019 roku, zaobserwowano odpowiednio wzrost o 7,9% i 6,5%.

Jednak w przypadku województw o mniejszej liczbie turystów, takich jak: opolskie, podlaskie i lubuskie, odbudowa ruchu turystycznego była znacznie wolniejsza. Chociaż w 2023 roku odnotowano wzrost liczby turystów w porównaniu do najniższego poziomu z 2020 roku, to nadal liczba ta w tych regionach nie wróciła do poziomu sprzed pandemii. W województwie opolskim, które w 2019 roku odwiedziło 447 011 turystów, w 2023 roku liczba ta wyniosła jedynie 344 997, co stanowi 77,2% poziomu sprzed pandemii. W Świętokrzyskiem liczba turystów w 2023 roku wyniosła 627 179, co stanowi 95,6% poziomu z 2019 roku.

Analiza liczby turystów w Polsce w latach 2010-2023 pokazuje wyraźne zmiany związane z wpływem pandemii COVID-19. W latach 2010-2019 województwa turystyczne odnotowywały regularne wzrosty liczby turystów, które w niektórych przypadkach sięgały ponad 100%. Rok 2020 przyniósł gwałtowny spadek liczby turystów, szczególnie w regionach silnie zależnych od turystyki międzynarodowej, takich jak: Małopolskie czy Pomorskie. Jednak lata 2021-2023 przyniosły stopniową odbudowę ruchu turystycznego, a wiele województw w 2023 roku przekroczyło poziom z 2019 roku. Województwa o największej liczbie turystów charakteryzuje podobna dynamika zmian, z regularnym wzrostem do 2019 roku, spadkiem w 2020 roku i wzrostem w latach 2022-2023.

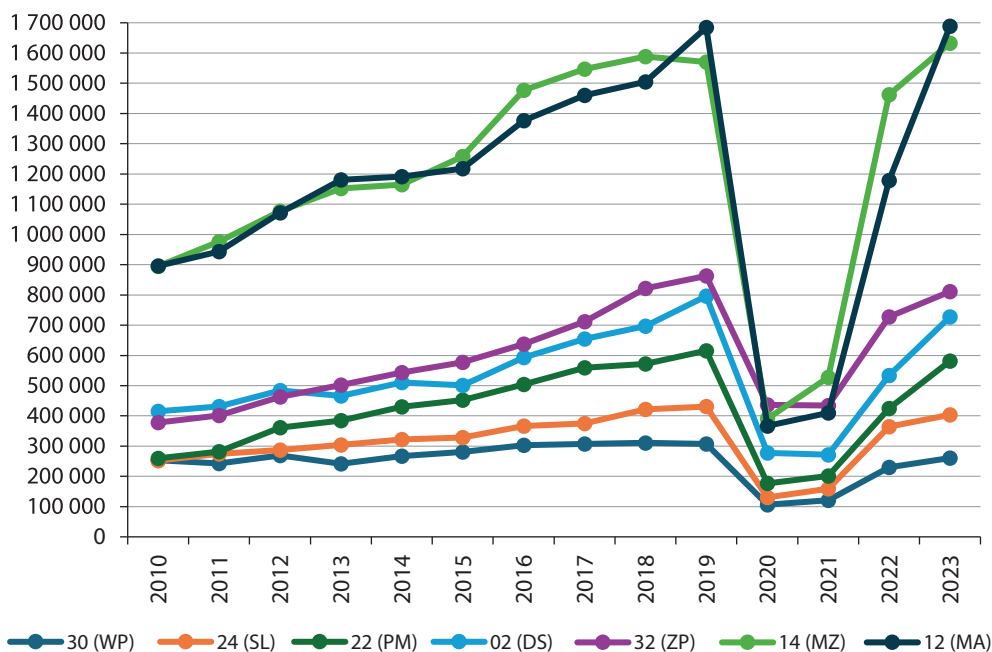
Turyści zagraniczni w województwach w Polsce w latach 2010-2023

Analiza liczby turystów zagranicznych w Polsce, korzystających z noclegów w latach 2010-2023, pokazuje, jak pandemia COVID-19 wpłynęła na sektor turystyki oraz jak poszczególne województwa różniły się pod względem tempa odbudowy liczby turystów zagranicznych. W okresie przed pandemią (2010-2019) wszystkie województwa odnotowywały stały wzrost liczby turystów, chociaż dynamika tego wzrostu była różna w zależności od regionu. Pandemia spowodowała gwałtowny spadek liczby turystów zagranicznych w 2020 roku, a proces odbudowy w latach 2021-2023 przebiegał różnie, zależnie od atrakcyjności turystycznej poszczególnych województw.

Województwa o największej liczbie turystów zagranicznych

W latach 2010-2019 województwa cieszące się największym zainteresowaniem turystów zagranicznych, takie jak: małopolskie, mazowieckie, zachodniopomorskie, dolnośląskie i pomorskie, odnotowały systematyczny wzrost liczby odwiedzających. Województwo małopolskie, dzięki zabytkom Krakowa i atrakcjom w regionie Tatr,

w 2010 roku gościło 896 116 turystów zagranicznych, a w 2019 roku liczba ta wzrosła do 1 684 226, co oznacza wzrost o 87,95%. Jednak w 2020 roku liczba ta gwałtownie spadła do 367 052, co stanowi zaledwie 21,8% poziomu z 2019 roku. Przywracanie ruchu turystycznego było stopniowe, a w 2023 roku województwo odwiedziło 1 689 048 turystów zagranicznych, co oznacza, że poziom sprzed pandemii został przekroczony o 0,3%.

Rys. 4.5. Województwa z największą liczbą turystów zagranicznych, którzy skorzystali z noclegów w Polsce w latach 2010-2023

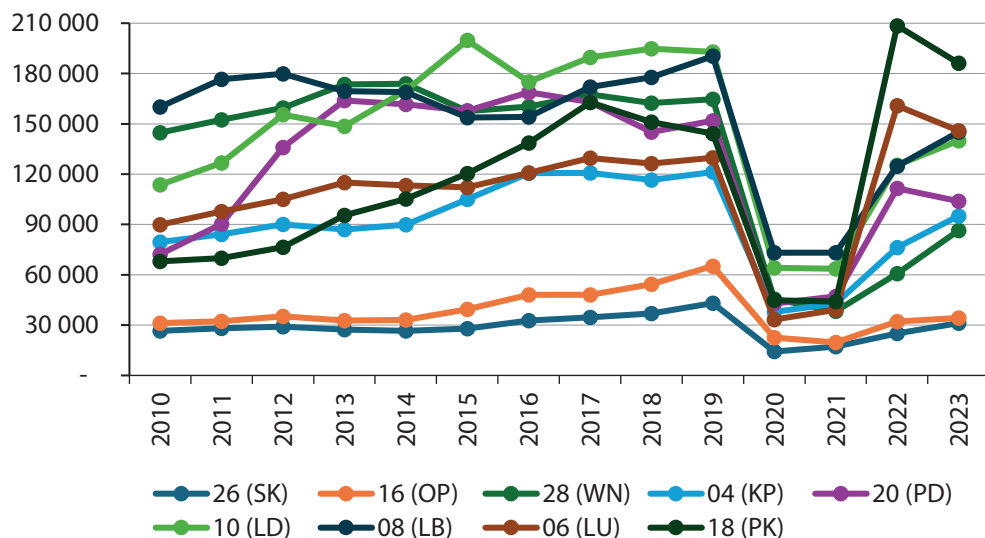
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, BDL (data pobrania: 01.09.2024).

Podobny trend zaobserwowano w województwie mazowieckim, gdzie liczba turystów zagranicznych wzrosła z 894 554 w 2010 roku do 1 570 605 w 2019 roku, co stanowi wzrost o 75,57%. Pandemia doprowadziła do spadku liczby turystów zagranicznych do 390 626 w 2020 roku, a w 2023 roku liczba ta wzrosła do 1 633 101, co oznacza, że poziom sprzed pandemii został przekroczony o 4%. Województwo zachodniopomorskie, ze swoimi nadmorskimi kurortami, odnotowało wzrost liczby turystów zagranicznych z 377 939 w 2010 roku do 862 896 w 2019 roku, co stanowiło wzrost o 128,32%. Pandemia przyniosła spadek liczby turystów zagranicznych do 435 940 w 2020 roku, jednak w 2023 roku liczba turystów wzrosła do 810 870, co stanowi 94% poziomu sprzed pandemii, a więc region ten nadal nie osiągnął poziomu z roku 2019. Województwo dolnośląskie, z Wrocławiem jako jedną z głównych atrakcji

regionu, odnotowało w 2019 roku 796 133 turystów zagranicznych, co stanowiło wzrost o 91,93% w stosunku do roku 2010, kiedy to liczba ta wynosiła 414 800. Pandemia spowodowała spadek do 278 009 turystów w 2020 roku, ale w 2023 roku liczba turystów zagranicznych wzrosła do 727 421, co stanowi 91,4% poziomu sprzed pandemii. Województwo pomorskie, dzięki takim atrakcjom, jak Trójmiasto, odnotowało wzrost liczby turystów zagranicznych z 259 906 w 2010 roku do 615 704 w 2019 roku, co stanowiło wzrost o 136,89%. Pandemia spowodowała spadek liczby turystów do 176 690 w 2020 roku, jednak w 2023 roku liczba turystów wzrosła do 581 529, co stanowi 94,4% poziomu sprzed pandemii, a zatem region ten także nie powrócił jeszcze do pełnej liczby odwiedzających sprzed pandemii.

Województwa o najmniejszej liczbie turystów zagranicznych

Województwa mniej atrakcyjne dla turystów zagranicznych, takie jak: świętokrzyskie, opolskie, warmińsko-mazurskie i kujawsko-pomorskie, odnotowały nie tylko mniejszy wzrost liczby turystów w latach 2010-2019, ale również wolniejszą odbudowę ruchu turystycznego po pandemii. Województwo świętokrzyskie, które odnotowało przyjazd 43 100 turystów zagranicznych w 2019 roku, w 2023 roku przyjęło tylko 31 119 turystów, co stanowi 72,2% poziomu sprzed pandemii. Województwo opolskie, które w 2019 roku odwiedziło 65 224 turystów, w 2023 roku odnotowało 34 177, co stanowi tylko 52,4% poziomu sprzed pandemii, a to oznacza, że województwo wciąż zмага się z odbudową liczby turystów zagranicznych.

Rys. 4.6. Województwa z najmniejszą liczbą turystów zagranicznych, którzy skorzystali z noclegów w Polsce w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 01.09.2024).

Warmińsko-mazurskie, które przed pandemią odnotowało 164 721 turystów zagranicznych w 2019 roku, w 2023 roku osiągnęło poziom 86 458 turystów, co stanowi 52,5% liczby turystów sprzed pandemii. Podobnie w województwie kujawsko-pomorskim, które zanotowało 121 250 turystów w 2019 roku, w 2023 roku osiągnęło poziom 95 031, co stanowi 78,4% poziomu sprzed pandemii.

Odbudowa ruchu turystycznego po pandemii (2021-2023)

Odbudowa ruchu turystycznego po pandemii (lata 2021-2023) stanowiła kluczowy okres dla sektora turystyki w Polsce, w tym szczególnie dla turystyki zagranicznej. Po gwałtownym załamaniu w 2020 roku, wywołanym globalnymi ograniczeniami w podróżach i zamknięciem granic, lata 2021-2023 przyniosły stopniową odbudowę liczby turystów, jednak dynamika tego procesu różniła się w zależności od regionu.

W 2021 roku, mimo że część ograniczeń związanych z pandemią została złagodzona, turystyka zagraniczna wciąż była na znacznie niższym poziomie niż przed pandemią. Województwa, które tradycyjnie przyciągają największą liczbę turystów zagranicznych, takie jak: małopolskie, mazowieckie czy zachodniopomorskie, odnotowały w 2021 roku znacznie niższe wyniki w porównaniu z rokiem 2019. Na przykład województwo małopolskie w 2021 roku przyjęło jedynie 409 735 turystów zagranicznych, co stanowiło zaledwie 24,3% liczby sprzed pandemii w 2019 roku. Podobnie w województwie mazowieckim liczba turystów wyniosła 527 542, co oznaczało spadek o ponad 66% w stosunku do roku 2019.

Jednakże rok 2022 przyniósł znaczne przyspieszenie procesu odbudowy ruchu turystycznego. Większość krajów, w tym Polska, zniosła większość ograniczeń związanych z podróżami międzynarodowymi, co sprzyjało ożywieniu ruchu turystycznego. Regiony o wysokim potencjale turystycznym, takie jak: Małopolskie i Mazowieckie, odnotowały znaczące wzrosty w liczbie turystów zagranicznych. W Małopolsce liczba ta wzrosła do 1 178 390, co oznaczało niemalże powrót do poziomu z 2019 roku (69,9%). Województwo zachodniopomorskie, ze względu na swoje nadmorskie kurorty, również odnotowało szybki wzrost – w 2022 roku liczba turystów zagranicznych wyniosła 728 102, co stanowiło 84% poziomu sprzed pandemii. W 2023 roku proces odbudowy w wielu województwach osiągnął kulminację, a niektóre regiony przekroczyły poziom turystów zagranicznych sprzed pandemii. Województwo małopolskie w 2023 roku odnotowało 1 689 048 turystów zagranicznych, co oznacza, że liczba odwiedzających powróciła do poziomu sprzed pandemii i była wyższa o 0,3% niż w 2019 roku. Podobnie Mazowsze, w którym w 2023 roku liczba turystów wyniosła 1 633 101, co stanowiło 104% poziomu sprzed pandemii. Województwo dolnośląskie, które jest jednym z wiodących regionów turystycznych w Polsce, również odzyskało większość ruchu turystycznego. W 2023 roku odnotowało 727 421 turystów zagranicznych, co stanowiło 91,4% poziomu sprzed pandemii. Wskazuje to na nieco wolniejszy, choć stabilny powrót do liczby turystów sprzed pandemii. Województwo po-

morskie, które odgrywa kluczową rolę w turystyce nadmorskiej, w 2023 roku przyjęło 581 529 turystów zagranicznych, co stanowi 94,4% poziomu sprzed pandemii, co wskazuje na prawie pełną odbudowę ruchu turystycznego.

Z drugiej strony, województwa o mniejszej liczbie turystów zagranicznych, takie jak: świętokrzyskie, opolskie czy warmińsko-mazurskie, wciąż nie odzyskały pełnej liczby turystów z czasów przed pandemią. Województwo świętokrzyskie, które w 2019 roku odnotowało 43 100 turystów zagranicznych, w 2023 roku przyjęło zaledwie 31 119, co stanowi 72,2% poziomu sprzed pandemii. Województwo opolskie, które w 2019 roku odwiedziło 65 224 turystów, w 2023 roku odnotowało tylko 34 177, co stanowi 52,4% poziomu sprzed pandemii.

Wnioski z analizy wskazują na znaczące różnice w tempie odbudowy turystyki zagranicznej w Polsce. Województwa o największej liczbie turystów zagranicznych, takie jak: małopolskie, mazowieckie i dolnośląskie, zdołały w dużej mierze powrócić do poziomów sprzed pandemii lub przekroczyć je. Z kolei regiony o mniejszej liczbie odwiedzających, takie jak województwa: świętokrzyskie, opolskie i warmińsko-mazurskie, wciąż odczuwają skutki pandemii, a ich tempo odbudowy jest znacznie wolniejsze.

4.1.2. Charakterystyka sezonowości w turystyce

Sezonowość jest charakterystyczną cechą sektora turystycznego, wynikającą z cyklicznych zmian warunków klimatycznych, szczególnie w krajach położonych w strefach, gdzie występują wyraźne cztery pory roku, takich jak Polska. Zjawisko to jest szczególnie zauważalne w obszarach turystycznych ukierunkowanych na turystykę letnią i zimową.

W przypadku regionów położonych nad zbiornikami wodnymi, takich jak polskie wybrzeże czy okolice jezior, szczyt sezonu przypada na miesiące letnie, gdy warunki pogodowe sprzyjają kąpielom i aktywnościom na świeżym powietrzu. Z kolei w górach, szczególnie tam, gdzie infrastruktura narciarska jest dobrze rozwinięta, sezon turystyczny koncentruje się w miesiącach zimowych, kiedy śnieg przyciąga miłośników sportów zimowych. Zjawisko to prowadzi do nierównomiernego rozkładu przychodów w ciągu roku oraz wymaga dostosowania strategii zarządzania turystycznego w celu maksymalizacji zysków w krótkim czasie oraz utrzymania działalności poza wysokim sezonem (Dłużewska i in., 2015; Koźmiński i Michalska, 2016). W krajach o bardziej umiarkowanym klimacie, takich jak Polska, sezonowość ma duży wpływ na regionalne rynki pracy i rozwój infrastruktury turystycznej, co jest wyzwaniem zarówno dla przedsiębiorców, jak i administracji lokalnej (Jalinik i Bakiera, 2020; Młynarczyk i Zajadacz, 2019). Aby przeciwdziałać negatywnym skutkom sezonowości, coraz częściej podejmowane są działania mające na celu wydłużenie sezonu turystycznego oraz promowanie turystyki pozasezonowej (Majcher, 2021; Pirozhnik, 2024).

Sezonowość w turystyce to jedno z kluczowych wyzwań, przed którym stoi branża turystyczna, w skali zarówno lokalnej, regionalnej, jak i globalnej. Jest to zjawisko

cykliczne, które odnosi się do regularnych wahań aktywności turystycznej w różnych okresach roku, związanych głównie z warunkami klimatycznymi oraz preferencjami konsumentów. Sezonowość w turystyce wpływa na wiele aspektów funkcjonowania gospodarek lokalnych, szczególnie w krajach, gdzie występują wyraźne cztery pory roku, jak w Polsce. W takich miejscach wyraźnie zaznaczają się dwa główne sezony turystyczne: letni i zimowy. Sezonowość jest najbardziej odczuwalna w obszarach turystycznych nastawionych na specyficzne rodzaje turystyki, takie jak: turystyka plażowa i wypoczynkowa w regionach nadmorskich oraz jeziornych – latem, a także turystyka narciarska i zimowa w górach.

Zjawisko sezonowości jest nierozdzielnie związane z cyklem pór roku oraz zmiennością warunków pogodowych, które wpływają na możliwości i preferencje turystów. W krajach, takich jak Polska, gdzie występują wyraźne cztery pory roku, sezonowość jest szczególnie widoczna i przekłada się na znaczące zmiany w aktywności turystycznej w różnych regionach kraju. W okresie letnim, szczególnie w miesiącach wakacyjnych (czerwiec-sierpień), najwięcej turystów przyciągają regiony nadmorskie, a także Mazury. Turystyka letnia opiera się na atrakcjach związanych z morzem, plażami, jeziorami oraz możliwościami aktywności na świeżym powietrzu, jak np.: sporty wodne, spacer, żeglarstwo czy wyprawy rowerowe. W miesiącach zimowych natomiast prym wiodzie turystyka narciarska, szczególnie w rejonach górskich, takich jak Tatry, Sudety czy Beskidy, gdzie rozwinięta infrastruktura narciarska przyciąga miłośników sportów zimowych.

Sezonowość w turystyce ma także swoje odmiany w zależności od typu turystyki. W turystyce biznesowej sezonowość ma mniejsze znaczenie, ponieważ wyjazdy służbowe i konferencje organizowane są przez cały rok, jednak i w tej dziedzinie można zaobserwować pewne fluktuacje – na przykład mniej wyjazdów przypada na okresy świąteczne oraz wakacyjne, kiedy wielu pracowników korzysta z urlopów. Sezonowość dotyczy również turystyki miejskiej, szczególnie w dużych ośrodkach miejskich, gdzie organizowane są różnego rodzaju wydarzenia kulturalne, sportowe czy festiwalne, przyciągające turystów niezależnie od pory roku.

Sezonowość a gospodarka lokalna

Sezonowość w turystyce wywiera istotny wpływ na lokalne gospodarki, zwłaszcza w regionach, które są silnie uzależnione od dochodów z turystyki. W regionach nadmorskich, górskich czy jeziornych, gdzie turystyka stanowi główne źródło dochodów dla wielu przedsiębiorstw, sezonowość prowadzi do znacznych wahań w przychodach w ciągu roku. W sezonie wysokim, kiedy napływ turystów jest największy, lokalne firmy, takie jak: hotele, restauracje, sklepy z pamiątkami czy wypożyczalnie sprzętu sportowego, notują znacznie wyższe obroty. W sezonie niskim natomiast, kiedy liczba turystów drastycznie spada, przychody tych firm są minimalne, a niektóre z nich decydują się na zamknięcie działalności na okres zimowy.

To zjawisko ma bezpośrednie konsekwencje dla rynku pracy w takich regionach. W okresie wysokiego sezonu zapotrzebowanie na pracowników w sektorze turystycznym gwałtownie rośnie, co prowadzi do zwiększenia liczby sezonowych miejsc pracy. Wielu mieszkańców tych regionów pracuje w turystyce jedynie w określonych okresach roku, co wpływa na ich sytuację ekonomiczną oraz stabilność zatrudnienia. W okresie poza wysokim sezonem poziom bezrobocia staje się poważnym problemem w regionach zależnych od turystyki. Przykładowo w badaniach nad sezonowością w regionach nadmorskich Polski wykazano, że w okresie zimowym poziom bezrobocia wzrasta tam nawet o 20% w porównaniu do sezonu letniego (Butler, 1998; Butler i in., 2001).

W obliczu sezonowości lokalne władze oraz przedsiębiorcy w sektorze turystycznym podejmują działania mające na celu zmniejszenie negatywnych skutków tego zjawiska. Jednym ze sposobów radzenia sobie z sezonowością jest rozwój turystyki pozasezonowej, która ma na celu przyciągnięcie turystów także w mniej popularnych okresach roku. Przykładem takiej strategii jest promowanie turystyki wellness, spa czy turystyki kulturalnej, które mogą być atrakcyjne dla turystów przez cały rok, niezależnie od warunków pogodowych. Innym rozwiązaniem jest organizowanie wydarzeń i imprez tematycznych w okresie poza sezonem, aby przyciągnąć turystów w mniej popularnych terminach (Getz i Page, 2016).

Strategie przeciwdziałania skutkom sezonowości

W ostatnich latach coraz więcej regionów turystycznych stara się przeciwdziałać negatywnym skutkom sezonowości poprzez wdrażanie strategii dywersyfikacji oferty turystycznej oraz wydłużanie sezonu turystycznego. Jednym z głównych celów tych strategii jest zwiększenie atrakcyjności regionu w okresach poza sezonem wysokim oraz stworzenie warunków do rozwoju turystyki całorocznej. Przykładem takich działań może być rozwój infrastruktury konferencyjnej w regionach nadmorskich, co umożliwia organizowanie spotkań biznesowych, szkoleń i konferencji, także w okresie jesiennym i zimowym, kiedy liczba turystów wypoczywających nad morzem jest niska. W regionach górskich natomiast popularność zdobywa turystyka aktywna oraz ekoturystyka, które mogą przyciągać turystów nie tylko w sezonie narciarskim, ale także wiosną i jesienią, kiedy warunki do uprawiania turystyki pieszej czy rowerowej są bardzo korzystne (Biederman, 2008; Gross, 2009).

Innym przykładem skutecznej strategii jest promocja turystyki zdrowotnej oraz wellness, która nie jest uzależniona od warunków pogodowych i może funkcjonować przez cały rok. W Polsce coraz więcej obiektów oferuje usługi spa i wellness, które cieszą się dużym zainteresowaniem w sezonie zarówno letnim, jak i zimowym. Tego rodzaju turystyka przyciąga nie tylko turystów krajowych, ale także zagranicznych, co wpływa na zwiększenie przychodów lokalnych przedsiębiorstw i ograniczenie negatywnych skutków sezonowości (Dłużewska i in., 2015; Koźmiński i Michalska, 2016).

Sezonowość w turystyce a rozwój zrównoważony

Sezonowość w turystyce niesie ze sobą również wyzwania związane z ochroną środowiska oraz zrównoważonym rozwojem. W regionach, gdzie sezonowość jest szczególnie wyraźna, intensywna aktywność turystyczna w okresie wysokiego sezonu może prowadzić do degradacji środowiska naturalnego oraz nadmiernej eksploatacji zasobów. Przykładem może być nadmierne obciążenie infrastruktury turystycznej w regionach nadmorskich w okresie letnim, co prowadzi do wzrostu zanieczyszczeń, niszczenia plaż czy wzmożonego zużycia wody i energii. W sezonie wysokim wiele regionów turystycznych boryka się również z problemem przeciążenia komunikacyjnego, co negatywnie wpływa na jakość życia mieszkańców oraz środowisko naturalne (Hall, 2005).

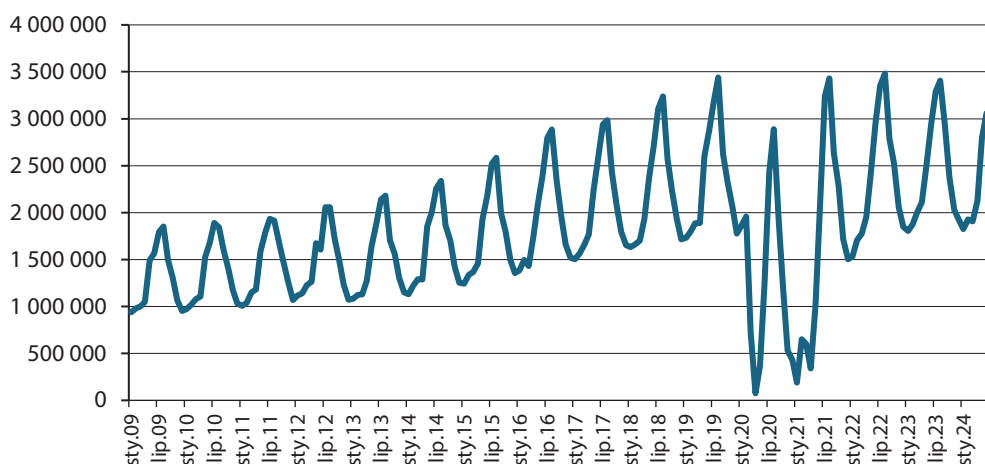
Aby przeciwdziałać tym negatywnym zjawiskom, w wielu regionach turystycznych podejmowane są działania mające na celu wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju w turystyce. Wprowadza się m.in. limity liczby turystów odwiedzających dany region w danym okresie, promuje się korzystanie z ekologicznych środków transportu oraz rozwój turystyki opartej na kontaktach z naturą, co pozwala na zmniejszenie presji na infrastrukturę turystyczną. Zrównoważona turystyka, która bierze pod uwagę ochronę środowiska oraz interesy lokalnych społeczności, staje się coraz ważniejszym elementem strategii rozwoju turystycznego w regionach, gdzie sezonowość odgrywa istotną rolę (Bramwell i in., 1996).

Przyszłość turystyki w kontekście sezonowości

Patrząc w przyszłość, można przypuszczać, że zjawisko sezonowości w turystyce będzie miało nadal istotny wpływ na funkcjonowanie gospodarek lokalnych, jednak dzięki postępującej globalizacji, zmianom preferencji turystów oraz rozwojowi technologii, negatywne skutki sezonowości mogą być ograniczane. Wraz z rozwojem globalnej sieci połączeń lotniczych oraz wzrostem popularności pracy zdalnej coraz więcej osób decyduje się na wyjazdy turystyczne w okresach poza sezonem, co zmniejsza presję na infrastrukturę w sezonie wysokim oraz pozwala na bardziej równomierne rozłożenie przychodów z turystyki w ciągu roku. Jednocześnie rozwój nowych form turystyki, takich jak turystyka przygodowa, turystyka edukacyjna czy turystyka zdrowotna, może przyczynić się do zmniejszenia znaczenia sezonowości w niektórych regionach (Baum i Lundtorp, 2001).

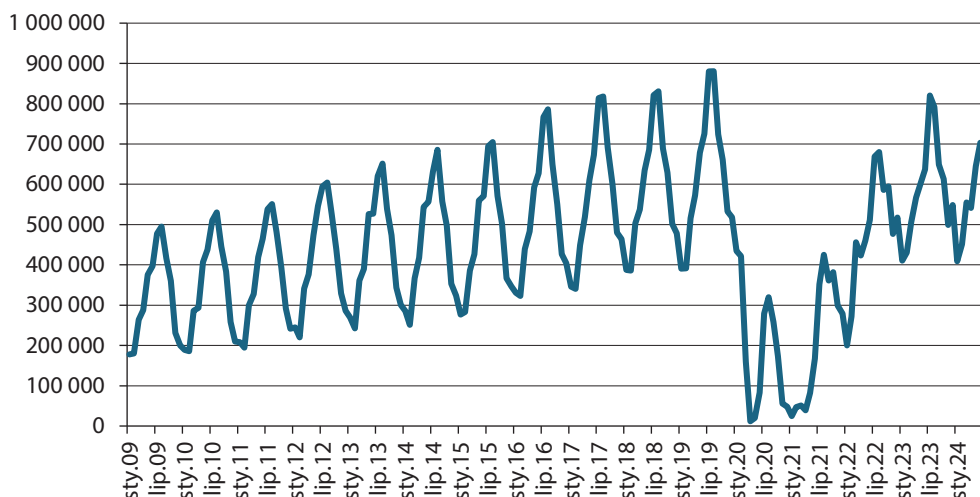
Podsumowując, należy stwierdzić, że sezonowość w turystyce to złożone zjawisko, które ma zarówno swoje pozytywne, jak i negatywne aspekty. Z jednej strony pozwala na rozwój lokalnych gospodarek i przyciąganie turystów w określonych okresach roku, z drugiej jednak stwarza wyzwania związane z nierównomiernym rozkładem przychodów, zatrudnienia oraz problemami ekologicznymi. Współczesne strategie zarządzania turystyką dążą do zminimalizowania negatywnych skutków sezonowości

poprzez dywersyfikację oferty turystycznej, rozwój zrównoważonego rozwoju oraz promowanie turystyki całorocznej. W efekcie przyszłość turystyki w krajach takich jak Polska może być bardziej zrównoważona i mniej podatna na wahania sezonowe.

Rys. 4.7. Sezonowość w turystyce krajowej w okresie od stycznia 2009 do czerwca 2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 01.09.2024).

Rys. 4.8. Sezonowość w turystyce zagranicznej w okresie od stycznia 2009 do czerwca 2024

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 01.09.2024).

4.2. Wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej – ogólna charakterystyka

Wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej odgrywają kluczową rolę w analizie i ocenie stopnia rozwoju turystyki w regionach, ponieważ umożliwiają kompleksową analizę różnych aspektów infrastruktury i ruchu turystycznego (Świstak i Świątkowska, 2016). Dzięki wskaźnikom możliwe jest zrozumienie intensywności ruchu turystycznego, stopnia wykorzystania infrastruktury oraz poziomu jej rozwoju. W turystyce, jako wieloaspektowej działalności gospodarczej, wskaźniki te stanowią podstawę dla zarządzających turystyką oraz badaczy, którzy na ich podstawie monitorują, analizują i przewidują kierunki rozwoju turystyki (Goeldner i Ritchie, 2009). Badanie przeprowadzone przez Matijovą i in. (2023) wskazuje na konieczność stosowania różnych wskaźników społecznych, ekonomicznych i środowiskowych, aby zrozumieć wpływ turystyki na zrównoważony rozwój. Kluczowym aspektem zastosowania wskaźników rozwoju funkcji turystycznej jest ocena atrakcyjności turystycznej regionów, co przekłada się na skuteczniejsze planowanie strategiczne i rozwój lokalny (Szromek, 2013a). Badania pokazują, że solidna infrastruktura turystyczna znacząco zwiększa atrakcyjność regionu, szczególnie w gminach miejsko-wiejskich. Infrastruktura ta może stymulować lokalne gospodarki poprzez przyciąganie inwestycji i tworzenie miejsc pracy (Świdczyńska i Witkowska-Dąbrowska, 2021).

Jak wynika z badań, rozwój turystyki jest ściśle związany z poziomem zagospodarowania turystycznego regionu oraz jego potencjałem. W Polsce, podobnie jak w innych krajach Unii Europejskiej, zróżnicowany poziom rozwoju turystyki i zagospodarowania infrastrukturalnego jest wyzwaniem, szczególnie dla regionów charakteryzujących się niskim poziomem infrastruktury (Bąk i Brelik, 2022; Świstak i Świątkowska, 2016). Taka sytuacja może ograniczać potencjał rozwoju turystyki oraz wpływać negatywnie na konkurencyjność mniej rozwiniętych obszarów. Ta dysproporcja wpływa na wzrost gospodarczy i potencjał turystyczny, co z kolei wymaga podejmowania odpowiednich działań naprawczych i wdrażania odpowiednich strategii rozwoju. Badania wskazują na znaczne różnice w infrastrukturze technicznej w polskich województwach, przy czym niektóre obszary sklasyfikowane są jako bardzo słabo rozwinięte (Miłek, 2022). Brak odpowiedniej infrastruktury ogranicza rozwój turystyki, gdyż regiony posiadające bardziej zróżnicowaną ofertę, jak na przykład Tatry, przyciągają więcej turystów w porównaniu z mniej rozwiniętymi obszarami (Krzesiwo, 2023). Wskaźniki, takie jak wskaźnik liczby miejsc noclegowych przypadających na 1000 mieszkańców czy stopień wykorzystania miejsc noclegowych, umożliwiają identyfikację regionów o wysokim i niskim poziomie funkcji turystycznej, co jest kluczowe dla zarządzania turystyką w danym regionie (Pilichowska i Gładka, 2021; Świstak i Świątkowska, 2016).

Znaczenie wskaźników intensywności ruchu turystycznego jest szczególnie widoczne w kontekście globalnych procesów gospodarczych, takich jak globalizacja

oraz wzrost konkurencyjności na rynku turystycznym. Te zjawiska bezpośrednio wpływają na zwiększenie ruchu turystycznego oraz rozwój infrastruktury turystycznej (Bąk i Brelik, 2022). Wskaźniki te nie tylko pozwalają ocenić aktualny stan rozwoju turystycznego, ale także zidentyfikować potencjalne obszary usprawnień oraz możliwości dalszego rozwoju. W rezultacie analiza wskaźników może wspierać wzrost gospodarczy regionu oraz jego pozycję konkurencyjną na rynku globalnym (Peeters i in., 2018). Co więcej, intensyfikacja ruchu turystycznego, będąca efektem globalizacji, wymusza na lokalnych rynkach adaptację do nowych realiów, stawiając przed nimi wyzwania, takie jak wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju oraz minimalizowanie negatywnego wpływu turystyki na lokalne społeczności i środowisko (Peeters i in., 2018).

4.2.1. Wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej – klasyfikacja

Wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej można podzielić na cztery główne grupy: wskaźniki zagospodarowania turystycznego, wskaźniki intensywności ruchu turystycznego, wskaźniki efektywności oraz wskaźniki złożone.

Wskaźniki zagospodarowania turystycznego – obejmują miary oceniające rozwój infrastruktury turystycznej.

1. **Wskaźnik Baretje’a-Deferta** – mierzy liczbę miejsc noclegowych przypadających na 100 mieszkańców danego regionu (Baretje i Defert, 1972). Jest to jeden z najstarszych wskaźników funkcji turystycznej, który służy ocenie stopnia zagospodarowania turystycznego danego obszaru (Grzelak i Roszko-Wójtowicz, 2020; Szromek, 2013a). Wysokie wartości wskaźnika wskazują na dobrze rozwiniętą infrastrukturę turystyczną, co może być związane z intensywnym rozwojem sektora turystyki, natomiast niskie wartości mogą sugerować ograniczoną ofertę noclegową lub niski poziom zainteresowania turystyką (Szromek, 2013a).

$$W_{BD} = \frac{\text{liczba turystycznych miejsc noclegowych}}{\text{liczba stałych mieszkańców obszaru}} \times 100. \quad (4.1)$$

2. **Wskaźnik gęstości bazy noclegowej** – wyraża liczbę miejsc noclegowych przypadających na 1 km² powierzchni całkowitej badanego obszaru. Wysoka wartość tego wskaźnika świadczy o silnie rozwiniętej infrastrukturze turystycznej i dużej dostępności miejsc noclegowych, co może przyciągać większą liczbę turystów. Niskie wartości wskaźnika mogą wskazywać na niską dostępność bazy noclegowej i ograniczony rozwój turystyki (Szromek, 2013a). W konsekwencji może to oznaczać utrudnienia w rozwoju turystyki w danym regionie (Szromek, 2013a).

$$W_{GBN} = \frac{\text{liczba turystycznych miejsc noclegowych}}{\text{powierzchnia obszaru w km}^2} \times 100. \quad (4.2)$$

3. **Wskaźnik liczby podmiotów gospodarczych w sektorze turystyki** – mierzy liczbę podmiotów turystycznych na 1000 mieszkańców. Wysoki wskaźnik oznacza rozwiniętą przedsiębiorczość w sektorze turystycznym, co świadczy o znaczeniu tu-

rystyki w lokalnej gospodarce. Niski wskaźnik może sugerować, że turystyka nie odgrywa kluczowej roli w danym regionie, co może wynikać z niskiego poziomu atrakcyjności turystycznej (Piotrowski, 2015). W konsekwencji oznacza to, że sektor turystyczny nie odgrywa znaczącej roli w danym regionie (Piotrowski, 2015).

$$W_{P1000} = \frac{\text{liczba podmiotów gospodarczych w sektorze turystyki}}{1000 \text{ mieszkańców}} \times 100. \quad (4.3)$$

4. **Wskaźnik udziału podmiotów sektora turystyki w podmiotach gospodarczych ogółem** – ocenia, jak duży procent wszystkich przedsiębiorstw w danym regionie stanowią podmioty związane z turystyką. Wysokie wartości wskaźnika oznaczają, że turystyka ma istotne znaczenie dla lokalnej gospodarki, natomiast niskie wartości mogą świadczyć o marginalnym znaczeniu tego sektora w danym regionie (Piotrowski, 2015).

$$W_{PT} = \frac{\text{liczba podmiotów gospodarczych w sektorze turystyki}}{\text{liczba podmiotów gospodarczych ogółem}} \times 100. \quad (4.4)$$

Wskaźniki intensywności ruchu turystycznego – odnoszą się do miar oceniających liczebność turystów odwiedzających dany region.

1. **Wskaźnik Deferta** – mierzy liczbę turystów korzystających z noclegów przypadającą na 1 km² powierzchni obszaru. Wysokie wartości tego wskaźnika wskazują na intensywny ruch turystyczny i duże obciążenie danego obszaru turystami. Niskie wartości mogą sugerować, że region jest mniej popularny wśród turystów, co może wynikać z niskiej atrakcyjności turystycznej lub ograniczonej dostępności infrastruktury (Defert, 1967; Szromek, 2013a).

$$W_D = \frac{\text{liczba turystów korzystających z noclegów}}{\text{powierzchnia obszaru w km}^2} \times 100. \quad (4.5)$$

2. **Wskaźnik Schneidera** – mierzy liczbę turystów korzystających z noclegów na 1000 mieszkańców. Jest to miara intensywności turystyki względem liczby stałych mieszkańców danego obszaru. Wysokie wartości tego wskaźnika wskazują, że turystyka stanowi istotny element działalności gospodarczej, natomiast niskie wartości mogą sugerować, że turystyka ma mniejsze znaczenie w lokalnej gospodarce (Schneider, 1961).

$$W_{Sch} = \frac{\text{liczba turystów korzystających z noclegów}}{\text{liczba stałych mieszkańców obszaru}} \times 100. \quad (4.6)$$

3. **Wskaźnik Charvata** – wyraża liczbę noclegów przypadających na 100 mieszkańców. Wysokie wartości wskaźnika Charvata wskazują na intensywną eksploatację turystyczną regionu, co może wpływać na lokalną społeczność, zwłaszcza w małych miejscowościach. Niskie wartości mogą oznaczać, że region ma jeszcze niewykorzystany potencjał turystyczny (Charvat, 1979). Wysokie wartości wskaźnika Charvata wskazują na regiony cieszące się dużym zainteresowaniem turystów,

co z kolei może prowadzić do wzrostu przychodów w branży turystycznej (Dziedzic, 2013; Grzelak i Roszko-Wójtowicz, 2020; Szromek, 2013a).

$$W_{ch} = \frac{\text{liczba udzielonych noclegów}}{\text{liczba stałych mieszkańców obszaru}} \times 100. \quad (4.7)$$

Wskaźniki efektywności – oceniają stopień wykorzystania infrastruktury turystycznej, np. liczbę turystów przypadającą na 1 km² lub na jedną jednostkę noclegową. Te wskaźniki pomagają ocenić efektywność zarządzania infrastrukturą turystyczną oraz dostępność usług turystycznych. Szromek (2013a) wskazuje, że regiony o wysokiej efektywności turystycznej przyczyniają się do wzrostu gospodarczego, redukcji bezrobocia oraz rozwoju społecznego.

1. **Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej** – mierzy stosunek liczby turystów korzystających z noclegów do liczby dostępnych miejsc noclegowych. Wysokie wartości wskaźnika świadczą o wysokim poziomie obłożenia bazy noclegowej, co może świadczyć o dużej atrakcyjności turystycznej regionu. Niskie wartości mogą wskazywać na niewykorzystanie potencjału infrastruktury, co może być spowodowane sezonowością ruchu turystycznego lub niskim popytem (Korzeniewski i Kozłowski, 2020; Pilichowska i Głądała, 2021).

$$W_{WPBN} = \frac{\text{liczba udzielonych noclegów}}{\text{liczba miejsc noclegowych}} \times 100. \quad (4.8)$$

2. **Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej** – mierzy tempo wzrostu liczby miejsc noclegowych w danym okresie. Wysokie wartości wskaźnika oznaczają dynamiczny rozwój infrastruktury turystycznej, co wskazuje na rosnące zainteresowanie danym regionem jako destynacją turystyczną. Niskie wartości mogą oznaczać stagnację w rozwoju bazy noclegowej (Świstak i Świątkowska, 2016).

$$W_{RBN} = \frac{\text{liczba turystów korzystających z noclegów}}{\text{liczba miejsc noclegowych}} \times 100. \quad (4.9)$$

Wskaźniki złożone – obejmują między innymi dwuwymiarowy wskaźnik funkcji turystycznej oraz logistyczny wskaźnik funkcji turystycznej (Szromek, 2013a). Oba te wskaźniki umożliwiają ocenę obszaru uwzględniając kilka wymiarów (zmiennych) jednocześnie. Kwestia jednak wielowymiarowej oceny funkcji turystycznej obszaru jest zagadnieniem bardziej złożonym. Propozycja miernika syntetycznego zostanie zaprezentowana w odrębnym opracowaniu.

Wskaźniki indywidualne, o których mowa w tym rozdziale, opierają się na kilku powtarzających się zmiennych w różnych konfiguracjach i z różnymi miarami odniesienia. W literaturze można jednak znaleźć także inne metody pomiaru rozwoju obszaru turystycznego. Warszńska (1985) w swojej publikacji zwraca uwagę, że oprócz poziomu rozwoju obszaru turystycznego warto ocenić także stopień zdefiniowania funkcji turystycznej danego obszaru. Chodzi o sytuacje, w których dany obszar charakteryzuje się niejednoznacznymi wynikami w różnych aspektach rozwoju turystyki,

gdzie jeden wskaźnik wskazuje na wysoki poziom rozwoju turystyki, a inny na niski. Warszńska sugeruje wówczas, aby ocenić zgodność wskaźników i uwzględnić te dane w ogólnej ocenie obszaru.

Zastosowanie stopnia zdefiniowania funkcji turystycznej obszaru wymaga odpowiedniego określenia zgodności wskaźników. Według koncepcji Szromka (2013a) możliwe jest stworzenie wskaźnika syntetycznego, który łączy ocenę poziomu rozwoju funkcji turystycznej z oceną stopnia jej zdefiniowania. W ten sposób powstał dwuwymiarowy wskaźnik funkcji turystycznej. W niniejszym rozdziale wskaźnik ten, podobnie jak inne, zostanie wykorzystany do oceny funkcji turystycznej województw w Polsce, w ujęciu dynamicznym, w latach 2010-2023.

Dwuwymiarowy wskaźnik funkcji turystycznej – opracowany przez Szromka (2013a), łączy wskaźniki intensywności ruchu turystycznego oraz zagospodarowania turystycznego, pozwalając na bardziej holistyczną ocenę rozwoju regionu. Umożliwia syntetyczną ocenę rozwoju funkcji turystycznej, uwzględniając zarówno rozwój infrastruktury, jak i natężenie ruchu turystycznego. Wysokie wartości wskaźnika oznaczają, że region ma dobrze rozwiniętą infrastrukturę turystyczną oraz cieszy się dużym zainteresowaniem turystów (Szromek, 2013a), co pozytywnie wpływa na lokalną gospodarkę (Korzeniewski i Kozłowski, 2020).

W podejściu dwuwymiarowym ocena funkcji turystycznej opiera się na dwóch kluczowych aspektach: stopniu rozwoju funkcji turystycznej oraz stopniu jej zdefiniowania.

Stopień rozwoju funkcji turystycznej jest oceniany na podstawie czterech wskaźników: wskaźnika Baretje'a-Deferta, wskaźnika gęstości bazy noclegowej, wskaźnika Schneidera oraz wskaźnika Deferta. Każdy z tych wskaźników mierzy inny aspekt rozwoju turystyki w danym obszarze. Wartość każdego z wskaźników jest przyporządkowywana do odpowiedniego przedziału liczbowego, który odpowiada poziomowi zagospodarowania turystycznego i intensywności ruchu turystycznego, w skali od 0 do 4, gdzie 4 oznacza najwyższy stopień rozwoju funkcji turystycznej, a 0 najniższy. Pożądana sytuacja z punktu widzenia badania rozwoju turystyki to taka, w której wszystkie wskaźniki przyporządkowane są do tego samego przedziału liczbowego (oznacza to, że wskazania indywidualnych wskaźników rozwoju funkcji turystycznej są jednoznaczne). Na przykład jeżeli wszystkie cztery wskaźniki znajdują się w przedziałach, którym odpowiada 2, oznacza to średni poziom rozwoju funkcji turystycznej (tab. 4.4).

Tabela 4.4 przedstawia kryteria szacowania wartości wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej (W_{RFT}), który jest pierwszym wskaźnikiem funkcji turystycznej. W_{RFT} powstaje poprzez uśrednienie wyników (P_{RFT}) uzyskanych w skali od 0 do 1, gdzie 1 oznacza bardzo dobrze rozwiniętą funkcję turystyczną. Do pomiaru wykorzystuje się cztery wspomniane wcześniej wskaźniki: dwa mierzące intensywność ruchu turystycznego oraz dwa wskaźniki zagospodarowania turystycznego.

Tabela 4.4. Kryteria klasyfikacji funkcji turystycznej obszarów

Pozycja określająca stopień rozwoju funkcji turystycznej – stymulanta ($P_{RTF}(P_X)$)	Poziom zagospodarowania turystycznego		Intensywność ruchu turystycznego		Wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej (W_{RTF})
	wskaźnik Baretje'a-Deferta (W_{BD})	wskaźnik gęstości bazy noclegowej (W_{GBN})	wskaźnik Schneidera (W_{Sch})	wskaźnik Deferta (W_D)	
	miejsca noclegowe		liczba turystów		
	na 100 mieszkańców	na 1 km ² powierzchni	na 100 mieszkańców	na 1 km ² powierzchni	
0	0,00-0,78	0,00-0,78	0,0-7,8	0,0-15,6	0,00-0,10
1	0,78-6,25	0,78-6,25	7,8-62,5	15,6-125	0,10-0,30
2	6,25-25,00	6,25-25,00	62,5-250	125-500	0,30-0,60
3	25,00-50,00	25,00-50,00	250-500	500-1000	0,60-0,80
4	50,00 i więcej	50,00 i więcej	500 i więcej	1000 i więcej	0,80-1,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Szromek, 2013a).

Z kolei **stopień zdefiniowania funkcji turystycznej** (Szromek, 2013a) odnosi się do zgodności wyników uzyskanych ze wskaźników rozwoju funkcji turystycznej. Zgodność, czyli jednoznaczność, oznacza stopień, w jakim wszystkie cztery wskaźniki dają spójne wyniki, co pozwala precyzyjnie określić poziom rozwoju funkcji turystycznej. Stopień zdefiniowania funkcji turystycznej określa się na podstawie jednoznaczności wyników wskaźników rozwoju funkcji turystycznej (D_{RTF}). Aspekt ten oceniany jest za pomocą czterostopniowej skali, której kwantyfikacja opiera się na porównaniu uzyskanych wyników klasyfikacji (przeprowadzonej przy użyciu czterech wskaźników) z przygotowanym wzorcem kombinacji. Stopień zdefiniowania funkcji jest interpretowany przy pomocy tabeli, która zawiera wszystkie możliwe kombinacje wyników oraz ich oceny (gdzie x oznacza powtarzającą się pozycję określającą poziom rozwoju funkcji turystycznej w danym obszarze, a o symbolizuje każdą inną wartość niż x).

Tabela 4.5. Wzorzec zawierający kombinację możliwych pozycji i przypisany im stopień zdefiniowania funkcji turystycznej

Kombinacja wyniku	Stopień zdefiniowania funkcji turystycznej D_{RTF}
xxxx	3
xxxo	2
xxox	2
xoxx	2
oxxx	2
xxoo	1
xoxo	1
oxox	1
oxxx	1
oxxo	1
xoox	1
inne	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Szromek, 2013a).

Iloczyn parametrów P_{RTF} i D_{RTF} pozwala uzyskać syntetyczną miarę oceniającą rozwój funkcji turystycznej w dwóch wymiarach, tworząc dwuwymiarowy wskaźnik funkcji turystycznej. Miara ta jest interpretowana za pomocą czterostopniowej skali rozwoju wskaźnika W_{W-Sz} .

Tabela 4.6. Czterostopniowa skala rozwoju funkcji turystycznej według wskaźnika W_{W-Sz}

$P_{RTF} \times D_{RTF}$	0-3	4-6	7-9	10-12
Wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej W_{W-Sz}	0	1	2	3
	Brak rozwiniętej funkcji turystycznej	Słaby (pierwszy) stopień rozwoju funkcji turystycznej	Umiarkowany (drugi) stopień rozwoju funkcji turystycznej	Wysoki (trzeci) stopień rozwoju funkcji turystycznej

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Szromek, 2013a).

Logistyczny wskaźnik funkcji turystycznej ($W_{L\beta}$) to miernik syntetyczny zaproponowany przez Szromka (2013b), oparty na kilku zmiennych, takich jak liczba miejsc noclegowych, liczba turystów i powierzchnia regionu.

$$W_{L\beta} = \frac{U_n^{1,47} \cdot e^{-21,18+0,11} \frac{T}{P \cdot \sqrt{M_{sc}}} + 0,71 \left(\log \frac{U_n}{R} \right)^3}{1 + U_n^{1,47} \cdot e^{-21,18+0,11} \frac{T}{P \cdot \sqrt{M_{sc}}} + 0,71 \left(\log \frac{U_n}{R} \right)^3}, \quad (4.10)$$

gdzie: U_n – liczba udzielonych noclegów, M_{sc} – liczba turystycznych miejsc noclegowych, R – liczba stałych mieszkańców obszaru, T – liczba turystów korzystających z noclegów, P – powierzchnia badanego obszaru w km².

Wskaźnik ten pozwala na kompleksową ocenę rozwoju turystyki, eliminując błędy, które mogą występować w prostych wskaźnikach jednowymiarowych. Wskaźnik ten przyjmuje wartości od 0 do 1; im większa jest jego wartość, tym wyższym poziomem rozwoju turystycznego charakteryzują się dany obszar. Ponadto wysokie wartości tego wskaźnika wskazują na dobrze zorganizowaną i rozwiniętą turystykę, natomiast niskie wartości mogą sugerować potrzebę poprawy infrastruktury turystycznej lub strategii zarządzania (Grzelak i Roszko-Wójtowicz, 2020; Szromek, 2013b).

4.2.2. Zastosowanie wskaźników rozwoju funkcji turystycznej w pracach naukowych

Wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej odgrywają kluczową rolę w analizach naukowych, które koncentrują się na ocenie regionalnego rozwoju turystyki. Pozwalają one na kompleksową ocenę potencjału turystycznego obszarów, monitorowanie zmian w czasie oraz kształtowanie strategii rozwoju turystyki na poziomie lokalnym, regio-

nalnym i międzynarodowym. W różnych badaniach empirycznych wskaźniki te są wykorzystywane do oceny poziomu zaawansowania turystyki, a także do analizowania zmian w zagospodarowaniu turystycznym i intensywności ruchu turystycznego, co pozwala na bardziej świadome zarządzanie tym sektorem.

Wskaźniki te mogą być stosowane w szerokim zakresie analiz obejmujących różne regiony Polski, takie jak: powiaty, województwa czy gminy. Przykładem zastosowania wskaźników do oceny atrakcyjności turystycznej województw jest badanie Grzelak i Roszko-Wójtowicz (2020), w którym wykorzystano wskaźnik Baretje'a-Deferta oraz wskaźnik gęstości bazy noclegowej. W artykule analizowano rozwój turystyki w polskich województwach w latach 2010-2019. Te wskaźniki pozwoliły autorom zidentyfikować regiony o wysokim i niskim poziomie rozwoju infrastruktury turystycznej, co stanowiło podstawę do wyznaczenia strategii inwestycyjnych i promocyjnych dla poszczególnych województw.

Z kolei w badaniu Korzeniewskiego i Kozłowskiego (2020) oceniono rozwój funkcji turystycznej w polskich powiatach na podstawie wskaźników, takich jak: wskaźnik Charvát i wskaźnik gęstości bazy noclegowej, co umożliwiło porównanie dynamiki rozwoju turystyki na poziomie lokalnym. W pracy Widz (2020) wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej posłużyły do analizy przestrzennej w regionach Tunezji, gdzie wskaźniki, takie jak Deferta i Schneidera, pomogły w ocenie zróżnicowania intensywności ruchu turystycznego.

Analizowane prace, obejmujące różne lata, wskazują na to, że znaczenie i zastosowanie wskaźników rozwoju funkcji turystycznej nie maleje. Zarówno badania z wcześniejszych dekad, jak i te współczesne pokazują, że wskaźniki te pozostają niezastąpionym narzędziem do oceny i planowania rozwoju turystyki. Na przestrzeni lat, jak pokazują prace autorów, takich jak: Szromek (2013b), Uglis i Jęczynek (2015), Borzyszkowski, Marczak i Zarębski (2016) czy Widz (2020), wskaźniki te były szeroko stosowane w różnych kontekstach geograficznych, zarówno w Polsce, jak i za granicą, pozwalając na ocenę rozwoju turystyki w regionach, np. krajach, województwach, powiatach i gminach.

Wskaźniki, takie jak: wskaźnik Baretje'a-Deferta, Schneidera, Charvát, Deferta czy wskaźnik gęstości bazy noclegowej, pozwalają na dokładną analizę zagospodarowania turystycznego oraz intensywności ruchu turystycznego, co umożliwia identyfikację obszarów o wysokim i niskim poziomie rozwoju turystyki. Dzięki ich zastosowaniu można efektywnie zarządzać rozwojem turystyki oraz dostosowywać strategię inwestycyjne i promocyjne do specyfiki danego regionu.

W dalszej części omówione zostaną wybrane prace naukowe, które pokazują, w jakim kontekście oraz w jakim zakresie zastosowano wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej. Prezentowane przykłady ukazują różnorodność podejść badawczych oraz bogactwo analizowanych obszarów.

Badanie przeprowadzone przez Szromka (2013a) dotyczyło pomiaru funkcji turystycznej w różnych obszarach europejskich z wykorzystaniem wskaźników funkcji tu-

rystycznej, takich jak: Baretje'a-Deferta, Schneidera, Charvata, oraz nowoczesnych miar syntetycznych. Autor podkreślił, że turystyka jest zjawiskiem trudnym do bezpośredniego pomiaru ze względu na różnorodność działalności i aktywności związanych z turystyką oraz niemożność dokładnego zmierzenia popytu turystycznego. Mierzenie liczby turystów, osobonoclegów i dochodów turystycznych jest możliwe, jednak nie pozwala na pełne pokazanie wpływu turystyki na gospodarkę. Aby rozwiązać ten problem, Szromek opracował syntetyczne wskaźniki, które uwzględniają zarówno zagospodarowanie turystyczne, jak i intensywność ruchu turystycznego.

Celem artykułu tego autora było zastosowanie tych wskaźników do oceny funkcji turystycznej w 31 państwach europejskich oraz ich klasyfikacja na podstawie wartości poszczególnych miar. Analiza Szromka wyróżniała się na tle wcześniejszych badań, ponieważ skupiała się na obszarach państw, a nie lokalnych, co pozwoliło na identyfikację słabości poszczególnych wskaźników w większej skali. W badaniu wykorzystano dane z Eurostatu, obejmujące zmienne, takie jak: liczba turystów, osobonoclegów, miejsc noclegowych, powierzchnia kraju i liczba ludności rezydentów.

Wyniki badania pokazały, że wskaźniki, takie jak Baretje'a-Deferta oraz Schneidera, mają ograniczoną przydatność, zwłaszcza w porównaniach między państwami o różnej wielkości i populacji. Autor zasugerował, że zastosowanie syntetycznych wskaźników, takich jak na przykład logistyczny wskaźnik funkcji turystycznej (W_{LB}), który uwzględnia liczbę mieszkańców i wielkość obszaru, daje pełniejszy obraz rozwoju turystycznego (Szromek, 2013b). Dzięki temu podejściu Szromek stworzył klasyfikację państw europejskich pod względem funkcji turystycznej, gdzie na czołowych miejscach znalazły się kraje, takie jak: Niemcy, Włochy, Francja i Hiszpania.

Wskaźniki syntetyczne okazały się bardziej miarodajne w porównaniu z tradycyjnymi miarami, umożliwiając dokładniejszą analizę i ocenę porównawczą rozwoju turystyki pomiędzy krajami. Badanie Szromka ukazało potrzebę dalszego rozwoju miar syntetycznych, które mogą pełniej odzwierciedlić skomplikowane zjawisko funkcji turystycznej w różnych krajach europejskich.

Badanie Piotrowskiego (2015) dotyczyło zmian w poziomie rozwoju funkcji turystycznej w województwie śląskim na tle regionów przemysłowych i turystycznych w latach 2004 i 2012. Autor skoncentrował się na porównaniu regionów związanych z przemysłem, takich jak Górnośląski Okręg Przemysłowy, oraz tradycyjnych obszarów turystycznych, takich jak: Beskidy i Jura Krakowsko-Częstochowska. W badaniu zastosowano wskaźniki funkcji turystycznej: wskaźnik Baretje'a-Deferta, wskaźnik gęstości bazy noclegowej oraz wskaźnik liczby udzielonych noclegów, co umożliwiło ocenę zarówno zagospodarowania turystycznego, jak i intensywności ruchu turystycznego.

Analiza wykazała, że w latach 2004 i 2012 największy rozwój funkcji turystycznej miał miejsce w regionach, które wcześniej nie były uznawane za turystyczne, zwłaszcza w regionie południowym, obejmującym Beskidy, oraz w rejonie Aglomeracji Górnośląskiej, który odnotował intensywny wzrost liczby turystów i udzielonych noclegów. Wyniki wykazały również, że rozwój infrastruktury turystycznej w regionach

przemysłowych jest w dużej mierze wynikiem poprawy dostępności komunikacyjnej, m.in. poprzez otwarcie nowych odcinków autostrad A1 i A4.

Wskaźnik Baretje'a-Deferta, stosowany przez Piotrowskiego, pozwolił na ocenę liczby miejsc noclegowych w stosunku do liczby mieszkańców, co ukazało znaczny wzrost infrastruktury turystycznej w regionie pszczyńskim i Aglomeracji Górnośląskiej. Z kolei wskaźnik Schneidera, wyrażający liczbę turystów na 1000 mieszkańców, wykazał, że region południowy, tradycyjnie uznawany za turystyczny, nadal osiąga najwyższe wskaźniki intensywności ruchu turystycznego, podczas gdy regiony przemysłowe zaczynają nadrobić zaległości w tej dziedzinie.

Podsumowując, należy stwierdzić, że badanie Piotrowskiego pokazało, że województwo śląskie charakteryzuje się rosnącą dynamiką rozwoju turystyki, szczególnie w obszarach przemysłowych, co jest wynikiem inwestycji w infrastrukturę i poprawę dostępności transportowej. Pomimo to, regiony tradycyjnie turystyczne, takie jak Beskidy, nadal utrzymują wysoką pozycję w zakresie funkcji turystycznej.

Badanie przeprowadzone przez Grzelak i Roszko-Wójtowicz (2020) dotyczyło oceny potencjału turystycznego Polski oraz jej poszczególnych województw w latach 2010-2019, z wykorzystaniem sześciu wskaźników rozwoju funkcji turystycznej. Wskaźniki te obejmowały m.in. wskaźnik Baretje'a-Deferta, Charvata oraz Schneidera, które pozwalają na analizę poziomu infrastruktury turystycznej oraz intensywności ruchu turystycznego. Wskaźnik Baretje'a-Deferta pozwolił na ocenę dostępności infrastruktury turystycznej w poszczególnych regionach. W roku 2019 wartość tego wskaźnika dla Polski wynosiła 2,22, co świadczy o znacznym wzroście liczby miejsc noclegowych w stosunku do liczby mieszkańców w ciągu ostatniej dekady.

Wskaźnik Charvata wykazał, że w 2019 roku na każde 100 osób przypadały średnio 244 noclegi turystyczne. Wzrost tego wskaźnika o 68% w ciągu dekady potwierdza rosnące zainteresowanie Polską jako destynacją turystyczną. Z kolei wskaźnik Schneidera, który mierzy liczbę turystów korzystających z noclegów na 100 mieszkańców, osiągnął wartość 93 w 2019 roku, co oznacza wzrost o 75% w stosunku do 2010 roku.

Badanie wykazało, że województwa nadmorskie, takie jak zachodniopomorskie i pomorskie, oraz regiony górskie, jak np. województwo małopolskie, odznaczają się najwyższymi wartościami wskaźników, co świadczy o ich wysokiej atrakcyjności turystycznej. Z kolei województwa, takie jak: opolskie, podlaskie i świętokrzyskie, charakteryzowały się najniższymi wskaźnikami, co wskazuje na ich ograniczony rozwój turystyczny. Analiza wykazała, że wzrost intensywności turystyki w Polsce w latach 2010-2019 był znaczący, jednak różnice między regionami w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej i intensywności ruchu turystycznego są nadal wyraźne.

Badanie przeprowadzone przez Świsłak i Świątkowską (2016) miało na celu analizę zróżnicowania przestrzennego bazy noclegowej w Polsce oraz jej wykorzystania przez uczestników ruchu turystycznego. Autorki zastosowały kilka wskaźników rozwoju funkcji turystycznej, w tym wskaźnik gęstości bazy noclegowej Charvata oraz wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a-Deferta. Dodatkowo analizowano wskaźnik

rozwoju bazy noclegowej, który odnosił liczbę korzystających z noclegów do liczby dostępnych miejsc noclegowych.

Zakres badania obejmował dane z 2014 roku, pochodzące z Głównego Urzędu Statystycznego oraz Eurostatu, co pozwoliło na ocenę przestrzennego rozmieszczenia bazy noclegowej w Polsce. Wyniki wykazały, że rozwój bazy noclegowej jest bardzo nierównomierny. Najwyższe wartości wskaźników odnotowano w województwach: zachodniopomorskim, pomorskim i małopolskim, co wskazuje na zaawansowany rozwój funkcji turystycznej w tych regionach. Z kolei najniższe wartości wskaźników, pod względem zarówno rozwoju bazy noclegowej, jak i jej wykorzystania, dotyczyły województw: świętokrzyskiego, opolskiego, podlaskiego i lubelskiego.

Świstak i Świątkowska stwierdziły, że zróżnicowanie przestrzenne bazy noclegowej jest ściśle związane z atrakcyjnością turystyczną regionu oraz popytem na usługi turystyczne. Wysoki poziom wskaźników w regionach nadmorskich i górskich potwierdza ich silną pozycję na rynku turystycznym, natomiast regiony słabiej rozwinięte, takie jak województwa: świętokrzyskie i opolskie, potrzebują dalszych inwestycji w infrastrukturę turystyczną, aby zwiększyć swoją atrakcyjność turystyczną. Wyniki badania wskazują, że baza noclegowa odgrywa kluczową rolę w rozwoju turystyki i przyciąganiu turystów, a jej odpowiedni rozwój może stymulować wzrost gospodarczy regionów.

Badanie przeprowadzone przez Bąk i Brelik (2022) dotyczyło analizy intensywności ruchu turystycznego w krajach Unii Europejskiej w latach 2000 i 2019. Celem badania było wyodrębnienie jednorodnych grup krajów UE pod względem rozwoju funkcji turystycznej z wykorzystaniem wskaźników intensywności turystyki. W artykule zastosowano kilka wskaźników, które mierzą różne aspekty rozwoju turystyki, w tym: wskaźnik Deferta, wskaźnik Schneidera, wskaźnik Charvata. Ponadto wykorzystano wskaźnik gęstości turystycznej oraz wskaźnik rozwoju bazy noclegowej.

Obszar badania obejmował wszystkie kraje Unii Europejskiej, a dane do analizy pochodziły z lat 2000 i 2019, co pozwoliło na ocenę zmian w intensywności ruchu turystycznego na przestrzeni dwóch dekad. Wyniki badania wykazały, że w 2019 roku, w porównaniu do roku 2000, kraje, takie jak: Malta i Cypr, utrzymały najwyższą intensywność ruchu turystycznego, co odzwierciedla ich silną pozycję na rynku turystycznym. Z kolei w niektórych krajach, takich jak: Węgry i Łotwa, zaobserwowano znaczną poprawę wskaźników, co świadczy o wzroście intensywności turystyki w tych regionach. Węgry w 2019 roku awansowały do grupy krajów o średniej intensywności turystycznej, podczas gdy w roku 2000 znajdowały się w grupie krajów o niższym poziomie.

Badanie również ujawniło pogorszenie sytuacji turystycznej w niektórych krajach, takich jak np. Rumunia, która w 2019 roku znalazła się w grupie krajów o najniższej intensywności ruchu turystycznego. Wyniki wskazują, że poziom rozwoju infrastruktury oraz ogólna intensywność ruchu turystycznego mogą znacząco różnić się między poszczególnymi krajami. Przyczyn tych różnic należy upatrywać w lokalnych strategiach rozwoju turystyki oraz w oddziaływaniu globalnych przemian gospodarczych.

Autorzy podkreślili, że wskaźniki intensywności turystycznej mogą służyć jako narzędzie do monitorowania i porównywania rozwoju turystyki w różnych krajach. Wyniki badania sugerują, że dalszy rozwój infrastruktury turystycznej, szczególnie w krajach o niższych wskaźnikach, może przyczynić się do poprawy ich pozycji na rynku turystycznym.

Badanie przeprowadzone przez Uglisa i Jęczyk (2015) dotyczyło rozwoju funkcji turystycznej na obszarach wielkopolskich parków krajobrazowych, a koncentrowano się na wpływie infrastruktury turystycznej oraz intensywności ruchu turystycznego na rozwój tych terenów. W badaniu uwzględniono sześć wskaźników rozwoju funkcji turystycznej, w tym wskaźniki Baretje'a, Schneidera, Charvata i Deferta, które mierzą zarówno zagospodarowanie turystyczne, jak i intensywność ruchu turystycznego. Obszarem badania było 13 parków krajobrazowych zlokalizowanych w województwie wielkopolskim, a badaniem objęto 45 gmin, z których dane pochodzą głównie z 2014 roku.

Wskaźniki, takie jak liczba obiektów noclegowych na 100 km² oraz wskaźnik gęstości bazy noclegowej, pozwoliły na określenie poziomu zagospodarowania turystycznego badanych gmin. Wyniki badania wykazały, że gminy związane z parkami: Powidzkim, Pszczewskim i Sierakowskim, osiągnęły najwyższy poziom rozwoju funkcji turystycznej, co było związane z lepszym rozwojem infrastruktury turystycznej oraz wyższą intensywnością ruchu turystycznego w porównaniu do innych regionów. Przykładowo gmina Powidz odznaczała się najwyższą liczbą miejsc noclegowych, co wynikało z intensywnego rozwoju bazy noclegowej.

Wyniki wskazują na znaczną zależność między powierzchnią parków a stopniem ich zagospodarowania turystycznego, co potwierdziły obliczone współczynniki korelacji. Wskaźnik Baretje'a wykazał, że w gminach, takich jak Powidz i Włoszakowice, liczba miejsc noclegowych na 1000 mieszkańców była znacznie wyższa niż w innych badanych obszarach, co wskazuje na silny rozwój turystyki w tych regionach. Autorzy podkreślili, że odpowiednie zagospodarowanie turystyczne tych obszarów może sprzyjać dalszemu rozwojowi turystyki, a zarazem ochronie przyrody w duchu zrównoważonego rozwoju.

Badanie Pilichowskiej i Głądały (2021) dotyczyło oceny poziomu rozwoju funkcji turystycznej w województwach Polski w latach 2015-2019. Celem analizy było zbadanie zróżnicowania województw pod względem zagospodarowania turystycznego i intensywności ruchu turystycznego. Autorzy wykorzystali klasyczne wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej, w tym wskaźnik Baretje'a-Deferta, wskaźnik gęstości bazy noclegowej, wskaźnik Schneidera oraz wskaźnik Deferta.

Badaniem objęto wszystkie 16 województw w Polsce, a dane pochodziły z bazy Głównego Urzędu Statystycznego. Wyniki wykazały znaczne różnice między regionami w zakresie rozwoju funkcji turystycznej. Województwa zachodniopomorskie, pomorskie oraz małopolskie wyróżniały się najwyższymi wartościami wskaźników, co świadczy o ich ugruntowanej pozycji na rynku turystycznym. W przypadku woje-

wództwa zachodniopomorskiego odnotowano największą liczbę miejsc noclegowych na 100 mieszkańców oraz intensywny ruch turystyczny. W 2019 roku wskaźnik Baretje'a-Deferta wyniósł 8,6, co oznacza najwyższy poziom zagospodarowania turystycznego w Polsce.

Z kolei województwa opolskie, lubelskie i podlaskie charakteryzowały się najniższymi wartościami wskaźników, co wskazuje na słaby rozwój infrastruktury turystycznej i mniejszą intensywność ruchu turystycznego. Autorzy stwierdzili, że różnice te wynikają m.in. z dostępności komunikacyjnej oraz atrakcyjności turystycznej regionów. Badanie wykazało, że inwestycje w infrastrukturę turystyczną są kluczowe dla poprawy pozycji województw o słabym rozwoju turystycznym i mogą przyczynić się do zwiększenia ruchu turystycznego w przyszłości.

Badanie Dziedzica (2013) dotyczyło problematyki pomiaru ruchu turystycznego, koncentrując się na złożoności i niejednorodności zjawiska turystyki oraz konsekwencjach, jakie niesie za sobą agregowanie danych statystycznych dotyczących liczby turystów. W pracy poruszono przede wszystkim problem nadmiernego uproszczenia pomiarów ruchu turystycznego, które prowadzi do tworzenia mało użytecznych i poznawczo ograniczonych zbiorów danych, jak np. liczba turystów w regionie. Dziedzic sugeruje, że klasyczne wskaźniki, takie jak liczba turystów, są niewystarczające, aby dokładnie opisać zjawisko turystyki, szczególnie w zróżnicowanych geograficznie regionach.

W artykule tego autora omówiono przykłady trzech różnych regionów turystycznych, które przy podobnym poziomie liczby turystów generują odmienne efekty ekonomiczne. Badanie podkreśla, że sama liczba turystów nie odzwierciedla realnych zysków dla gospodarki turystycznej danego obszaru. Autor zwrócił uwagę na potrzebę zróżnicowanych miar, które będą odnosić się do specyfiki poszczególnych regionów, takich jak: liczba noclegów czy przychody z usług turystycznych. Analiza skupiała się na jednostkach terytorialnych NUTS-2 i NUTS-4¹, a autor podkreślił konieczność opracowania wskaźników o mniejszym poziomie agregacji, które lepiej odzwierciedlą rzeczywiste zjawiska turystyczne.

Jednym z kluczowych wniosków płynących z badania jest postulat, aby opracowywać bardziej zaawansowane narzędzia pomiarowe, które uwzględniają nie tylko liczby turystów, ale również czynniki ekonomiczne, organizacyjne i ekologiczne, takie jak: wydatki turystów, wpływy podatkowe oraz efektywność lokalnej infrastruktury turystycznej. Dziedzic podkreśla także, że nadmierne uproszczenie przekazu medialnego na temat ruchu turystycznego może prowadzić do błędnych wniosków, dlatego badania statystyczne powinny unikać presji ze strony mediów i skupić się na bardziej

¹ Klasyfikacja Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) jest standardem geograficznym służącym do statystycznego podziału państw członkowskich Unii Europejskiej na trzy poziomy regionalne o określonych klasach liczby ludności. Klasyfikacja NUTS wprowadzona została rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 maja 2003 roku (Rozporządzenie (WE) nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 maja 2003 roku w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS)).

szczegółowych i wieloaspektowych miarach, które lepiej oddają różnorodne zjawiska związane z turystyką.

Badanie Hendla (2016) koncentrowało się na ocenie przydatności wskaźników funkcji turystycznej w ocenie rozwoju turystycznego obszarów, z wykorzystaniem gminy Ustroń jako studium przypadku. Gmina Ustroń, położona w Beskidzie Śląskim, jest uzdrowiskiem, co czyni ją interesującym obszarem do analizy wpływu turystyki na lokalny rozwój. W badaniu uwzględniono lata 2008-2012, a dane pochodziły z Głównego Urzędu Statystycznego.

Autor zastosował podstawowe wskaźniki funkcji turystycznej, takie jak wskaźniki Baretje'a-Deferta, Deferta, Schneidera, Charvata oraz wskaźnik gęstości bazy noclegowej. Wskaźnik Baretje'a-Deferta pozwolił określić stopień rozwoju turystycznego gminy. Wskaźnik Deferta pokazał intensywność ruchu turystycznego, a wskaźnik Schneidera wskazał na zmieniający się poziom zagospodarowania turystycznego.

Wyniki badania wykazały, że gmina Ustroń osiągnęła stabilny, choć niedominujący poziom funkcji turystycznej. Średnia wartość wskaźnika Baretje'a-Deferta dla lat 2008-2012 wyniosła 37, co wskazuje na istotną, lecz niedominującą funkcję turystyczną. Wartości wskaźnika Deferta wykazały spadek intensywności turystyki w 2012 roku, w porównaniu do 2008 roku, mimo że liczba miejsc noclegowych wzrosła. Wskaźnik Charvata, opisujący liczbę udzielonych noclegów, wykazał największą wartość w 2009 roku, co świadczy o rosnącym, choć niestabilnym ruchu turystycznym.

Hendel zwrócił uwagę na trudności w interpretacji wskaźników, wynikające z niepełnych danych, w tym problemu nierejestrowanych miejsc noclegowych, co mogło wpływać na dokładność analiz.

Badanie przeprowadzone przez Szromka (2013b) miało na celu analizę współzależności pomiędzy rozwojem funkcji turystycznej a wskaźnikami makroekonomicznymi w Polsce w latach 2000-2010. Autor zastosował klasyczne wskaźniki funkcji turystycznej, takie jak: wskaźnik Baretje'a-Deferta, wskaźnik Schneidera oraz wskaźnik Charvata. Szromek również wprowadził syntetyczny wskaźnik logistyczny funkcji turystycznej ($W_{L\beta}$), który umożliwia bardziej kompleksowe ujęcie zależności między turystyką a czynnikami gospodarczymi.

Badaniem objęto cały kraj, analizując dane makroekonomiczne w kontekście turystyki oraz zmiany w liczbie turystów i rozwoju infrastruktury noclegowej. Szromek skoncentrował się na powiązaniach funkcji turystycznej z takimi wskaźnikami makroekonomicznymi, jak: stopa bezrobocia, poziom akumulacji kapitału, konsumpcja gospodarstw domowych oraz inwestycje. Wyniki analizy wykazały, że istnieje silna ujemna korelacja pomiędzy wzrostem stopy bezrobocia a intensywnością ruchu turystycznego – wzrost bezrobocia obniżał intensywność turystyki, a spadek bezrobocia sprzyjał wzrostowi turystyki.

Z drugiej strony, pozytywnie skorelowano akumulację kapitału i rozwój funkcji turystycznej. Zwiększone inwestycje w infrastrukturę turystyczną oraz wzrost dochodów gospodarstw domowych przyczyniały się do wzrostu intensywności turystyki

w kraju. Autor wykazał również, że rozwój funkcji turystycznej jest silnie związany z konsumpcją, zarówno ogólną, jak i indywidualną, co dowodzi, że dochody gospodarstw domowych mają bezpośredni wpływ na popyt turystyczny.

Badanie przeprowadzone przez Synówkę-Bejenkę (2017) koncentrowało się na zaproponowaniu nowego, syntetycznego wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej, opartego na metodzie TOPSIS. W badaniu przeanalizowano 38 powiatów w Polsce, które według danych GUS za rok 2014 były uznawane za najbardziej atrakcyjne turystycznie. Głównym celem artykułu było opracowanie miernika, który zintegrowałby kilka klasycznych wskaźników turystycznych i umożliwiłby bardziej kompleksową ocenę poziomu rozwoju turystycznego danego obszaru.

W artykule zastosowano tradycyjne wskaźniki funkcji turystycznej, takie jak: wskaźnik Deferta, wskaźnik Schneidera, wskaźnik Baretje'a-Deferta oraz wskaźnik gęstości bazy noclegowej. Metoda TOPSIS została zastosowana w celu stworzenia syntetycznego wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej na podstawie tych czterech zmiennych.

Wyniki badania wykazały, że powiaty, takie jak: tatrzański, jeleniogórski i kołobrzeski, osiągnęły najwyższe wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej, podczas gdy powiaty, takie jak: krakowski, piaseczyński i gryfiński, znajdowały się na najniższych pozycjach w rankingu. Synówka-Bejenka zwróciła uwagę, że nowo opracowany wskaźnik pozwala na dokładniejsze różnicowanie obszarów pod względem rozwoju turystyki, co może wspierać tworzenie lepszych strategii zarządzania turystyką na poziomie lokalnym i regionalnym.

Badanie Widz (2020) dotyczyło oceny stopnia rozwoju funkcji turystycznej w gubernatorstwach Tunezji, bazując na analizie dwóch grup wskaźników: intensywności ruchu turystycznego oraz zagospodarowania turystycznego. W artykule zastosowano klasyczne wskaźniki, takie jak wskaźnik Baretje'a-Deferta oraz wskaźnik gęstości bazy noclegowej. Dodatkowo analizowano intensywność ruchu turystycznego za pomocą wskaźnika Deferta oraz wskaźnika Schneidera.

Obszar badania obejmował 24 gubernatorstwa Tunezji, a dane statystyczne pochodziły z 2017 roku. Wyniki badania wykazały znaczące zróżnicowanie rozwoju funkcji turystycznej w poszczególnych regionach. Najwyższe wartości wskaźników odnotowano w nadmorskich gubernatorstwach, takich jak: Sousse, Nabeul i Monastir, gdzie turystyka jest jednym z głównych sektorów gospodarki. Z kolei gubernatorstwa górskie, takie jak: Sidi Bouzid, Siliana czy Zaghouan, charakteryzowały się początkowym stadium rozwoju turystycznego, co wskazuje na potrzebę dalszych inwestycji w infrastrukturę turystyczną.

W badaniu analizowano również średnią długość pobytu turystów, co pozwoliło na stwierdzenie, że Tunezja jest destynacją krótkoterminową, wbrew powszechnym skojarzeniom. W 13 z 24 gubernatorstwach dominowały tzw. pobyty weekendowe, podczas gdy pobyty długoterminowe były charakterystyczne głównie dla wschodniego wybrzeża, m.in. w regionach: Monastir, Mahdia i Medenine.

W badaniu, które dotyczyło rozwoju funkcji turystycznej w 380 polskich powiatach w latach 2010-2017, Korzeniewski i Kozłowski (2020) zastosowali kompleksową analizę wskaźników rozwoju turystycznego. Autorzy skupili się na ocenie zarówno stopnia rozwoju, jak i dynamiki zmian w rozwoju turystyki, co umożliwiło porównanie potencjału turystycznego różnych powiatów. Główne wskaźniki zastosowane w badaniu to wskaźnik Charvát oraz wskaźnik gęstości bazy noclegowej. Dodatkowo analizowano wskaźnik dynamiki rozwoju turystyki, porównując wartości wskaźników z lat 2010-2011 oraz 2016-2017, co pozwoliło ocenić tempo wzrostu liczby miejsc noclegowych oraz intensywności ruchu turystycznego.

Autorzy przeprowadzili szczegółową analizę przestrzenną, uwzględniając zróżnicowanie rozwoju turystyki we wszystkich powiatach, w tym w regionach górskich, nadmorskich oraz na obszarach położonych nad jeziorami. Wyniki wykazały, że powiaty charakteryzujące się dużą gęstością bazy noclegowej i wysoką intensywnością ruchu turystycznego to powiaty o silnie rozwiniętej funkcji turystycznej zlokalizowane w regionach nadmorskich bądź górskich. Z kolei powiaty o niższym poziomie rozwoju funkcji turystycznej, często wynikającym z braku istotnych atrakcji turystycznych, charakteryzowały się mniejszym tempem wzrostu sektora turystycznego. Co istotne, w artykule zwrócono uwagę, że wiele powiatów z regionów atrakcyjnych turystycznie osiągnęło wysoki poziom rozwoju już przed 2008 rokiem, co wyjaśnia brak znaczącego wzrostu w analizowanym okresie. Natomiast w powiatach o niższym potencjale turystycznym zaobserwowano większą dynamikę wzrostu, wynikającą z potrzeby nadrobienia zaległości.

Badanie ujawniło również wyraźne zróżnicowanie regionalne, wskazując na konieczność lepszego zarządzania turystyką w regionach o mniejszym potencjale turystycznym, szczególnie w kontekście promocji i rozwoju infrastruktury turystycznej.

Dodatkowo autorzy omówili także wskaźnik atrakcyjności turystycznej – WAT (ang. *Tourism Attractiveness Index*), który stosowany jest do oceny atrakcyjności turystycznej powiatów. Wskaźnik ten mierzy ogólny potencjał turystyczny regionu, uwzględniając zarówno zasoby naturalne, infrastrukturę turystyczną, jak i inne czynniki wpływające na rozwój turystyki. WAT pozwala na porównanie atrakcyjności turystycznej powiatów, co jest istotne przy planowaniu strategii rozwoju i promocji turystyki.

Badanie przeprowadzone przez Borzyszkowskiego, Marcza i Zarębskiego (2016) dotyczyło zróżnicowania przestrzennego rozwoju funkcji turystycznej na obszarze województwa zachodniopomorskiego. Analiza ta obejmowała dane z roku 2012, a głównym wskaźnikiem użytym do oceny poziomu rozwoju funkcji turystycznej był wskaźnik Deferta. Celem badania było zidentyfikowanie różnic w rozwoju turystyki między gminami nadmorskimi, jeziornymi i pozostałymi, a także określenie, w których regionach turystyka stanowi kluczowy element lokalnej gospodarki.

Wyniki badania wykazały znaczące różnice w poziomie rozwoju funkcji turystycznej między poszczególnymi gminami. Gminy nadmorskie takie, jak: Mielno czy Rewal, osiągnęły najwyższe wartości wskaźnika Deferta (powyżej 100), co świadczy o tym, że

liczba turystów przewyższa liczbę mieszkańców, a turystyka odgrywa dominującą rolę w lokalnej gospodarce. W gminach, takich jak: Darłowo czy Międzyzdroje, wskaźnik mieścił się w przedziale 40-100, co oznacza, że turystyka jest znaczącym, ale nie jedynym sektorem gospodarki. Z kolei gminy zlokalizowane w regionach jeziornych oraz gminy o mniejszym potencjale turystycznym, takie jak: Świnoujście, Kołobrzeg czy Złocieniec, charakteryzowały się niższymi wartościami wskaźnika (poniżej 40), co wskazuje na mniejszą zależność od turystyki.

Badanie potwierdziło hipotezę o dużym zróżnicowaniu przestrzennym rozwoju turystyki, z dominującą rolą gmin nadmorskich. Autorzy zwrócili uwagę, że różnice te wynikają głównie z dostępności atrakcji przyrodniczych, takich jak: wybrzeża morskie i jeziora, co bezpośrednio wpływa na rozwój turystyki.

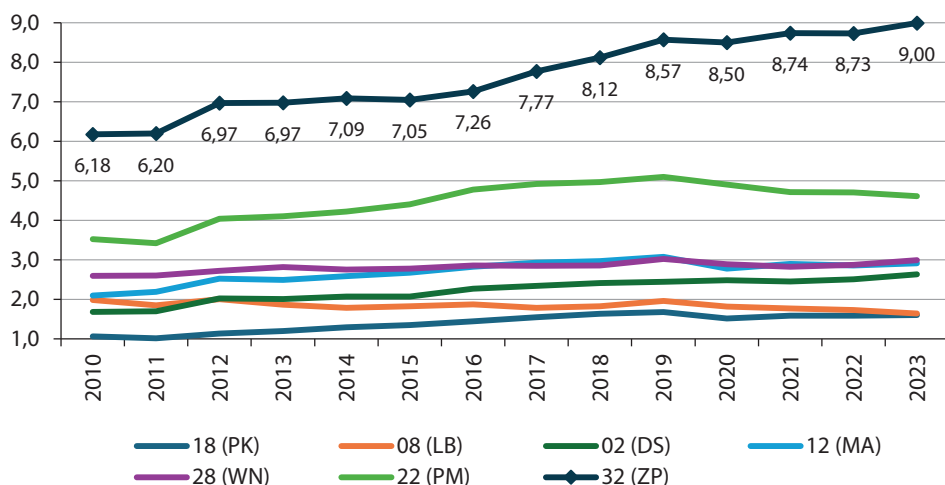
4.3. Zastosowanie indywidualnych wskaźników rozwoju funkcji turystycznej

Celem tej części monografii jest analiza zmian na rynku usług turystycznych w Polsce w oparciu o wybrane miary indywidualne w okresie 2010-2023. W dalszej części książki ocena zmian w sektorze turystycznym dokonana zostanie z wykorzystaniem wskaźników złożonych. Niniejszy rozdział został podzielony na trzy podrozdziały. Pierwszy z nich będzie poświęcony ocenie zmian wartości indywidualnych wskaźników rozwoju funkcji turystycznej na poziomie województw w Polsce w okresie 2010-2023, z uwzględnieniem województw o najwyższych, umiarkowanych i najniższych wartościach wskaźnika, a także wpływu pandemii i procesu odbudowy po kryzysie. W analizie każdego ze wskaźników wyodrębniono niezależne fragmenty poświęcone wpływowi pandemii COVID-19 na zmiany w sektorze turystycznym w Polsce. Podstawę prowadzonych w odniesieniu do województw Polski analiz oraz wizualizacji graficznych stanowią uporządkowane rosnąco wartości danego wskaźnika w roku 2023. W zależności od wartości, jakie zostały zarejestrowane dla poszczególnych wskaźników, do grupy województw najlepszych, umiarkowanych i najsłabszych trafiały co najmniej 2 województwa, a maksymalnie 4. Każdy ze wskaźników omówiono według opracowanego schematu, w ramach którego występowały następujące punkty: wprowadzenie; województwa o najwyższych wartościach wskaźnika; województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika; województwa o najniższych wartościach wskaźnika; zmiany w latach 2010-2019; wpływ pandemii COVID-19 (2020-2021); odbudowa ruchu turystycznego po pandemii (2022-2023); wnioski końcowe. Drugi podrozdział ukazuje zmiany w sektorze turystycznym z perspektywy wskaźnika dwuwymiarowego oraz logistycznego wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej. Trzeci podrozdział przedstawia propozycje autorskiego podejścia do wielowymiarowej oceny zmian na rynku turystycznym. Autorki prezentują ranking województw opracowany na podstawie czterech wybranych wskaźników funkcji turystycznej, przy wykorzystaniu metody TOPSIS.

4.3.1. Wskaźnik funkcji turystycznej Baretje’a-Deferta

Wskaźnik funkcji turystycznej Baretje’a-Deferta jest narzędziem stosowanym do oceny stopnia rozwoju bazy noclegowej w danym regionie w stosunku do liczby jego mieszkańców. Określa liczbę miejsc noclegowych przypadających na 1000 mieszkańców, co pozwala na ocenę potencjału turystycznego danego województwa. Wyższe wartości wskaźnika wskazują na bardziej rozwiniętą infrastrukturę turystyczną, natomiast niższe wartości mogą sugerować słabiej rozwiniętą bazę turystyczną.

Województwa o najwyższych wartościach wskaźnika

Rys. 4.9. Wskaźnik funkcji turystycznej Baretje’a-Deferta według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

Na przestrzeni lat 2010-2023 najwyższe wartości wskaźnika Baretje’a-Deferta notowano przede wszystkim w województwach nadmorskich i górskich. Liderem jest województwo zachodniopomorskie, które w 2023 roku osiągnęło wskaźnik 9,00, co stanowi istotny wzrost w porównaniu do 2010 roku (6,18). Wysoka wartość wskaźnika wynika z rozwiniętej infrastruktury turystycznej oraz popularności tego regionu, zarówno wśród krajowych, jak i zagranicznych turystów. Drugim województwem z wysoką wartością wskaźnika turystycznego jest województwo pomorskie, które w 2023 roku osiągnęło wynik 4,61, co stanowi wzrost o 31% w stosunku do roku 2010 (3,52). Wysoki wskaźnik można przypisać atrakcyjności Trójmiasta (Gdańsk, Gdynia i Sopot) oraz nadmorskich miejscowości, takich jak: Hel, Jastarnia czy Władysławowo, które przyciągają turystów przez cały rok, a szczególnie latem. Województwo warmińsko-ma-

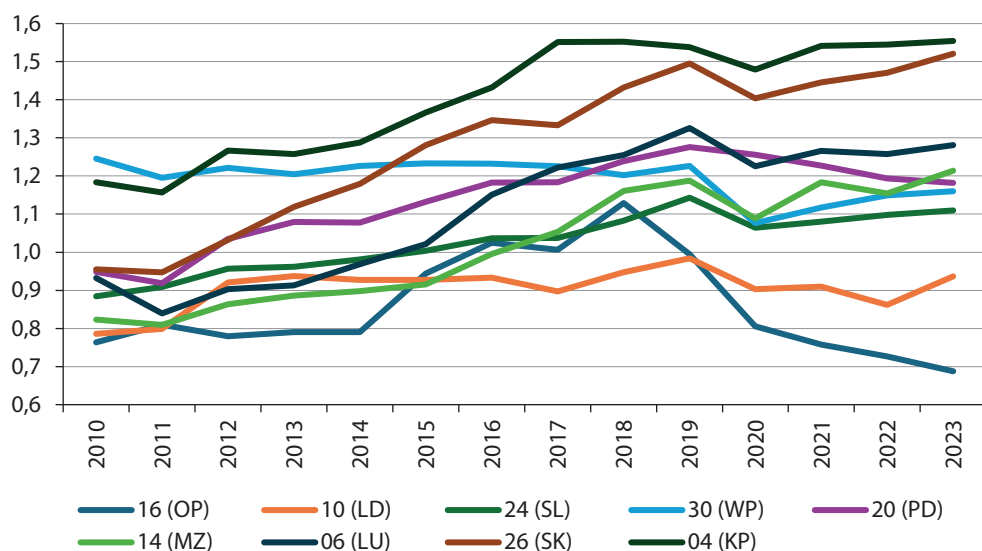
zurskie w 2023 roku odnotowało wskaźnik na poziomie 2,99, co wskazuje na istotną rolę turystyki w tym regionie. Warto zauważyć, że relatywnie wysokie wartości wskaźnika w porównaniu z innymi województwami czołówki rankingu mogą wynikać z mniejszej liczby mieszkańców, co sprawia, że liczba miejsc noclegowych w przeliczeniu na liczbę ludności jest proporcjonalnie większa. Popularność Mazur, z ich licznymi jeziorami i ośrodkami wypoczynkowymi, jest tego najlepszym przykładem. Region ten, choć o mniejszym zaludnieniu, odgrywa ważną rolę w polskiej turystyce przyrodniczej. Województwo małopolskie, z wynikiem 2,91 w 2023 roku, również należy do regionów o najwyższym wskaźniku funkcji turystycznej Baretje'a-Deferta. Rozwinięta turystyka miejska (Kraków) oraz górską (Zakopane) przyciągają turystów przez cały rok, co ma odzwierciedlenie w wartościach wskaźnika.

Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika

Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika obejmują dolnośląskie, lubuskie oraz podkarpackie. W 2023 roku województwo dolnośląskie osiągnęło wskaźnik na poziomie 2,63. Region ten przyciąga turystów zarówno do Wrocławia, jak i w Sudety, co stanowi stabilną podstawę turystyki w tym województwie. Zaraz za województwem dolnośląskim znajduje się województwo lubuskie, które w 2023 roku osiągnęło wskaźnik 1,64. Region ten, choć nie tak popularny turystycznie jak województwa nadmorskie czy górskie, ma dobrze rozwiniętą infrastrukturę turystyczną, szczególnie w miejscowościach wypoczynkowych wokół jezior. Podkarpackie ze wskaźnikiem 1,60 w 2023 roku również należy do regionów o umiarkowanej intensywności turystycznej. Baza turystyczna w tym województwie rozwija się stabilnie, szczególnie w rejonach górskich, takich jak np. Bieszczady, które przyciągają turystów zainteresowanych turystyką pieszą i przyrodniczą. W tej grupie warto również wspomnieć o województwie kujawsko-pomorskim, które w 2023 roku osiągnęło wskaźnik 1,55. Region ten, z miastami, takimi jak: Toruń i Bydgoszcz, rozwija turystykę miejską, co pozwala na osiągnięcie stabilnych, choć umiarkowanych wyników wskaźnika turystycznego. Te wartości liczbowe wskaźników turystycznych dla wymienionych regionów odzwierciedlają ich umiarkowaną, ale stabilną pozycję w krajowej turystyce, z perspektywą dalszego rozwoju w przyszłości.

Województwa o najniższych wartościach wskaźnika

Na przeciwnym biegunie znajdują się województwa o najniższych wartościach wskaźnika, w tym opolskie, które w 2023 roku osiągnęło jedynie 0,69. To jedno z najmniej rozwiniętych turystycznie województw, z ograniczoną bazą noclegową oraz mniejszym zainteresowaniem turystów. Podobnie województwa łódzkie (0,94) i śląskie (1,11) charakteryzują się niskimi wartościami wskaźnika, co odzwierciedla ich ograniczoną funkcję turystyczną, mimo że mają rozwiniętą infrastrukturę przemysłową i miejską. Ograniczone zapotrzebowanie na miejsca noclegowe w tych regionach sugeruje, że

Rys. 4.10. Wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a-Deferta według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

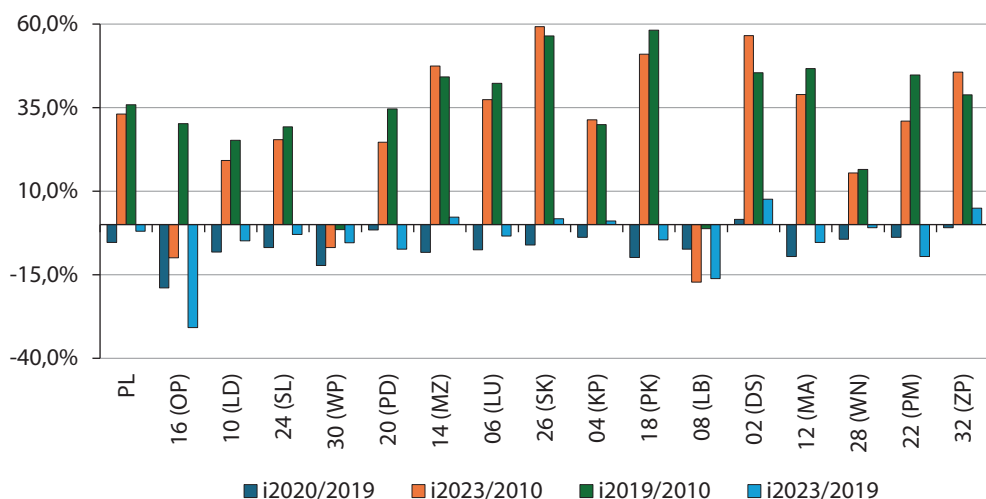
turystyka nie stanowi głównej gałęzi gospodarki w tych województwach. Dodatkowo może to wynikać z koncentracji miejsc noclegowych jedynie w większych ośrodkach miejskich.

Zmiany w latach 2010-2019

Rysunek 4.11 obrazuje zmiany wartości wskaźnika funkcji turystycznej Baretje'a-Deferta w poszczególnych województwach oraz w Polsce, w oparciu o indywidualne indeksy wyznaczone dla wybranych okresów. Zarówno rys. 4.11, jak i dalsza analiza służy wyjaśnieniu zmian na rynku turystycznym w latach 2010-2019, czyli do momentu wybuchu pandemii COVID-19. W kolejnych punktach natomiast opisany jest wpływ pandemii na sektor turystyczny oraz jego odbudowa w latach 2022-2023 w wybranych województwach Polski.

W okresie przed pandemią COVID-19 (2010-2019) wskaźnik Baretje'a-Deferta rósł w większości województw, co świadczy o rozwijającej się infrastrukturze turystycznej i rosnącej liczbie turystów. Wśród województw, w których wskaźnik w roku 2019 był niższy aniżeli w 2010, znalazły się województwa: wielkopolskie (-1,5%)² i lubuskie (-1,2%).

² Wpisany przed liczbą znak „-” bądź znak „+” oznacza, że interpretowana jest wartość indywidualnego indeksu jednopodstawowego lub łańcuchowego. Przy czym znak „-” oznacza, że wartość analizowanego wskaźnika spadła, a znak „+” – że wzrosła.

Rys. 4.11. Dynamika zmian wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej Baretje'a-Deferta w wybranych okresach w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

W skali kraju wskaźnik wzrósł z 1,58 w 2010 roku do 2,15 w 2019 roku. Największy wzrost odnotowano w województwie świętokrzyskim (+56,5%), a następnie w małopolskim (+46,7%) oraz dolnośląskim (+45,5%). Oznacza to rosnące zainteresowanie turystyką zarówno miejską, jak i górską. Regiony nadmorskie zyskały na popularności, co przekładało się na wzrost liczby miejsc noclegowych i rozwój infrastruktury, w województwie zarówno zachodniopomorskim (+38,8%), jak i pomorskim (+44,7%). Z kolei województwa, takie jak: opolskie i łódzkie, odnotowały mniejsze wzrosty wskaźnika, co potwierdza ich marginalne znaczenie w turystyce krajowej.

Wpływ pandemii COVID-19 (2020-2021)

Pandemia COVID-19 znacząco wpłynęła na branżę turystyczną w Polsce, co znajduje odzwierciedlenie w spadkach wartości wskaźnika Baretje'a-Deferta. Wskaźnik w Polsce spadł z 2,15 w 2019 roku do 2,04 w 2020 roku, co oznacza spadek o 5,4%. W wyniku wybuchu pandemii COVID-19 ucierpiały regiony, które są zależne od turystyki zagranicznej i masowej, takie jak: wielkopolskie (-12,2%), małopolskie (-9,6%), podkarpackie (-9,8%) oraz mazowieckie (-8,3%). Regiony te odnotowały znaczny spadek liczby turystów i wykorzystania bazy noclegowej. Największy spadek wskaźnika odnotowano w województwie opolskim (-19,0%), które już wcześniej miało niski poziom rozwoju turystycznego. Mimo to regiony nadmorskie, takie jak: zachodniopomorskie (-0,9%) czy pomorskie (-3,8%), zanotowały mniejsze spadki, co może wynikać z pew-

nej stabilności ruchu turystycznego krajowego, zwłaszcza w sezonie letnim. Szczególnym przypadkiem jest województwo dolnośląskie, gdzie wartość wskaźnika pomiędzy rokiem 2019 a 2020 wzrosła o 1,6%.

Odbudowa ruchu turystycznego po pandemii (2022-2023)

Lata 2022-2023 przyniosły wzrost wskaźnika funkcji turystycznej, szczególnie w regionach, które mocno ucierpiały na skutek pandemii. W 2023 roku wskaźnik w Polsce wyniósł 2,11, co wskazuje na stopniowy powrót turystyki do wcześniejszego poziomu. Województwo zachodniopomorskie, z wynikiem 9,00 w 2023 roku, odnotowało powrót do wysokich wartości wskaźnika, co może świadczyć o odbudowie turystyki krajowej. Województwo małopolskie, z wskaźnikiem 2,91, oraz pomorskie (4,61) również doświadczyły dynamicznej odbudowy turystyki. Nie wszystkie jednak regiony osiągnęły poziom sprzed pandemii. W województwie opolskim wskaźnik wciąż pozostaje na niskim poziomie (0,69), co wskazuje na wolniejsze tempo odbudowy branży turystycznej. W województwach wielkopolskim oraz lubuskim wartości wskaźnika w roku 2023 były nadal niższe aniżeli w roku 2010.

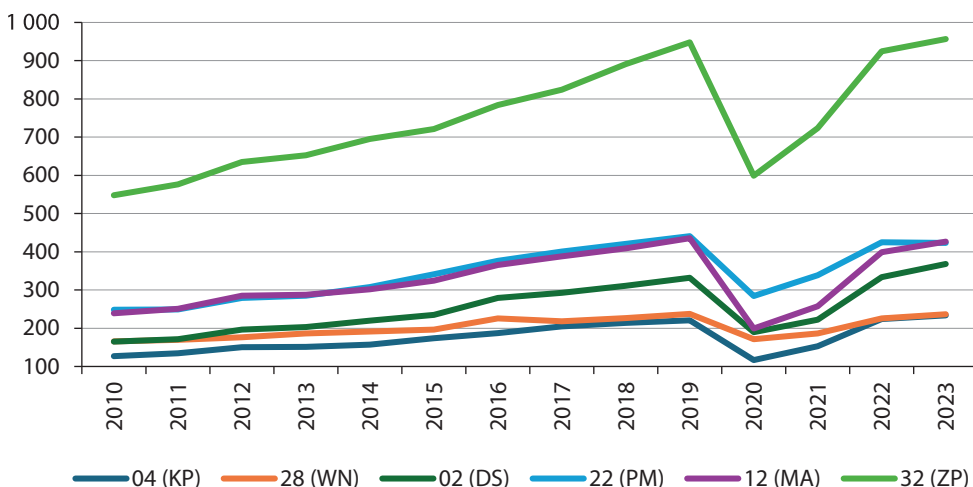
Wskaźnik Baretje'a-Deferta jest istotnym narzędziem do oceny rozwoju turystyki w Polsce. Analiza danych z lat 2010-2023 pokazuje, że pandemia miała znaczący, choć krótkotrwały wpływ na turystykę, a odbudowa branży rozpoczęła się już w 2022 roku. Województwa nadmorskie i górskie wciąż dominują pod względem funkcji turystycznej, co znajduje odzwierciedlenie w wartościach wskaźnika. Województwa, takie jak: małopolskie i dolnośląskie, choć mają nieco niższy poziom pod względem wartości wskaźnika, również charakteryzują się dynamicznym rozwojem turystyki. Pandemia COVID-19 miała istotny wpływ na wskaźnik, powodując spadki w latach 2020-2021, jednak w latach 2022-2023 widoczna była stopniowa odbudowa sektora turystycznego. W nadchodzących latach dalszy rozwój infrastruktury turystycznej i promowanie regionów mniej znanych mogą przyczynić się do wyrównania różnic między regionami w zakresie rozwoju turystyki.

4.3.2. Wskaźnik funkcji turystycznej Charvata

Wskaźnik Charvata mierzy liczbę udzielonych noclegów przypadających na 100 mieszkańców, co czyni go jednym z podstawowych narzędzi do oceny intensywności turystyki w danym regionie. Wysokie wartości wskaźnika Charvata wskazują na intensywny ruch turystyczny, a więc na duże znaczenie turystyki w gospodarce regionu. W latach 2010-2023 Polska zanotowała istotne zmiany w wartości wskaźnika Charvata na poziomie województw, zarówno w okresie przed pandemią, jak i po wybuchu COVID-19.

Województwa o najwyższych wartościach wskaźnika

W latach 2010-2023 wskaźnik Charvata, który mierzy intensywność ruchu turystycznego, osiągnął największe wartości w województwach: pomorskim, małopolskim oraz zachodniopomorskim. Liderem tego rankingu pozostaje województwo zachodniopomorskie, gdzie wskaźnik osiągnął imponujące wartości 948,28 w 2019 roku i 956,57 w 2023 roku, co wynika z popularności tego regionu, przyciągającego turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych. W Małopolsce turystyka jest napędzana przez atrakcyjność takich miejsc, jak Kraków i Zakopane, wskaźnik Charvata regularnie utrzymywał się tutaj na wysokim poziomie, osiągając 435,53 w 2019 roku i 426,78 w 2023 roku. Pomorskie, z turystycznymi perłami, jak Gdańsk i Sopot, również pozostaje w czołówce z wynikiem 440,86 w 2019 roku i 422,91 w 2023 roku. Na poziomie krajowym Polska odnotowała średni wzrost wskaźnika o 70,3% między 2010 a 2023 roku, co wskazuje na stały wzrost liczby turystów i rozwój infrastruktury turystycznej w wielu regionach.

Rys. 4.12. Wskaźnik funkcji turystycznej Charvata według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

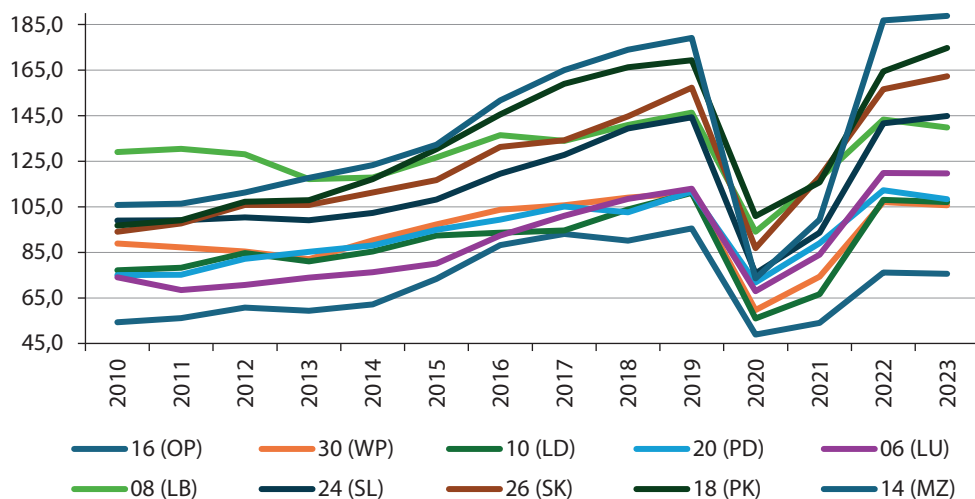
Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika

Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika to m.in. dolnośląskie i warmińsko-mazurskie. Wskaźnik Charvata dla województwa dolnośląskiego w latach 2021-2023 mieścił się w przedziale 222-368, co było związane z rozwojem turystyki miejskiej we Wrocławiu oraz turystyki górskiej w Sudetach. Województwo warmińsko-ma-

zurskie, dzięki swojemu położeniu nad jeziorami, przyciągało turystów krajowych, co pozwoliło na utrzymanie stabilnego wskaźnika na poziomie około 236,64. Warto nadmienić, że w roku 2010 wartości wskaźnika dla obu wymienionych województw były na zbliżonym poziomie i osiągnęły poziom nieco powyżej 165 udzielonych noclegów na 100 mieszkańców. Pomimo stabilnego rozwoju na przestrzeni lat różnica pomiędzy województwem warmińsko-mazurskim a dolnośląskim pogłębiała się. Aktualnie na Warmii i Mazurach udzielanych jest ponad 130 mniej noclegów w przeliczeniu na 100 mieszkańców aniżeli na Dolnym Śląsku.

Województwa o najniższych wartościach wskaźnika

Województwa o najniższych wartościach wskaźnika Charvata to głównie regiony wschodnie i mniej turystycznie rozwinięte takie, jak województwa: opolskie, lubuskie i podlaskie. Wskaźnik dla województwa opolskiego w latach 2010-2023 nie przekroczył 100, co może wynikać z mniejszego zainteresowania turystyką oraz ograniczonej infrastruktury noclegowej w tym regionie. Podobnie sytuacja wyglądała w województwie lubuskim, gdzie wartości wskaźnika oscylowały wokół 120. Województwami z bardzo niskimi wartościami wskaźnika Charvata są również wielkopolskie i łódzkie. Po raz kolejny może to wynikać z koncentracji turystów w dużych ośrodkach miejskich na ziemi łódzkiej i w Wielkopolsce oraz braku zainteresowania pozostałymi gminami, które znajdują się w granicach administracyjnych tychże województw.

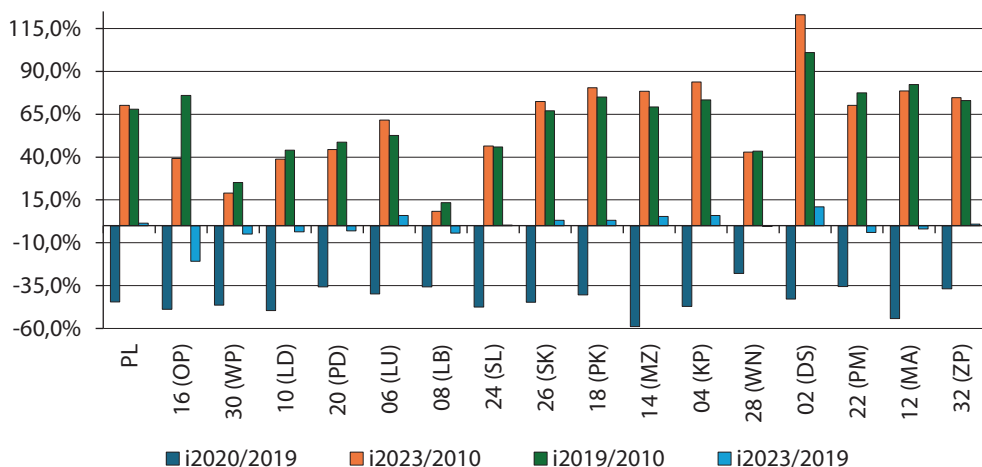

Rys. 4.13. Wskaźnik funkcji turystycznej Charvata według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, baza Bank Danych Lokalnych, Turystyka (data pobrania: 18.08.2024).

Zmiany w latach 2010-2019

Rysunek 4.14 obrazuje zmiany wartości wskaźnika funkcji turystycznej Charvata w poszczególnych województwach oraz w Polsce, w oparciu o indywidualne indeksy wyznaczone dla wybranych okresów. Zarówno rys. 4.14, jak i dalsza analiza służy wyjaśnieniu zmian na rynku turystycznym w latach 2010-2019, zatem do momentu wybuchu pandemii COVID-19. W kolejnych punktach natomiast opisany jest wpływ pandemii na sektor turystyczny oraz jego odbudowa w latach 2022-2023 w wybranych województwach Polski.

Rys. 4.14. Dynamika zmian wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej Charvata w wybranych okresach w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

W okresie 2010-2019 wskaźnik Charvata wykazywał tendencję wzrostową we wszystkich województwach, co wynikało z dynamicznego rozwoju turystyki oraz rosnącego zainteresowania Polską, zarówno wśród turystów krajowych, jak i zagranicznych. Największy wzrost odnotowano w województwie dolnośląskim, gdzie wskaźnik wzrósł o nieco ponad 100% w stosunku do 2010 roku. W latach 2010-2019 również znaczące wzrosty dotyczyły województw: małopolskiego (+82,3%), pomorskiego (+77,5%) i zachodniopomorskiego (+73,1%). Wzrosty wskaźnika przekraczające 70% zarejestrowano w województwach: opolskim, podkarpackim i kujawsko-pomorskim. Należy przyjąć, że wszystkie te pozytywne zmiany związane było z inwestycjami w infrastrukturę turystyczną oraz rosnącą popularnością tych regionów wśród turystów. Ważnym czynnikiem była również poprawa sytuacji ekonomicznej społeczeństwa i większe możliwości przemieszczenia się w celach zarówno czysto turystycznych, jak i zawodowych.

Wpływ pandemii COVID-19 (2020-2021)

Pandemia COVID-19 miała drastyczny wpływ na wskaźnik Charvata w większości województw. W 2020 roku wartości wskaźnika spadły o ponad 50% w regionach najbardziej zależnych od turystyki międzynarodowej, takich jak województwa: mazowieckie i małopolskie. W województwie mazowieckim wskaźnik zmniejszył się o około 60%, a w Małopolsce o 54,2%. Województwa nadmorskie, takie jak: pomorskie i zachodniopomorskie, odnotowały mniejsze spadki, wynoszące około 35-38%, co wynikało z utrzymania ruchu turystycznego krajowego, szczególnie w okresie letnim.

Odbudowa ruchu turystycznego po pandemii (2022-2023)

W latach 2022-2023 wskaźnik Charvata zaczął stopniowo wzrastać, choć w siedmiu województwach nie powrócił jeszcze do poziomu sprzed pandemii. Szczególną trudność w pozyskaniu turystów po pandemii odczuwa województwo opolskie, tam wartość wskaźnika Charvata jest nadal ponad 20% niższa, aniżeli w roku 2019. Udzielono tam zaledwie 75 noclegów w przeliczeniu na 100 mieszkańców obszaru. Najszybszą odbudowę odnotowano w województwach nadmorskich, takich jak: zachodniopomorskie i pomorskie, gdzie wskaźnik osiągnął odpowiednio 956,57 i 422,91 w 2023 roku. W regionach bardziej zależnych od turystyki zagranicznej, takich jak: mazowieckie i małopolskie, odbudowa była wolniejsza, jednak wartości wskaźnika nadal rosły, osiągając poziom 188,77 na Mazowszu i 422,91 w Małopolsce.

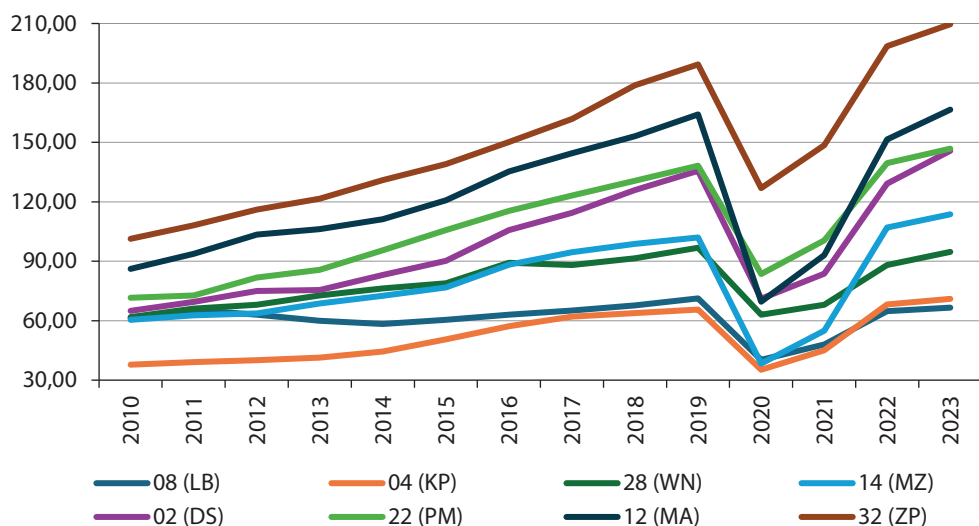
Wskaźnik Charvata dostarcza cennych informacji na temat intensywności turystyki w poszczególnych regionach Polski. Analiza jego zmian na poziomie województw w Polsce w latach 2010-2023 ujawnia zróżnicowane tendencje wzrostu i spadku w zależności od specyfiki regionów. Wartości tego wskaźnika odzwierciedlają różny poziom atrakcyjności turystycznej województw, a także wpływ globalnych czynników, jak pandemia COVID-19. W latach 2010-2023 województwa nadmorskie i Małopolska były liderami pod względem liczby udzielonych noclegów w przeliczeniu na 100 mieszkańców. Pandemia COVID-19 wywołała drastyczne spadki w wartości wskaźnika, szczególnie w regionach zależnych od turystyki międzynarodowej, jednak w latach 2022-2023 nastąpiła stopniowa odbudowa.

4.3.3. Wskaźnik funkcji turystycznej Schneidera

Wskaźnik Schneidera to miara intensywności ruchu turystycznego – im jest wyższy, tym większe znaczenie turystyki w gospodarce regionu. W Polsce wskaźnik ten odgrywa istotną rolę w analizie rozwoju sektora turystycznego na poziomie województw, pozwalając na ocenę, jak bardzo dane województwo jest uzależnione od turystyki. Analiza wskaźnika Schneidera w latach 2010-2023 pokazuje zarówno regionalne zróżnicowanie w poziomie rozwoju turystyki, jak i wpływ pandemii COVID-19 na sektor turystyczny.

Województwa o najwyższych wartościach wskaźnika Schneidera

Najwyższe wartości wskaźnika Schneidera w latach 2010-2023 odnotowano w województwach nadmorskich oraz Małopolsce, co jest związane z ich atrakcyjnością turystyczną. Zachodniopomorskie, z wynikiem 209,61 w 2023 roku, zajmuje pierwsze miejsce pod względem liczby turystów korzystających z noclegów w stosunku do liczby mieszkańców. Na przestrzeni lat wskaźnik ten wzrósł o ponad 100% (101,34 w 2010 roku). Jest to region silnie zależny od sezonowej turystyki nadmorskiej, przyciągający turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych, co przyczynia się do wysokich wartości wskaźnika. Małopolskie zajmuje drugie miejsce z wynikiem 146,83 w 2023 roku. Jest to region, który łączy turystykę historyczną (Kraków) z turystyką górską (Tatry), co przyczynia się do jego wysokiej pozycji w krajowym rankingu turystyki. Pomorskie zajmuje trzecie miejsce z wynikiem 166,53 w 2023 roku, co również stanowi znaczny wzrost w porównaniu do roku 2010, kiedy wskaźnik wynosił 71,58. Region ten, z Trójmiastem na czele, łączy turystykę miejską i nadmorską, co pozwala na stabilny wzrost ruchu turystycznego. W ścisłej czołówce jest również miejsce dla Dolnośląskiego, które odnotowało wynik 145,76 w 2023 roku, co również oznacza spektakularny wzrost względem roku 2010 (64,98) o blisko 125%. Województwo to przyciąga turystów ze względu zarówno na Wrocław, jak i na turystykę górską w Sudetach.

Rys. 4.15. Wskaźnik funkcji turystycznej Schneidera według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)

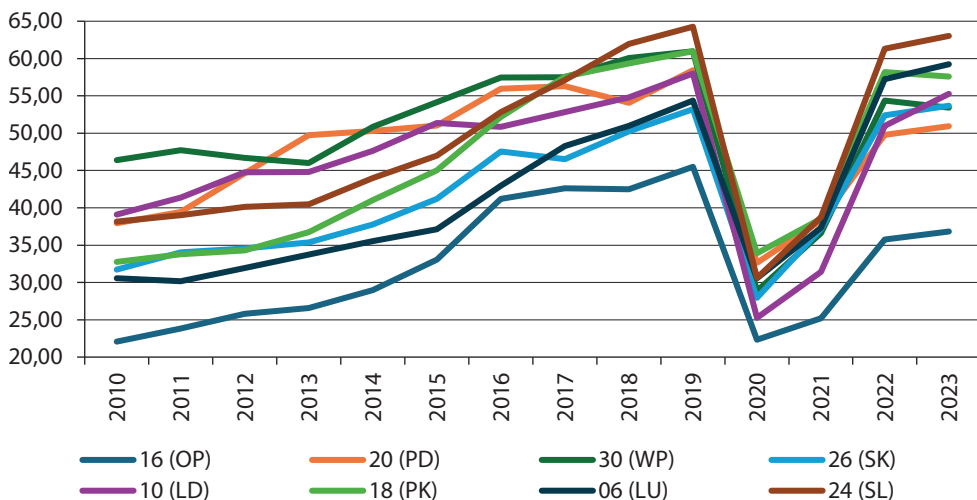
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika

Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika Schneidera to między innymi mazowieckie i warmińsko-mazurskie. Mazowsze, z Warszawą, osiągnęło wynik 113,69 w 2023 roku, co stanowi wzrost o blisko 88% w porównaniu do wskaźnika wynoszącego 60,51 w 2010 roku. Ruch turystyczny w regionie jest napędzany przede wszystkim przez stolicę, która przyciąga turystów biznesowych i zainteresowanych ofertą wydarzeń kulturalnych. Województwo warmińsko-mazurskie, znane z licznych jezior i lasów, w 2023 roku odnotowało wskaźnik Schneidera na poziomie 94,76, co stanowi wzrost o 53,3%, w porównaniu z rokiem 2010 (61,82). Wzrost ten wskazuje na dynamiczny rozwój infrastruktury turystycznej w regionie, mimo stosunkowo niskiej gęstości zaludnienia. Region ten zyskuje popularność wśród turystów krajowych i zagranicznych, szczególnie ze względu na jego walory przyrodnicze, takie jak: Mazury i obszary chronione. Wzrost wskaźnika świadczy o zwiększonym zapotrzebowaniu na bazę noclegową i rozwój turystyki w tym regionie.

Województwa o najniższych wartościach wskaźnika

Najniższe wartości wskaźnika Schneidera zaobserwowano w województwach, takich jak: opolskie, podlaskie i wielkopolskie. Opolszczyzna w 2023 roku osiągnęła wartość wskaźnika 36,83, co stanowi wzrost względem 22,07 w 2010 roku. Region ten charak-

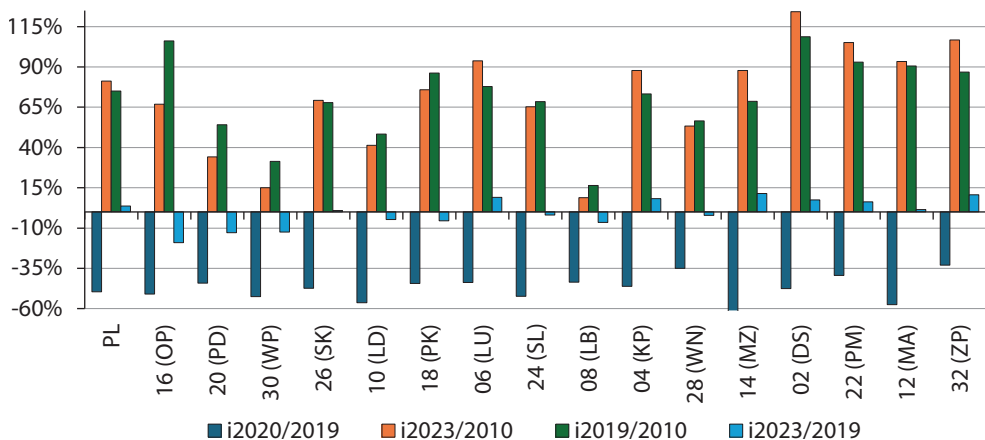
Rys. 4.16. Wskaźnik funkcji turystycznej Schneidera według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

teryzuje się mniejszym natężeniem ruchu turystycznego, co wynika z braku silnych ośrodków turystycznych i słabej strategii promocji walorów regionu. Podobnie Podlasie, z wynikiem 50,93 w 2023 roku, ma niższy poziom rozwoju turystyki w porównaniu z regionami nadmorskimi czy górskimi. Wzrost wskaźnika z poziomu 37,94 w 2010 roku wskazuje jednak na stopniowe zwiększanie się ruchu turystycznego w regionie, szczególnie w obszarze turystyki przyrodniczej. Na podobnym, ale relatywnie niskim poziomie rozwoju funkcji turystycznej wyrażonej wartościami wskaźnika Schneidera znajdują się województwa: wielkopolskie, świętokrzyskie oraz łódzkie. Wartości wskaźnika w roku 2023 znajdowały się w przedziale 53-55.

Zmiany w latach 2010-2019

Rysunek 4.17 obrazuje zmiany wartości wskaźnika funkcji turystycznej Schneidera w poszczególnych województwach oraz w całym kraju, w oparciu o indywidualne indeksy wyznaczone dla wybranych okresów czasu. Rys. 4.17 jak i dalsza analiza służy wyjaśnieniu zmian na rynku turystycznym w latach 2010-2019, zatem do momentu wybuchu pandemii COVID-19. W kolejnych punktach natomiast opisany jest wpływ pandemii na sektor turystyczny oraz jego odbudowa w latach 2022-2023 w wybranych województwach Polski.

Rys. 4.17. Dynamika zmian wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej Schneidera w wybranych okresach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania 18 sierpnia 2024).

W okresie przed pandemią COVID-19 (2010-2019) wszystkie województwa odnotowały wzrost wartości wskaźnika Schneidera, co wskazuje na rozwój sektora turystycznego w całym kraju i poszczególnych województwach. Zachodniopomorskie

zanotowało imponujący wzrost o niespełna 87% – ze 101,34 w 2010 roku do 189,34 w 2019 roku, co jest efektem dynamicznego rozwoju bazy noclegowej i popularności regionu wśród turystów. Pomorskie (+93,0%) i Małopolska (+90,6%) również odnotowały znaczące wzrosty wskaźnika, co potwierdza ich pozycję liderów w turystyce krajowej i zagranicznej. Liczba turystów korzystających z noclegów w przeliczeniu na 100 mieszkańców najbardziej wzrosła w województwie dolnośląskim, wskaźnik zwiększył się tutaj o blisko 109%. Województwa o niższych wartościach wskaźnika, takie jak podlaskie czy wielkopolskie, również doświadczyły wzrostu w latach 2010-2019, jednak w znacznie wolniejszym tempie, co wskazuje na mniejsze znaczenie turystyki w ich gospodarce lokalnej. Opolskie, chociaż znajduje się w końcówce rankingu, odnotowało znaczący wzrost pomiędzy rokiem 2010 a 2019, o ponad 106%.

Wpływ pandemii COVID-19 (2020-2021)

Pandemia COVID-19, jak już wspomniano, miała druzgocący wpływ na sektor turystyczny, co odzwierciedla gwałtowny spadek wskaźnika Schneidera w 2020 roku we wszystkich województwach. Największy spadek odnotowano na Mazowszu (spadek o 62,4%), gdzie wskaźnik obniżył się ze 102,08 w 2019 roku do 38,36 w 2020 roku. Równie znaczący spadek odnotowano w Małopolsce (o 57,6%), gdzie wskaźnik obniżył się ze 138,17 w 2019 roku do 83,64 w roku 2020. Województwa nadmorskie (pomorskie i zachodniopomorskie) również doświadczyły znacznych spadków o odpowiednio 39,5% i 33,0%. Wskaźnik obniżył się o ponad 50% także w województwach: opolskim, wielkopolskim oraz śląskim. Spadki te były wynikiem restrykcji pandemicznych, które obejmowały zamknięcie hoteli i ograniczenie podróży, w szczególności tych zagranicznych. Dodatkowo ograniczenia w organizacji wydarzeń i spotkań grupowych, w tym imprez kulturalnych i biznesowych, przyczyniły się do ograniczenia popytu na usługi noclegowe.

Odbudowa ruchu turystycznego po pandemii (2022-2023)

W latach 2022-2023 turystyka w Polsce zaczęła się stopniowo odbudowywać, co znalazło odzwierciedlenie również w rosnących wartościach wskaźnika Schneidera. Największy wzrost odnotowano w regionach nadmorskich. Zachodniopomorskie w 2023 roku osiągnęło wartość 209,61, co oznacza całkowitą odbudowę i dalszy wzrost wskaźnika w stosunku do wartości sprzed pandemii. Małopolskie również powróciło na ścieżkę wzrostu, osiągając wynik 166,53. W województwie pomorskim wskaźnik był wyższy o ponad 6% aniżeli przed pandemią w roku 2019, co potwierdza atrakcyjność polskiej turystyki nadmorskiej dla turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Z kolei województwo mazowieckie, w którym bardziej rozwinięta jest turystyka międzynarodowa, odnotowało wolniejsze tempo odbudowy. Wskaźnik Schneidera na Mazowszu wzrósł do 113,69 w 2023 roku, jednak jest tylko o 11,4% wyższy aniżeli w roku 2019.

Wnioski końcowe

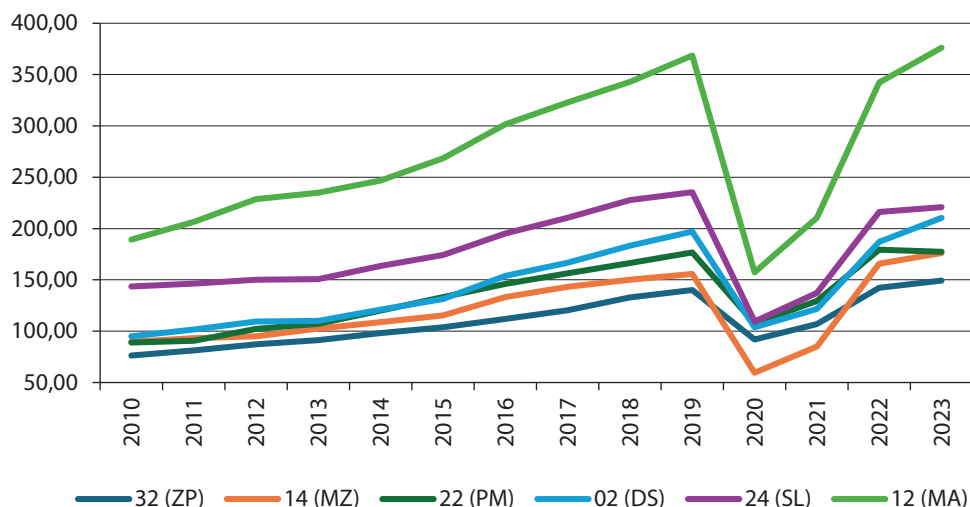
Analiza wskaźnika Schneidera w latach 2010-2023 pokazuje znaczące różnice w poziomie rozwoju turystyki pomiędzy regionami w Polsce. Województwa nadmorskie i górskie, takie jak: zachodniopomorskie, pomorskie i małopolskie, dominują pod względem liczby turystów korzystających z noclegów. Pandemia COVID-19 miała silny negatywny wpływ na turystykę, jednak niektóre regiony, zwłaszcza nadmorskie, wykazały zdolność do szybkiej odbudowy ruchu turystycznego.

4.3.4. Wskaźnik funkcji turystycznej Deferta

Wskaźnik Deferta mierzy intensywność ruchu turystycznego. Wysokie wartości wskaźnika sugerują koncentrację turystyki na ograniczonych obszarach, co jest charakterystyczne dla popularnych destynacji. Analizując dane dla Polski w latach 2010-2023, można zauważyć istotne zmiany regionalne wynikające z pandemii COVID-19, a także z naturalnych trendów rozwoju turystyki.

Województwa o najwyższych wartościach wskaźnika

Województwa o najwyższych wartościach wskaźnika Deferta w latach 2010-2023 to przede wszystkim regiony o dużym znaczeniu turystycznym. Województwo małopolskie zdominowało zestawienie, osiągając w 2023 roku wskaźnik na poziomie 376,14, co

Rys. 4.18. Wskaźnik funkcji turystycznej Deferta według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

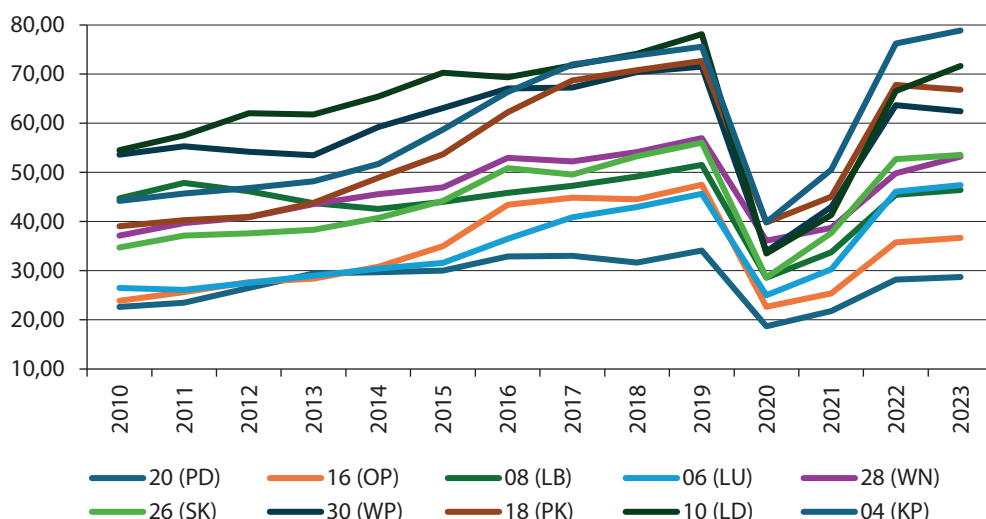
wskazuje na bardzo wysoką intensywność ruchu turystycznego. Tak wysoka wartość może wynikać przede wszystkim z dużej popularności Krakowa jako kluczowej destynacji turystycznej oraz intensywnego napływu turystów do miejscowości górskich, takich jak Zakopane i okoliczne gminy. Pomimo spadku wartości wskaźnika w 2020 roku, województwo to odbudowało swoją pozycję dzięki intensywniej promocji walorów turystycznych dostępnych w regionie. Województwo dolnośląskie, z Wrocławiem jako głównym centrum turystycznym oraz Sudetami, osiągnęło stabilne wyniki. W roku 2023 w województwie dolnośląskim na 100 km² przypadło 210 turystów korzystających z noclegów. Województwo śląskie (220,82), pomimo swojej przemysłowej historii, dzięki rozwojowi turystyki miejskiej i regionalnej również znalazło się w grupie województw o najwyższych wartościach wskaźnika. Jest jednym z dwóch województw, obok małopolskiego, które już w roku 2010 notowało trzycyfrowe wartości wskaźnika Deferta.

Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika

Regiony o umiarkowanych wartościach wskaźnika Deferta w 2023 roku obejmują województwa takie, jak: pomorskie (177,24), mazowieckie (176,18) oraz zachodniopomorskie (149,31). Województwo mazowieckie, wraz ze stolicą Polski, przyciąga zarówno turystów biznesowych, jak i tych zainteresowanych kulturą i historią regionu. Na kolejnym miejscu plasuje się województwo pomorskie z wynikiem 177,24 w 2023 roku. Region ten, szczególnie Trójmiasto, ma duże znaczenie dla turystyki nadmorskiej, co znajduje odzwierciedlenie w wysokiej wartości wskaźnika. Warto zauważyć, że Pomorskie charakteryzuje się stabilnym wzrostem wskaźnika na przestrzeni lat. W 2023 roku wartość wskaźnika Deferta w województwie pomorskim była nieco wyższa aniżeli w 2019 roku, czyli przed wybuchem pandemii, i ukształtowała się na poziomie 177,24. Zachodniopomorskie zajmuje kolejne miejsce z wartością wskaźnika 149,31 w 2023 roku. Region ten cieszy się popularnością wśród turystów, głównie ze względu na atrakcyjność miejscowości nadmorskich takich, jak: Kołobrzeg czy Świnoujście. Wysoka wartość wskaźnika jest wynikiem stale rozwijającej się bazy turystycznej oraz dużego napływu turystów, zwłaszcza w sezonie letnim.

Województwa o najniższych wartościach wskaźnika

Województwa o najniższych wartościach wskaźnika Deferta w 2023 roku to m.in. podlaskie (28,71), opolskie (36,66) oraz lubuskie (46,40). Te regiony, mimo posiadania walorów przyrodniczych, są mniej popularne turystycznie, co przekłada się na niskie wartości wskaźnika. Podlaskie, znane z pięknych terenów przyrodniczych, jak np. Puszcza Białowieska, wciąż boryka się z mniejszą intensywnością ruchu turystycznego. Województwa opolskie i lubuskie również mają potencjał do rozwoju turystyki, jednak wymagają intensywniejszej promocji i inwestycji w infrastrukturę turystyczną, by przyciągnąć większą liczbę odwiedzających.

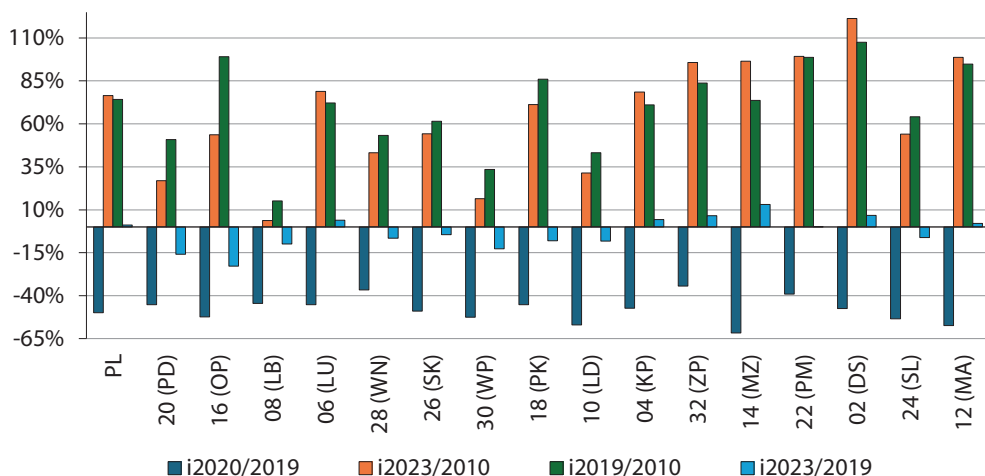
Rys. 4.19. Wskaźnik funkcji turystycznej Deferta według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

Zmiany w latach 2010-2019

Rysunek 4.20 obrazuje zmiany wartości wskaźnika funkcji turystycznej Deferta w poszczególnych województwach oraz w całym kraju, w oparciu o indywidualne indeksy wyznaczone dla wybranych okresów czasu. Rysunek ten oraz dalsza analiza służy wyjaśnieniu zmian na rynku turystycznym w latach 2010-2019, zatem do momentu wybuchu pandemii COVID-19. W kolejnych punktach natomiast opisany jest wpływ pandemii na sektor turystyczny oraz jego odbudowa w latach 2022-2023 w wybranych województwach Polski.

W latach 2010-2019 wskaźnik Deferta wzrastał we wszystkich województwach, co odzwierciedla ogólny rozwój turystyki w Polsce. Największy wzrost odnotowano w Małopolsce (od 189,19 w 2010 r. do 368,67 w 2019 r.), co wynika z unikatowej oferty turystycznej tego regionu obejmującej wydarzenia kulturalne, miejsca historyczne oraz atrakcje przyrodnicze. Również Dolnośląskie (+107,5%) i Pomorskie (+98,7%) odnotowały znaczące wzrosty, przyciągając coraz większą liczbę turystów krajowych i zagranicznych. Wzrosty w tych regionach były napędzane inwestycjami w infrastrukturę oraz wzrostem zainteresowania turystyką sezonową, zwłaszcza w regionach nadmorskich i górskich. Chociaż województwo opolskie znajduje się po przeciwnej stronie rankingu i zajmuje drugie miejsce od końca pod względem liczby turystów korzystających z noclegów w przeliczeniu na 100 km², to jednak pomiędzy 2010 a 2019 rokiem zanotowano tutaj wzrost wartości wskaźnika o ponad 99%.

Rys. 4.20. Dynamika zmian wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej Deferta w wybranych okresach w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

Wpływ pandemii COVID-19 (2020-2021)

Podczas pandemii COVID-19 (2020 r.) w wielu województwach liczba turystów na 100 km² spadła o ponad połowę. Na przykład w Małopolsce wskaźnik spadł z 368,67 w 2019 roku do 157,36 w 2020 roku, co stanowi spadek o 57,3%. Podobne spadki, przekraczające 50% odnotowano w województwach: śląskim (-53,5%), łódzkim (-57,1%), wielkopolskim (-52,6%) oraz opolskim (-52,3%). Spadek wynikał oczywiście z zamknięcia granic, ograniczeń w podróżach oraz restrykcji związanych z funkcjonowaniem obiektów turystycznych. Województwa mniej zależne od turystyki zagranicznej, takie jak: warmińsko-mazurskie (-36,6%), zachodniopomorskie (-34,4%) czy pomorskie (-39,1%), również odczuły wpływ pandemii, jednak spadki wskaźnika były tam mniej dotkliwe. Wprowadzone w obrębie kraju rozwiązania niewątpliwie sprzyjały realizacji wyjazdów letnich i złagodziły skutki pandemii w wymienionych wyżej województwach.

Odbudowa ruchu turystycznego po pandemii (2022-2023)

W latach 2022-2023 wskaźnik Deferta zaczął się stopniowo odbudowywać, choć nie we wszystkich województwach osiągnął poziom sprzed pandemii. Województwa o wysokiej atrakcyjności turystycznej, takie jak: małopolskie (376,14), pomorskie (177,24) i dolnośląskie (210,39), odnotowały znaczny wzrost w liczbie turystów przypadających na 1 km², co wynikało z powrotu turystów krajowych oraz stopniowego wznowienia tury-

styki międzynarodowej. Średniookresowe tempo wzrostu ($i_G\%$) w tych regionach było wysokie: w województwie małopolskim i pomorskim odnotowano wzrost na poziomie 5,4%, w zachodniopomorskim i mazowieckim o 5,3%, a największy wzrost odnotowano w dolnośląskim – 6,3%. Wysokimi wartościami wskaźnika Deferta może się również pochwycić województwo śląskie (220,82 w 2023 roku).

Pomimo średniookresowych wzrostów w latach 2010-2023 w województwach, takich jak: podlaskie, opolskie, lubuskie, warmińsko-mazurskie, świętokrzyskie, wielkopolskie, podkarpackie i łódzkie, wskaźnik Deferta nadal nie osiągnął poziomu z roku 2019. W niektórych przypadkach różnice są znaczące, co wskazuje, że sektor turystyczny, mimo dynamicznej odbudowy, nadal napotyka wyzwania w powrocie do stanu sprzed pandemii. Przykładem znacznego pogorszenia wskaźnika w stosunku do 2019 roku jest województwo opolskie, które w 2023 roku odnotowało spadek o 22,8%, oraz województwo podlaskie, gdzie wskaźnik spadł o 15,8%. Spadki te pokazują, że odbudowa turystyki w tych regionach przebiega wolniej w porównaniu do innych województw.

Wnioski końcowe

Wśród liderów pod względem intensywności ruchu turystycznego należy wymienić województwa: małopolskie, śląskie, dolnośląskie, pomorskie, mazowieckie oraz zachodniopomorskie, podczas gdy województwa wschodnie i południowe, takie jak: podlaskie i polskie, mają nadal potencjał do rozwoju. Pandemia COVID-19 miała drastyczny wpływ na wskaźnik Deferta, jednak lata 2022 i 2023 przyniosły odbudowę sektora turystycznego, zwłaszcza w regionach turystycznie rozwiniętych.

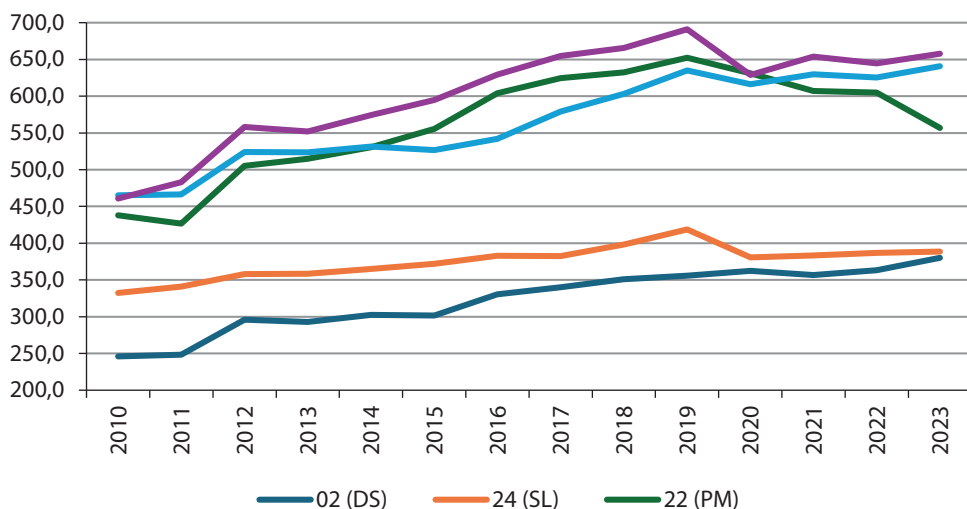
4.3.5. Wskaźnik gęstości bazy noclegowej

Wskaźnik gęstości bazy noclegowej, który określa liczbę miejsc noclegowych przypadających na 1 km², jest jednym z kluczowych narzędzi oceny dostępności infrastruktury turystycznej w Polsce. Jego analiza w latach 2010-2023 pozwala zrozumieć, jak różnorodnie rozwijały się województwa pod względem inwestycji w bazę noclegową, oraz ocenić dostępność miejsc dla turystów. Wskaźnik ten odzwierciedla intensywność turystyki w danym regionie, pokazując, jak zagęszczenie miejsc noclegowych odpowiada na potrzeby turystów, zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Z perspektywy regionów o rozwiniętej turystyce wskaźnik ten jest szczególnie istotny, ponieważ infrastruktura noclegowa odgrywa kluczową rolę w obsłudze napływających turystów. Wyższy wskaźnik gęstości miejsc noclegowych świadczy o dobrze rozwiniętej bazie turystycznej, gotowej na przyjęcie większej liczby gości, natomiast niższy wskaźnik może sugerować potrzebę dalszych inwestycji lub zmniejszoną intensywność ruchu turystycznego w danym regionie. Analiza wskaźnika gęstości bazy

noclegowej na przestrzeni lat umożliwia określenie, które województwa intensywnie rozwijały infrastrukturę turystyczną, a które mogą potrzebować dalszych inwestycji w tym zakresie.

Województwa o najwyższych wartościach wskaźnika

Najwyższe wartości wskaźnika gęstości bazy noclegowej w latach 2010-2023 notowano w województwach nadmorskich oraz górskich, gdzie turystyka jest jednym z głównych sektorów gospodarki. Województwo małopolskie przeważnie utrzymywało się na pierwszej pozycji (wyjątek stanowi rok 2010 i 2020), osiągając w 2023 roku wartość wskaźnika 657,84 miejsca noclegowego na 1 km², co stanowi znaczący wzrost (o 42,8%) w porównaniu do 460,77 w 2010 roku. Województwo zachodniopomorskie osiągnęło w 2023 roku wartość 640,78 miejsca noclegowego na 1 km². W tym przypadku wskaźnik wzrósł o 37,8% względem wartości 465,15 w roku 2010. Województwo pomorskie również znajdowało się w czołówce zestawienia, odnotowując 557,01 miejsca noclegowego na 1 km² w 2023 roku. Wymienione województwa charakteryzują się dużą liczbą atrakcji turystycznych, tj. nadmorskimi kurortami oraz popularnymi destynacjami górskimi, które przyciągają znaczną liczbę turystów w okresie letnim i zimowym. Wzrost wskaźnika w tych regionach odzwierciedla rosnący popyt na infrastrukturę noclegową, co stymulowało inwestycje w hotele, apartamenty oraz inne obiekty noclegowe.

Rys. 4.21. Wskaźnik gęstości bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)

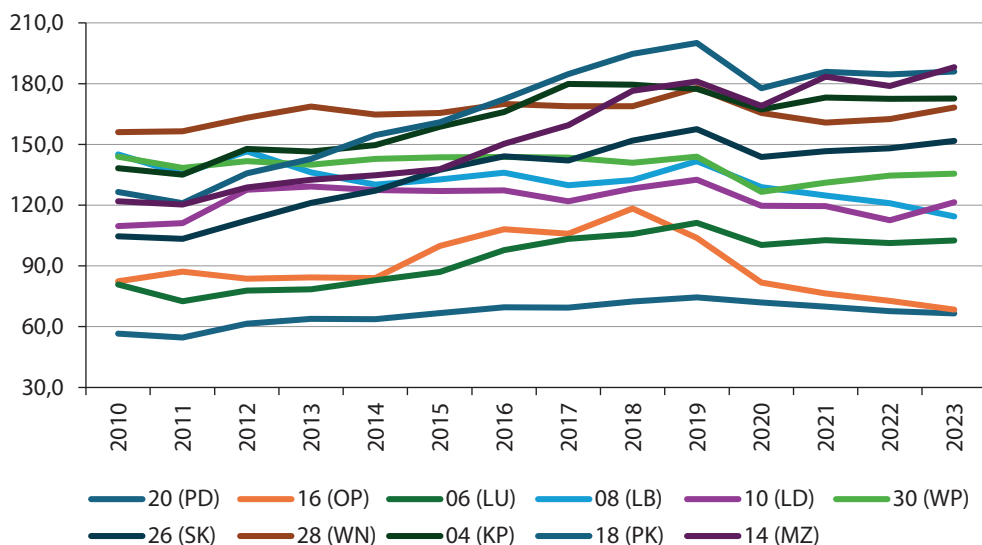
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika

Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika gęstości bazy noclegowej to m.in. dolnośląskie i śląskie. W województwie dolnośląskim odnotowano w 2023 roku 380,10 miejsca noclegowego na 1 km², co stanowi wzrost w porównaniu do 245,99 w 2010 roku. Śląskie z kolei zakończyło rok 2023 z wartością 388,58 miejsca na 1 km², co również pokazuje wzrost w stosunku do lat poprzednich. Należy jednak zauważyć, że województwo śląskie, pomimo wysokiego 4. miejsca w rankingu, nie osiągnęło jeszcze wartości wskaźnika, jaką zanotowano w roku 2019 (418,71). Jest on nadal o ponad 7% niższy niż przed pandemią. Województwa te przyciągają turystów zarówno ze względu na atrakcje miejskie (np. Wrocław), jak i turystykę górską, szczególnie w rejonach Beskidów i Karkonoszy.

Województwa o najniższych wartościach wskaźnika

Województwa o najniższych wartościach wskaźnika gęstości bazy noclegowej to przede wszystkim te położone wzdłuż wschodniej granicy kraju, jak podlaskie oraz lubelskie. Niskie wartości wskaźnika odnotowano również w województwie opolskim. W 2023 roku wartość wskaźnika w tym województwie osiągnęła 68,44 miejsca noclegowego na 100 km², co czyni je jednym z najsłabiej rozwiniętych regionów pod względem dostępności infrastruktury noclegowej. Chociaż województwa podlaskie

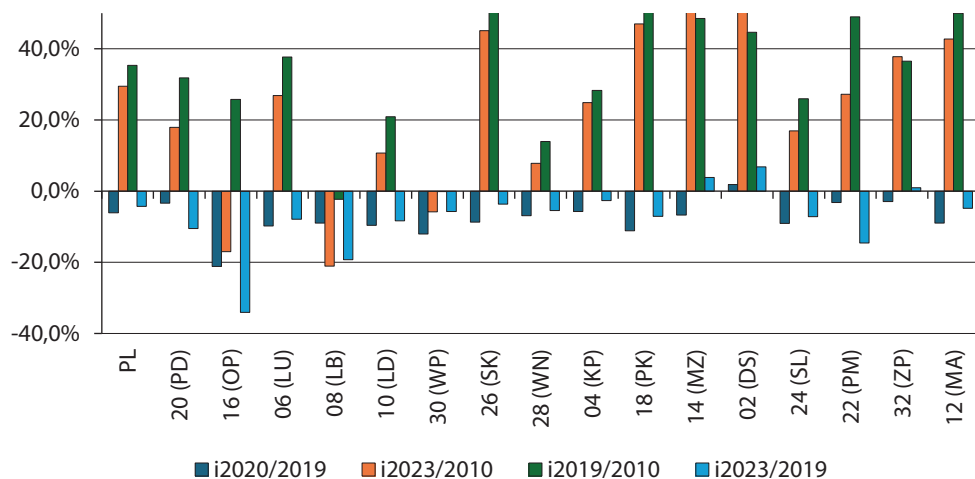
Rys. 4.22. Wskaźnik gęstości bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

i lubelskie charakteryzują się stabilnym wzrostem wskaźnika na przestrzeni lat, zagęszczenie miejsc noclegowych w tych regionach wciąż jest relatywnie niskie w porównaniu z innymi województwami. W podlaskim wynosi to 66,63 miejsca noclegowego na 100 km², a w lubelskim 102,52 miejsca na 100 km². Województwo lubuskie, które w 2023 roku odnotowało wskaźnik na poziomie 114,43 miejsca noclegowego na 100 km², również zalicza się do regionów o niższych wartościach wskaźnika gęstości bazy noclegowej. Wartość ta oznacza spadek o ponad 20% w porównaniu do 2010 roku, kiedy wskaźnik ten wynosił 145,00. Spadek ten może być wynikiem mniejszego popytu na turystykę w tym regionie, co przekłada się na mniejszą liczbę turystów korzystających z miejsc noclegowych. Dodatkowo należy zauważyć, że na niskie wartości wskaźnika w 2023 roku mogły również wpłynąć trwale zamknięcia obiektów noclegowych po pandemii COVID-19. Pandemia spowodowała, że wiele obiektów, zwłaszcza w mniej popularnych turystycznie regionach, nie przetrwało ekonomicznie, co wpłynęło na dostępność miejsc noclegowych w tych obszarach.

Zmiany w latach 2010-2019

Rysunek 4.23 obrazuje zmiany wartości wskaźnika funkcji turystycznej gęstości bazy noclegowej w poszczególnych województwach oraz w obrębie całego kraju, w oparciu o indywidualne indeksy wyznaczone dla wybranych okresów. Zarówno rys. 4.23, jak i dalsza analiza służy wyjaśnieniu zmian na rynku usług turystycznych w latach 2010-2019, zatem do momentu wybuchu pandemii COVID-19. W kolejnych punktach opisany jest wpływ pandemii na sektor turystyczny oraz jego odbudowa w latach 2022-2023 w wybranych województwach Polski.

Rys. 4.23. Dynamika zmian wskaźnika gęstości bazy noclegowej w wybranych okresach w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

W latach 2010-2019 wiele województw w Polsce doświadczyło znaczącego rozwoju infrastruktury turystycznej, co znalazło odzwierciedlenie w rosnących wartościach wskaźnika gęstości bazy noclegowej. Zdecydowana większość regionów zarejestrowała pozytywne zmiany, wskazujące na zwiększoną liczbę miejsc noclegowych przypadających na 1 km² powierzchni. Jedynie województwo wielkopolskie w 2019 roku dysponowało taką samą liczbą turystycznych miejsc noclegowych na 1 km² jak w 2010 roku, co sugeruje stagnację w zakresie rozwoju infrastruktury turystycznej w tym regionie.

Najbardziej dynamiczny wzrost wskaźnika gęstości bazy noclegowej w latach 2010-2019 odnotowano w województwach: podkarpackim, małopolskim i pomorskim. Województwo podkarpackie zarejestrowało imponujący wzrost o 58,1%, co było wynikiem inwestycji w rozwój infrastruktury turystycznej, szczególnie w rejonach górskich, takich jak Bieszczady, które cieszą się rosnącym zainteresowaniem turystów poszukujących kontaktu z naturą.

Województwo małopolskie, z takimi ośrodkami turystycznymi, jak Kraków czy Zakopane, również znacząco zwiększyło liczbę miejsc noclegowych, odnotowując wzrost wskaźnika o 50% w tym okresie. Rozwój Małopolski można przypisać rosnącemu zainteresowaniu turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych, zwłaszcza w kontekście turystyki miejskiej oraz górskiej. W Pomorskiem, które odnotowało wzrost wskaźnika o 49%, dynamiczny rozwój bazy noclegowej związany był z rosnącą popularnością regionu, szczególnie w okresie letnim, kiedy nadmorskie miejscowości przyciągają turystów. Inwestycje w infrastrukturę turystyczną, szczególnie w rejonie Trójmiasta oraz innych popularnych nadmorskich kurortów, przyczyniły się do wzrostu liczby dostępnych miejsc noclegowych. Z drugiej strony, województwo lubuskie było jednym z nielicznych regionów, gdzie liczba miejsc noclegowych na 1 km² zmniejszyła się. W latach 2010-2019 zarejestrowano tam spadek wskaźnika o 2,3%. Może to świadczyć o ograniczonym rozwoju bazy turystycznej w tym regionie oraz mniejszym popycie na usługi noclegowe, co mogło doprowadzić do zamknięcia niektórych obiektów noclegowych.

Najmniejszy wzrost wskaźnika gęstości bazy noclegowej w analizowanym okresie odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim, gdzie wskaźnik wzrósł jedynie o 14%. Warmińsko-mazurskie, mimo swoich walorów przyrodniczych i rozwiniętej turystyki związanej z jeziorami, rozwijało bazę noclegową w umiarkowanym tempie, co może wynikać z charakterystyki turystyki w tym regionie, w której dominują turyści korzystający z prywatnych kwater lub noclegów na własnych łodziach, co ograniczało potrzebę rozwoju bazy noclegowej.

Wpływ pandemii COVID-19 (2020-2021)

Pandemia COVID-19 miała istotny wpływ na sektor turystyki, co znalazło swoje odzwierciedlenie w spadkach wartości wskaźnika gęstości bazy noclegowej w latach 2019-2020. W większości województw zanotowano wyraźne obniżenie wskaźnika, co było bezpośrednim wynikiem zamknięcia wielu obiektów noclegowych oraz wpro-

wadzonych restrykcji w podróżowaniu. Wyjątkiem było województwo dolnośląskie, gdzie wskaźnik w 2020 roku wzrósł o 1,8%, w porównaniu z rokiem 2019. Wzrost ten może być wynikiem wcześniej rozpoczętych inwestycji w infrastrukturę noclegową w regionie, które kontynuowano mimo pandemii. Pozwoliło to na zwiększenie liczby miejsc noclegowych dostępnych dla turystów.

Województwa nadmorskie, takie jak: pomorskie i zachodniopomorskie, odnotowały stosunkowo niewielkie spadki wskaźnika (-3,2% i -2,9% odpowiednio w 2020 r.), co świadczy o pewnej odporności turystyki krajowej w tych regionach. Sezonowość, szczególnie w lecie, oraz duża popularność tych obszarów wśród polskich turystów sprawiły, że te regiony lepiej poradziły sobie z kryzysem wywołanym pandemią.

Z kolei województwa wielkopolskie i podkarpackie doświadczyły większych spadków, odpowiednio o 12,0% i 11,2%, co może być związane z bardziej zróżnicowaną strukturą turystyki oraz ograniczonym napływem turystów w okresie pandemii. W regionach, takich jak: łódzkie i lubuskie, gdzie turystyka nie odgrywała kluczowej roli gospodarczej, spadki były również wyraźne i wyniosły odpowiednio: -9,0% i -9,8%. Ograniczony popyt na usługi turystyczne w tych województwach dodatkowo pogłębił trudności związane z utrzymaniem obiektów noclegowych, co przyczyniło się do ich zamknięcia lub ograniczania działalności.

Odbudowa ruchu turystycznego po pandemii (2022-2023)

Po pandemii w latach 2022-2023 wskaźnik gęstości bazy noclegowej zaczął stopniowo odbudowywać się w większości województw. Wzrosty były szczególnie widoczne w regionach, takich jak: Małopolska, która w 2023 roku osiągnęła poziom 657,84 miejsca noclegowego na 1 km². Mimo ogólnego wzrostu w porównaniu do okresu bazowego (2010), wskaźnik gęstości bazy noclegowej w województwie małopolskim pozostaje o blisko 5% niższy niż w roku 2019. Sugeruje to, że region nie w pełni odzyskał swoją dawną dynamikę ruchu turystycznego, choć wzmożony popyt na turystykę krajową po pandemii przyczynił się do ożywienia sektora turystycznego.

Jedynie trzy województwa zdołały przekroczyć poziom wskaźnika sprzed pandemii: mazowieckie (+3,9%), dolnośląskie (+6,9%) oraz zachodniopomorskie (+0,9%). W tych regionach można zaobserwować, że inwestycje w infrastrukturę noclegową oraz większe zainteresowanie turystyką krajową po pandemii pozwoliły im nie tylko na odrobienie strat, ale także na poprawę sytuacji.

Niestety, pozostałe województwa poniosły wyraźne straty w wyniku pandemii, co przełożyło się na zmniejszoną liczbę miejsc noclegowych na 1 km² powierzchni. Największe spadki wskaźnika odnotowano w województwie opolskim (-34,1%), lubuskim (-19,2%) oraz pomorskim (-14,6%). Regiony te, pomimo początkowych oznak ożywienia, nie były w stanie w pełni przywrócić liczby miejsc noclegowych do poziomów sprzed pandemii, co może wynikać z ograniczonego popytu turystycznego oraz problemów finansowych, które zmusiły niektóre obiekty do zamknięcia się.

Wnioski końcowe

Analiza wskaźnika gęstości bazy noclegowej w Polsce w latach 2010-2023 pokazuje, że województwa o rozwiniętej turystyce, takie jak pomorskie, zachodniopomorskie i małopolskie, odnotowały najwyższe wartości wskaźnika, co jest bezpośrednio związane z ich popularnością turystyczną. Województwa o umiarkowanej aktywności turystycznej, takie jak dolnośląskie i śląskie, również wykazały stabilny wzrost, choć na niższym poziomie. Pandemia COVID-19 spowodowała czasowe spadki, jednak regiony najbardziej zależne od turystyki krajowej (województwa pomorskie i zachodniopomorskie) szybko odbudowały swoją infrastrukturę.

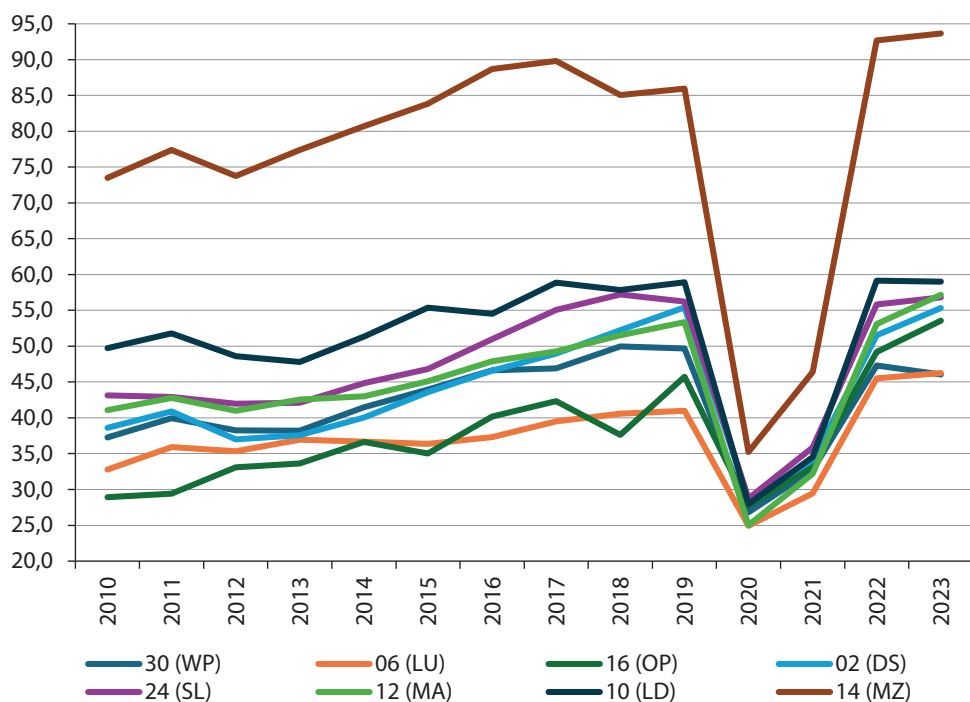
4.3.6. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej

Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej stanowi jeden z kluczowych mierników oceniających zdolność infrastruktury turystycznej do obsługi rosnącego ruchu turystycznego w Polsce. Analizując dane dla poszczególnych województw w latach 2010-2023, można zaobserwować istotne zróżnicowanie w dynamice rozwoju tej infrastruktury, co wskazuje na różnice regionalne w zakresie inwestycji, promocji turystyki oraz popytu turystycznego.

Podstawową funkcją wskaźnika rozwoju bazy noclegowej jest pomiar efektywności i intensywności wykorzystania dostępnych miejsc noclegowych w odniesieniu do rosnącej liczby turystów. Wskaźnik ten odzwierciedla, w jakim stopniu rozwój infrastruktury noclegowej nadąża za potrzebami rynku turystycznego na poziomie zarówno krajowym, jak i regionalnym. Jego wysoka wartość sugeruje skutecznie dostosowaną podaż infrastruktury noclegowej do istniejącego popytu, natomiast niskie wartości mogą wskazywać na niewystarczający rozwój infrastrukturalny lub niedostateczne zainteresowanie turystów danym regionem.

Województwa o najwyższych wartościach wskaźnika

W latach 2010-2023 województwa o najwyższych wartościach wskaźnika rozwoju bazy noclegowej to przede wszystkim: mazowieckie, łódzkie oraz małopolskie. Województwo mazowieckie, będące liderem zestawienia, w 2023 roku osiągnęło wartość wskaźnika na poziomie 93,66, co oznacza wzrost o 27,4% w stosunku do roku 2010. Rozwój bazy noclegowej w tym regionie był napędzany głównie przez Warszawę, która pełni rolę centrum biznesowego oraz kulturalnego. Z kolei województwo łódzkie w 2023 roku osiągnęło wskaźnik na poziomie 59,01, co potwierdza znaczący rozwój sektora turystycznego w tym województwie w porównaniu do roku 2010, gdzie wskaźnik rozwoju bazy noclegowej wynosił 49,73. Jest to efekt intensywnych inwestycji w turystykę biznesową oraz kulturalną, a także rozwoju Łodzi jako ważnego ośrodka kulturalnego i edukacyjnego. Małopolska, ze wskaźnikiem 57,18 w 2023 roku, utrzymuje się na wysokiej pozycji dzięki popularnym destynacjom, takim jak Kraków czy Zakopane. Od 2010 roku region ten odnotował wzrost wskaźnika o 39,3%, co świadczy o dużym zainteresowaniu tym regionem turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych.

Rys. 4.24. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)

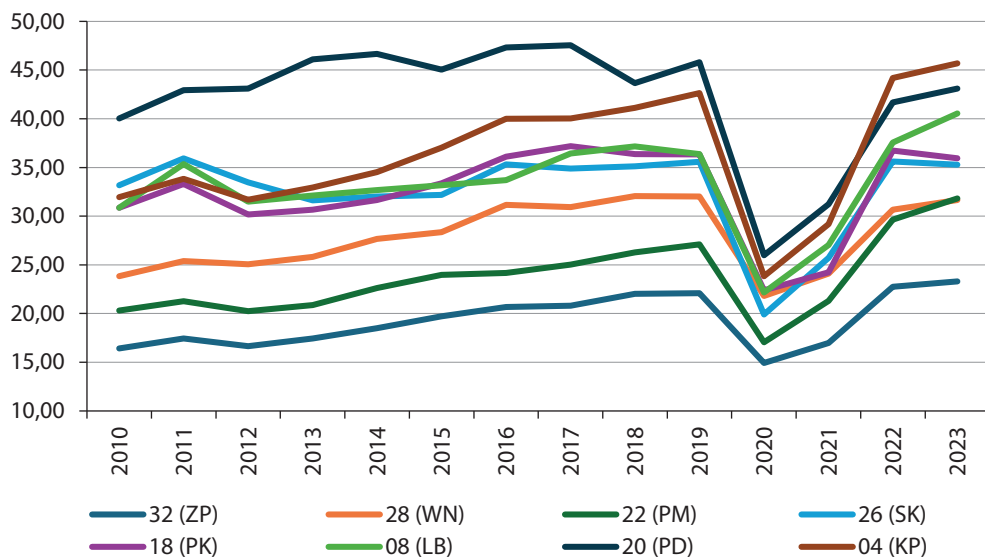
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika

Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika to regiony, takie jak województwa: opolskie, dolnośląskie oraz śląskie. Śląskie, pomimo swojego przemysłowego charakteru, rozwija intensywnie bazę noclegową, osiągając wskaźnik na poziomie 56,83 w 2023 roku, co wskazuje na wzrost o 31,7% w stosunku do roku 2010. Co więcej, różnica pomiędzy Śląskiem a Małopolską (klasyfikowaną na trzeciej pozycji w 2023 r.) pod względem wartości wskaźnika rozwoju bazy noclegowej jest niewielka, co świadczy o dynamicznym rozwoju tego regionu. Z kolei województwo dolnośląskie, które osiągnęło wskaźnik 55,35 w 2023 roku, odznacza się równie dynamicznym wzrostem w porównaniu do 2010 roku, kiedy to wskaźnik wynosił 38,63. Rozwój ten jest napędzany głównie przez atrakcje turystyczne, takie jak Wrocław oraz Sudety, które przyciągają turystów zarówno z Polski, jak i z zagranicy. Opolszczyzna, choć nie jest jednym z czołowych regionów turystycznych w Polsce, odnotowała wskaźnik na poziomie 53,56 w 2023 roku, co oznacza stabilny rozwój od 2010 roku, kiedy wskaźnik wynosił 28,92.

Województwa o najniższych wartościach wskaźnika

Województwa o najniższych wartościach wskaźnika rozwoju bazy noclegowej to zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie oraz pomorskie. Zachodniopomorskie, z wynikiem 23,30 w 2023 roku, pozostaje jednym z najsłabiej rozwiniętych regionów pod względem liczby turystów korzystających z noclegów w przeliczeniu na liczbę miejsc noclegowych, pomimo iż wskaźnik odnotował wzrost o 42,0% w porównaniu do roku 2010, kiedy wynosił 16,40. Ponadto na tle zmian zarejestrowanych pomiędzy rokiem 2010 a 2023 w pozostałych województwach jest to jeden z większych wzrostów tego wskaźnika. Region ten, mimo że jest popularnym celem wypoczynku letniego, nie osiąga adekwatnego stosunku liczby turystów do liczby oferowanych miejsc noclegowych. Przyczyną takiego stanu rzeczy, w skali całego roku, może być właśnie sezonowość oferty województwa zachodniopomorskiego, które przeżywa nadmierny napływ turystów, ale jedynie w miesiącach letnich. Warmińsko-mazurskie, które w 2023 roku osiągnęło wskaźnik na poziomie 31,64, odnotowało wzrost o 32,8% w porównaniu do roku 2010. Mimo to, napływ turystów korzystających z noclegów pozostaje stosunkowo ograniczony w porównaniu do rozwoju bazy noclegowej. Jest to szczególnie widoczne, jeśli wziąć pod uwagę wyjątkowe walory przyrodnicze regionu, który przyciąga turystów zainteresowanych spokojnym wypoczynkiem nad jeziorami i w otoczeniu natury. Jednym z powodów takiej sytuacji może być charakterystyka preferencji turystycznych osób wybierających się na Mazury. Wiele z nich decyduje się

Rys. 4.25. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)

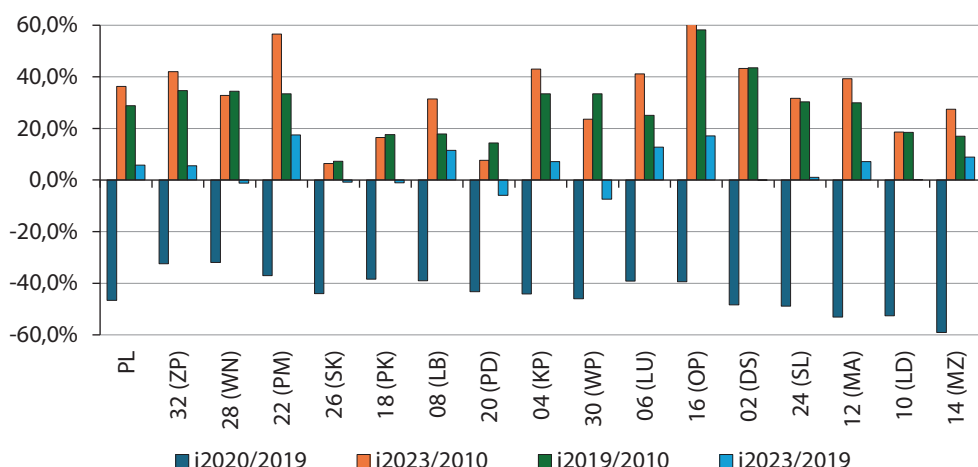
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

na wypoczynek na własnych łodziach czy jachtach, które pełnią jednocześnie funkcję bazy noclegowej, co zmniejsza zapotrzebowanie na tradycyjne miejsca noclegowe, takie jak hotele czy pensjonaty. Dla tej grupy turystów możliwość zakotwiczenia łodzi na jeziorach i korzystania z mobilnych kwater stanowi istotny element wypoczynku, co sprawia, że rozwój tradycyjnej bazy noclegowej nie odzwierciedla w pełni rzeczywistego ruchu turystycznego w regionie. Pomorskie, z wynikiem 31,82 w 2023 roku, odnotowało stosunkowo niski wskaźnik rozwoju bazy noclegowej, mimo swojego statusu jako jednego z najpopularniejszych regionów turystycznych w Polsce, dotyczy to szczególnie Trójmiasta. Wskaźnik ten może wydawać się zanizony w stosunku do potencjału turystycznego regionu. Jednym z kluczowych czynników wpływających na taką sytuację jest sezonowość ruchu turystycznego, szczególnie w miejscowościach nadmorskich. Wiele ośrodków, zlokalizowanych bezpośrednio na wybrzeżu, działa jedynie w okresie czerwiec-sierpień, co powoduje, że w skali całego roku liczba miejsc noclegowych jest niewykorzystana. Turyści, którzy odwiedzają region głównie w sezonie letnim, mogą znacząco obciążać bazę noclegową w krótkim okresie, ale poza sezonem duża część obiektów pozostaje pusta, co obniża wskaźnik w ujęciu rocznym.

Zmiany w latach 2010-2019

Rysunek 4.26 obrazuje zmiany wartości wskaźnika rozwoju bazy noclegowej w poszczególnych województwach oraz w skali całego kraju, w oparciu o indywidualne indeksy wyznaczone dla wybranych okresów. Zarówno rys. 4.26, jak i dalsza analiza służy wyjaśnieniu zmian na rynku turystycznym w latach 2010-2019, zatem do momentu wybuchu pandemii COVID-19. W kolejnych punktach natomiast opisany jest wpływ pandemii na sektor turystyczny oraz jego odbudowa w latach 2022-2023 w wybranych województwach Polski.

W latach 2010-2019, przed wybuchem pandemii COVID-19, wszystkie regiony Polski odnotowywały stały wzrost wskaźnika rozwoju bazy noclegowej, co odzwierciedlało ogólną poprawę sytuacji turystycznej w kraju oraz wzrost zainteresowania ofertą noclegową ze strony turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Poprawa wartości wskaźnika wynikała głównie z większej liczby turystów korzystających z noclegów, co świadczyło o coraz większym popycie na miejsca noclegowe, a tym samym bardziej efektywnym wykorzystaniu istniejących zasobów. W latach 2010-2019 największy wzrost wskaźnika zarejestrowano w województwie opolskim, gdzie odnotowano aż 58,2-procentowy wzrost. Województwo to, mimo że nie jest uważane za typową destynację turystyczną, znacząco poprawiło swoją ofertę noclegową oraz infrastrukturę turystyczną, co przyczyniło się do zwiększonego ruchu turystycznego. Kolejnym regionem z istotnym wzrostem był Dolny Śląsk, gdzie wskaźnik wzrósł o 43,5%, co świadczy o dynamicznym rozwoju turystyki w regionie, szczególnie w okolicach Wrocławia i Sudetów. Podobnie dynamiczny wzrost odnotowano w województwach warmińsko-mazurskim (+34,5%), pomorskim (+33,4%), kujawsko-pomorskim (+33,4%), wielkopolskim (+33,5%) oraz śląskim (+30,3%). W tych regionach wzrost

Rys. 4.26. Dynamika zmian wskaźnika rozwoju bazy noclegowej w wybranych okresach w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

wskaźnika był wspierany przez liczne inwestycje w rozwój bazy noclegowej oraz infrastrukturę towarzyszącą, co umożliwiło efektywniejsze wykorzystanie dostępnych zasobów turystycznych. Województwo warmińsko-mazurskie, pomimo niskiego początkowego poziomu wskaźnika, zdołało przyciągnąć większą liczbę turystów dzięki atrakcyjnym walorom przyrodniczym, choć wciąż zmagają się z problemem sezonowości oraz brakiem pełnego wykorzystania bazy noclegowej poza sezonem letnim. W województwie pomorskim, które przyciąga turystów głównie nadmorskimi kurortami i Trójmiastem, wskaźnik poprawił się dzięki stale rosnącemu napływowi turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych, zwłaszcza w miesiącach letnich. Z kolei województwa, takie jak świętokrzyskie oraz podlaskie, odnotowały znacznie mniejszy wzrost wskaźnika, odpowiednio o 7,2% i 14,4%. W tych regionach rozwój turystyki jest mniej dynamiczny, co może wynikać z mniejszego zainteresowania turystów oraz wolniejszego tempa inwestycji w infrastrukturę turystyczną. Choć mają one potencjał do rozwoju, nadal brakuje im odpowiednich zasobów oraz działań promocyjnych, które przyciągnęłyby większą liczbę turystów.

Wpływ pandemii COVID-19 (2020-2021)

Wpływ pandemii COVID-19 na wskaźnik rozwoju bazy noclegowej był druzgocący, zwłaszcza w latach 2020-2021. W 2020 roku wskaźnik ten spadł w niemal wszystkich województwach, przy czym największe spadki odnotowano w województwach, takich jak: mazowieckie (-59,0%), łódzkie (-52,5%) oraz małopolskie (-53,1%). Pandemia spowodowała drastyczne ograniczenie działalności turystycznej, co z kolei przełożyło

się na wyhamowanie rozwoju bazy noclegowej, szczególnie w regionach, które silnie opierały swoją gospodarkę na turystyce. Wartość wskaźnika rozwoju bazy noclegowej spadła do poziomu minimalnego 17,05 w województwie pomorskim, maksimum natomiast zanotowano w województwie mazowieckim (35,23). Najlepiej w okresie pandemii poradziły sobie województwa: zachodniopomorskie i warmińsko-mazurskie, gdzie wskaźnik spadł odpowiednio o 32,4% oraz 31,9%.

Odbudowa po pandemii (2022-2023)

Odbudowa sektora turystyki po pandemii rozpoczęła się w 2021 roku, choć tempo tego procesu było różne w poszczególnych regionach. W roku 2023 wskaźnik zaczął wracać do poziomu sprzed pandemii, a w niektórych przypadkach przewyższył wartości z lat przed pandemią. Największy przyrost wskaźnika ($i_{2023/2019}$ %) zarejestrowano w województwach: pomorskim (+17,4%), opolskim (+17,1%) oraz lubelskim (+12,8%) i lubuskim (+11,5%). Są jednak województwa, w których wartości wskaźnika, pomimo upływu czasu i całkowitego zniesienia wszelkich restrykcji związanych z przemieszczaniem się i przyjmowaniem gości w obiektach noclegowych, nie wróciły do poziomu sprzed pandemii. Do tej grupy należą województwa: wielkopolskie, podlaskie, warmińsko-mazurskie oraz dolnośląskie. Przy czym w przypadku województwa dolnośląskiego wartość wskaźnika rozwoju bazy noclegowej była jedynie o 0,1% niższa aniżeli w roku 2019.

Wnioski końcowe

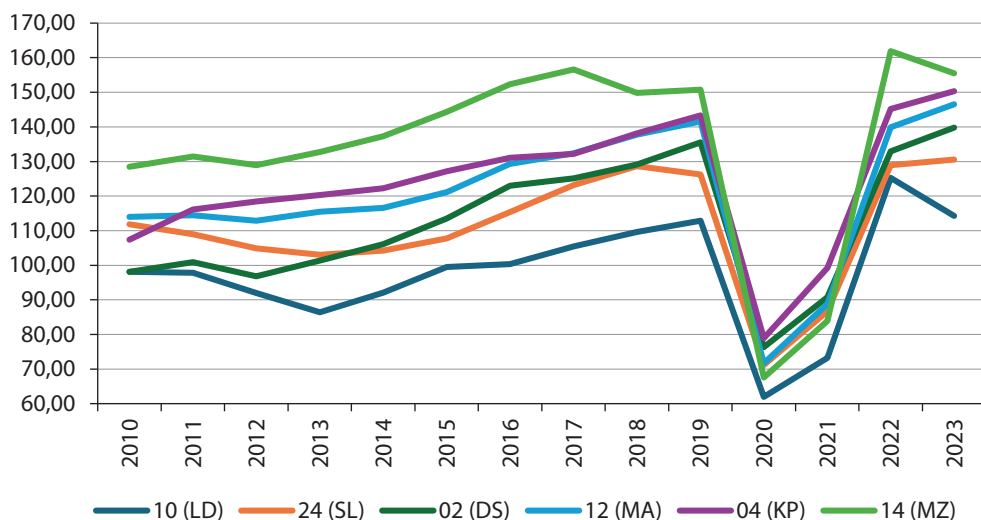
Podsumowując, należy stwierdzić, że wskaźnik rozwoju bazy noclegowej jest kluczowym narzędziem do analizy rozwoju turystyki i wykorzystania infrastruktury turystycznej w Polsce. Jego wartości różnią się znacząco w zależności od regionu. Województwa mazowieckie, łódzkie i małopolskie wyróżniają się jako liderzy tego procesu, natomiast takie, jak: zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie i pomorskie, rozwijają się wolniej, co może wskazywać na potrzebę większych inwestycji oraz lepszej strategii rozwoju turystyki w tych obszarach. Pandemia COVID-19 miała ogromny wpływ na wszystkie regiony, ale dane za lata 2022-2023 pokazują, że turystyka zaczyna się powoli odbudowywać.

4.3.7. Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej

Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej jest jednym z kluczowych mierników efektywności branży turystycznej, który pozwala na ocenę stopnia wykorzystania dostępnych miejsc noclegowych w danym regionie. Wysokie wartości tego wskaźnika sugerują, że infrastruktura noclegowa w regionie jest dobrze wykorzystana, co wskazuje na większe przychody z działalności turystycznej. Z kolei niskie wartości mogą sygnalizować słabsze zainteresowanie regionem ze strony turystów lub nadmierną podaż miejsc noclegowych w stosunku do popytu.

Województwa o najwyższych wartościach wskaźnika

W latach 2010-2023 wskaźnik wykorzystywania pojemności bazy noclegowej był najwyższy w województwach mazowieckim, kujawsko-pomorskim oraz małopolskim, co świadczy o dużym popycie na miejsca noclegowe w tych regionach. W 2023 roku w województwie mazowieckim wskaźnik osiągnął wartość 155,50, co stanowi znaczny wzrost w porównaniu do roku 2010, kiedy wynosił on 128,51. Wysoki poziom wskaźnika odzwierciedla dużą atrakcyjność Mazowsza, w szczególności Warszawy, jako destynacji turystycznej, gdzie baza noclegowa była wykorzystywana w pełni, a zainteresowanie turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych było bardzo wysokie. Województwo kujawsko-pomorskie, ze wskaźnikiem wynoszącym 150,32 w 2023 roku, również plasuje się w czołówce regionów o wysokim poziomie wykorzystania pojemności bazy noclegowej. To województwo, znane z popularnych miejscowości turystycznych, takich jak: Toruń i Bydgoszcz, stale przyciąga turystów, co przyczynia się do wysokiego poziomu rezerwacji miejsc noclegowych. Z kolei województwo małopolskie, z wynikiem 139,79 w 2023 roku, utrzymuje swoją pozycję jednego z najważniejszych regionów turystycznych w czołówce regionów o wysokim poziomie wykorzystania pojemności bazy noclegowej. Wzrost wskaźnika o 28,6% w porównaniu do roku 2010 odzwierciedla rozwój turystyki w regionie, w szczególności w Krakowie i okolicach, gdzie oferta zarówno kulturalna, jak i przyrodnicza przyciąga znaczną liczbę turystów.

Rys. 4.27. Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

Województwa o umiarkowanych wartościach wskaźnika

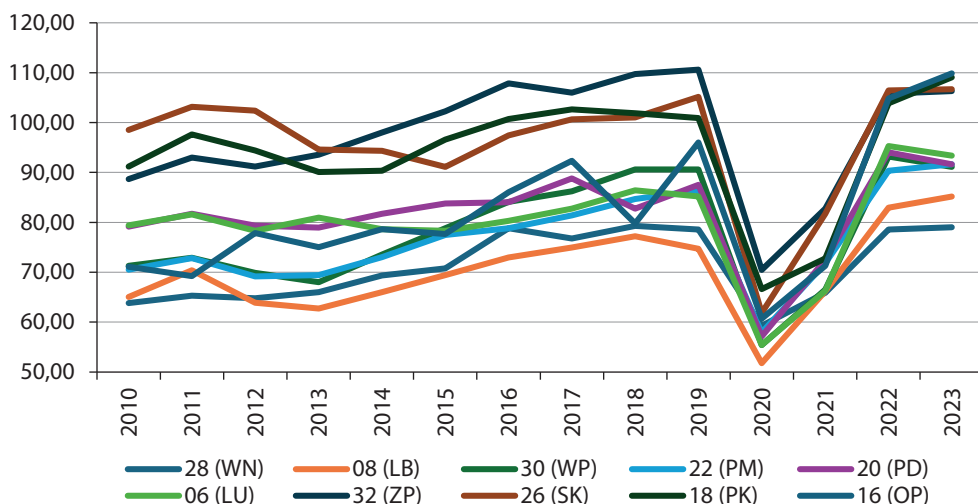
Do regionów o umiarkowanych wartościach wskaźnika wykorzystywania pojemności bazy noclegowej można zaliczyć województwa, takie jak dolnośląskie i śląskie. W 2023 roku województwo dolnośląskie odnotowało wskaźnik na poziomie 139,79, co świadczy o dynamicznym rozwoju turystyki w tym regionie. W porównaniu z rokiem 2010, kiedy wskaźnik osiągnął 98,12, wzrost ten wyniósł 42,5%, co pokazuje stabilny rozwój sektora turystycznego.

Podobnie jak Dolny Śląsk województwo śląskie również odnotowało umiarkowaną wartość wskaźnika w 2023 roku, wynoszącą 130,55. Wzrost wskaźnika od 2010 roku o 16,7%, kiedy wynosił on 111,87, wskazuje na rosnące zainteresowanie regionem, pod względem turystyki zarówno miejskiej, jak i związanej z atrakcjami przyrodniczymi, takimi jak np. Beskidy.

Porównując te dane z regionami o wyższych wskaźnikach, należy stwierdzić, że Dolnośląskie i Śląskie charakteryzują się stabilnym, umiarkowanym wzrostem, co jest wynikiem dobrze rozwiniętej infrastruktury oraz różnorodnej oferty turystycznej, która przyciąga turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych.

Województwa o najniższych wartościach wskaźnika

Wśród województw o najniższych wartościach wskaźnika wykorzystania pojemności bazy noclegowej w 2023 roku wyróżniały się województwa warmińsko-mazurskie (79,02) oraz lubuskie (85,18). Mimo atrakcyjnych walorów przyrodniczych, takich jak: jeziora na Mazurach czy rozległe lasy w Lubuskiem, niskie wartości wskaźnika sugerują, że liczba udzielonych noclegów w tych regionach jest znacznie mniejsza w stosunku

Rys. 4.28. Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

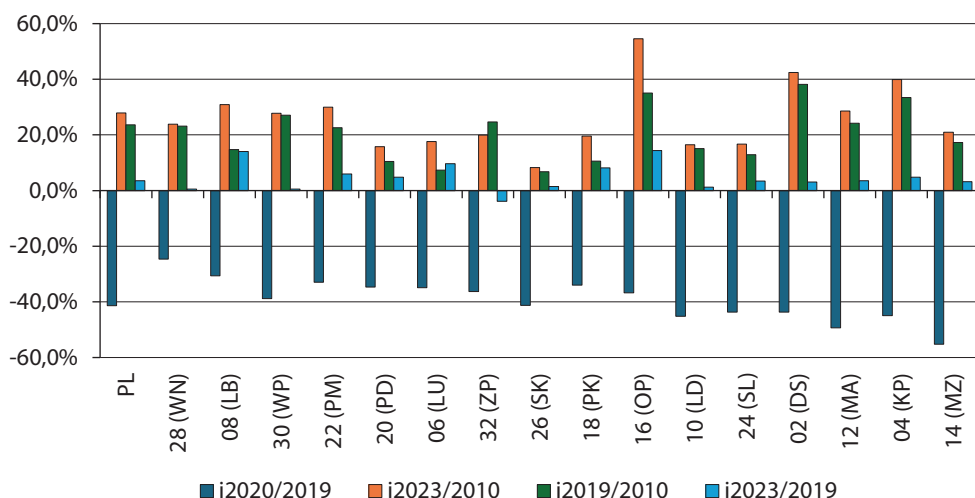
do dostępnej bazy noclegowej. To może wskazywać na problem z przyciągnięciem większej liczby turystów i efektywnym wykorzystaniem infrastruktury.

Warto również zwrócić uwagę na podobną sytuację w województwach, takich jak: wielkopolskie, pomorskie oraz podlaskie, gdzie wskaźnik wynosi około 91. Pomimo że regiony te są dobrze rozwinięte turystycznie, wskaźniki te pokazują, że liczba udzielonych noclegów jest wciąż niewystarczająca w stosunku do liczby dostępnych miejsc noclegowych.

Zmiany w latach 2010-2019

Rysunek 4.29 obrazuje zmiany wartości wskaźnika wykorzystania pojemności bazy noclegowej w poszczególnych województwach oraz w Polsce w oparciu o indywidualne indeksy wyznaczone dla wybranych okresów. Zarówno rys. 4.29, jak i dalsza analiza służy wyjaśnieniu zmian na rynku turystycznym w latach 2010-2019, zatem do momentu wybuchu pandemii COVID-19. W kolejnych punktach natomiast opisany jest wpływ pandemii na sektor turystyczny oraz jego odbudowa w latach 2022-2023 w wybranych województwach Polski.

Analizując zmiany wskaźnika w okresie 2010-2019, największy wzrost odnotowano w województwach o wysokim potencjale turystycznym, takich jak: małopolskie i zachodniopomorskie. W województwie małopolskim wskaźnik wzrósł o 24,2%, z 113,98 w 2010 roku do 141,59 w 2019 roku. Podobnie w województwie zachodniopomorskim wskaźnik wzrósł o 24,7% – z 88,70 do 105,17 w tym samym okresie. Wzrosty te odzwierciedlają rosnący popyt na turystykę zarówno krajową, jak i zagraniczną, wspierany przez rozwój infrastruktury oraz zwiększającą się liczbę miejsc noclegowych.

Rys. 4.29. Dynamika zmian wskaźnika wykorzystania pojemności bazy noclegowej w wybranych okresach w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 18.08.2024).

Ponadto ponad 30-procentowy wzrost wskaźnika w latach 2010-2019 odnotowano w takich województwach, jak: dolnośląskie, gdzie wskaźnik wzrósł o imponujące 38,2%, opolskie – o 35,1% oraz kujawsko-pomorskie z wynikiem 33,5%. W regionach tych obserwowano dynamiczny rozwój turystyki, związany z inwestycjami w bazę noclegową oraz infrastrukturę towarzyszącą, co przyczyniło się do zwiększenia liczby odwiedzających.

Z kolei najmniejsze, jednocyfrowe wzrosty wskaźnika w tym okresie dotyczyły województw: lubelskiego, gdzie wskaźnik wzrósł jedynie o 7,3%, oraz świętokrzyskiego – 6,8%. Te województwa, mimo swoich walorów przyrodniczych i kulturalnych, nie odnotowały równie dynamicznego rozwoju turystyki co inne regiony, co może być wynikiem mniejszej liczby inwestycji w infrastrukturę turystyczną wynikającej z ograniczonego popytu na miejsca noclegowe.

Wpływ pandemii COVID-19 (2020-2021)

Pandemia COVID-19 miała również wpływ na wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej w Polsce, zwłaszcza w latach 2020 i 2021. Województwa, które były silnie zależne od turystyki międzynarodowej, jak np. mazowieckie, odnotowały największe spadki. Wskaźnik w województwie mazowieckim spadł ze 150,77 w 2019 roku do zaledwie 67,55 w 2020 roku, co oznaczało spadek o 49,4%. Podobne znaczące spadki zaobserwowano w województwach: małopolskim, gdzie wskaźnik spadł aż o 45,0%, a także łódzkim (-45,1%), śląskim (-43,6%), dolnośląskim (-43,7%) i kujawsko-pomorskim (-45,0%).

W odróżnieniu do wyżej wymienionych województw warmińsko-mazurskie, które jest mniej zależne od turystyki międzynarodowej, odnotowało mniejszy spadek wskaźnika wykorzystania pojemności bazy noclegowej, wynoszący 24,6%. To sugeruje, że regiony bazujące głównie na turystyce krajowej, takie jak województwo warmińsko-mazurskie, wykazały większą odporność na skutki pandemii.

Odbudowa po pandemii (2022-2023)

Lata 2022-2023 przyniosły stopniową odbudowę wskaźnika wykorzystania pojemności bazy noclegowej, choć nie wszystkie województwa osiągnęły poziom sprzed pandemii. W województwie zachodniopomorskim wskaźnik nadal pozostaje o blisko 4% niższy niż w 2019 roku. Z kolei największa poprawa wskaźnika nastąpiła w województwach opolskim i lubuskim, gdzie wzrósł on o ponad 14%. Umiarkowane wzrosty zanotowano w województwach: śląskim (3,4%), dolnośląskim (3,1%), małopolskim (3,5%), kujawsko-pomorskim (4,8%) oraz mazowieckim (3,1%).

Dynamiczny wzrost wskaźnika w regionach, takich jak: małopolskie i kujawsko-pomorskie, potwierdza, że te regiony z powodzeniem odbudowują popyt na turystykę, zarówno krajową, jak i zagraniczną. Rośnie zainteresowanie pobytami kilkudniowymi, w ramach których turyści korzystają z infrastruktury noclegowej.

Tabela 4.7. Porównanie dynamiki zmian poszczególnych wskaźników rozwoju funkcji turystycznej według województw

	I _c %																
	02 (DS)	04 (KP)	06 (LU)	08 (LB)	10 (LD)	12 (MA)	14 (MZ)	16 (OP)	18 (PK)	20 (PD)	22 (PM)	24 (SL)	26 (SK)	28 (WN)	30 (WP)	32 (ZP)	
Wskaźnik Baretj'e-a-Deferta	3,51%	2,12%	2,47%	-1,44%	1,36%	2,56%	3,03%	-0,80%	3,22%	1,71%	2,10%	1,76%	3,64%	1,11%	-0,55%	2,93%	
Wskaźnik Charvata	6,37%	4,79%	3,76%	0,62%	2,56%	4,56%	4,55%	2,58%	4,65%	2,86%	4,18%	2,98%	4,28%	2,78%	1,35%	4,38%	
Wskaźnik Schneidera	6,41%	4,96%	5,22%	0,65%	2,70%	5,21%	4,97%	4,02%	4,44%	2,29%	5,68%	3,94%	4,13%	3,34%	1,09%	5,75%	
Wskaźnik Deferta	6,30%	4,56%	4,58%	0,28%	2,12%	5,43%	5,34%	3,36%	4,22%	1,85%	5,45%	3,37%	3,39%	2,80%	1,18%	5,30%	
Wskaźnik gęstości bazy noclegowej	1,27%	-1,43%	1,85%	-1,80%	0,79%	-0,46%	2,90%	0,58%	1,72%	3,01%	3,39%	3,40%	1,21%	1,87%	2,49%	2,78%	
Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej	2,74%	2,21%	3,51%	0,47%	1,18%	2,12%	0,57%	2,79%	1,65%	2,68%	4,86%	2,81%	2,14%	2,58%	1,32%	1,88%	
Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej	2,76%	2,62%			1,18%	1,95%	1,48%	3,40%	1,39%	1,13%	2,04%	1,20%	0,62%	1,66%	1,91%	1,41%	
MAX	6,41%	4,96%	5,22%	2,09%	2,70%	5,43%	5,34%	4,02%	4,65%	3,01%	5,68%	3,94%	4,28%	3,34%	2,49%	5,75%	
MIN	1,27%	-1,43%	1,26%	-1,80%	0,79%	-0,46%	0,57%	-0,80%	1,39%	1,13%	2,04%	1,20%	0,62%	1,11%	-0,55%	1,41%	
	I _{2002/2019}																
Wskaźnik Baretj'e-a-Deferta	1,56%	-3,82%	-7,57%	-7,31%	-8,20%	-9,58%	-8,32%	-18,98%	-9,84%	-1,57%	-3,81%	-6,88%	-6,09%	-4,42%	-12,24%	-0,88%	
Wskaźnik Charvata	-42,82%	-47,06%	-39,85%	-35,73%	-49,62%	-54,24%	-58,92%	-48,80%	-40,45%	-35,72%	-35,55%	-47,52%	-44,78%	-27,91%	-46,32%	-36,85%	
Wskaźnik Schneidera	-47,56%	-46,22%	-43,82%	-43,51%	-56,44%	-57,59%	-62,42%	-50,95%	-44,42%	-44,15%	-39,46%	-52,39%	-47,46%	-34,93%	-52,67%	-33,01%	
Wskaźnik Deferta	-47,41%	-47,28%	-45,18%	-44,53%	-57,13%	-57,32%	-61,77%	-52,28%	-45,23%	-45,18%	-39,09%	-53,50%	-48,93%	-36,63%	-52,56%	-34,39%	
Wskaźnik gęstości bazy noclegowej	-3,39%	-21,19%	-9,82%	-8,98%	-9,66%	-12,04%	-8,71%	-6,91%	-5,72%	-11,15%	-6,72%	1,84%	-9,05%	-3,22%	-2,93%	-9,00%	
Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej	-32,41%	-31,92%	-37,07%	-44,06%	-38,36%	-39,05%	-43,26%	-44,09%	-46,06%	-39,21%	-39,45%	-48,37%	-48,87%	-53,09%	-52,55%	-59,02%	
Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej	-43,69%	-44,96%	-34,92%	-30,66%	-45,12%	-49,39%	-55,20%	-36,80%	-33,96%	-34,69%	-32,99%	-43,64%	-41,20%	-24,58%	-38,83%	-36,29%	
MAX	1,56%	-3,82%	-7,57%	-7,31%	-8,20%	-9,58%	-8,32%	-6,91%	-5,72%	-1,57%	-3,81%	1,84%	-6,09%	-3,22%	-2,93%	-0,88%	
MIN	-47,56%	-47,28%	-45,18%	-44,53%	-57,13%	-57,59%	-62,42%	-52,28%	-46,06%	-45,18%	-39,46%	-53,50%	-48,93%	-53,09%	-52,67%	-59,02%	
	I _{2002/2010}																
Wskaźnik Baretj'e-a-Deferta	156,56%	131,31%	137,40%	82,82%	119,17%	138,91%	147,44%	90,08%	150,95%	124,65%	130,96%	125,45%	159,20%	115,41%	93,11%	145,62%	
Wskaźnik Charvata	223,06%	183,75%	161,59%	108,40%	138,82%	178,59%	178,40%	139,21%	180,53%	144,32%	170,23%	146,40%	172,43%	142,89%	119,01%	174,58%	
Wskaźnik Schneidera	224,32%	187,74%	193,88%	108,81%	141,40%	193,44%	187,88%	166,86%	175,81%	134,24%	205,12%	165,18%	169,32%	153,27%	115,12%	206,84%	
Wskaźnik Deferta	221,40%	178,57%	178,96%	103,68%	131,40%	198,81%	196,56%	153,67%	171,17%	126,96%	199,24%	153,95%	154,29%	143,16%	116,50%	195,67%	
Wskaźnik gęstości bazy noclegowej	117,89%	82,96%	126,83%	78,92%	110,74%	94,22%	145,07%	107,79%	124,90%	146,97%	154,25%	154,52%	116,92%	127,20%	137,76%	142,77%	
Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej	142,04%	132,81%	156,63%	106,35%	116,47%	131,38%	107,70%	142,97%	123,65%	141,10%	185,24%	143,28%	131,67%	139,25%	118,66%	127,43%	
Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej	142,48%	139,93%	117,60%	130,89%	116,49%	128,57%	121,01%	154,54%	119,59%	115,78%	129,99%	116,70%	108,31%	123,81%	127,82%	119,89%	
MAX	224,32%	187,74%	193,88%	130,89%	141,40%	198,81%	196,56%	166,86%	180,53%	146,97%	205,12%	165,18%	172,43%	153,27%	137,76%	206,84%	
MIN	117,89%	82,96%	117,60%	78,92%	110,74%	94,22%	107,70%	90,08%	119,59%	115,78%	129,99%	116,70%	108,31%	115,41%	93,11%	119,89%	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

Wnioski końcowe

Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej dostarcza kluczowych informacji na temat efektywności wykorzystania infrastruktury noclegowej w regionach turystycznych. Analiza zmian w latach 2010-2023 pokazuje, że pandemia miała istotny wpływ na branżę turystyczną, jednakże odbudowa rynku była widoczna już w latach 2022-2023. Największe wartości wskaźnika odnotowano w województwach, takich jak: małopolskie, kujawsko-pomorskie oraz mazowieckie, które są głównymi destynacjami turystycznymi w Polsce. Ponadto województwa małopolskie i mazowieckie to ważne ośrodki kulturalne, biznesowe i akademickie.

Główne wnioski z analizy wskaźników turystycznych dla poszczególnych województw w Polsce w latach 2010-2023 są następujące (tab. 4.8):

1. Dominacja regionów turystycznych – województwa o rozwiniętej infrastrukturze turystycznej, takie jak zachodniopomorskie, małopolskie, pomorskie oraz dolnośląskie, systematycznie zajmują czołowe miejsca w analizie wskaźników turystycznych. Te regiony od lat cieszą się wysokim napływem turystów, zarówno krajowych, jak i zagranicznych, co jest odzwierciedlone w wysokich wartościach wskaźników (np. Charvata i Deferta). Atrakcyjność tych regionów wynika z dostępu do walorów przyrodniczych, takich jak: wybrzeże, góry czy duże miasta z bogatym dziedzictwem kulturowym (np. Kraków, Wrocław, Gdańsk, Zakopane).
2. Rosnące wykorzystanie infrastruktury noclegowej – województwa, takie jak: małopolskie, mazowieckie i pomorskie, charakteryzują się wysokim wskaźnikiem wykorzystania pojemności bazy noclegowej. Wysoki poziom wskaźnika wskazuje, że turystyka w tych regionach jest intensywna, a dostępne miejsca noclegowe są wykorzystywane w pełni. Z kolei województwa, takie jak: warmińsko-mazurskie i lubuskie, odnotowują niższe wskaźniki, co może sugerować mniej efektywne wykorzystanie dostępnych miejsc noclegowych.
3. Pandemia COVID-19 a odbudowa turystyki – pandemia COVID-19 miała ogromny wpływ na turystykę w Polsce, co szczególnie było widoczne w latach 2020-2021. Wskaźniki, takie jak: Charvata i Deferta, gwałtownie spadły w większości województw, co wynikało z ograniczeń w podróżowaniu oraz zamknięcia wielu obiektów turystycznych. Jednak od 2022 roku zauważalny jest proces odbudowy sektora turystycznego, szczególnie w regionach, takich jak: Małopolska, Pomorskie i Dolnośląskie. Niemniej jednak nie wszystkie województwa osiągnęły poziom sprzed pandemii – szczególnie opolskie i podlaskie, gdzie różnice względem 2019 roku są nadal znaczne.
4. Nierównomierny rozwój regionów – analiza wskaźników pokazuje, że rozwój turystyki jest wysoce zróżnicowany w zależności od regionu. Zachodniopomorskie, Małopolska i Pomorskie utrzymują się na czołowych pozycjach pod względem atrakcyjności turystycznej i intensywności wykorzystania infrastruktury turystycznej. Z kolei województwa, takie jak: lubuskie, podkarpackie, podlaskie czy opolskie, wykazują niższe wartości wskaźnika i wolniejsze tempo rozwoju turystyki. Przyczyną mogą być mniejsze inwestycje w infrastrukturę, niższa rozpoznawalność turystyczna lub mniejsze walory przyrodnicze i kulturowe.

Tabela 4.8. Pozycje poszczególnych województw w rankingach opracowanych według wartości wybranych wskaźników rozwoju funkcji turystycznej w latach 2010, 2019, 2023

Województwo	WSKAŹNIK BARETJE-A-DEFERTA			WSKAŹNIK CHARVATA			WSKAŹNIK SCHNEIDERA			WSKAŹNIK DEFERTA			WSKAŹNIK GĘSTOŚCI BAZY NOCLEGOWEJ			WSKAŹNIK ROZWOJU BAZY NOCLEGOWEJ			WSKAŹNIK WYKORZYSTANIA POJEMNOŚCI BAZY NOCLEGOWEJ		
	2010	2019	2023	2010	2019	2023	2010	2019	2023	2010	2019	2023	2010	2019	2023	2010	2019	2023	2010	2019	2023
	6	5	5	5	4	4	4	4	4	3	3	3	5	5	5	6	4	5	6	4	4
Dolnośląskie	02 (DS)																				
Kujawsko-pomorskie	04 (KP)																				
Lubelskie	06 (LU)																				
Lubuskie	08 (LB)																				
Łódzkie	10 (LD)																				
Małopolskie	12 (MA)																				
Mazowieckie	14 (MZ)																				
Opolskie	16 (OP)																				
Podkarpackie	18 (PK)																				
Podlaskie	20 (PD)																				
Pomorskie	22 (PM)																				
Śląskie	24 (SL)																				
Świętokrzyskie	26 (SK)																				
Warmińsko-mazurskie	28 (WN)																				
Wielkopolskie	30 (WP)																				
Zachodniopomorskie	32 (ZP)																				

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

5. Stała pozycja regionów o specyficznej ofercie turystycznej – regiony oferujące specyficzne formy turystyki, takie jak: Warmia i Mazury z ofertą turystyki wodnej i żeglarskiej, utrzymują się na stabilnych pozycjach, choć nie osiągają tak wysokich wyników jak regiony nadmorskie lub górskie. Niemniej jednak ich turystyka jest bardziej sezonowa, co wpływa na niższe wartości wskaźników w skali całorocznej.
6. Wzrost inwestycji w bazę noclegową – województwa, które rozwijały infrastrukturę noclegową w badanym okresie, takie jak: małopolskie, mazowieckie, pomorskie i dolnośląskie, odnotowały wzrost wskaźnika rozwoju bazy noclegowej. To sugeruje, że inwestycje w infrastrukturę turystyczną są kluczowe dla przyciągania turystów i poprawy wskaźników turystycznych.

Jak wynika z wcześniejszych analiz, największy wzrost po okresie pandemii odnotowało województwo zachodniopomorskie. Istnieje kilka kluczowych czynników, które przyczyniły się do tego sukcesu:

1. Rosnące znaczenie turystyki krajowej. W związku z ograniczeniami w podróżach międzynarodowych wielu Polaków zdecydowało się na wakacje w kraju. Zachodniopomorskie, ze swoimi popularnymi nadmorskimi destynacjami, takimi jak: Kołobrzeg i Świnoujście, skorzystało na tym trendzie. Miejscowości te od lat cieszą się dużą popularnością, a po pandemii były jednymi z najbardziej obleganych.
2. Sezonowa turystyka. Region ten przyciąga turystów szczególnie latem, dzięki swoim nadmorskim kurortom. W 2021 roku, kiedy restrykcje zostały częściowo złagodzone, wielu Polaków wybrało wypoczynek nad Bałtykiem, co znacznie poprawiło sytuację turystyczną województwa w miesiącach letnich.
3. Zróżnicowana i rozbudowana infrastruktura turystyczna spełniająca oczekiwania turystów. Zachodniopomorskie ma jedną z najlepiej rozwiniętych infrastruktur turystycznych w Polsce, co potwierdzają wartości wskaźnika funkcji turystycznej Baretje’a-Deferta (9,00 w 2023 r.) oraz wskaźnika gęstości bazy noclegowej (640,78 w 2023 r.). Region ten dysponuje dużą liczbą miejsc noclegowych, co pozwoliło na przyjęcie większej liczby turystów po zniesieniu restrykcji, nawet w trudnych warunkach pandemicznych.

Oprócz województwa zachodniopomorskiego, również pomorskie zanotowało znaczący wzrost wskaźników, głównie dzięki atrakcyjności miejscowości nadmorskich oraz silnemu rynkowi turystyki krajowej w 2021 roku.

Perspektywy na przyszłość

Prognozy dotyczące dalszego rozwoju turystyki, zarówno w Polsce, jak i na świecie, zależą od kilku kluczowych czynników. Oto główne aspekty, które mogą wpłynąć na przyszły rozwój sektora turystycznego:

■ Odbudowa ruchu międzynarodowego

Turystyka międzynarodowa powoli wraca do poziomów sprzed pandemii, jednak tempo tego procesu jest uzależnione od wielu czynników, w tym od stabilności geopolitycznej. Obecna sytuacja, związana z wojną za wschodnią granicą Polski oraz konfliktem

zbrojnym na Bliskim Wschodzie, wprowadza element niepewności, który może wpłynąć na decyzje turystów dotyczące podróży międzynarodowych. Choć aktualnie nie obowiązują żadne ograniczenia w przemieszczaniu się, turystyka międzynarodowa pozostaje bardziej podatna na wszelkiego rodzaju restrykcje, które mogą być wprowadzane w przyszłości w związku z sytuacjami kryzysowymi.

Oczekuje się, że powrót turystów zagranicznych do popularnych destynacji, takich jak: Kraków czy Warszawa, będzie stopniowy, a województwa silnie zależne od turystów międzynarodowych, jak: małopolskie i mazowieckie, będą potrzebowały czasu na odbudowę swojej pozycji, szczególnie w miastach turystycznych. Kluczowym czynnikiem w tym procesie będzie stabilizacja sytuacji geopolitycznej oraz rynku lotniczego, który pozostaje fundamentem turystyki międzynarodowej.

■ Wzrost znaczenia turystyki krajowej

Turystyka krajowa w Polsce zyskała na znaczeniu w wyniku pandemii COVID-19, gdy międzynarodowe podróże były ograniczone, a Polacy zaczęli odkrywać uroki krajowych destynacji. Wzrost zainteresowania turystyką wewnętrzną odnotowano szczególnie w regionach nadmorskich, górskich oraz charakteryzujących się bogatymi walorami przyrodniczymi, takich jak województwa pomorskie, zachodniopomorskie, małopolskie czy warmińsko-mazurskie. Pandemia uwidoczniła potencjał polskich atrakcji turystycznych, a wiele osób, które wcześniej preferowały wyjazdy zagraniczne, teraz wybiera wakacje w kraju.

Turystyka krajowa pozostaje bardziej stabilna niż międzynarodowa, ponieważ nie jest tak wrażliwa na zmiany geopolityczne i regulacje związane z podróżami. Trend ten może się utrzymać ze względu na rosnące koszty podróży międzynarodowych i inflację. Dodatkowo wzrost zainteresowania turystyką wiejską, a szczególnie agroturystyką, może również wpłynąć na rozwój regionów mniej znanych, takich jak: Podkarpacie czy Lubelszczyzna. Rosnąca popularność aktywnych form wypoczynku na świeżym powietrzu, jak piesze wędrówki i sporty wodne, może wspierać dalszy rozwój turystyki krajowej. Wyzwania związane z rozwojem tej formy turystyki obejmują jednak konieczność poprawy jakości usług, rozwój infrastruktury noclegowej oraz większą promocję regionów mniej znanych.

■ Zrównoważony rozwój i ekoturystyka

Zrównoważony rozwój turystyki staje się kluczowym zagadnieniem, zarówno w Polsce, jak i na świecie. Wzrastająca świadomość ekologiczna turystów oraz zmiany klimatyczne wymuszają na branży turystycznej dostosowanie oferty do nowych realiów. Regiony, które promują turystykę ekologiczną, jak Podlasie czy Warmia i Mazury, mogą przyciągać większą liczbę turystów szukających bardziej kameralnych i naturalnych destynacji. Ekoturystyka, która opiera się na ochronie środowiska i zrównoważonym zarządzaniu zasobami naturalnymi, zyskuje na popularności, szczególnie w regionach, takich jak: Mazury, Bieszczady czy Puszcza Białowieska. Turystyka w tych miejscach musi jednak być zarządzana w taki sposób, aby ograniczyć negatywne oddziaływanie na przyrodę, jednocześnie oferując wysokiej jakości usługi turystyczne.

Ważnym aspektem rozwoju zrównoważonej turystyki jest ochrona obszarów chronionych, takich jak parki narodowe i rezerваты, przed nadmiernym ruchem turystycznym, który może prowadzić do degradacji środowiska. Polityka zrównoważonego rozwoju wymaga także inwestycji w infrastrukturę przyjazną środowisku, np. w ekologiczne obiekty noclegowe, odnawialne źródła energii i systemy zarządzania odpadami. Wyzwaniem dla Polski będzie zapewnienie zrównoważonego rozwoju w popularnych regionach turystycznych, takich jak Tatry, gdzie nadmierna liczba turystów może prowadzić do zniszczenia unikalnych ekosystemów.

■ Innowacje technologiczne i digitalizacja w turystyce

Innowacje technologiczne odgrywają coraz większą rolę w rozwoju turystyki. Cyfryzacja sektora turystycznego, przyspieszona przez pandemię COVID-19, zmienia sposób rezerwacji, planowania podróży i korzystania z usług turystycznych. Narzędzia cyfrowe, takie, jak: aplikacje mobilne, platformy rezerwacyjne, systemy zarządzania hotelami czy przewodniki wirtualne, stają się nieodzowną częścią funkcjonowania branży. Polscy turyści coraz częściej korzystają z narzędzi online do wyszukiwania ofert, planowania wycieczek i zakupu biletów, co stawia przed przedsiębiorcami konieczność wdrażania nowych technologii.

Turystyka w Polsce ma szansę na rozwój dzięki digitalizacji usług, ale kluczowe będzie zwiększenie dostępności tych narzędzi, zwłaszcza dla małych i średnich przedsiębiorstw w sektorze turystycznym, które często mają ograniczone zasoby na inwestycje technologiczne. Rozwój narzędzi, jak np. chatboty do obsługi turystów, inteligentne systemy zarządzania obiektami turystycznymi czy rozwiązania oparte na analizie big data, mogą przyczynić się do poprawy jakości usług i zwiększenia efektywności zarządzania ruchem turystycznym. Dodatkowo technologie umożliwiające śledzenie obłożenia miejsc turystycznych oraz monitorowanie środowiska naturalnego mogą wspierać rozwój zrównoważonej turystyki.

■ Sezonowość i zmiany klimatyczne

Sezonowość turystyki w Polsce to jedno z największych wyzwań, zwłaszcza w regionach nadmorskich, które przyciągają turystów głównie w sezonie letnim. W miejscowościach nad Bałtykiem, jak np. Kołobrzeg czy Sopot, turystyka koncentruje się w kilku letnich miesiącach, co prowadzi do dużych wahań w liczbie turystów oraz problemów z utrzymaniem infrastruktury poza sezonem. Podobny problem występuje w górskich kurortach, gdzie sezon zimowy przyciąga narciarzy, ale poza nim ruch turystyczny znacznie maleje.

Zmiany klimatyczne mogą dodatkowo wpłynąć na sezonowość turystyki. Wraz z ociepleniem klimatu regiony nadmorskie mogą stać się atrakcyjne przez dłuższy okres w roku, jednak jednocześnie turystyka zimowa, szczególnie w niższych partiach gór, może być zagrożona ze względu na coraz krótsze sezony śnieżne. Regiony górskie, takie jak: Beskidy czy Karkonosze, będą musiały dostosować swoje oferty do nowych warunków, inwestując w turystykę całoroczną, np. rozwój tras dla pieszych, rowerowych i innych atrakcji dostępnych przez cały rok. Zmiany klimatyczne mogą

wymusić na branży turystycznej poszukiwanie nowych sposobów na przyciągnięcie turystów oraz zrównoważony rozwój regionów szczególnie narażonych na skutki zmian pogodowych.

■ Inwestycje w infrastrukturę turystyczną

Rozwój turystyki w Polsce w dużej mierze zależy od dalszych inwestycji w infrastrukturę turystyczną. W wielu województwach, takich jak: pomorskie, małopolskie czy zachodniopomorskie, dobrze rozwinięta infrastruktura przyciąga dużą liczbę turystów, jednak w innych obszarach, zwłaszcza wschodnich, brak odpowiednich inwestycji ogranicza rozwój potencjału turystycznego. Inwestycje w infrastrukturę obejmują nie tylko budowę hoteli i obiektów noclegowych, ale także modernizację dróg, lotnisk, dworców oraz rozwój transportu publicznego.

W kontekście turystyki wiejskiej i ekoturystyki kluczowe będzie wspieranie inwestycji w małe i średnie obiekty, które promują zrównoważony rozwój. Regiony, takie jak Podkarpacie, Lubelszczyzna czy Podlasie, mają ogromny potencjał przyrodniczy, który może przyciągnąć turystów szukających alternatywnych form wypoczynku. Wsparcie ze środków unijnych oraz krajowych będzie kluczowe dla rozwoju infrastruktury w tych regionach.

Inwestycje w infrastrukturę muszą również uwzględniać przyszłe wyzwania związane z digitalizacją oraz zrównoważonym rozwojem. Budowa nowoczesnych, energooszczędnych hoteli, rozwój transportu publicznego opartego na odnawialnych źródłach energii oraz modernizacja infrastruktury turystycznej zgodnie z zasadami ekologii to kluczowe kroki w kierunku zrównoważonego rozwoju turystyki w Polsce.

Prognozy na dalszy rozwój turystyki w Polsce są pozytywne, choć zależne od kilku czynników, takich jak: stabilizacja po pandemii, dalszy rozwój turystyki krajowej, digitalizacja oraz dostosowanie branży do wyzwań związanych ze zrównoważonym rozwojem. Wzrost zainteresowania turystyką krajową, rozwój infrastruktury oraz innowacje technologiczne mogą przyczynić się do dalszego rozwoju regionów turystycznych. Szczególnie obiecujące perspektywy mają województwa nadmorskie i górskie, ale także mniej popularne regiony mogą zyskać dzięki ekoturystyce i inwestycjom w infrastrukturę.

4.4. Wielowymiarowa ocena zmian na rynku turystycznym w Polsce

4.4.1. Dwuwymiarowy wskaźnik funkcji turystycznej

Na podstawie danych, przedstawionych w poprzedniej części monografii, można przeprowadzić szczegółową analizę dwuwymiarowego wskaźnika funkcji turystycznej (W_{W-Sz}) dla województw w Polsce w latach 2010-2023, uwzględniając zarówno zmienność w czasie, jak i poziom rozwoju funkcji turystycznej w poszczególnych regionach. Dwuwymiarowy wskaźnik funkcji turystycznej W_{W-Sz} opiera się na dwóch

głównych kategoriach: stopniu rozwoju funkcji turystycznej oraz stopniu zdefiniowania tej funkcji. Wskaźnik ten pozwala na ocenę rozwoju turystyki w różnych regionach Polski z wykorzystaniem takich miar, jak: wskaźnik Baretje'a-Deferta, gęstość bazy noclegowej, wskaźniki Schneidera oraz Deferta, które odzwierciedlają zagospodarowanie turystyczne oraz intensywność ruchu turystycznego w danym regionie. Zatem w analizie nie chodzi tylko o samą liczbę turystów, ale również o to, jak infrastruktura turystyczna współgra z liczbą odwiedzających.

Wskaźnik W_{W-Sz} przedstawia złożoną ocenę rozwoju funkcji turystycznej, uwzględniając zarówno wielkość bazy turystycznej, jak i intensywność wykorzystania tej bazy przez turystów. Podstawą tej miary są cztery wskaźniki, których wartości uśrednia się w celu uzyskania końcowej oceny. Każdy wskaźnik ocenia inne aspekty funkcjonowania turystyki, co pozwala na kompleksową ocenę stopnia rozwoju danego obszaru w kontekście turystycznym.

Zróżnicowanie między województwami ze względu na wartości dwuwymiarowego wskaźnika funkcji turystycznej

Analiza danych przeprowadzona w oparciu o dwuwymiarowy wskaźnik funkcji turystycznej W_{W-Sz} nie pokazuje znaczącego zróżnicowania w rozwoju funkcji turystycznej pomiędzy województwami. Województwa są dużymi jednostkami administracyjnymi, co sprawia, że rzeczywiste różnice na poziomie poszczególnych powiatów czy też gmin mogą się zacierać. W związku z tym w całym okresie 2010-2023 województwa są klasyfikowane głównie jako „0” (brak rozwiniętej funkcji turystycznej) lub „1” (pierwszy stopień rozwoju funkcji turystycznej). Wyniki niektórych województw są w czasie bardzo zróżnicowane, w takiej sytuacji wartości 0 przeplatają się z wartościami 1. Tak jest w przypadku województwa pomorskiego czy dolnośląskiego, którym w latach 2010-2023 przypisano wartość „1” 7 razy. Największa zmienność w czasie dotyczy województw o najbardziej niestabilnych wynikach, gdzie pojawiają się zarówno „0”, jak i „1” w różnych latach. Począwszy od roku 2016, województwo małopolskie przesunęło się z wartości „0” do wartości „1” w klasyfikacji dokonanej w oparciu o dwuwymiarowy wskaźnik funkcji turystycznej W_{W-Sz} . Województwa, takie jak: łódzkie, opolskie, podkarpackie, podlaskie i świętokrzyskie, w całym badanym okresie były sklasyfikowane jako „0”, co oznacza brak rozwiniętej funkcji turystycznej. Natomiast województwom, takim jak: warmińsko-mazurskie oraz śląskie, najczęściej przypisano wartość „1”, co wskazuje na słaby (pierwszy) stopień rozwoju funkcji turystycznej w analizowanym okresie.

Zgodnie z analizą najczęściej wartość „1” przypisano województwu warmińsko-mazurskiemu – 13 razy (na 14). Jest to wynik systematycznego rozwoju turystyki na tym obszarze, który charakteryzuje się dużą atrakcyjnością turystyczną, zwłaszcza w kontekście przyrodniczym i kulturalnym. Województwo śląskie również wyróżniało się na tle innych regionów, otrzymując 11 razy wartość „1” w analizowanym okresie.

Tabela 4.9. Dwuwymiarowy wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej W_{W-Sz}

Województwo	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	SUMA
Dolnośląskie	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	7
Kujawsko-pomorskie	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	4
Lubelskie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Lubuskie	0	1	1	0	0	0	1	1	1	1	0	0	1	1	8
Łódzkie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Małopolskie	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1	8
Mazowieckie	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	5
Opolskie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Podkarpackie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Podlaskie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Pomorskie	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	7
Śląskie	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0	11
Świętokrzyskie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Warmińsko-mazurskie	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	13
Wielkopolskie	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Zachodniopomorskie	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	1	6
Suma	4	7	6	5	5	3	4	4	7	6	3	5	6	5	X

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

Z kolei województwa, takie jak: łódzkie, opolskie, podkarpackie, podlaskie i świętokrzyskie, nie otrzymały wartości „1” ani razu, co może świadczyć o słabo rozwiniętej funkcji turystycznej w tych regionach. Ponieważ jednak ogólny wynik dwuwymiarowego wskaźnika funkcji turystycznej W_{W-Sz} zależy zarówno od poziomu zagospodarowania turystycznego, jak i intensywności ruchu turystycznego, występowanie wartości „0” w przypadku niektórych województw można również tłumaczyć niewystarczającym wykorzystaniem infrastruktury turystycznej na danym terenie. Niskie wyniki tych województw mogą także wynikać z mniej rozwiniętej bazy noclegowej, mniejszej liczby turystów oraz mniejszej intensywności ruchu turystycznego.

Zmienność w czasie dwuwymiarowego wskaźnika funkcji turystycznej

Ocena zmian w czasie, bazująca na wartościach dwuwymiarowego wskaźnika funkcji turystycznej W_{W-Sz} wykazała, że w latach 2011, 2012, 2018, 2019 oraz 2022 największej liczbie województw przypisywano „1”. Oznacza to, że w tych latach większej liczbie

województw aniżeli w pozostałych okresach objętych analizą przypisano niski stopień rozwoju funkcji turystycznej. Warto podkreślić, że w latach 2015 i 2020 najrzadziej przypisywano wartość „1”, co jest szczególnie zrozumiałe w przypadku roku 2020, który był okresem pandemii COVID-19, która miała bezpośredni wpływ na rozwój funkcji turystycznej. Ograniczenia związane z podróżowaniem, zamknięcie obiektów turystycznych oraz zmniejszenie intensywności ruchu turystycznego miały ogromny wpływ na wyniki wskaźnika W_{W-Sz} .

Województwa najwyżej sklasyfikowane ze względu na wartości wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej W_{RFT}

Analizę dwuwymiarowego wskaźnika funkcji turystycznej W_{W-Sz} dla polskich województw warto rozszerzyć o bardziej szczegółową ocenę zmian w czasie wartości wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej (W_{RFT}). Wartości W_{RFT} mają wpływ na ostateczne przyporządkowanie województwom stopnia rozwoju funkcji turystycznej dokonywanej na podstawie dwuwymiarowego wskaźnika funkcji turystycznej W_{W-Sz} .

Analiza wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej (W_{RFT}) dla województw w Polsce w latach 2010-2023 wskazuje na istotne różnice w rozwoju turystyki pomiędzy regionami. Tabela 4.10 przedstawiająca wartości W_{RFT} pozwala na ocenę, które województwa utrzymywały stabilne wyniki, jakie były skutki pandemii oraz jak wyglądała odbudowa ruchu turystycznego po niej.

Na czele rankingu w 2023 roku znalazły się województwa zachodniopomorskie, małopolskie oraz dolnośląskie. Zachodniopomorskie osiągnęło najwyższą wartość wskaźnika W_{RFT} – 0,500, co wskazuje na dynamiczny rozwój turystyki, zwłaszcza w nadmorskich obszarach regionu. W latach 2018-2019 W_{RFT} dla województwa zachodniopomorskiego wynosił 0,438, natomiast po pandemicznym spadku w 2020 roku (0,375) region szybko odbudował swoją pozycję, osiągając wartość 0,500 w latach 2022-2023. To oznacza, że turystyka w tym województwie nie tylko wróciła do poziomu sprzed pandemii, ale nawet go przekroczyła. Małopolskie również utrzymywało wysokie wartości wskaźnika W_{RFT} przez cały analizowany okres, z najwyższymi wartościami w latach 2016-2023 (0,438). Dolnośląskie, pomimo niewielkiego spadku do 0,313 w roku pandemicznym, odbudowało swoją pozycję, osiągając wartość 0,375 w 2023 roku. Warto zauważyć, że województwa te wykazują stabilny rozwój w zakresie turystyki, a ich wskaźniki są relatywnie wysokie przez cały okres analizy. Województwa małopolskie, dolnośląskie i pomorskie to regiony o silnej infrastrukturze turystycznej i atrakcyjnych walorach przyrodniczych oraz kulturalnych, które przyciągają turystów nie tylko z kraju, ale również z zagranicy.

Województwa o niższym rozwoju funkcji turystycznej

Województwa, takie jak: lubelskie, łódzkie, podlaskie i opolskie, przez większość analizowanego okresu utrzymywały wskaźnik W_{RFT} na niższym poziomie, wahając się od 0,188 do 0,250. Opolskie, z wartością 0,125 w 2023 roku, jest przykładem regionu, w którym turystyka nie odgrywa tak istotnej roli i nie rozwija się w takim tempie jak w innych częściach kraju. Taka stabilność niskich wartości wskazuje na niewielki potencjał turystyczny oraz słabo rozwiniętą infrastrukturę turystyczną.

Wpływ pandemii COVID-19

Pandemia miała wyraźny wpływ na wskaźnik W_{RFT} w większości województw. W 2020 roku wiele regionów doświadczyło spadku wskaźnika, co było wynikiem ograniczeń w podróżowaniu oraz zamrożenia działalności turystycznej. Największe spadki odnotowano w województwach: mazowieckim (spadek z 0,375 do 0,25), śląskim (spadek z 0,375 do 0,25) oraz zachodniopomorskim (spadek z 0,500 do 0,375). Województwa te, mimo stosunkowo silnej pozycji przed pandemią, odczuły jej skutki w sposób szczególnie dotkliwy.

Odbudowa ruchu turystycznego po pandemii (2021-2023)

Po pandemii obserwuje się stopniową odbudowę turystyki w większości województw. W latach 2021-2023 wiele regionów wróciło do wartości wskaźnika W_{RFT} sprzed pandemii lub je przekroczyło. Województwa, takie jak: zachodniopomorskie, pomorskie i dolnośląskie odnotowały wyraźny wzrost wskaźnika, co świadczy o skutecznej odbudowie infrastruktury turystycznej oraz intensywnym ruchu turystycznym. Wartość W_{RFT} dla zachodniopomorskiego wyniosła 0,500 w 2022 i 2023 roku, co stanowi najwyższy wynik w badanym okresie.

Najniższą wartość wskaźnika W_{RFT} odnotowano w województwie podlaskim, gdzie w latach 2010-2023 wskaźnik wynosił niezmiennie 0,188. To oznacza, że turystyka w tym regionie jest słabo rozwinięta, a brak większych zmian w wartościach wskaźnika wskazuje na stagnację w rozwoju infrastruktury turystycznej. Z kolei najwyższe wartości wskaźnika W_{RFT} odnotowano w województwie zachodniopomorskim w latach 2022-2023, gdzie wskaźnik wyniósł 0,500. To świadczy o silnym rozwoju turystyki w tym regionie, zwłaszcza po odbiciu się od kryzysu pandemicznego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że analiza wskaźnika W_{RFT} ukazuje duże zróżnicowanie w rozwoju funkcji turystycznej w poszczególnych województwach Polski na przestrzeni lat 2010-2023. Województwa, takie jak: zachodniopomorskie, małopolskie i dolnośląskie, wykazują stabilny rozwój turystyki, co znajduje odzwierciedlenie w wysokich i ciągle rosnących wartościach wskaźnika W_{RFT} . Województwa o niższych wartościach wskaźnika, takie jak: podlaskie czy opolskie, nadal mają mniejsze możliwości rozwoju turystyki, co może wynikać z mniejszej atrakcyjności turystycznej i słabiej

Tabela 4.10. Wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej (W_{RTT}) w województwach w Polsce

Województwo	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Dolnośląskie	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,375	0,375	0,375	0,375	0,375	0,313	0,313	0,375	0,375
Kujawsko-pomorskie	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,313	0,313	0,250	0,250	0,313	0,313
Lubelskie	0,250	0,188	0,188	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250
Lubuskie	0,250	0,313	0,313	0,250	0,250	0,250	0,313	0,313	0,313	0,313	0,250	0,250	0,313	0,313
Łódzkie	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250
Małopolskie	0,375	0,375	0,375	0,375	0,375	0,375	0,438	0,438	0,438	0,438	0,438	0,438	0,438	0,438
Mazowieckie	0,250	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,375	0,375	0,375	0,375	0,250	0,250	0,375	0,375
Opolskie	0,188	0,250	0,188	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,125	0,125	0,125
Podkarpackie	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250
Podlaskie	0,188	0,188	0,188	0,188	0,188	0,188	0,188	0,188	0,188	0,188	0,188	0,188	0,188	0,188
Pomorskie	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,375	0,375	0,375	0,438	0,438	0,375	0,375	0,375	0,375
Śląskie	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,375	0,250	0,313	0,313	0,375
Świętokrzyskie	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,205	0,250	0,250	0,250
Warmińsko-mazurskie	0,250	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313	0,313
Wielkopolskie	0,250	0,313	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250	0,250
Zachodniopomorskie	0,313	0,250	0,375	0,375	0,375	0,375	0,375	0,375	0,438	0,500	0,375	0,438	0,500	0,500

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

rozwiniętej infrastruktury. Pandemia COVID-19 miała znaczący wpływ na wskaźniki w 2020 roku, powodując spadki wskaźnika w wielu regionach. Jednak lata 2021-2023 przyniosły dynamiczną odbudowę w większości województw, co daje pozytywne prognozy na przyszłość dla sektora turystycznego w Polsce.

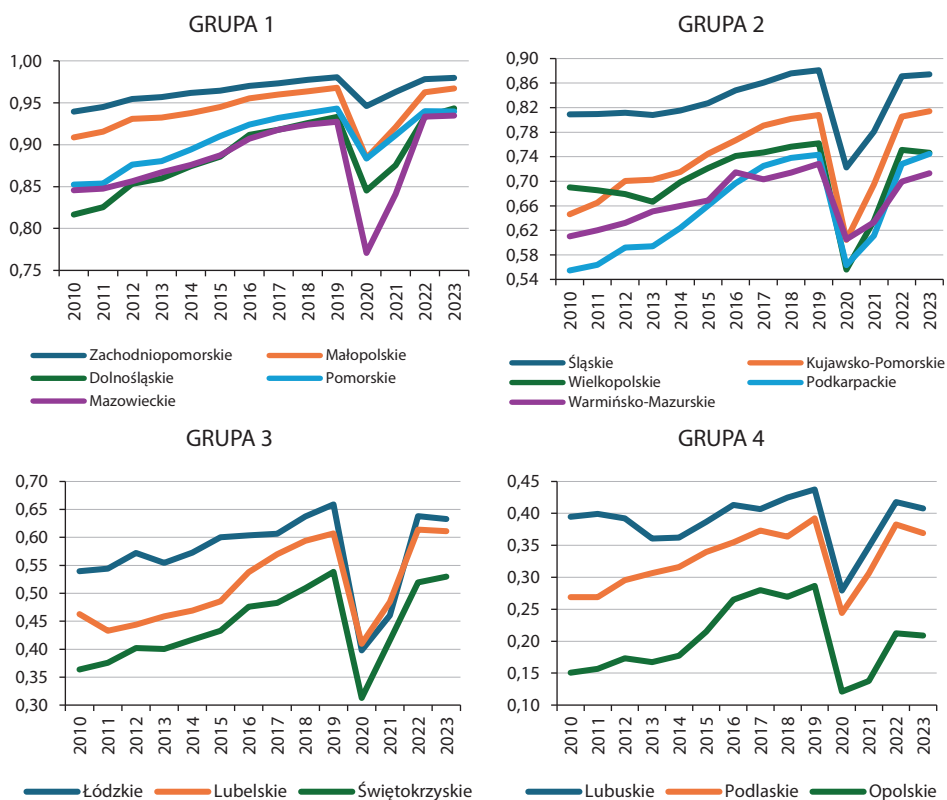
4.4.2. Wskaźnik logistyczny

Do wyliczenia logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej wykorzystano, podobnie jak we wcześniejszych częściach monografii, dane udostępniane przez Główny Urząd Statystyczny za lata 2010-2023, co pozwoliło na opracowanie 14-letnich szeregów czasowych przedstawiających zmiany w wartości logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej dla województw Polski.

Ze względu na duże zróżnicowanie wartości logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej zdecydowano o podziale województw na cztery grupy, aby lepiej ukazać zmiany w ujęciu dynamicznym i uzyskać porównywalność danych w czasie. Województwa zostały uporządkowane w sposób rosnący, według wartości wskaźnika w roku 2023, natomiast o podziale województw na cztery grupy zdecydowały wartości, jakie poszczególne regiony uzyskiwały w całym badanym okresie. Wyodrębniono następujące grupy:

- Grupa 1 obejmuje województwa: zachodniopomorskie, małopolskie, dolnośląskie, pomorskie, mazowieckie. Są to województwa najbardziej rozwinięte pod względem funkcji turystycznej. Logistyczny wskaźnik funkcji turystycznej w całym badanym okresie wynosił w tej grupie co najmniej 0,75. Jest to grupa najbardziej liczna w porównaniu do pozostałych 3 grup.

- Grupa 2 obejmuje województwa: kujawsko-pomorskie, wielkopolskie, podkarpackie, warmińsko-mazurskie. Są to województwa umiarkowanie rozwinięte pod względem funkcji turystycznej. Logistyczny wskaźnik funkcji turystycznej w całym badanym okresie wynosił w tej grupie co najmniej 0,55, ale jednocześnie nie przekraczał wartości 0,88.
- Grupa 3 obejmuje województwa: łódzkie, lubelskie, świętokrzyskie. Są to województwa słabo rozwinięte pod względem funkcji turystycznej. Logistyczny wskaźnik funkcji turystycznej w całym badanym okresie wynosił w tej grupie co najmniej 0,30, ale jednocześnie nie przekraczał wartości 0,66.
- Grupa 4 obejmuje województwa: lubuskie, podlaskie, opolskie. Są to województwa bardzo słabo rozwinięte pod względem funkcji turystycznej. Logistyczny wskaźnik funkcji turystycznej w całym badanym okresie w tej grupie nie osiągnął wartości 0,45. Minimalna wartość wskaźnika w tej grupie to 0,12.

Rys. 4.30. Zmiany w czasie wartości logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej w województwach w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

Na rys. 4.29 – Grupa 1, przedstawiono zmiany logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej w latach 2010-2023 w grupie województw z jego najwyższymi wartościami. We wszystkich badanych latach największe wartości wskaźnika $W_{L\beta}$ odnotowano w przypadku województwa zachodniopomorskiego. Maksimum wystąpiło w latach 2019 i 2023, wskaźnik wynosił wówczas 0,98. Pomimo pandemii COVID-19 wartość logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej w województwie zachodniopomorskim nie spadła poniżej zarejestrowanego w roku 2010 minimum ($W_{L\beta} = 0,94$). Województwo zachodniopomorskie wyróżnia się na tle pozostałych województw jedną z niższych wartości średniookresowego tempa zmian ($i_G\% - 100,32\%$). Z drugiej strony województwo zachodniopomorskie w najmniejszym stopniu odczuło skutki pandemii, spadek wartości logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej w 2020 roku, w porównaniu do roku 2019, wyniósł jedynie 3,5%. W województwie pomorskim spadek wskaźnika logistycznego był już nieco większy, wyniósł bowiem 6,3%. Na kolejnym miejscu pod względem spadków wskaźnika logistycznego przez cały badany okres znajdowało się województwo małopolskie. W przypadku tego województwa zauważalny jest większy spadek wskaźnika spowodowany pandemią COVID-19 ($i_{2020/2019} - 91,3\%$). W badanych latach w województwie małopolskim średnio z roku na rok wskaźnik rósł o 0,5%, co było jedną z niższych wartości średniookresowego tempa zmian. Maksimum dla województwa małopolskiego zarejestrowano w latach 2019 i 2023, wówczas wskaźnik wynosił 0,97. Województwo pomorskie do 2022 roku zajmowało trzecią pozycję wśród województw według wielkości wskaźnika $W_{L\beta}$. Jednak w 2023 roku musiało ustąpić miejsca w czołówce województwu dolnośląskiemu.

Na rys. 4.30 – Grupa 2, przedstawiono zmiany logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej w latach 2010-2023 w grupie województw z jego umiarkowanymi wartościami. Województwem najbardziej zbliżonym do grupy o najwyższych wartościach wskaźnika $W_{L\beta}$ jest kujawsko-pomorskie, które wyprzedziło woj. wielkopolskie w pierwszych latach okresu 2010-2023. Województwo to utrzymało swoją przewagę nad województwami: podkarpackim i warmińsko-mazurskim. Na podstawie wartości $W_{L\beta}$ można stwierdzić, że w porównaniu do województwa warmińsko-mazurskiego w wychodzeniu z kryzysu pandemicznego (2020-2021) lepiej poradziło sobie województwo podkarpackie, które wyprzedziło je w 2023 roku.

Na rys. 4.30 (Grupa 3 i Grupa 4) przedstawiono zmiany logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej w latach 2010-2023 w grupie województw z jego najniższymi wartościami. Województwo opolskie w badanych latach niezmiennie zajmowało ostatnie miejsce w zestawieniu. Chociaż właśnie w tym regionie w 2023 roku w porównaniu do roku bazowego (2010), wystąpił jeden z większych wzrostów wartości wskaźnika, aż o blisko 39%. Jednak województwo to zanotowało również największy spadek wskaźnika w 2020 roku w porównaniu do roku 2019, wynoszący prawie 60%, spowodowany pandemią COVID-19. Jedne z najniższych wartości wskaźnika $W_{L\beta}$ obserwowano również w województwach podlaskim i lubuskim.

Na podstawie rys. 4.31 i 4.32 można przeprowadzić analizę zmian wartości logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej w polskich województwach, w różnych okresach, na podstawie trzech indeksów indywidualnych: $i_{2020/2019}$, $i_{2023/2010}$, $i_{2023/2019}$ oraz i_g %. Każdy z tych wskaźników przedstawia dynamikę zmian w turystyce na przestrzeni analizowanych lat, uwzględniając wpływ pandemii COVID-19 i okres odbudowy po niej.

Rok 2020 był rokiem szczególnym dla branży turystycznej z powodu pandemii COVID-19, co znacząco wpłynęło na spadek liczby turystów oraz ograniczenia w funkcjonowaniu infrastruktury turystycznej. Wskaźnik $i_{2020/2019}$ pokazuje, jak województwa poradziły sobie w pandemii, porównując sytuację w 2020 roku do roku poprzedniego. Największy spadek wartości logistycznego wskaźnika odnotowano w województwie opolskim (-57,8%), co wskazuje na głębokie załamanie się turystyki w tym regionie w czasie pandemii. Podobnie województwa łódzkie i świętokrzyskie również doświadczyły istotnych spadków, odpowiednio o 39,6% i 41,9%. Oznacza to, że te regiony miały szczególnie duże trudności w przyciąganiu turystów i utrzymaniu ruchu turystycznego podczas pandemii. Z drugiej strony, województwa nadmorskie, takie jak zachodniopomorskie ($i_{2020/2019} = 96,5\%$) oraz pomorskie ($i_{2020/2019} = 93,7\%$), zarejestrowały relatywnie mniejsze spadki. To może sugerować, że obszary te, mimo pandemii, wciąż przyciągały turystów, prawdopodobnie ze względu na dostęp do morza oraz inne atrakcje przyrodnicze.

Wskaźnik $i_{2023/2019}$ wskazuje na stopień odbudowy turystyki po pandemii, porównując sytuację w 2023 roku do sytuacji sprzed pandemii w 2019 roku. Największe odbicie nastąpiło w województwach, które wcześniej miały duże trudności.

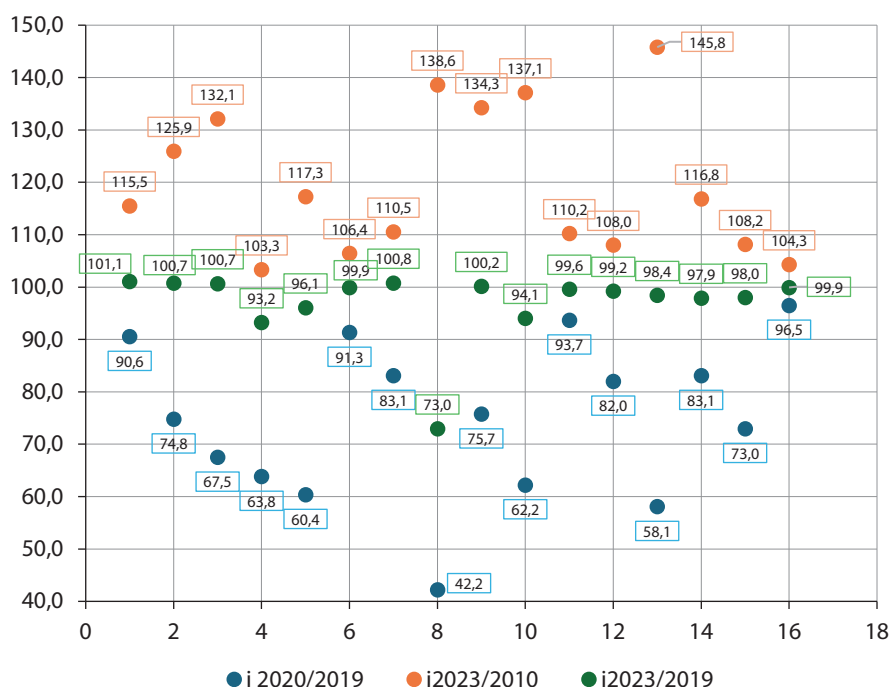
Zdecydowana większość województw, bo aż 11 z 16, nie uzyskała w roku 2023 wartości logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej takiej jak w 2019. Najgłębsza popandemiczna recesja w sektorze turystycznym miała miejsce w województwie opolskim, którego wskaźnik logistyczny w roku 2023 był nadal o 27,0% niższy aniżeli w roku 2019. Podobnie województwa lubuskie i podlaskie miały gorsze wartości wskaźnika logistycznego aniżeli przed pandemią, odpowiednio o 6,8% oraz 5,9%.

Z kolei województwa nadmorskie, takie jak zachodniopomorskie ($i_{2023/2019} = 99,9\%$) oraz pomorskie ($i_{2023/2019} = 99,6\%$), niemal całkowicie zdołały odbudować swoje wskaźniki turystyczne do poziomu sprzed pandemii. To pokazuje, że regiony te były w stanie efektywnie przyciągnąć turystów i zrekompensować straty z poprzednich lat.

Wskaźnik $i_{2023/2010}$ obrazuje długoterminowy rozwój funkcji turystycznej, porównując sytuację w 2023 roku do roku 2010. Najwyższy wzrost odnotowano w województwach, które miały stosunkowo niskie wskaźniki na początku analizowanego okresu, a które stopniowo rozwijały sektor turystyczny na swoim terenie. Województwo opolskie odnotowało imponujący wzrost o 38,6%, co może sugerować, że mimo trudności związanych z pandemią, region ten zdołał znacząco poprawić swoją infra-

strukturę turystyczną. Podobnie duże wzrosty odnotowano w województwach podkarpackim (+34,3%) oraz lubelskim (+32,1%). Najmniejszy wzrost wskaźnika $i_{2023/2010}$ miał miejsce w województwach nadmorskich, jak np. zachodniopomorskie (+4,3%), co sugeruje, że region ten już w 2010 roku miał silnie rozwiniętą funkcję turystyczną, a wzrost w kolejnych latach był stabilny, ale umiarkowany.

Wskaźnik $i_{\%}$ przedstawia ogólny wzrost wartości logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej, z roku na rok w okresie 2010-2023. Najwyższy wzrost z okresu na okres odnotowano w województwie świętokrzyskim (+2,94%), co wskazuje na istotny rozwój turystyki w tym regionie w badanym okresie, pomimo trudności w czasie pandemii. Województwa, które charakteryzowały się wysokim wzrostem wskaźnika logistycznego pomiędzy 2010 a 2023 rokiem, takie jak: lubelskie ($i_{\%} = 2,16\%$) i podkarpackie ($i_{\%} = 2,29\%$), również wykazują tendencję rozwojową w zakresie funkcji turystycznej. Natomiast województwa o niskim wzroście wskaźnika pomiędzy rokiem 2010 a 2023, takie jak: łódzkie ($i_{\%} = 1,23\%$) i dolnośląskie ($i_{\%} = 1,12\%$), rozwijały się w sposób bardziej stabilny, bez dużych zmian.

Rys. 4.31. Porównanie zmian wartości logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej w województwach w wybranych okresach

Źródło: opracowanie własne na podstawie Danych GUS, baza Bank Danych Lokalnych, Turystyka (data pobrania: 19.08.2024).

W odpowiedzi na te ograniczenia zaproponowano w niniejszej monografii ocenę zmian na rynku turystycznym przy wykorzystaniu syntetycznego miernika rozwoju funkcji turystycznej (SM_TDF – ang. *Synthetic Measure of Tourism Development Function*).

Konstrukcja miernika nawiązuje do dwuwymiarowego wskaźnika funkcji turystycznej (W_{W-Sz}) opracowanego przez Szromka (2013a), dlatego też w jego budowie uwzględniono cztery indywidualne wskaźniki rozwoju funkcji turystycznej: dwa mierzące intensywność ruchu turystycznego (wskaźnik Schneidera – W_{Sch} i wskaźnik Deferta – W_D) oraz dwa wskaźniki zagospodarowania turystycznego (wskaźnik Baretje'a-Deferta – W_{BD} oraz wskaźnik gęstości bazy noclegowej – W_{GBN}).

W analizie syntetycznego miernika rozwoju funkcji turystycznej (SM_TDF) warto zauważyć, że województwa zajmujące najwyższe pozycje w rankingach zachowywały stabilność w czasie, a zmiany w ich klasyfikacji są minimalne (rys. 4.33). Analizując rankingi dla poszczególnych lat, można zaobserwować, że województwo zachodniopomorskie niemal we wszystkich latach (2010-2023) utrzymuje pierwszą pozycję, co świadczy o wysokim stopniu rozwoju turystyki w tym regionie. Województwo małopolskie, będące na drugim miejscu w rankingu, przez wszystkie analizowane lata utrzymywało wysoką pozycję. W roku 2016 awansowało nawet na pierwszą pozycję, co wskazuje na dynamiczny rozwój turystyki w tym regionie. Województwo pomorskie utrzymuje wysoką trzecią lokatę w zestawieniu, w roku 2020 wyprzedziło Małopolskę i wskoczyło na drugie miejsce w rankingu. Pozycja pomorskiego w zestawieniu bazującym na wartościach syntetycznego miernika rozwoju funkcji turystycznej jest stabilna w czasie i świadczy o potencjale turystycznym tego regionu. Wysokie wyniki tego województwa można przypisać bezpośredniemu dostępowi wielu gmin do Morza Bałtyckiego oraz popularności Trójmiasta i okolic jako atrakcyjnych miejsc dla turystów krajowych i zagranicznych. Dolnośląskie zajmuje czwartą pozycję przez większość badanego okresu, co pokazuje stabilność i umiarkowany rozwój turystyki w tym regionie. Dolnośląskie przyciąga turystów swoją różnorodnością krajobrazu oraz ofertą uzdrowiskową i historyczną.

Wśród województw ze słabszymi wynikami, takich jak: opolskie, lubelskie czy podlaskie, widać, że te regiony od wielu lat zajmują dolne pozycje w rankingach. Opolskie zajmuje ostatnią pozycję w każdym roku, co wskazuje na najmniejszy rozwój turystyki w tym regionie. Lubelskie i podlaskie regularnie znajdują się w grupie województw o niskiej intensywności ruchu turystycznego i ograniczonej infrastrukturze.

Wpływ pandemii COVID-19

Pandemia w 2020 roku miała silny wpływ na sektor turystyczny, niemniej jednak nie wpłynęła na czołówkę rankingu, do której niezmiennie zaliczyć należy województwa: zachodniopomorskie, pomorskie oraz małopolskie. Również końcówka rankingu należała do województw (podlaskie, opolskie, lubelskie), które niezmiennie zamykają

rankingi oceniające rozwój sektora turystycznego w województwach w Polsce. Najwięcej przesunięć dotyczyło województw przypisanych do drugiej bądź trzeciej grupy. Mazowieckie z pozycji 6. w rankingu z roku 2019 przesunęło się na 7. lokatę w roku 2020. Tym samym zamieniło się miejscami z województwem warmińsko-mazurskim. To pokazuje, że regiony bogate w walory przyrodnicze (las, jeziora itp.) były w stanie lepiej znieść ograniczenia związane z pandemią niż regiony oparte na innych formach turystyki, np. miejskiej lub historycznej. Pomimo pandemii województwo świętokrzyskie awansowało o dwie pozycje, przesuwając się z miejsca 13. w roku 2019 na miejsce 11. w roku 2020.

Odbudowa ruchu turystycznego po pandemii

Rynek turystyczny w Polsce jest w trakcie dynamicznej odbudowy po kryzysie. Poszczególne województwa, bazując na rozwijanej przez lata ofercie turystycznej i czerpiąc z bogactwa dóbr naturalnych i historycznych, ugruntowały swoje pozycje w rankingu oceniającym rozwój sektora turystycznego w województwach w Polsce.

Zmienność w czasie

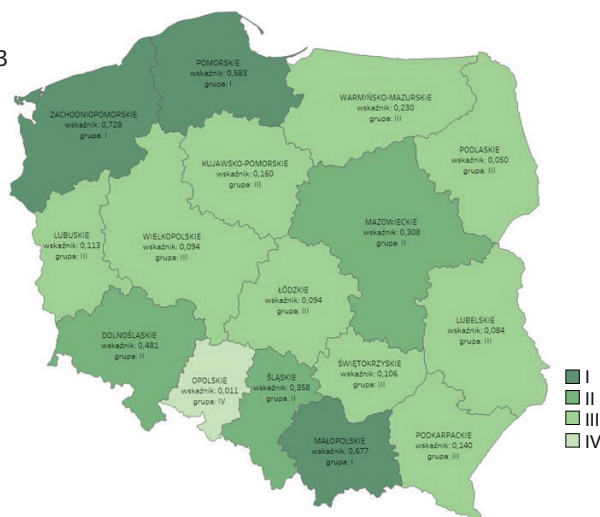
Analizując zmienność pozycji w rankingu, w poszczególnych latach, można zauważyć, że zachodniopomorskie i małopolskie to województwa o najmniejszej zmienności. Wskaźniki dla tych regionów są we wszystkich latach najwyższe, co powoduje, że plasują się na samej górze rankingów. Z drugiej strony województwa podlaskie i opolskie są regionami, które konsekwentnie zajmują niskie pozycje, co pokazuje trudności w rozwoju turystyki na tych obszarach. Stabilność wyników w regionach, takich jak województwa: zachodniopomorskie, małopolskie i pomorskie, potwierdza ich silną pozycję w polskiej turystyce, podczas gdy regiony, jak Opolszczyzna czy Lubelszczyzna, nadal zmagają się z trudnościami w rozwijaniu infrastruktury i przyciąganiu turystów (rys. 4.33).

Rozwinięciem przeprowadzonej analizy umiejscowienia poszczególnych województw w rankingach oceniających rozwój sektora turystycznego w Polsce jest wnikliwa analiza poziomów poszczególnych zmiennych, które miały bezpośredni bądź pośredni wpływ na ostateczny ranking województw.

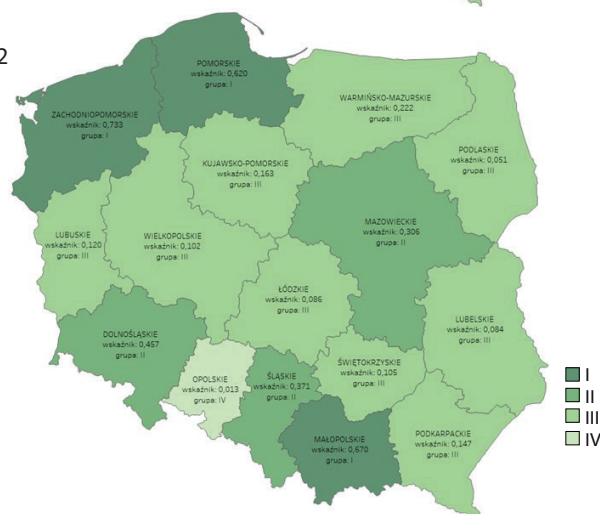
Ze względu na długość szeregów czasowych analiza poszczególnych zmiennych będzie przeprowadzona dla roku 2010 oraz lat 2019-2023. Tym samym pokazana zostanie sytuacja sektora turystycznego w początkowym roku analizy oraz w ciągu kilku ostatnich lat celem zobrazowania wpływu pandemii COVID-19 na rynek turystyczny w Polsce.

Analiza danych z lat 2010 oraz 2019-2023 ukazuje dynamiczne zmiany w sektorze turystycznym w Polsce, uwzględniając takie zmienne, jak: liczba miejsc noclegowych, liczba udzielonych noclegów, liczba turystów ogółem oraz liczba turystów zagranicznych. Szczególną uwagę zwraca wpływ pandemii COVID-19 na te zmienne oraz ich zmienność w czasie.

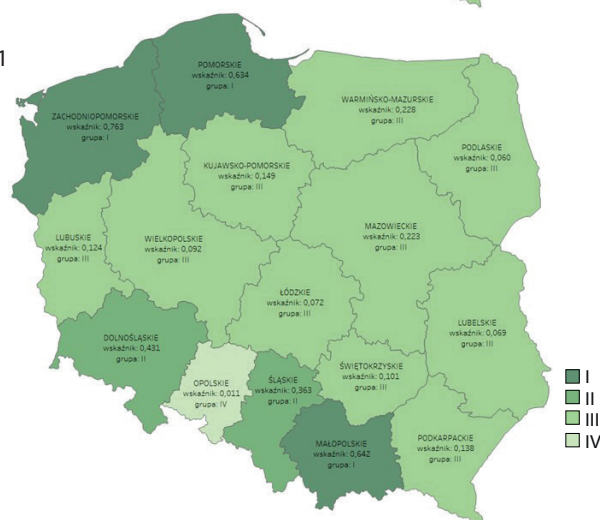
2023

2022

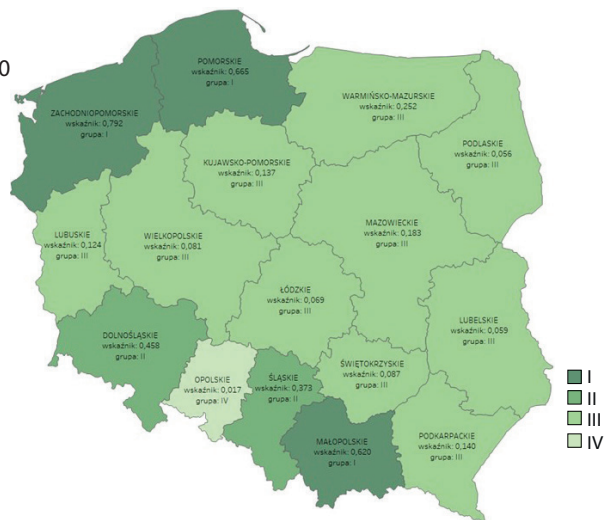
2021

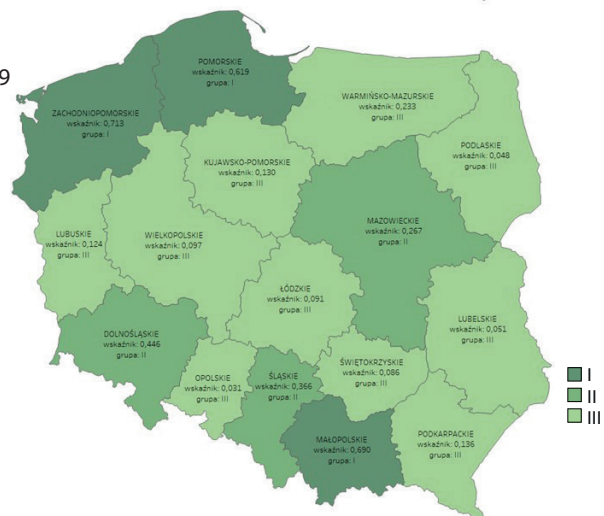
Rys. 4.33. Rozkład województw na podstawie wartości miernika syntetycznego w latach 2010-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

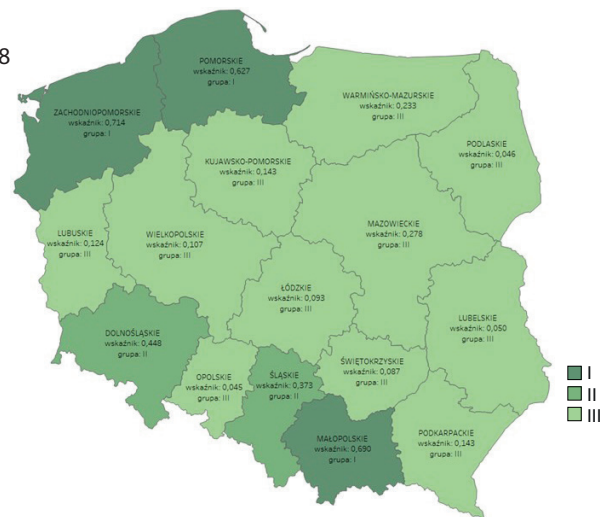
2020

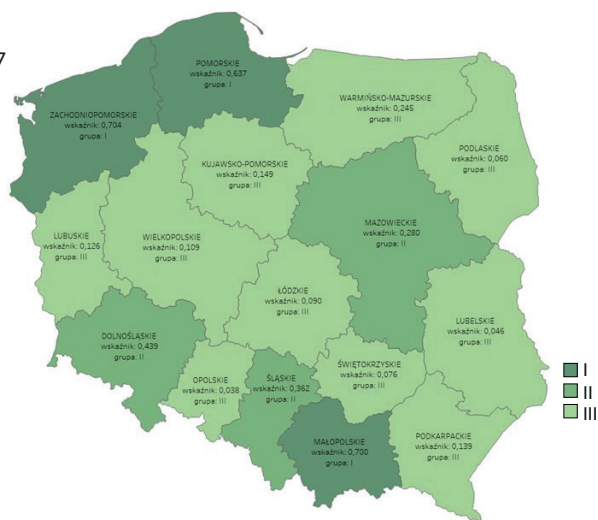
2019

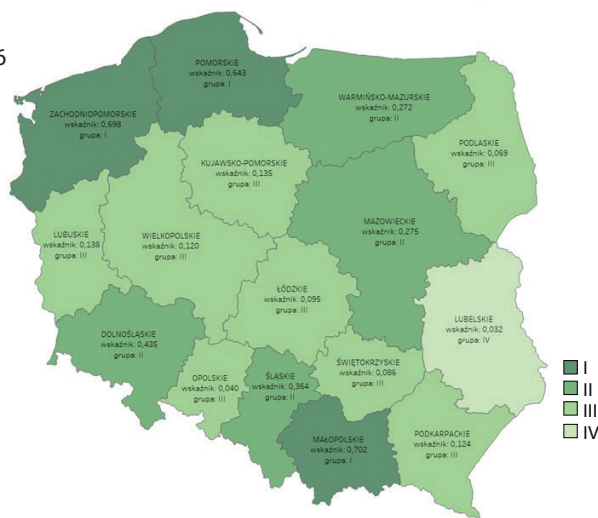
2018

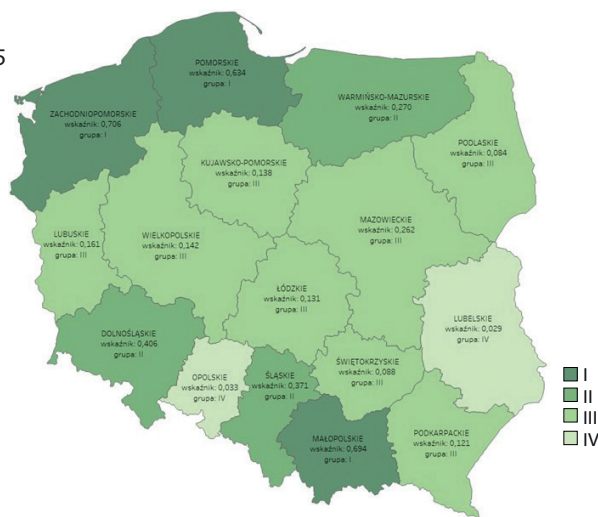
2017

2016

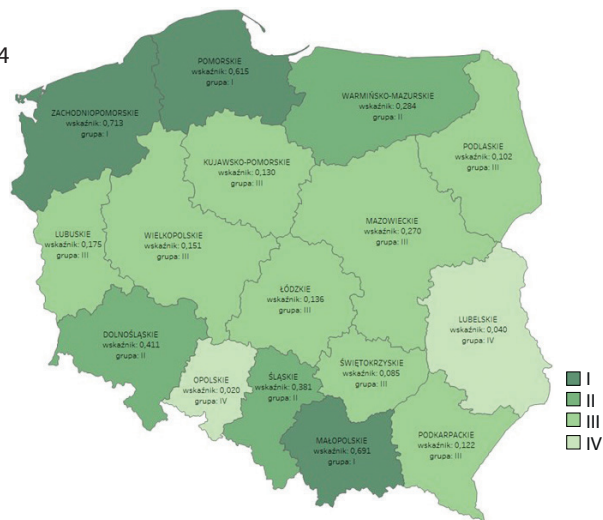

2015

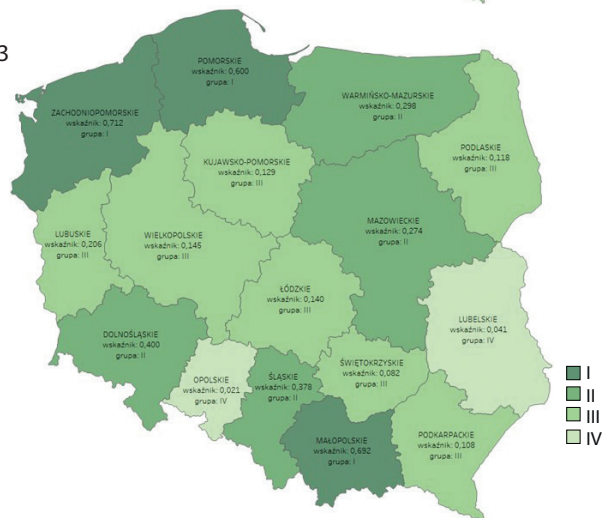

Rys. 4.33. cd.

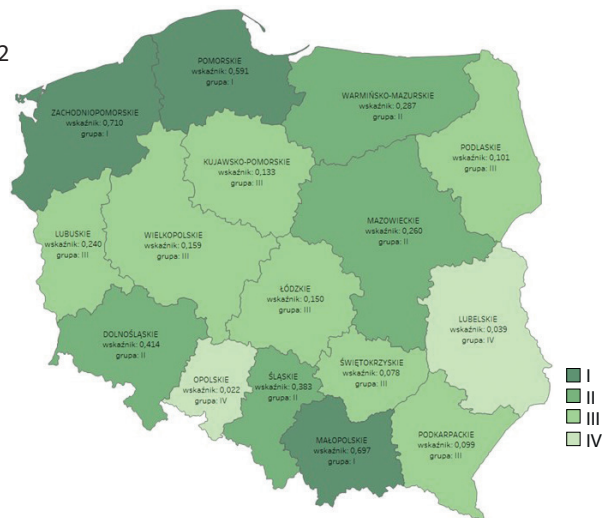
2014

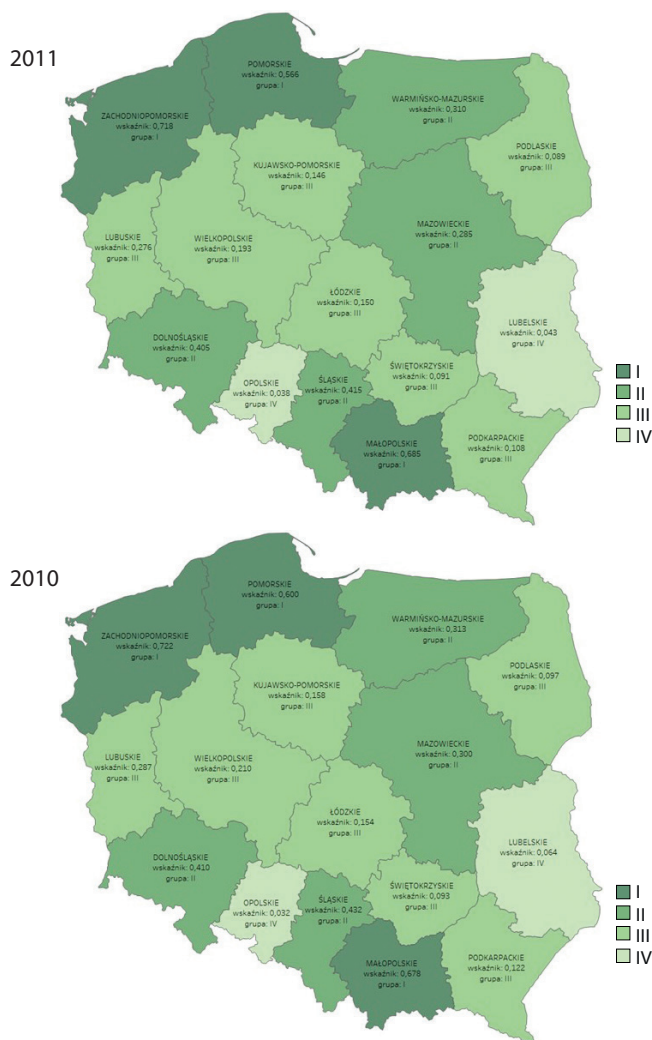
2013

2012

Rys. 4.33. cd.

Rys. 4.33. cd.

Liczba miejsc noclegowych

- W ciągu analizowanego okresu liczba miejsc noclegowych wykazuje niewielkie, ale stabilne wzrosty. Średnia liczba miejsc noclegowych wzrosła z 38 132 w 2010 roku do 48 746 w 2022 roku. W kolejnym roku zanotowano dalszy wzrost średniej liczby miejsc noclegowych do poziomu 49 566.
- Mediana liczby miejsc noclegowych wynosiła od 31 283 w 2010 roku do 36 109 w 2022 roku i 36 814 w 2023 roku, co oznacza umiarkowany wzrost dostępnych miejsc noclegowych.
- Największa różnica pomiędzy minimalną a maksymalną liczbą miejsc noclegowych wystąpiła w roku 2021 (od 7187 do 144 230 miejsc), co pokazuje duże zróżnicowanie w dostępności infrastruktury noclegowej w różnych regionach.

- Współczynnik zmienności oscyluje wokół 80%, co oznacza stosunkowo niską zmienność tej zmiennej w czasie, z umiarkowaną skośnością w stronę większych wartości.

Noclegi udzielone ogółem

- Liczba noclegów udzielonych ogółem była najwyższa w 2019 roku (średnio 5 833 921), co wskazuje na okres szczytowy przed pandemią. W 2020 roku zanotowano gwałtowny spadek do 3 211 073 noclegów.
- W 2022 roku liczba noclegów wzrosła do poziomu sprzed pandemii, wynosząc średnio 5 622 112.
- W kolejnym roku, 2023, średnia liczba udzielonych noclegów była najwyższa w całym badanych okresie i wyniosła 5 799 866.
- Rozstęp i odchylenie standardowe wskazują na duże różnice pomiędzy regionami w liczbie udzielonych noclegów, szczególnie przed pandemią i po pandemii, co świadczy o tym, że nie wszystkie regiony odbudowywały się w równym tempie.

Noclegi udzielone turystom zagranicznym

- Liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym w 2010 roku wynosiła średnio 629 039, a największy wzrost odnotowano w 2019 roku (1 167 724). Pandemia COVID-19 znacząco ograniczyła liczbę tych noclegów do 413 935 w 2020 roku.
- W 2022 roku liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym wzrosła do 922 453, co wskazuje na częściowe odbudowanie się turystyki zagranicznej.
- Pomimo ożywienia turystyki zagranicznej, średnia liczba turystów zagranicznych, którym udzielono noclegów w 2023 roku, była nadal niższa aniżeli przed wybuchem pandemii.
- Współczynnik zmienności dla zmiennej liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym był najwyższy w 2020 roku (125,6%), co odzwierciedla duże fluktuacje w liczbie zagranicznych turystów w Polsce.

Turyści korzystający z noclegów ogółem

- Średnia liczba turystów korzystających z noclegów ogółem w 2010 roku wynosiła 1 278 844, a do 2019 roku wzrosła do 2 229 256, co świadczy o dynamicznym rozwoju rynku turystycznego.
- W 2020 roku pandemia spowodowała spadek liczby turystów do 1 117 436, natomiast w 2022 roku liczba ta wzrosła do 2 140 563, co wskazuje na odbudowę sektora.
- Rok 2023 przyniósł dalszy wzrost wartości wskaźnika, z noclegów skorzystało 2 264 950 turystów.
- Współczynnik zmienności pozostaje stosunkowo stabilny na poziomie około 70-80%, co świadczy o tym, że mimo pandemicznych zawirowań, zmienność liczby turystów nie była aż tak duża jak w przypadku innych zmiennych. Niemniej w 2023 roku zróżnicowanie województw ze względu na liczbę turystów korzystających z noclegów było największe, współczynnik wyniósł 82%.

Turyści zagraniczni korzystający z noclegów

- Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów wykazuje największą zmienność w czasie. W 2010 roku było to średnio 258 436 turystów, a w 2019 roku liczba ta wzrosła do 466 909.
- W 2020 roku zanotowano drastyczny spadek do 141 485 turystów zagranicznych, co pokazuje ogromny wpływ pandemii na międzynarodowy ruch turystyczny.
- Od roku 2021 zauważalny jest stopniowy wzrost, jednak wartości z roku zarówno 2022 (365 413), jak i 2023 (442 159) nie wróciły jeszcze do poziomu sprzed pandemii.

Analizowane dane pokazują, że pandemia COVID-19 miała duży wpływ na sektor turystyczny w Polsce, szczególnie w odniesieniu do liczby turystów zagranicznych. Baza noclegowa oraz krajowy ruch turystyczny wykazują większą odporność na kryzysy, szybciej odbudowując się po pandemii. Warto zauważyć, że rok 2022 przyniósł stabilizację wskaźników na poziomie zbliżonym do tego z roku 2019, co pozwala sądzić, że rynek turystyczny w Polsce wychodzi na prostą; choć zmienność niektórych wskaźników pozostaje wysoka, to wymaga dalszej obserwacji i analizy w przyszłych latach.

W dalszej części tego rozdziału zaprezentowano wykresy skrzynkowe. Na podstawie wartości syntetycznego miernika rozwoju funkcji turystycznej (SM_TDF) dokonano połączenia pierwotnie wyodrębnionych 4 grup w dwie grupy, z których pierwsza (Grupa 1) obejmuje województwa o dobrze i umiarkowanie rozwiniętej funkcji turystycznej, a grupa druga (Grupa 2) obejmuje województwa o słabo i bardzo słabo rozwiniętej funkcji turystycznej. Poniżej zostaną omówione wartości wybranych miar statystyki opisowej dla poszczególnych zmiennych w obu tych grupach. Celem tej części analizy jest porównanie poziomu rozwoju funkcji turystycznej pomiędzy tymi grupami i ukazanie różnic, jakie między nimi występują. W pierwszej części analizy zostanie omówiona sytuacja w roku 2023, a następnie scharakteryzowane zostaną zmiany w czasie.

Analiza obejmuje siedem zmiennych związanych z rozwojem funkcji turystycznej w Polsce: miejsca noclegowe, noclegi udzielone ogółem, noclegi udzielone turystom zagranicznym, turyści korzystający z noclegów ogółem, turyści zagraniczni korzystający z noclegów oraz odpowiednie wskaźniki opisujące ich zmienność. W ramach porównania zastosowano podział na dwie grupy województw: Grupa 1 – obejmująca województwa o dobrze i umiarkowanie rozwiniętej funkcji turystycznej oraz Grupa 2 – obejmująca województwa o słabo i bardzo słabo rozwiniętej funkcji turystycznej.

Miejsca noclegowe

- Grupa 1 – średnia liczba miejsc noclegowych wynosiła w 2023 roku 91 031, przy medianie 87 852. Rozstęp między wartościami: minimalną (47 928) a maksymalną (146 784) wyniósł 98 856, co wskazuje na znaczne różnice między województwami o lepiej rozwiniętej funkcji turystycznej. Odchylenie standardowe wyniosło 35 149, a współczynnik zmienności 38,61%, co oznacza dość umiarkowaną zmienność.

- Grupa 2 – w tej grupie średnia liczba miejsc noclegowych wynosiła w 2023 roku jedynie 24 687, przy medianie 23 941. Rozstęp wyniósł 34 223, co wskazuje na mniejsze różnice między województwami w tej grupie, a współczynnik zmienności wyniósł 46,89%, co oznacza wyższą zmienność niż w Grupie 1.

Województwa z Grupy 1 charakteryzują się znacząco większą liczbą miejsc noclegowych, co świadczy o lepiej rozwiniętej infrastrukturze turystycznej. Wyższa wartość odchylenia standardowego i większy rozstęp wskazują, że w Grupie 1 istnieją większe różnice pomiędzy województwami, co może wynikać z różnego poziomu inwestycji w turystykę.

Noclegi udzielone ogółem

- Grupa 1 – w roku 2023 średnia liczba udzielonych noclegów wyniosła 11 247 182, a mediana 10 500 447. Współczynnik zmienności wyniósł 30,32%, a odchylenie standardowe – 3 410 609, co wskazuje na stosunkowo dużą stabilność w liczbie udzielanych noclegów pomiędzy województwami w tej grupie.
- Grupa 2 – średnia liczba udzielonych noclegów w tej grupie wyniosła 2 531 477, a mediana 2 466 277. Współczynnik zmienności wyniósł 49,84%, a odchylenie standardowe 1 261 575, co świadczy o znacznie większej różnicy między województwami.

Grupa 1 charakteryzuje się znacznie wyższymi wartościami liczby udzielonych noclegów, co wskazuje na większe zainteresowanie turystyczne oraz lepszą ofertę noclegową. W Grupie 2 zmienność jest większa, co może sugerować, że niektóre województwa są bardziej popularne turystycznie, podczas gdy inne mają znacznie mniej turystów.

Noclegi udzielone turystom zagranicznym

- Grupa 1 – w roku 2023 średnia liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym wyniosła 2 371 054, przy medianie 2 267 975. Rozstęp wyniósł 3 098 649, a współczynnik zmienności 51,36%, co wskazuje na spore różnice między województwami, które mogą być związane z ich zróżnicowaną ofertą dla turystów zagranicznych.
- Grupa 2 – w tej grupie średnia wyniosła jedynie 278 458, a mediana 235 823, co stanowi znacznie mniejszą wartość w porównaniu z Grupą 1. Zmienność w tej grupie była również wysoka, co świadczy o większym zróżnicowaniu w liczbie turystów zagranicznych odwiedzających te województwa.

Województwa z Grupy 1 przyciągają znacznie więcej turystów zagranicznych, co może świadczyć o lepszej promocji międzynarodowej, rozbudowanej ofercie turystycznej oraz bardziej rozwiniętej infrastrukturze. Grupa 2 ma znacznie mniejsze wartości, co może wskazywać na mniej rozwiniętą ofertę dla turystów zagranicznych.

Tabela 4.11. Wybrane miary statystyki opisowej dla zmiennych opisujących ruch turystyczny oraz infrastrukturę w roku 2010 oraz w latach 2019-2023

2010

Zmienna	Średnia	Mediana	Min	Max	Q1	Q3	Rozstęp	Odstąpienie standardowe	Współczynnik zmienności	Skośność
Miejsca noclegowe	38132	31283	7765	106483	20132	46217	98718	27472,9	72,0	1,248
Noclegi udzielone ogółem	3487153	2538099	552041	9445058	1466041	5193658	8893017	2616973,0	75,0	1,042
Noclegi udzielone turystom zagranicznym	629039	316460	66861	2135297	141323	828380	2068436	696352,2	110,7	1,383
Turyści korzystający z noclegów ogółem	1278844	946223	224531	3187278	645787	1757915	2962747	871654,4	68,2	0,948
Turyści zagraniczni korzystający z noclegów	258436	152424	26546	896116	75815	318923	869570	274521,7	106,2	1,726

2019

Zmienna	Średnia	Mediana	Min	Max	Q1	Q3	Rozstęp	Odstąpienie standardowe	Współczynnik zmienności	Skośność
Miejsca noclegowe	51595	39311	9769	145414	21986	67679	135645	40079,6	77,7	1,258
Noclegi udzielone ogółem	5833921	3744939	938234	16084732	2160557	9663908	15146498	4851087,4	83,2	1,040
Noclegi udzielone turystom zagranicznym	1167724	451651	121204	4105050	249802	1650145	3983846	1385274,9	118,6	1,433
Turyści korzystający z noclegów ogółem	2229256	1400509	447011	5597485	933461	3225088	5150474	1675368,7	75,2	0,990
Turyści zagraniczni korzystający z noclegów	466909	191619	43100	1684226	136997	705919	1641126	518629,6	111,1	1,579

2020

Zmienna	Średnia	Mediana	Min	Max	Q1	Q3	Rozstęp	Odstąpienie standardowe	Współczynnik zmienności	Skośność
Miejsca noclegowe	48455	34737	7699	141148	19930	66169	133449	39000,9	80,5	1,295
Noclegi udzielone ogółem	3211073	2242668	467323	9947125	1196680	4786707	9479802	2713931,4	84,5	1,282
Noclegi udzielone turystom zagranicznym	413935	204344	46952	2035648	81272	578103	1988696	520000,0	125,6	2,285
Turyści korzystający z noclegów ogółem	1117436	794585	213303	2389128	505087	2020194	2175825	760213,8	68,0	0,543
Turyści zagraniczni korzystający z noclegów	141485	68702	14252	435940	40352	227350	421688	144352,6	102,0	1,149

2021

Zmienna	Średnia	Mediana	Min	Max	Q1	Q3	Rozstęp	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności	Skośność
Miejsca noclegowe	49010	36006	7187	144230	19622	68190	137043	39375,8	80,3	1,277
Noclegi udzielone ogółem	3927345	2581358	512231	11934757	1498961	5964686	11422526	3311893,6	84,3	1,224
Noclegi udzielone turystom zagranicznym	447813	229280	48489	1973017	93360	623354	1924528	526515,8	117,6	1,911
Turyści korzystający z noclegów ogółem	1387436	922279	238973	3195215	612349	2397906	2956242	991802,2	71,5	0,682
Turyści zagraniczni korzystający z noclegów	156865	68429	17179	527542	40905	236538	510363	166239,8	106,0	1,257

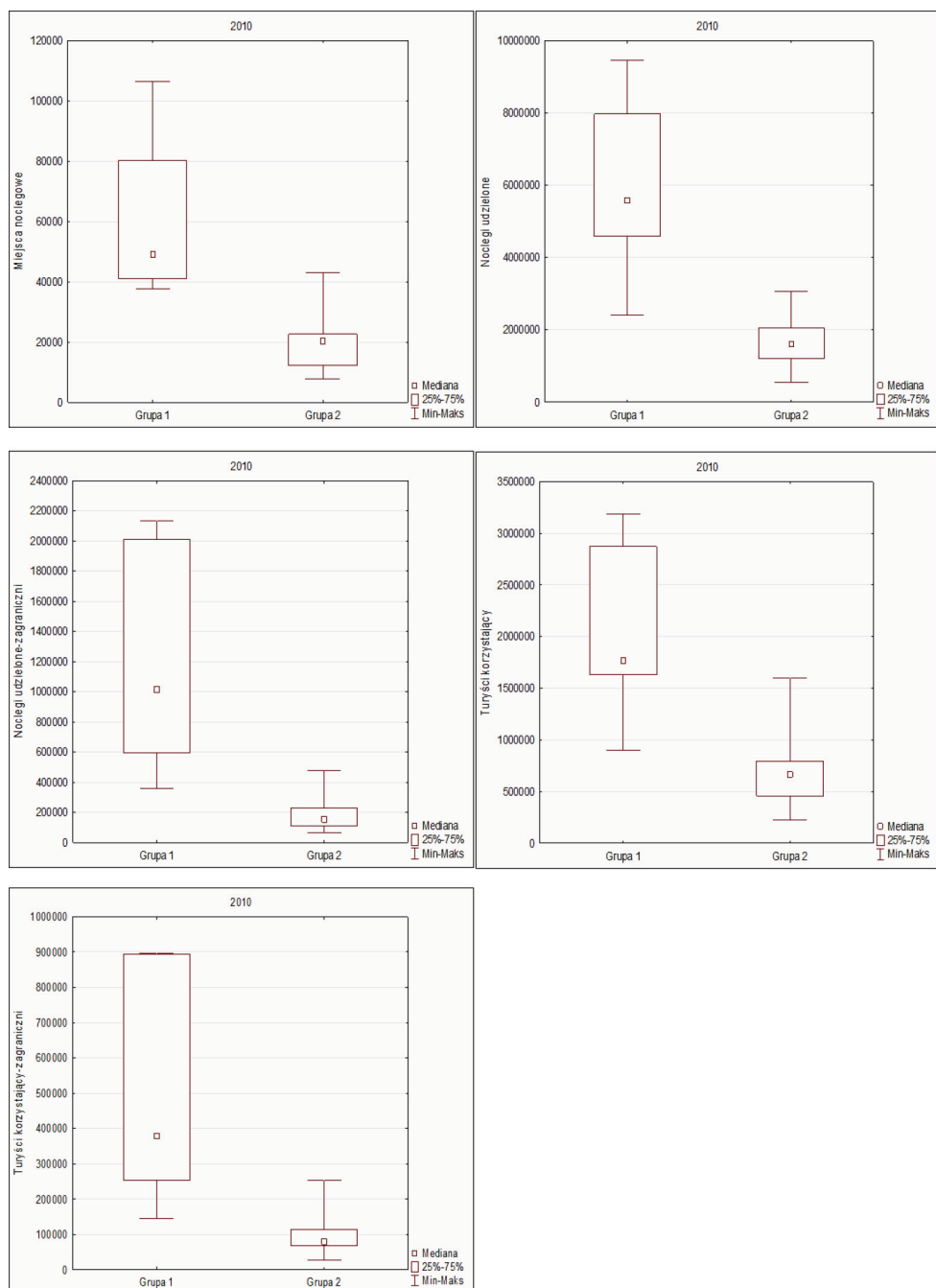
2022

Zmienna	Średnia	Mediana	Min	Max	Q1	Q3	Rozstęp	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności	Skośność
Miejsca noclegowe	48746	36109	6849	143289	18919	68029	136440	39206,0	80,4	1,257
Noclegi udzielone ogółem	5622112	3580310	717966	15160974	2135154	9830891	14443008	4648954,4	82,7	0,925
Noclegi udzielone turystom zagranicznym	922453	423281	74967	3081036	186572	1179845	3006069	1063217,5	115,3	1,379
Turyści korzystający z noclegów ogółem	2140563	1291587	336781	5893738	897051	3274089	5556957	1699662,2	79,4	1,054
Turyści zagraniczni korzystający z noclegów	365413	184647	25102	1461969	93949	479189	1436867	423869,7	116,0	1,721

2023

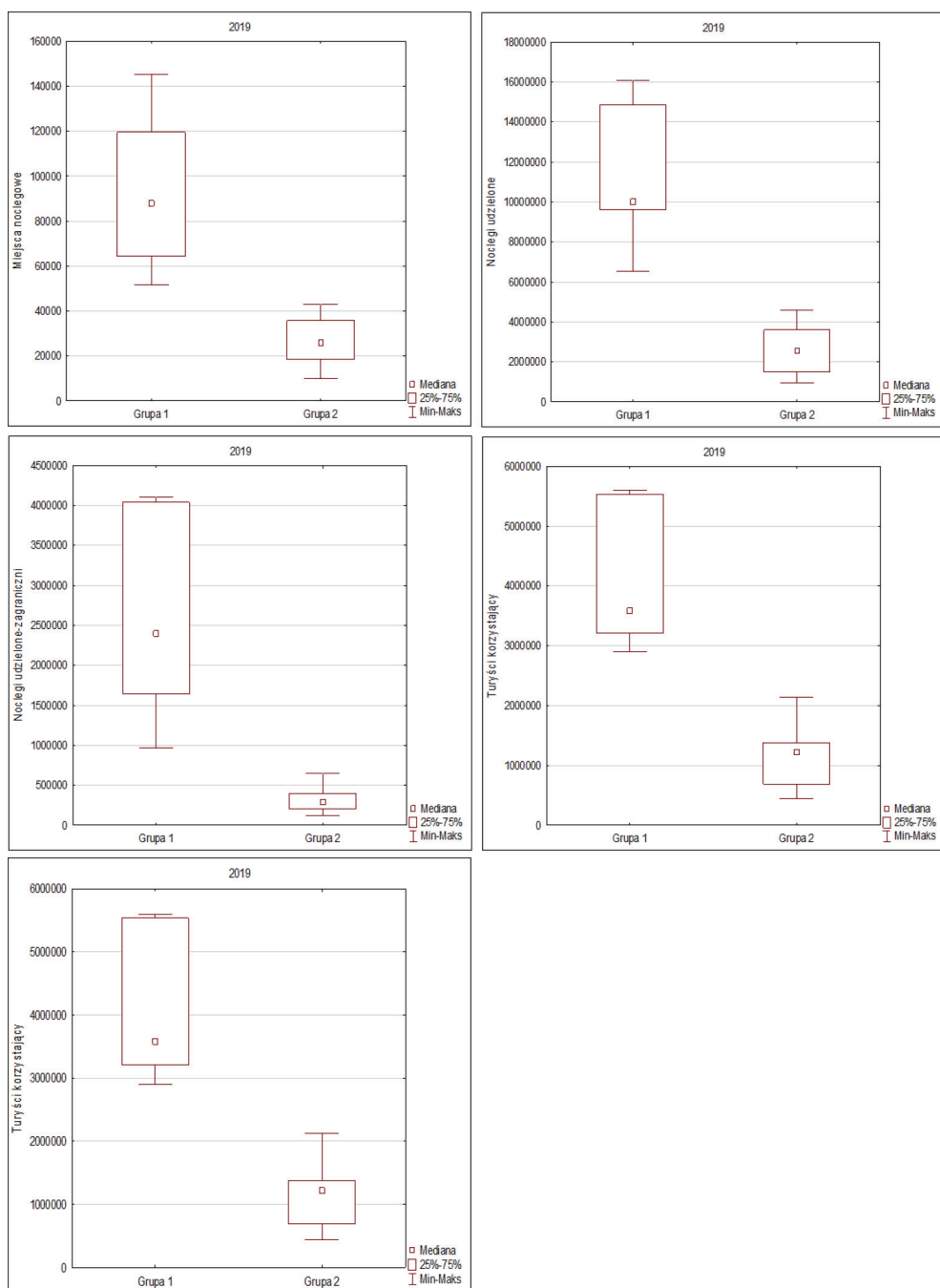
Zmienna	Średnia	Mediana	Min	Max	Q1	Q3	Rozstęp	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności	Skośność
Miejsca noclegowe	48746	36109	6849	143289	18919	68029	136440	39206,0	80,4	1,257
Noclegi udzielone ogółem	5622112	3580310	717966	15160974	2135154	9830891	14443008	4648954,4	82,7	0,925
Noclegi udzielone turystom zagranicznym	922453	423281	74967	3081036	186572	1179845	3006069	1063217,5	115,3	1,379
Turyści korzystający z noclegów ogółem	2140563	1291587	336781	5893738	897051	3274089	5556957	1699662,2	79,4	1,054
Turyści zagraniczni korzystający z noclegów	365413	184647	25102	1461969	93949	479189	1436867	423869,7	116,0	1,721

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

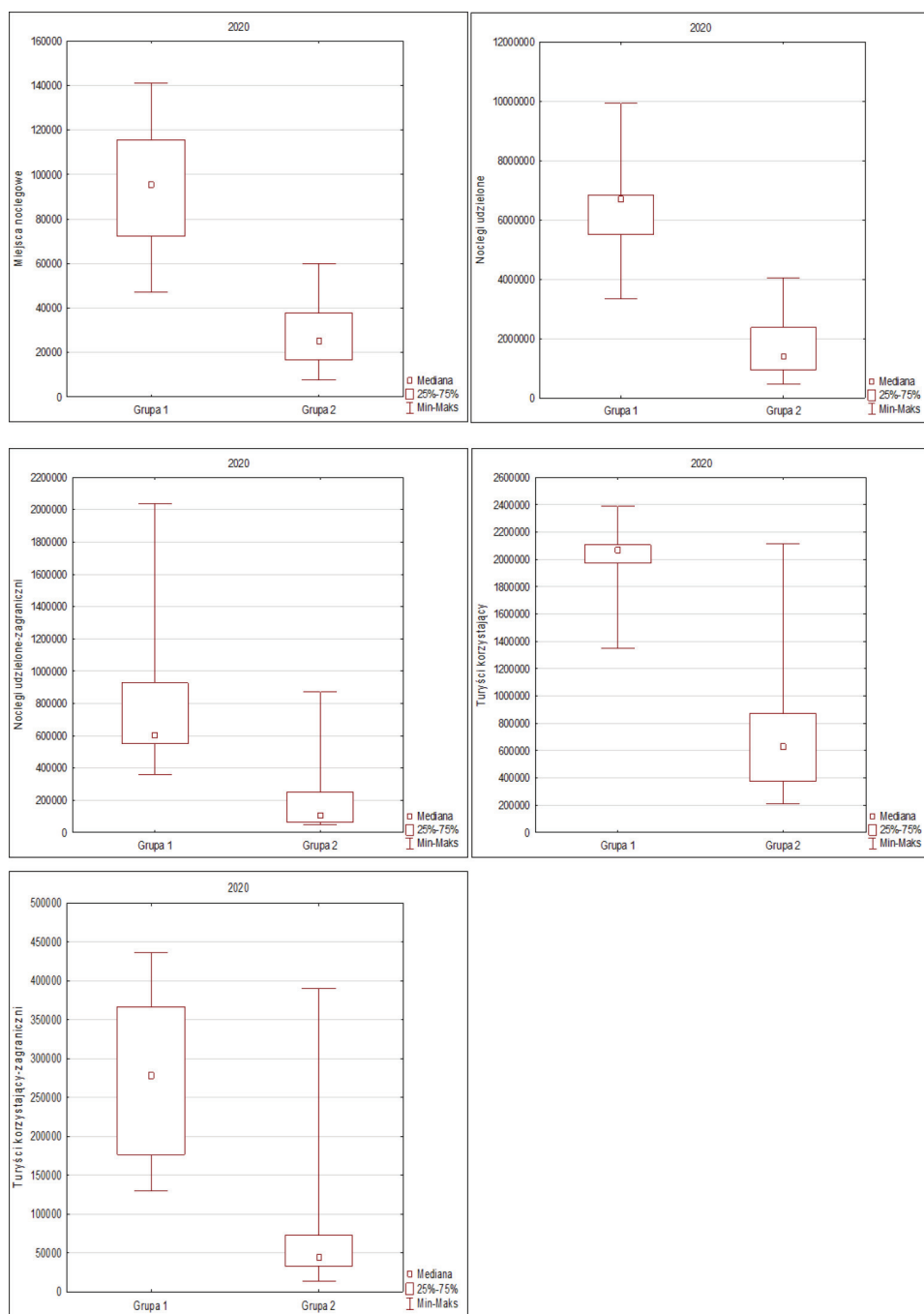
Rys 4.34. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

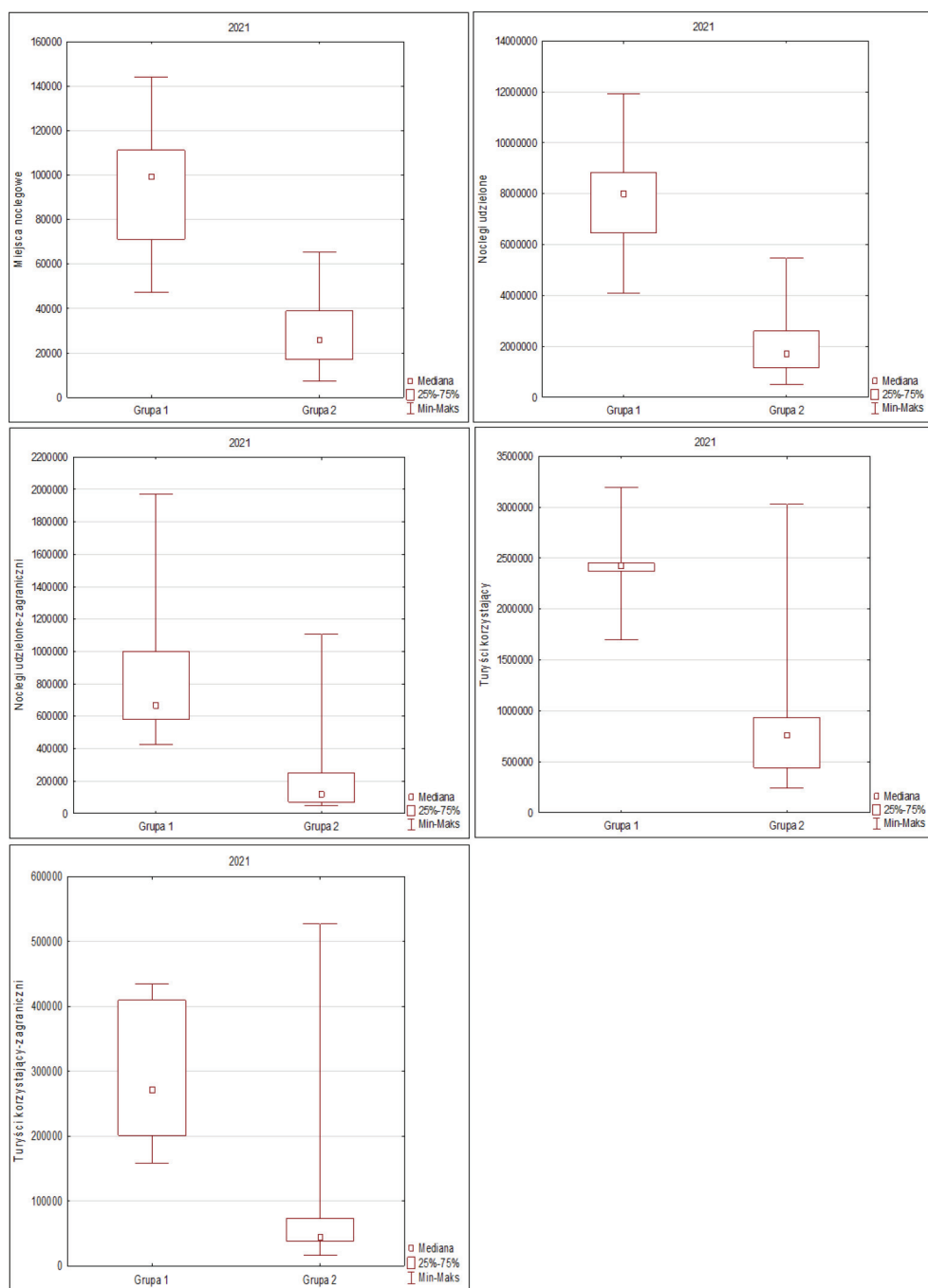
Rys. 4.35. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2019

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

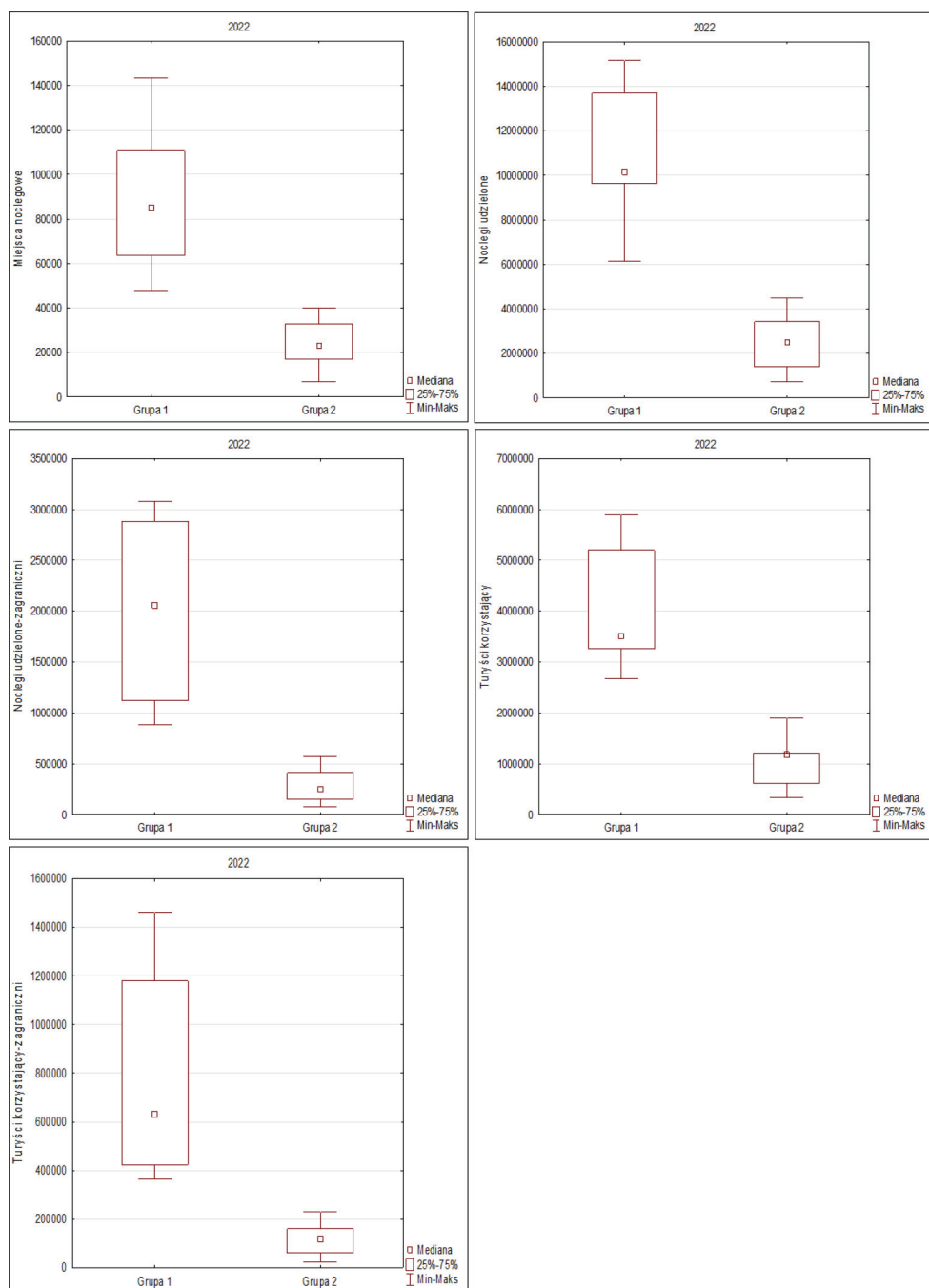
Rys. 4.36. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

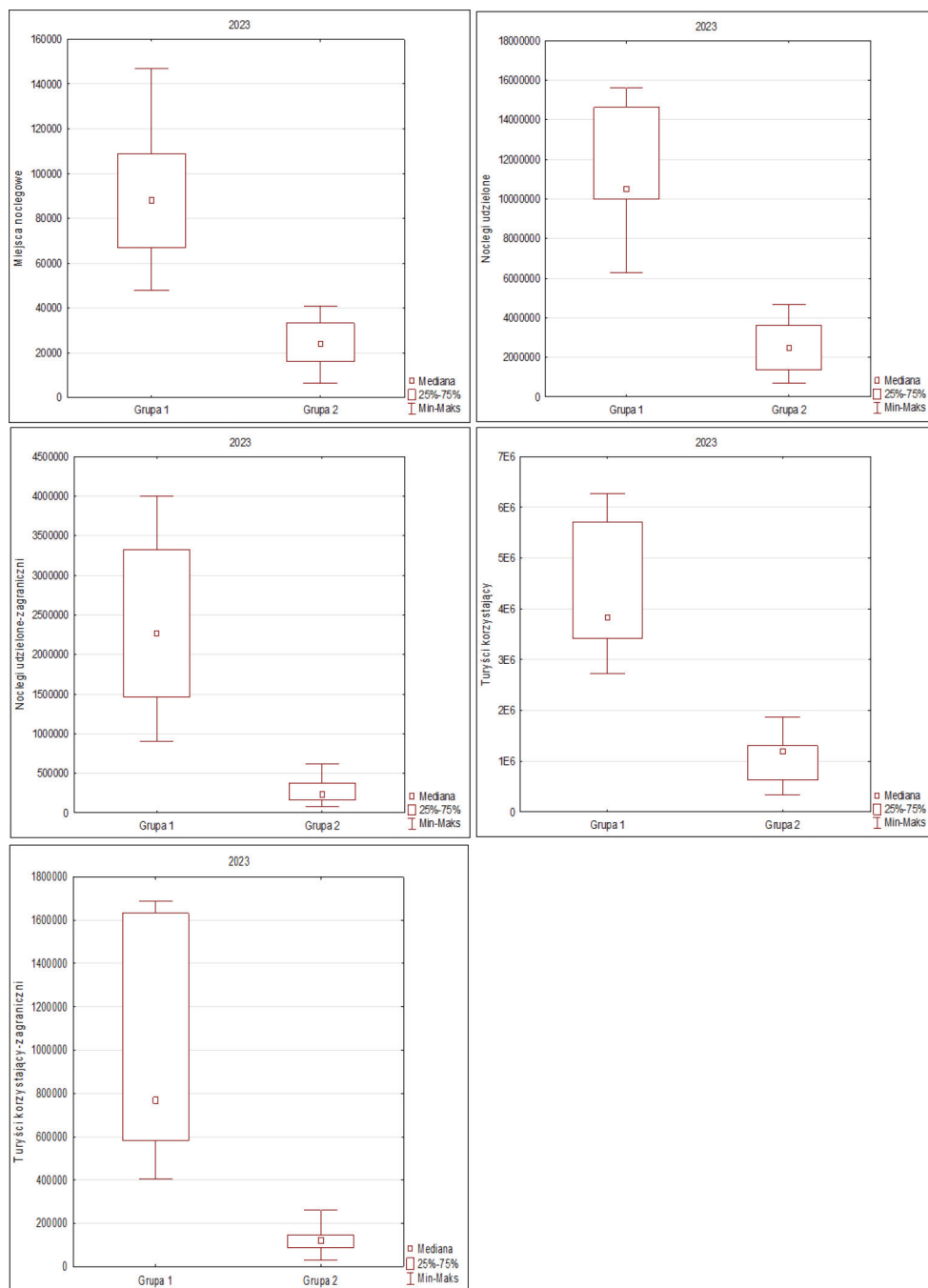
Rys. 4.37. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

Rys. 4.38. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

Rys. 4.39. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

Turyści korzystający z noclegów ogółem

- Grupa 1 – w 2023 roku średnia liczba turystów korzystających z noclegów wyniosła 4 296 900, a mediana – 3 830 641. Współczynnik zmienności wyniósł 32,61%, a rozstęp – 3 541 299, co wskazuje na umiarkowane różnice pomiędzy województwami w tej grupie.
- Grupa 2 – średnia liczba turystów wyniosła 1 045 780, a mediana – 1 192 106. Zróżnicowanie było wyższe niż w przypadku Grupy 1, współczynnik zmienności wynosił 45,25%.

Grupa 1 charakteryzuje się zdecydowanie większą liczbą turystów korzystających z noclegów ogółem, co świadczy o popularności tych regionów wśród turystów krajowych i zagranicznych. Grupa 2 charakteryzuje się znacznie mniejszymi wartościami, co może sugerować, że te województwa są mniej atrakcyjne turystycznie.

Turyści zagraniczni korzystający z noclegów

- Grupa 1 – w tej grupie średnia liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów w 2023 roku wyniosła 974 289, a mediana – 769 146. Współczynnik zmienności wyniósł 56,45%, a rozstęp 1 285 284, co wskazuje na znaczne różnice pomiędzy województwami.
- Grupa 2 – w tej grupie średnia liczba turystów korzystających z noclegów wyniosła jedynie 122 882, a mediana – 121 917, co jest wartością znacznie niższą w porównaniu z Grupą 1.

Województwa z Grupy 1 przyciągają więcej turystów zagranicznych, co może świadczyć o lepszej promocji międzynarodowej oraz bardziej atrakcyjnej ofercie turystycznej. Grupa 2 ma znacznie mniejsze wartości, co może wskazywać na brak odpowiednich inwestycji w promocję oraz infrastrukturę.

Porównanie Grupy 1 i Grupy 2 pokazuje wyraźne różnice w rozwoju funkcji turystycznej w Polsce. Województwa z Grupy 1, takie jak: małopolskie, pomorskie czy dolnośląskie, wyróżniają się znacznie lepiej rozwiniętą infrastrukturą turystyczną, wyższą liczbą turystów (zarówno krajowych, jak i zagranicznych) oraz większą liczbą udzielonych noclegów. Wartości poszczególnych zmiennych (rys. 4.34-4.39) dla tych województw są znacznie wyższe, co potwierdza ich dominującą pozycję w polskiej turystyce.

Grupa 2, obejmująca województwa, takie jak: podlaskie, opolskie czy lubelskie, charakteryzują się znacznie mniejszym rozwojem turystyki. Wartości zmiennych związanych z liczbą miejsc noclegowych, noclegów udzielonych ogółem oraz turystów zagranicznych są znacznie niższe. W tej grupie istnieje większa zmienność, co wskazuje na zróżnicowany rozwój poszczególnych województw. Różnice te wynikają z wielu czynników, jak np. lokalizacja, inwestycje w infrastrukturę turystyczną czy promocja regionu.

Analizując rozwój funkcji turystycznej w Polsce, na przestrzeni lat 2010-2023 można zaobserwować istotne zmiany zarówno w Grupie 1, jak i Grupie 2 województw. Wartość zmiennych, takich jak: liczba miejsc noclegowych, noclegi udzielone turystom oraz liczba turystów (w tym zagranicznych), zmieniały się w różny sposób, a na przestrzeni badanego okresu widoczne są istotne trendy, które w dużej mierze związane są z okresem pandemii COVID-19.

Miejsca noclegowe (2010-2023)

W analizowanym okresie widać ogólny wzrost liczby miejsc noclegowych w obu grupach, choć tempo tego wzrostu różniło się znacząco.

- Grupa 1 – w roku 2010 średnia liczba miejsc noclegowych wynosiła 61 109, podczas gdy w 2023 roku liczba ta wzrosła do 91 031. Wzrost ten jest dość wyraźny, co pokazuje, że województwa o dobrze rozwiniętej turystyce stopniowo zwiększały swoją infrastrukturę turystyczną. Jednak pandemia COVID-19 w 2020 roku spowodowała ten wzrost – w roku pandemicznym odnotowano minimalny spadek średniej liczby miejsc noclegowych do 94 304. Wartość ta w kolejnych latach powróciła jednak do poziomu sprzed pandemii.
- Grupa 2 – średnia liczba miejsc noclegowych w tej grupie również wzrosła, choć w mniejszym stopniu – w 2010 roku wynosiła 20 261, a w 2023 roku osiągnęła poziom 24 687. Dynamika wzrostu była wolniejsza, co świadczy o tym, że województwa te mają znacznie mniejsze możliwości rozbudowy infrastruktury turystycznej.

Wzrost liczby miejsc noclegowych był obserwowany w obu grupach, jednak pandemia wpłynęła na zahamowanie tej tendencji, szczególnie w 2020 roku, co jednak zostało nadrobione w kolejnych latach. Grupa 1 szybciej odbudowała straty, co pokazuje większą odporność na wstrząsy rynkowe.

Noclegi udzielone ogółem (2010-2023)

Województwa z Grupy 1 w ciągu tych lat stopniowo zwiększały liczbę noclegów udzielonych ogółem, ale pandemia COVID-19 miała tu kluczowy wpływ, powodując drastyczny spadek.

- Grupa 1 – w 2010 roku średnia liczba noclegów udzielonych ogółem wynosiła 5 778 851. W 2019 roku, przed pandemią, wartość ta wzrosła do 11 186 949, co świadczyło o znacznej dynamice rozwoju turystyki w tych regionach. Jednak w 2020 roku, kiedy pandemia uderzyła w branżę turystyczną, liczba noclegów spadła gwałtownie do 6 469 480, co oznaczało niemal 50-procentowy spadek. W 2021 roku sytuacja zaczęła się stabilizować (7 860 017), a w 2023 roku liczba ta ponownie zbliżyła się do poziomu sprzed pandemii (11 247 182).
- Grupa 2 – w 2010 roku średnia liczba noclegów udzielonych ogółem wynosiła 1 704 720, a w 2019 roku wzrosła do 2 622 104. Spadek w 2020 roku był mniej do-

tkliwy niż w Grupie 1, gdzie liczba noclegów spadła do 1 729 979, by w kolejnych latach ustabilizować się na poziomie 2 531 477 w 2023 roku.

Pandemia COVID-19 miała ogromny wpływ na liczbę udzielonych noclegów w obu grupach województw. Grupa 1, choć odnotowała większe straty w 2020 roku, szybciej odbudowała swoją pozycję w porównaniu do Grupy 2. W Grupie 2 wpływ pandemii był również odczuwalny, choć w mniejszym stopniu, co może być wynikiem mniejszego znaczenia turystyki w tych województwach.

Noclegi udzielone turystom zagranicznym (2010-2023)

Pandemia miała szczególnie silny wpływ na turystykę zagraniczną, co było widoczne w obu grupach województw.

- Grupa 1 – w 2010 roku średnia liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym wynosiła 1 197 430, a w 2019 roku wzrosła do 2 590 675. W 2020 roku, w czasie pandemii, liczba ta spadła o ponad połowę, do 896 041, co odzwierciedla wprowadzone ograniczenia w podróżach międzynarodowych. Jednak już w roku 2021 liczba noclegów dla turystów zagranicznych zaczęła wzrastać do 928 852, a w 2023 roku osiągnęła poziom 2 371 054.
- Grupa 2 – w 2010 roku średnia liczba noclegów udzielonych turystom zagranicznym wynosiła jedynie 186 958, a w 2019 roku wzrosła do 313 953. W roku 2020 liczba ta spadła do 194 795, a w 2023 roku wzrosła, osiągając poziom 278 458, co oznacza powolną odbudowę ruchu turystycznego.

Turystyka zagraniczna ucierpiała w wyniku pandemii znacznie bardziej niż turystyka krajowa. Województwa z Grupy 1 szybciej odbudowały ruch turystyczny z zagranicy, co jest dowodem większego zaangażowania w promocję i atrakcyjniejszej oferty dla turystów zagranicznych. W Grupie 2 spadki były mniej dotkliwe, a odbudowa po pandemii wolniejsza.

Turyści korzystający z noclegów ogółem (2010-2023)

W przypadku liczby turystów korzystających z noclegów trend wzrostowy również został przerwany przez pandemię, choć województwa z Grupy 1 wykazały większą elastyczność w odbudowie ruchu turystycznego.

- Grupa 1 – w 2010 roku średnia liczba turystów korzystających z noclegów wynosiła 1 999 821, a w roku 2019 wzrosła do 4 069 893. W 2020 roku pandemia spowodowała spadek do 1 977 297. Do roku 2023 wartość ta wzrosła ponownie do 4 296 900, przekraczając poziom sprzed pandemii.
- Grupa 2 – w tej grupie w 2010 roku średnia wynosiła 718 083, a w 2019 roku wzrosła do 1 124 874. W roku 2020 liczba turystów spadła do 726 589, a w 2023 odbudowała się do 1 045 780, co świadczy o powolniejszym procesie powrotu do wartości sprzed pandemii.

Województwa z Grupy 1 odnotowały silne wzrosty liczby turystów po pandemii, przekraczając poziomy z 2019 roku Grupa 2 natomiast ma znacznie wolniejsze tempo odbudowy, co może wynikać z mniejszej atrakcyjności turystycznej i ograniczonych możliwości inwestycyjnych.

Na przestrzeni lat 2010-2023 widać wyraźny trend wzrostowy w rozwoju funkcji turystycznej w Polsce, zarówno w Grupie 1, jak i Grupie 2. Województwa z Grupy 1 (małopolskie, pomorskie, zachodniopomorskie) konsekwentnie zwiększały swoją infrastrukturę turystyczną oraz liczbę odwiedzających turystów. Pandemia COVID-19 (w 2020 roku) wywołała jednak drastyczne spadki we wszystkich kluczowych wskaźnikach, zwłaszcza w zakresie turystyki zagranicznej.

4.4.4. Taksonomiczny Miernik Rozwoju funkcji turystycznej

Występowanie silnej korelacji pomiędzy rankingami rozwoju funkcji turystycznej w województwach w Polsce, przygotowanymi dla kolejnych lat w okresie 2010-2023, potwierdza, że Taksonomiczny Miernik Rozwoju dobrze odwzorowuje sytuację w sektorze turystycznym w całym badanym okresie.

Prezentowane tutaj rankingi dla Taksonomicznego Miernika Rozwoju (TMR) odzwierciedlają zmiany w porządkowaniu województw ze względu na wartości syntetycznego miernika rozwoju funkcji turystycznej w układzie zarówno przestrzennym, jak i czasowym. Pośrednio Taksonomiczny Miernik Rozwoju ilustruje wielowymiarowo zmiany w sektorze turystycznym w polskich województwach, które opisywane są poprzez różne zmienne, takie jak między innymi: liczba noclegów, turyści krajowi i turyści zagraniczni.

Na podstawie Taksonomicznego Miernika Rozwoju województwa: zachodniopomorskie, małopolskie i pomorskie, regularnie zajmowały czołowe pozycje w rankingu, co oznacza ich stabilny rozwój turystyczny przez cały okres 2010-2023.

- Zachodniopomorskie przez cały okres analizy (2010-2023) utrzymywało wysoką pozycję lidera z wartościami TMR bliskimi 1,00, co potwierdza bardzo rozwiniętą infrastrukturę turystyczną oraz intensywność ruchu turystycznego. Wartość 1,000 w okresie 2021-2023 oznacza pełne wykorzystanie potencjału turystycznego tego regionu.
- Małopolska również regularnie plasowała się wysoko, osiągając wartość Taksonomicznego Miernika Rozwoju na poziomie 0,9280 w okresie 2021-2023 i 0,9437 w całym okresie 2010-2023. Stabilna pozycja tego regionu wskazuje na bardzo dobre warunki turystyczne pod względem zarówno bazy noclegowej, jak i liczby turystów.
- Pomorskie zajmuje trzecie miejsce zarówno w długoterminowym rankingu (2010-2023), jak i w poszczególnych latach, z wartościami Taksonomicznego Miernika Rozwoju w granicach 0,8885 (2021-2023) i 0,9018 (2010-2023). Region ten charakteryzuje się dobrze rozwiniętą turystyką przybrzeżną, co przyciąga turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych.

Tabela 4.13. Taksonomiczny miernik rozwoju funkcji turystycznej województw w Polsce w wybranych okresach w latach 2010-2023

Województwo	TMR 2010-2019	Ranking 2020	TMR 2021-2023	TMR 2010-2023
Zachodniopomorskie	0,9989	0,7918	1,0000	0,9991
Małopolskie	0,9792	0,6651	0,9280	0,9437
Pomorskie	0,9078	0,6197	0,8885	0,9018
Dolnośląskie	0,7369	0,4578	0,7531	0,7389
Śląskie	0,7020	0,3725	0,6753	0,6909
Mazowieckie	0,6051	0,2522	0,5995	0,5930
Warmińsko-mazurskie	0,6041	0,1830	0,5572	0,5879
Lubuskie	0,5217	0,1403	0,4974	0,5009
Wielkopolskie	0,4851	0,1366	0,4841	0,4826
Kujawsko-pomorskie	0,4822	0,1239	0,4648	0,4692
Łódzkie	0,4671	0,0870	0,4519	0,4684
Podkarpackie	0,4667	0,0813	0,4448	0,4529
Świętokrzyskie	0,4335	0,0692	0,4342	0,4352
Podlaskie	0,4296	0,0587	0,4298	0,4204
Lubelskie	0,3957	0,0563	0,4084	0,4021
Opolskie	0,3851	0,0167	0,3724	0,3789

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, baza Bank Danych Lokalnych (data pobrania: 19.08.2024).

Rok 2020 był szczególny ze względu na pandemię COVID-19, co wpłynęło na wyniki poszczególnych regionów. Województwa, takie jak: lubuskie i świętokrzyskie, odnotowały niskie wartości syntetycznego miernika rozwoju funkcji turystycznej) w 2020 roku, odpowiednio 0,1239 i 0,0870, co świadczy o silnym wpływie pandemii na te regiony.

Wartości TMR pokazują długofalowe trendy w rozwoju turystyki. Regiony nadmorskie, takie jak województwa: zachodniopomorskie i pomorskie, oraz regiony górskie, np. Małopolska, charakteryzują się największym potencjałem turystycznym i stabilnością w czasie. Z kolei województwa, takie jak: podlaskie, lubelskie i opolskie, osiągały najniższe wyniki, co może wskazywać na ograniczony rozwój turystyki w tych regionach.

5

Podsumowanie i wnioski

5.1. Synteza kluczowych wniosków o dynamice rozwoju sektora turystycznego

Sektor turystyki pełni ważną rolę w gospodarce, łącząc wiele aspektów społecznych, ekonomicznych, kulturowych, oraz ma ogromne znaczenie dla przyszłości planety. Identyfikacja tego sektora jedynie jako istotnego elementu wpływającego na rozwój gospodarczy: globalny, regionalny i krajowy, jest niewystarczająca. Konieczne jest wskazywanie powiązań funkcjonalnych sektora turystycznego, jego otoczenia instytucjonalnego, turystów i środowiska naturalnego. Równie ważne, a wręcz kluczowe, jest podkreślanie, że turystyka krajowa w dobie nowoczesnych technologii oraz postępującej cyfryzacji nie jest odcięta od sektorów turystycznych innych państw.

Wskaźniki, które pozwalają oceniać sektor turystyczny, są bardzo zróżnicowane w zależności od instytucji gromadzącej dane. Natomiast wymagania dotyczące harmonogramów ich publikowania obejmują zbyt długie okresy, a częstotliwość gromadzenia danych jest za rzadka. Ważne jest, by wskaźniki były wystandaryzowane i odpowiadały międzynarodowym założeniom, takim jak np. rachunki satelitarne turystyki.

Zaprezentowane wyniki analiz wskazują, że do 2019 roku sektor turystyki, globalnie i regionalnie, rozwijał się bardzo szybko. Natomiast nie wszystkie państwa odnotowywały taką samą intensywność rozwoju. Uwzględniając bezpośredni udział sektora turystyki w PKB, można stwierdzić, że przed pandemią utrzymywał się on przeciętnie na poziomie 4% (WTO, 2023). W 2020 roku nastąpił znaczący spadek poziomu wskaźnika do 1,8%, a w 2022 bezpośrednie udziały sektora turystyki w PKB wyniosły 2,5%. W Europie, w porównaniu do pozostałych analizowanych regionów, powrót do wartości udziału turystyki w PKB z 2019 roku następował najszybciej, w 2022 roku było to już ponad 90% wartości udziału sektora turystyki w europejskiej gospodarce z 2019 roku.

Analizując zjawisko wpływu turystyki na PKB, uwzględniono wskaźnik WTTC odnoszący się do *Podróżowania i Turystyki*, który pokazywał, że szersze ujęcie problemu wskazuje na jeszcze wyższy wpływ tej działalności na globalny rozwój gospodarczy. Jednocześnie wskaźnik ten potwierdzał druzgocący wpływ pandemii na sektor turystyczny.

Sektor turystyki to przede wszystkim ludzie, zarówno turyści, jak i zatrudnieni w turystyce. Z tego względu przeanalizowano zatrudnienie w turystyce i nasilenie ruchu turystycznego. W przypadku miejsc pracy oferowanych w turystyce sytuacja

kształtuje się w sposób zróżnicowany, gdyż turystyka występuje w każdym państwie, ale nie każde państwo ma gospodarkę ukierunkowaną na turystykę z taką intensywnością, jak np. Malta czy Cypr. W państwach, w których turystyka pełni ważną rolę, wśród wszystkich sektorów gospodarki widoczne były znaczące wzrosty zatrudnienia do roku 2019 i wysokie spadki wartości tego wskaźnika w 2020 roku w wyniku pandemii. W Polsce liczba osób zatrudnionych w sektorze turystyki z roku na rok rosła, mimo że przyrosty te były coraz niższe. Natomiast według prognoz WTTC w 2028 roku zatrudnienie w sektorze turystyki ma wzrosnąć w porównaniu do poprzedniego roku o 25%. Jest to olbrzymia zmiana ze względu na to, że w okresie wzrostu sektora turystycznego do 2019 roku roczne przyrosty zatrudnienia nie przekraczały 8%.

Ważne spostrzeżenia poczyniono, analizując zatrudnienie w wybranych obszarach sektora turystyki, tj. transporcie lotniczym, usługach zakwaterowania i gastronomii, oraz agencjach i organizacjach turystycznych. We wskazanych działalnościach nie można doszukiwać się podobnego trendu w kolejnych latach. W 2012 roku zaobserwowano znaczący wzrost liczby przedsiębiorstw oferujących usługi zakwaterowania, natomiast w tym samym czasie nie odnotowano wzrostu zatrudnienia. Również kolejne lata nie przyniosły znaczącego wzrostu w tym obszarze funkcjonowania turystyki.

Kluczowe wnioski otrzymano w trakcie analizy realizacji założeń turystyki zrównoważonej. Z przeprowadzonych badań literaturowych wynika, że turystyka jest odpowiedzialna za wysoką emisję gazów cieplarnianych, szczególnie w transporcie lotniczym. Pandemia COVID-19 spowolniła to zjawisko. Natomiast przeprowadzona analiza liczby pasażerów w transporcie lotniczym dobitnie ukazała, że turyści bardzo niechętnie rezygnują z podróży. Po okresie izolacji w pierwszym roku pandemii turystów podróżujących samolotami z roku na rok było coraz więcej, a przyrosty ich liczebności były znaczące. Chęć powrotu społeczeństw do normalnego funkcjonowania, a tym samym podróżowania, jest również widoczna w liczbie przyjazdów krajowych i zagranicznych do miejsc zakwaterowania turystycznego. Po pandemii, w kolejnych latach, liczba uczestników turystyki stale wzrasta.

W obszarze funkcjonowania sektora turystycznego związanego z usługami zakwaterowania i gastronomii wzrost liczby turystów wiąże się z negatywnym wpływem na środowisko, na przykład przez konieczność utylizacji większej liczby śmieci czy odprowadzenie większych objętości zanieczyszczeń i ścieków. Z drugiej strony, większa liczba turystów i lokalny rozwój sektora turystycznego prowadzi na przykład do wzrostu liczby miejsc pracy w miejscowościach zakwaterowania. Z tego względu ważne jest jak najszybsze wprowadzanie założeń zrównoważonej turystyki, która ma być realizowana z korzyścią dla turystów, z zachowaniem środowiska naturalnego i optymalnej gospodarki.

Ocenę rozwoju sektora turystycznego po pandemii COVID-19 przeprowadzono dla wybranych państw UE, analizując wskaźniki zatrudnienia, obłożenia miejsc noclegowych, liczby turystów krajowych i zagranicznych. W rezultacie możliwe było wyodrębnienie, w każdym z analizowanych lat (2019, 2021 i 2022), siedmiu klas, w których

znalazły się państwa o zbliżonym poziomie rozwoju sektora turystycznego. Wskazano, że najlepiej pod tym względem wygląda sytuacja w Chorwacji we wszystkich latach. W 2019 roku również bardzo dobra sytuacja sektora turystycznego była obserwowana na Cyprze i Malcie, ale w 2021 roku kraje te spadły do trzeciej klasy. W kolejnym roku sytuacja tych krajów w badanym obszarze gospodarki ponownie okazała się najlepsza, bowiem razem z Chorwacją trafiły ponownie do klasy pierwszej. Obserwowany był również poziom rozwoju sektora turystycznego w Polsce. Niestety we wszystkich trzech latach sytuacja w Polsce była oceniana jako najgorsza ze wszystkich analizowanych państw.

5.2. Rekomendacje dla polityki turystycznej

Trendy turystyczne zarówno w Polsce, jak i na świecie nie różnią się w znaczący sposób. Coraz częściej poszukiwane są oferty proponujące nieklasyczne rozwiązania. Następuje odejście od zakupu gotowych ofert turystycznych na rzecz w pełni lub częściowo indywidualnej organizacji wyjazdu. Taka ścieżka wybierana jest przez turystów, by precyzyjnie zrealizować własne oczekiwania turystyczne. Jednocześnie wzrasta liczba rozwiązań technologicznych umożliwiających wcielanie się w rolę touroperatora. Zatem oferty turystyczne powinny być obecnie elastyczne, by dopasowywać się do potrzeb i możliwości finansowych i fizycznych turystów. Sektor turystyczny powinien być przygotowany na taką dynamikę zmian oczekiwań podróżujących, tym bardziej że turystyka nie jest już postrzegana jako dobro rzadkie, drogie i trudno dostępne, lecz jest rozumiana w kategoriach zwykłej czynności czy przyzwyczajenia (de Andreis i Carioni, 2022).

Bardzo ważnym kierunkiem rozwoju turystyki, świadczącym o nowoczesności tego sektora, jest implementacja rozwiązań zrównoważonych. Niewątpliwie wzrastająca świadomość turystów spowoduje, że będą oni coraz częściej i chętniej korzystać z turystyki zrównoważonej. Mimo że Chilufya i in. (2019) wskazują, że turyści starali się korzystać ze zrównoważonych rozwiązań podczas swoich podróży tylko wtedy, gdy miały one minimalny negatywny wpływ na podejmowane decyzje, to znaczy w znikomy sposób przeszkadzały w realizacji turystyki w zamierzony sposób. Dla takich osób wprowadzanie zrównoważonych rozwiązań w codziennym życiu spowoduje, że realizowanie zrównoważonej turystyki będzie dla nich mniej uciążliwe. Zrównoważona oferta turystyczna powinna być tak konstruowana, by wykorzystać emocjonalny element podróży, który nie tylko wpływa na pamięć turystów (Cohen i in., 2014; de Andreis i Carioni, 2022; Loureiro i in., 2022; Patterson i in., 2021), ale też uświadamia im, że dbanie o środowisko jest obowiązkiem moralnym, a wyjazd turystyczny nie wiąże się z wakacjami od zrównoważonych rozwiązań stosowanych w życiu codziennym (Bolderdijk i in., 2013; Han, 2021; Hardy i in., 2002).

Obecnie turyści chętnie zwiedzają mało znane miejsca, by szerzej poznawać lokalną historię, kulturę i zwyczaje (de Andreis i Carioni, 2022). Jest to tak zwany *expe-*

rential tourism. Takie trendy turystyczne niewątpliwie utrudniają konstruowanie oferty turystycznej, dodatkowo podporządkowanej realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Z drugiej strony, turyści uczestniczący w *experiential tourism* w większym stopniu zwracają uwagę na realizację zrównoważonej turystyki niż turyści korzystający z gotowych ofert pobytów stacjonarnych, niezaangażowanych w organizację i społeczne efekty wypoczynku.

Rozwiązania, które są zgodne z celami zrównoważonego rozwoju, nie mogą być dodatkowo płatnym wyborem względem turystyki klasycznej, szczególnie dla grup społecznych, które rezygnują z turystyki ze względów finansowych, np. seniorów (Przybysz i in., 2023).

Niskoemisyjne środki transportu, wykorzystanie odnawialnej energii w miejscu pobytu, lokalne artykuły spożywcze itp., dopóki nie staną się powszechnie dostępne i nie będą głównymi determinantami wyborów turystów, będą uważane za dobra luksusowe i podnoszące cenę pobytu.

Toubes (2021) trafnie zauważa, że oczekiwany jest rosnący postęp cyfryzacji. Pandemia COVID-19 doprowadziła do bardzo szybkiego przeniesienia wielu firm i usługodawców do Internetu. Firmy błyskawicznie wykorzystały platformy komunikacyjne i zadaniowe, by utrzymać funkcjonowanie. Tak zwana praca zdalna i nowoczesne rozwiązania technologiczne bardzo szybko zostały zaimplementowane jako główny nurt działalności wielu firm. Również sektor turystyczny, np. w obszarze funkcjonowania biur podróży i innych agencji turystycznych, korzysta obecnie z nowych technologii. Toubes (2021) wskazuje, że rewolucja cyfrowa będzie dalej postępowała i biura podróży będą oferowały tylko usługi specjalistyczne i doradcze, a główny nurt usług obecnie oferowanych przez biura turystyczne będzie przeniesiony na platformy internetowe. Innym przykładem modyfikacji dotarcia z ofertą do potencjalnych turystów jest wykorzystanie rzeczywistości wirtualnej. Powstaje jednak pytanie, czy technologia VR ma zastąpić wyjazdy turystyczne, czy jedynie przyczynić się do trafnego wyboru miejsca docelowego wyjazdu turystycznego, tak by preferencje konsumentów były w jak najwyższym stopniu zaspokojone. Transformacja cyfrowa ma dla sektora znaczenie strategiczne, by usprawnić jego funkcjonowanie, dostosować do potrzeb turystów i dotrzeć do konsumentów z nowatorskimi produktami i usługami turystycznymi (OECD, 2024b).

Mimo że WHO ogłosiło koniec pandemii COVID-19 w maju 2023 roku, to nowe mutacje wirusa są stale odkrywane, a nowe zakażenia COVID-19 stale się pojawiają. W związku z powyższym wszystkie miejsca odwiedzane przez turystów w dalszym ciągu gwarantują środki dezynfekcji rąk oraz sugestie noszenia maseczek w sytuacji wystąpienia objawów chorobowych. Te rozwiązania powinny być przez turystów przyjmowane ze zrozumieniem. Również ograniczanie liczby osób odwiedzających miejsca turystycznie popularne powinno być utrzymane. OECD (2022) wskazuje, że innowacyjne rozwiązania jako odpowiedź i możliwość reagowania na sytuacje analogiczne do pandemii COVID-19 pozwolą na zbudowania silnego sektora w zgodzie

z założeniami zrównoważonej turystyki. W ten sposób sektor turystyczny będzie przygotowany na pojawiające się nowe zagrożenia.

Jak wspomniano w punkcie 2.5 niniejszej monografii, pandemia COVID-19 w krótkim terminie spowodowała niższą emisję gazów cieplarnianych z turystyki. Jednak poza tym okresem efekty działania sektora turystycznego, a szczególnie transportu lotniczego i drogowego, są bardzo negatywne dla środowiska. Z tego względu konieczne jest jak najszybsze modernizowanie sektora w kierunku ekologicznych rozwiązań. Szczególnie istotny może okazać się zielony transport (Yu i Yang, 2024) w celu przyspieszenia transformacji ekologicznej (OECD, 2022, 2024b). Turystyka ekologiczna, razem z edukacją ekologiczną turystów i szerokim informowaniem o celach zrównoważonej turystyki, które również muszą być realizowane w życiu codziennym, są niewątpliwie kierunkami rozwoju sektora. Ich szybkie wprowadzenie jest bezdyskusyjne. Dekarbonizacja transportu lotniczego jest priorytetem zrównoważonej turystyki (OECD, 2024b).

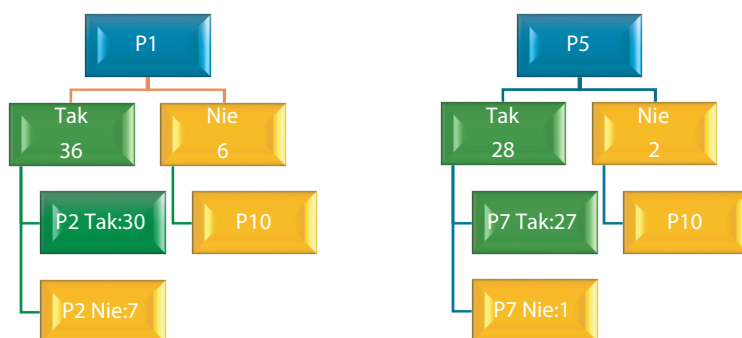
Bardzo istotne jest utworzenie porównywalnych i aktualnych baz danych, które nie tylko umożliwią monitorowanie sytuacji ekonomicznej sektora, ale dzięki temu dadzą szansę na reagowanie na zagrożenia.

5.3. Perspektywy na przyszłość

Jak już wcześniej wspomniano, sektor turystyczny stoi przed ogromnym wyzwaniem, jakim jest starzenie się społeczeństwa. Wielokrotnie w literaturze wskazywane jest, że grupa społeczna seniorów, w miarę przyrostu nowych osób niebędących już aktywnymi na rynku pracy, staje się coraz bardziej zróżnicowana (Heinonen i in., 2023; Przybysz i Stanimir, 2023; Yang i in., 2023). Seniorów jest coraz więcej na świecie i stają się grupą, która najczęściej będzie korzystała z turystyki. Dodatkowo obecni starsi seniorzy (w wieku powyżej 70 lat) bardzo różnią się pod względem sytuacji ekonomicznej, społecznej, edukacyjnej, a szczególnie finansowej i zdrowotnej, od osób wkraczających w wiek senioralny (około 65 lat). Młodszy seniorzy korzystali w trakcie swojej aktywności zawodowej z lepszej opieki zdrowotnej, są lepiej wykształceni, mają większą znajomość języków obcych oraz lepszą sytuację finansową, przez co są bardziej niezależni (Barbaccia i in., 2022; Giustini i in., 2009). Najważniejsze jest jednak to, że w trakcie aktywności zawodowej częściej korzystali i w dodatku z bardziej urozmaiconych form podróżowania, urlopów i wypoczynku. To wszystko powoduje, że ich oczekiwania wobec produktów turystycznych będą o wiele bardziej zróżnicowane niż starszych seniorów, podobnie jak częstotliwość aktywnego korzystania z turystyki będzie o wiele wyższa. Najmłodszy seniorzy oraz nowi seniorzy nie będą tak bardzo zainteresowani wyjazdami poza sezonem jak osoby starsze. Pobytowe i prozdrowotne urlopy będą wypierane przez bardziej aktywne formy. Zatem oferta dedykowana przez sektor turystyczny dla seniorów musi być bardzo zróżnicowana, a firmy i usługodawcy powinni elastycznie dostosowywać swoje produkty i usługi.

Z tego względu w trakcie Targów Turystyki i czasu wolnego, które odbyły się we Wrocławiu 22-24 marca 2024 roku, przeprowadzono *Badanie gotowości biur podróży na zmieniające się potrzeby obecnych i przyszłych seniorów*. Badanie ankietowe przeprowadzono metodą PAPI, w sposób w pełni anonimowy, po uzyskaniu zgody MTT Sp. z o.o. we Wrocławiu – organizatora targów. Wzięło w nim udział 42 wystawców: firm, organizacji, samorządów krajowych i zagranicznych. W badaniu nie zgodziło się uczestniczyć 5 przedstawicieli powyższych instytucji. Badanie nie obejmowało hoteli i gastronomii. Celem badania było określenie, czy uczestnicy targów przygotowują się na zmiany demograficzne, jak różnicują oferty dla seniorów względem innych ofert oraz jak charakteryzowani są wystawcy wybierający określone warunki tworzenia oferty dla seniorów. Poniżej przedstawiono wybrane odpowiedzi na zadane pytania.

Spośród ankietowanych 36 firm odpowiadało, że zauważają potrzebę dostosowywania oferty do zmian demograficznych (P1¹). 29 wskazało, że obecnie mają ofertę dedykowaną seniorom (P2). Dodatkowo jedna z firm, której reprezentanci wskazali, że nie ma potrzeby dostosowywać oferty do wymagań starzejącego się społeczeństwa, wskazała, że w jej ofercie są również propozycje odpowiednie dla seniorów. W następnej kolejności istotne było wskazanie, czy oferta dla seniorów różni się od oferty turystycznej dla innych grup wieku (P5). Z trzydziestu wystawców, którzy mają ofertę dla seniorów (P2: Tak), 27 określiło również tę ofertę jako różniącą się od ofert dla pozostałych turystów (rys. 5.1). Spośród wystawców, którzy nie mają ofert dla turystów (P2: Nie), sześciu stwierdziło, że zamierzają wprowadzić taką ofertę (P2: Tak), ale w czasie dłuższym niż rok (P4). Odpowiedzi na pytanie szóste przyniosły wskazania, w czym oferty dla seniorów proponowane przez wystawców (P5: Tak) różnią się od ofert dla innych grup wieku. Były to najczęściej: cena biletów i uwzględnianie możliwości fizycznych seniorów, a ponadto oferta po sezonie, grupy dla seniorów bez udziału osób młodszych i najmłodszych, oferta weekendowa, dodatkowa atrakcja w cenie, dodatkowy transport, czas trwania atrakcji, tempo realizacji, prosty język.

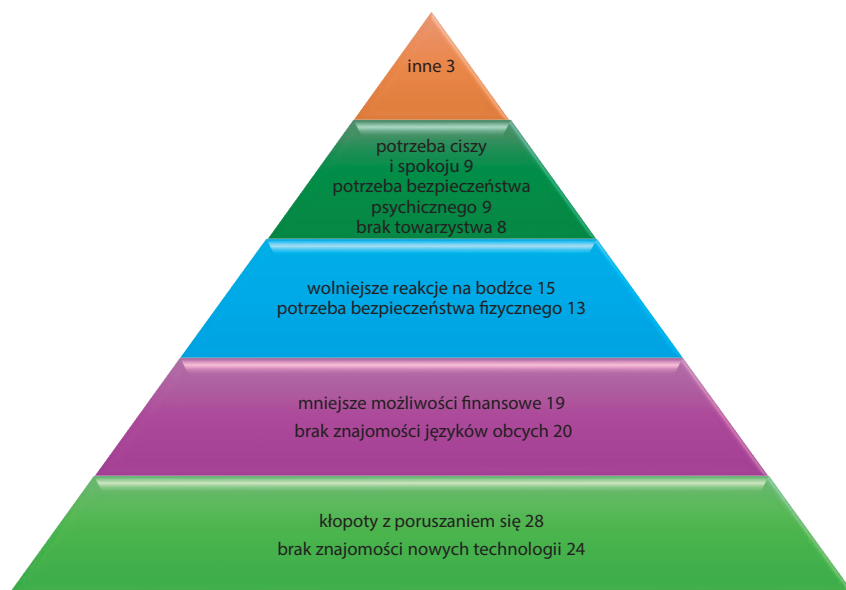

Rys. 5.1. Schemat odpowiedzi udzielonych w ankiecie

Źródło: opracowanie własne.

¹ Oznaczenie numeru pytania z ankiety; może mu towarzyszyć wybrana przez respondentów odpowiedź.

W pytaniu ósmym (P8) ankiety przedsiębiorcy oferujący produkty turystyczne wskazali, na jakie ograniczenia seniorów należy zwrócić szczególną uwagę w trakcie tworzenia oferty turystycznej (rys. 5.2). Najczęściej są to kłopoty z poruszaniem i brak znajomości nowych technologii. Oferty również muszą być dostosowane do mniejszych możliwości finansowych seniorów. Seniorzy w trakcie turystyki wymagają, według wystawców, wsparcia w kwestiach psychologiczno-społecznych, ale kwestie te były już rzadziej wskazywane.

Rys. 5.2. Potrzeby seniorów, jakie muszą uwzględniać oferty turystyczne

Źródło: opracowanie własne.

Dla przygotowania ofert, jak i w trakcie prezentowania seniorom bieżącej oferty ważne jest wybranie właściwego kanału przepływu informacji. Odpowiadając na kolejne pytanie (P9), dziewiętnastu wystawców najczęściej wskazywało Internet jako medium, za pomocą którego mogą dotrzeć z ofertą do seniorów. Odpowiedź ta jest niewątpliwie sprzeczna z wnioskami z pytania ósmego, gdzie było wskazane, że seniorzy mają problemy z nowymi technologiami. Oferty turystyczne dla seniorów mogą być również prezentowane na uniwersytetach trzeciego wieku czy w klubach seniora. Tak wskazano czternastu wystawców. Sześciu wystawców zamierza prezentować seniorom swoją ofertę turystyczną w parafiach. Warto zwrócić uwagę również na korzystanie z kontaktów z dotychczasowymi klientami: seniorami (14 wystawców) i młodszymi osobami (10 wystawców). Zatem 24 firmy liczą na dobrą opinię i przekazywanie informacji znajomym przez dotychczasowych klientów.

Pytanie 10 przyniosło kolejne ważne informacje w badaniu. Tym razem wystawcy wskazali, z jakiego powodu nie planują wprowadzania ofert dla seniorów. Dzieje się tak,

gdyż nie widzą potrzeby takiego postępowania. Uznają bowiem, że popyt na takie usługi i dobra będzie zbyt niski lub przewidują trudności z dotarciem do grupy docelowej.

W ostatnim pytaniu osoby reprezentujące wystawców miały wskazać, jak firma określa wiek seniorów. Przedstawiciele najczęściej podawali, że są to osoby w wieku 60+ (18 odpowiedzi) lub 65+ (17 odpowiedzi). Jedynie dla 5 firm seniorzy to osoby w wieku 75+.

Ostatnia przeprowadzona analiza dotyczyła oferty dla seniorów, szczególnie jej cech w odniesieniu do gotowości wystawców na zmiany. Celem było rozpoznanie charakterystyki firm sektora turystycznego, które wskazały konkretne problemy nękające seniorów, z którymi w ofertach turystycznych należy sobie poradzić. Do rozwiązania problemu zastosowano analizę koszykową. Prowadzenie analizy na małej liczbie jednostek (42 wystawców) jest jedynie wskazaniem użyteczności tej metody. Warto rozszerzyć badanie na większą liczbę instytucji i organizacji, by można było szerzej wykorzystać wnioski.

W analizie koszykowej wykorzystano następujące pytania:

- P1: Czy w swojej działalności zauważają Państwo potrzebę dostosowania oferty do zmian demograficznych (tj. starzenia się społeczeństwa)?
- P2: Czy mają Państwo ofertę dedykowaną seniorom?
- P5: Czy ta oferta różni się od oferty dla innych grup wieku?
- P7: Czy w Państwa opinii oferta dla seniorów powinna różnić się od oferty dla innych grup wieku?

Poszukiwano rozwiązań dla następnika:

- P8: Jakie potrzeby należy uwzględnić w ofercie dla seniorów:
 - (8.1) potrzeba ciszy i spokoju;
 - (8.2) mniejsze możliwości finansowe;
 - (8.3) kłopoty z poruszaniem się;
 - (8.4) brak znajomości języków obcych;
 - (8.5) wolniejsze reakcje na bodźce;
 - (8.6) brak znajomości nowych technologii;
 - (8.7) potrzeba bezpieczeństwa fizycznego;
 - (8.8) potrzeba bezpieczeństwa psychicznego;
 - (8.9) brak towarzystwa;
 - (8.10) inne.

Analizę przeprowadzono, stawiając następujące założenia: minimalne wsparcie, zaufanie i korelacja w wysokości 60% oraz jeden następnik. Wstępne wyniki z popularnymi zestawami odpowiedzi zawiera tab. 5.1. Znajdują się w niej zestawy odpowiedzi uporządkowane zgodnie z malejącymi wartościami współczynnika wsparcia. Z podanych pytań najczęściej wybieranym wariantem była odpowiedź *tak* w odniesieniu do potrzeby dostosowywania oferty dla seniorów (P1): około 86% respondentów wybrało taką odpowiedź. Następnie 74% respondentów wskazało, że oferta dla seniorów powinna być zróżnicowana wobec oferty dla innych grup wieku (P7). Natomiast 71% respondentów wskazywało, że mają ofertę turystyczną dla seniorów (P2).

Tabela 5.1. Popularne zestawy w analizie koszykowej

Minimalne: wsparcie= 60%, zaufanie = 60%, Maks. liczność zestawu = 10			
1	Popularne zestawy	Liczność	Wsparcie (%)
4	P1=Tak	36	85,72
2	P7=Tak	31	73,81
3	P2=Tak	30	71,43
11	P5=Tak	30	71,43
12	P1=Tak, P7=Tak	30	71,43
14	P1=Tak, P5=Tak	29	69,05
19	P1=Tak, P2=Tak	29	69,05
23	P2=Tak, P7=Tak	29	69,05
6	P5=Tak, P7=Tak	29	69,05
13	8.3=Tak	28	66,67
15	P1=Tak, P5=Tak, P7=Tak	28	66,67
8	P1=Tak, P2=Tak, P7=Tak	28	66,67
10	8.9=Nie	27	64,29
21	P1=Tak, 8.3=Tak	27	64,29
22	P2=Tak, P5=Tak	27	64,29
5	P2=Tak, P5=Tak, P7=Tak	27	64,29
7	8.1=Nie	26	61,91
9	8.8=Nie	26	61,91
16	P1=Tak, 8.9=Nie	26	61,91
17	P1=Tak, P2=Tak, P5=Tak	26	61,91
18	P1=Tak, P2=Tak, P5=Tak, P7=Tak	26	61,91
20	P2=Tak, 8.3=Tak	26	61,91
24	P2=Tak, P7=Tak, 8.3=Tak	26	61,91

Źródło: opracowanie własne.

Taki sam udział mają odpowiedzi na pytanie, czy oferta dla seniorów różni się od oferty dla innych pokoleń (P5). Również 71% wystawców wskazywało, że dostrzegają zmiany demograficzne (P1) i jednocześnie są świadomi, że ich oferta turystyczna powinna być zdywersyfikowana (P7). Na odległych miejscach znajdują się zestawy, w których występują kategorie odpowiedzi pytania ósmego, które dotyczyło szczególnych cech ofert turystycznych tak, aby pomagały one przewyższać problemy seniorów. Uwzględnianie specjalnych potrzeb wynikających z kłopotów z poruszaniem się (8.3) wskazało 67% wystawców, natomiast 64% stwierdziło, że oferta turystyczna nie musi rozwiązy-

wać problemu braku towarzystwa (8.9), a 62%, że oferta turystyczna nie musi być ukierunkowana na zapewnienie bezpieczeństwa psychicznego (8.8) albo ciszy i spokoju (8.1).

Zestaw, w którym następnikiem były odpowiedzi na pytanie 8, zapisano w tab. 5.2.

Tabela 5.2. Wyniki Wsparcia i Zaufania dla następników pytania 8

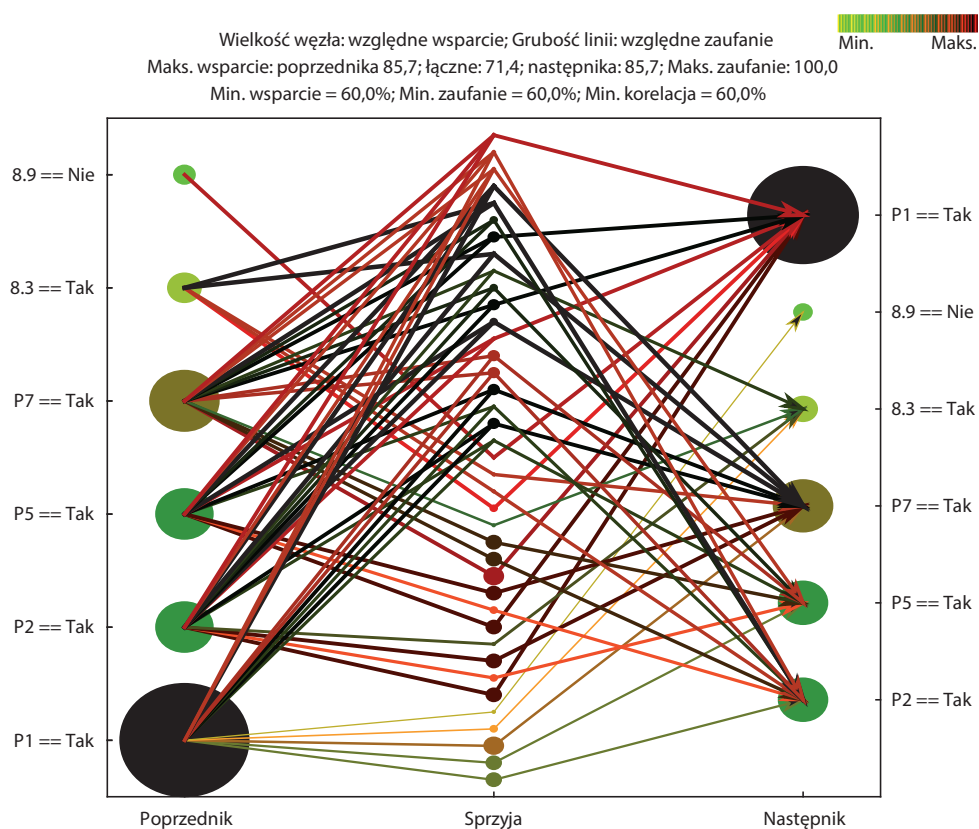
Zestaw	Podsumowanie reguł asocjacji: Minimalne wsparcie = 60%; Minimalne zaufanie = 60%; Minimalna korelacja = 60%; Maksymalna liczność poprzednika = 10; Maksymalna liczność następnika = 1					
	Poprzednik	⇒	Następnik	Wsparcie (%)	Zaufanie (%)	Korelacja (%)
4	P1 == Tak	⇒	8.3 == Tak	64,29	75,00	85,04
9	P2 == Tak	⇒	8.3 == Tak	61,91	86,67	89,71
16	P7 == Tak	⇒	8.3 == Tak	61,91	83,87	88,25
31	P2 == Tak, P7 == Tak	⇒	8.3 == Tak	61,91	89,66	91,24
5	P1 == Tak	⇒	8.9 == Nie	61,91	72,22	83,40

Źródło: opracowanie własne.

Około 64% wystawców deklarujących świadomość zmian demograficznych (P1) wskazuje, że oferta dla seniorów powinna być dostosowana do ich kłopotów z poruszaniem się (8.3). Natomiast 62% twierdzących, że dysponują ofertą turystyczną dla seniorów wskazuje, że oferta dla seniorów powinna być dostosowana do ich kłopotów z poruszaniem się (8.3). Podobnie odpowiadali również ci, którzy stwierdzali, że ich oferta dla seniorów powinna się różnić względem innych grup wieku (P7). Wystawcy, którzy mają ofertę dla seniorów (P2) i jednocześnie deklarują potrzebę dywersyfikacji ofert (P7), również wskazują na kłopoty z poruszaniem się jako wyznacznik tworzenia oferty. Takich wystawców było 62%. Około 62% wystawców obserwujących zmiany demograficzne (P1) nie wskazuje braku towarzystwa jako krytycznego aspektu tworzenia oferty dla seniorów (8.9).

Najwyższe zaufanie odnotowano dla zestawu 31. Z respondentów, którzy jednocześnie wskazują, że mają ofertę dla seniorów i deklarują potrzebę dywersyfikacji ofert, około 90% uważa, że oferta dla seniorów powinna brać pod uwagę ich kłopoty z poruszaniem się. Prawie 87% wystawców, którzy dysponują ofertą turystyczną dla seniorów, wskazuje, że oferta ta powinna być dostosowana do ich kłopotów z poruszaniem się (8.3). Natomiast 84% uczestników targów, którzy stwierdzali, że ich oferta dla seniorów powinna się różnić względem innych grup wieku, uważa, że należy zwracać uwagę na problemy seniorów z poruszaniem się. Z wystawców deklarujących świadomość zmian demograficznych 75% wskazuje, że oferta dla seniorów powinna być dostosowana do ich kłopotów z poruszaniem się, a 72% wystawców obserwujących zmiany demograficzne nie wskazuje braku towarzystwa jako krytycznego aspektu tworzenia oferty dla seniorów.

Występujące relacje między odpowiedziami zaprezentowano również na wykresie sieciowym (rys. 5.3).

Rys. 5.3. Sieć reguł asocjacji

Źródło: opracowanie własne.

Na rys. 5.3 zamieszczono punkty obrazujące kategorie odpowiedzi, jako zestawy jednoelementowe, najczęściej wybierane przez respondentów. Najwięcej respondentów wybierało odpowiedź *Tak* na pytanie pierwsze, następnie odpowiedź *Tak* na pytania 7, 2 i 5. Wybory kategorii odpowiedzi w pytaniu 8 nie były tak częste – punkty są znacznie mniejsze. Najbardziej intensywny kolor wiązania (prawie czarny) prowadzi do odpowiedzi *Tak* w pytaniu siódmym jako następniku. W przypadku następnika, jakim jest odpowiedź *Nie* w pytaniu 8.9 (oferty turystyczne powinny być tak konstruowane, aby rozwiązywać problem braku towarzystwa seniorów), odpowiedź ta jest przy podanych ograniczeniach skojarzona tylko z odpowiedzią twierdzącą na pytanie 1 (świadomość zmian demograficznych). Stwierdzenie, że oferty turystyczne powinny być tak konstruowane, aby brać pod uwagę problemy z poruszaniem się seniorów, jest

następnikiem, zgodnie z siłą zaufania, dla jednoczesnych wskazań, że firma ma ofertę dla seniorów (P2) i że powinna się ona różnić od innych ofert (P7); następnie tylko twierdzącej odpowiedzi w pytaniu 2; dalej tylko twierdzącej odpowiedzi w pytaniu 7 i na końcu tylko twierdzącej odpowiedzi w pytaniu 1. Najwyższy współczynnik wsparcia dla pary następnika i poprzednika widoczny jest w punkcie sprzyja dla sytuacji gdy wystawcy zauważają potrzebę dostosowywania oferty do zmian demograficznych (P1) oraz twierdzą, że ich oferta turystyczna dla seniorów powinna różnić się względem innych ofert (P7). Przedstawiona sieć reguł asocjacji wizualizuje wcześniej zaprezentowane wnioski.

Analiza koszykowa pokazuje wysoką świadomość wystawców uczestniczących w Targach Turystyki i czasu wolnego występowania zmian demograficznych. Bardzo dobrze rozumieją oni istotę dostosowywania oferty turystycznej do potrzeb seniorów. Jednocześnie świadomie oceniają swoją ofertę, wskazując, że jest lub musi być dostosowana do potrzeb seniorów.

|| Zakończenie

Turystyka pełni kluczową rolę w funkcjonowaniu gospodarki globalnej, wpływając nie tylko na rozwój ekonomiczny, lecz także na aspekty społeczne i środowiskowe (UNWTO, 2010a). W związku z tym współczesna turystyka może być rozpatrywana nie tylko w kontekście gospodarczym, lecz również jako zjawisko kulturowe, które odgrywa istotną rolę w realizacji celów zrównoważonego rozwoju.

Podstawowym celem zaprezentowanej monografii jest analiza wpływu sektora turystycznego na gospodarkę Polski, Europy oraz świata, a także ocena dynamiki jego rozwoju przed pandemią i po pandemii COVID-19. Przyjęta struktura książki umożliwiła zaprezentowanie wielu ciekawych analiz i wniosków. Przeprowadzono badania w ujęciu dynamicznym, skupiające się na polskim sektorze turystycznym oraz na porównaniach międzynarodowych.

Samo definiowanie turystyki wyróżnionej z aktywności związanych z podróżowaniem jest zagadnieniem złożonym. Skomplikowana struktura badanego zjawiska wymusza wielowątkowe rozpatrywanie analizowanych uwarunkowań funkcjonowania sektora turystycznego, a tym samym predykcję rozwoju firm związanych z usługami i dobrami niezbędnymi do zaspokajania potrzeb turystycznych. Turystyka przynosi korzyści nie tylko dla osób ją uprawiających, ale również dla gospodarek państw, z których i w których jest realizowana.

Szerokie ujęcie funkcjonowania sektora turystycznego obejmującego podróże i turystykę pokazuje, że w 2023 roku udział tego sektora w tworzeniu globalnego PKB (9,1%) zaczął zbliżać się do najwyższego do tej pory poziomu sprzed pandemii COVID-19, tj. 10.4%. Tak jak wskazano w rozdziale 1, sektor turystyczny w głównej mierze w aspekcie gospodarczym wpływa na miejsca pracy. Tu również w 2019 roku odnotowano najwyższy poziom wskaźnika zatrudnienia, którego coroczny wzrost został ponownie zahamowany w 2020 roku przez pandemię COVID-19. Wskazana reakcja sektora na to niespodziewane i nagłe zjawisko była najbardziej widoczna ze wszystkich do tej pory występujących kryzysów – ekonomicznych czy wywołanych chorobami. Jednak turyści po krótkotrwałym ograniczeniu lub nawet zaniechaniu podróży bardzo chętnie wrócili do przyzwyczajęń i od 2021 roku ponownie wrócili na szlaki turystyczne.

Przegląd literatury zamieszczony w rozdziale 1 pozwala na sformułowanie wniosku, że popyt turystyczny zmienia się w zależności od ewolucji czynników demograficznych, społecznych i ekonomicznych charakteryzujących turystów. Na zmiany upodobań turystów bardzo szybko i elastycznie muszą reagować wszystkie podmioty sektora tury-

stycznego. To właśnie turystyka bardzo intensywnie wpływa na lokalne i regionalne gospodarki, tym samym na rozwój regionów i gwarancję miejsc pracy. Badania w tym zakresie mogą być prowadzone z wykorzystaniem modeli CGE i MGE; szerszą charakterystykę wskaźników zaprezentowano w rozdziale 4.

Przedstawione rozważania uwypukliły również społeczno-kulturowe znaczenie turystyki. Może ona przyczyniać się do redukcji nierówności społecznych, kształtować i rozwijać więzi międzykulturowe, pełnić rolę terapeutyczną, wpływać na rozwój świadomości proekologicznej oraz zrozumienia dla działań ograniczających zjawisko *overtourismu*. Nie należy jednak zapominać o negatywnych efektach turystyki, takich jak inflacja, wzrost cen nieruchomości czy zagrożenie dla środowiska naturalnego.

Zróźnicowanie wartości wskaźników badających wpływ sektora turystyki na gospodarkę zaobserwowano również w trakcie poszukiwania samego oddziaływania omawianego sektora na tworzenie PKB, czy to światowego, czy krajowego. Uwzględnienie tylko bezpośredniego wpływu turystyki wskazuje na generowanie w 2019 roku jedynie 3,9% światowego PKB w sytuacji, gdy uwzględnienie wpływów pośrednich zwiększało ten udział do 10,4%. Na podstawie badań przeprowadzonych w rozdziale 2 wskazano jednak, że niezależnie od sposobu oceny wpływu sektora turystyki na PKB efekt pandemii COVID-19 był druzgoczący dla kondycji finansowej firm związanych z realizacją potrzeb turystów. Po pandemii najszybciej odbudowywał się sektor turystyczny w Europie, osiągając w 2022 roku 93% wartości udziału w PKB z 2019 roku. Najwolniej odbudowa sektora turystycznego postępowała w regionie Azji i Pacyfiku, gdzie wskaźnik bezpośredniego udziału w PKB w 2022 roku stanowił zaledwie 34,2% wartości tego wskaźnika z 2019 roku.

Sektor turystyki to w głównej mierze ludzie w nim zatrudnieni. Tym samym występowanie kryzysów wywołanych chorobami czy kryzysów ekonomicznych bardzo mocno wpływa na osoby bezpośrednio i pośrednio związane z działalnością turystyczną. Jednak kryzysy nie w każdym państwie powodują zmiany o porównywalnej skali. W Europie zaobserwowano, że od 2008 roku najszybciej rosła liczba osób zatrudnionych w sektorze turystyki na Islandii, jednocześnie to właśnie tam odnotowano największy spadek zatrudnienia w wyniku wystąpienia pandemii COVID-19 (co przedstawiono w rozdziale 3). Państwa o dłuższych doświadczeniach w funkcjonowaniu sektora turystycznego, takie jak Malta, Grecja, Hiszpania, również odnotowały spadek zatrudnienia w sektorze, ale znacznie mniejsze i szybciej powracające do stanu z 2019 roku.

Oceniając ogólnie wpływ sektora turystycznego na polską gospodarkę, należy zauważyć również jego prężny rozwój do 2019 roku. Skutki pandemii COVID-19 także w polskiej turystyce są znaczące, co przeanalizowano w rozdziale 3. Wśród państw wschodnioeuropejskich polski sektor turystyczny w najniższym stopniu wpływał na wartość PKB. W 2019 roku udział działalności oferującej dobra i usługi bezpośrednio związane z turystyką w PKB Polski stanowił jedynie 2,2%, natomiast w Czechach i na Litwie prawie 3%, a na Łotwie 4,8%. Obserwując wskaźnik wydatków na turystykę

wyjazdową i przyjazdową, można zauważyć spadek udziałów tych wydatków w PKB o połowę w wyniku wystąpienia obustronnych pandemicznych w 2020 roku.

Zatrudnienie w Polsce w sektorze związanym z turystyką do 2018 roku stale wzrastało. Natomiast ograniczenie aktywności turystycznej wywołane przez pandemię COVID-19 w sposób dotkliwy wpłynęło na poziomy zatrudnienia w działalnościach pośrednio i bezpośrednio związanych z turystyką. W 2022 roku podobnie jak przeciętnie w Unii Europejskiej również w Polsce najszybciej odradzały się usługi oferowane w zakresie zakwaterowania i gastronomii i tu też najszybciej rosło zatrudnienie. Towarzyszył temu również najwyższy wśród państw wschodnioeuropejskich wzrost obrotów w obszarze zatrudnienia i gastronomii w 2021 roku w porównaniu do 2020 roku. Najwolniejszy powrót do stanu sprzed pandemii następował w obszarze zatrudnienia w transporcie lotniczym. Największe różnice między poziomem zatrudnienia w Unii Europejskiej i w Polsce odnotowano po pandemii w usługach związanych z funkcjonowaniem agencji turystycznych. W Polsce ten typ usług bardzo rozwijał się przed pandemią, wykazując znaczne wahania w poziomach zatrudnienia. Natomiast w 2023 roku w porównaniu do roku poprzedniego zarysował się bardzo istotny powrót do poziomu zatrudnienia sprzed pandemii.

Zahamowanie ruchu lotniczego wywołane pandemią COVID-19 spowolniło znacząco ruch turystyczny na lata 2020-2023. Jednak polscy turyści bardzo chętnie, najszybciej w Europie Wschodniej, wrócili do korzystania z tego środka transportu. Szybkość przemieszczania się na duże odległości i wzrost dostępności pod względem finansowym takiego sposobu podróżowania jest niewątpliwie atutem. W rozdziale 2 zwrócono uwagę, że należy stale uwrażliwiać turystów na powiązanie transportu lotniczego z zanieczyszczeniem środowiska naturalnego i zmianami klimatu. Zmiany w sektorze turystyki dążące do wprowadzania rozwiązań odpowiednich dla turystyki zrównoważonej jest konieczne ze względu na wpływ tego sektora na środowisko naturalne.

Analizując w sposób wielowymiarowy i dynamiczny sytuację w sektorze turystycznym państw członkowskich Unii Europejskiej, wskazano, że wyniki osiągnięte dla polskiego sektor turystyczny w latach 2019, 2021 i 2022 są jednymi z najgorzej ocenianych pod względem zatrudnienia, obłożenia miejsc noclegowych, jak i przyjazdów turystów – co przedstawiono w rozdziale 3. Wskazuje to na niedostatki w obszarze marketingu miejsc docelowych i organizacji funkcjonowania strefy usług związanej z turystyką.

W monografii w rozdziałach drugim i piątym zwrócono również uwagę na jeden z aspektów rozwoju turystyki – starzenie się społeczeństw, a wraz z nim wzrost aktywności i turystów-seniorów charakteryzujących się szczególnymi potrzebami. Zmiany demograficzne, cyfrowe i światopoglądowe wymuszają na firmach związanych pośrednio i bezpośrednio z turystyką bardzo szybkie i elastyczne dostosowywanie się do potrzeb turystów. Seniorzy są grupą, która staje się z roku na rok coraz bardziej heterogeniczna nie tylko ze względu na przynależność państwową, ale głównie ze

względem możliwości finansowe, zdrowotne i sposoby uczestniczenia w turystyce w trakcie aktywności zawodowej. Te obszary zróżnicowania społeczno-ekonomicznej charakterystyki seniorów wpływają na zdywersyfikowanie zgłaszanych przez nich potrzeb turystycznych.

Zgromadzone dane statystyki publicznej na temat sektora turystycznego w Polsce w latach 2010-2023 pozwoliły na szczegółową ocenę jego kluczowych wskaźników i tendencji rozwojowych. Zaprezentowane w rozdziale 4 wyniki analizy potwierdzają, że umiędzynarodowienie turystyki oraz jej sezonowość w istotny sposób wpływają na dynamikę rynku turystycznego, kształtując zarówno strukturę ruchu turystycznego, jak i zmiany w infrastrukturze turystycznej.

Wyniki badań jednoznacznie pokazują, że pandemia COVID-19 wywarła znaczący wpływ na sektor turystyczny w Polsce, podobnie jak w innych krajach europejskich. Po gwałtownym załamaniu w 2020 roku, w którym liczba turystów i poziom zatrudnienia w branży drastycznie spadły, nastąpiła stopniowa odbudowa sektora. W latach 2022-2023 zaobserwowano wyraźny wzrost liczby przyjazdów turystów zarówno krajowych, jak i zagranicznych, co świadczy o wysokiej zdolności adaptacyjnej branży. Niemniej jednak nierównomierny wpływ pandemii w różnych okresach roku podkreśla konieczność dostosowania strategii zarządzania turystyką, w tym większego wsparcia dla regionów mniej popularnych, które odczuły skutki kryzysu w sposób szczególnie dotkliwy.

Analiza zróżnicowania regionalnego z wykorzystaniem wskaźników funkcji turystycznej, takich jak wskaźnik Charvata czy Schneidera, wskazuje na znaczne dysproporcje między województwami pod względem potencjału turystycznego, liczby odwiedzających oraz stopnia rozwoju infrastruktury. Te różnice wymagają ukierunkowanych działań na rzecz bardziej zrównoważonego rozwoju sektora turystycznego, który uwzględniałby potrzeby zarówno popularnych destynacji, jak i regionów o niższym stopniu rozwoju turystycznego.

Podsumowując, należy stwierdzić, że sektor turystyczny w Polsce w latach 2010-2023 wykazał dużą elastyczność i zdolność do odbudowy w obliczu globalnych kryzysów, takich jak pandemia COVID-19. Jednak wyniki analizy wskazują na potrzebę dalszych działań wspierających, które umożliwią pełne wykorzystanie potencjału turystycznego Polski. Szczególny nacisk należy położyć na rozwój infrastruktury, promocję mniej popularnych regionów oraz dostosowanie strategii do zmieniających się preferencji turystów. Dalsze monitorowanie trendów i ocena skuteczności wprowadzanych działań pozostają kluczowe dla zrównoważonego rozwoju turystyki w Polsce.

Literatura

- Alderighi, M. i Gaggero, A. A. (2019). Flight Availability and International Tourism Flows. *Annals of Tourism Research*, 79, 102642. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2018.11.009>
- Alén, E., Losada, N. i de Carlos, P. (2017). Understanding Tourist Behaviour of Senior Citizens: Lifecycle Theory, Continuity Theory and a Generational Approach. *Ageing & Society*, 37(7), 1338-1361. <https://doi.org/10.1017/S0144686X16000325>
- Almeida-Silva, M., Monteiro, A., Carvalho, A. R., Teixeira, A. M., Moreira, J., Tavares, D., Tomás, M. T., Coelho, A. i Manteigas, V. (2022). Sustainable and Active Program – Development and Application of Saving Methodology. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(11), 6803. <https://doi.org/10.3390/ijerph19116803>
- Amaral, M., Rodrigues, A., Diniz, A., Oliveira, S. i Leal, S. (2020). Designing and Evaluating Tourism Experiences in Senior Mobility: An Application of the OEC Framework. *Tourism & Management Studies*, 16(4), 59-72. <https://doi.org/10.18089/tms.2020.160405>
- Andraz, J. M., Norte, N. M. i Gonçalves, H. S. (2015). Do Tourism Spillovers Matter in Regional Economic Analysis? An Application to Portugal. *Tourism Economics*, 22(5), 939-963. <https://doi.org/10.5367/te.2015.0469>
- Antunes, M., Dias, Á., Gonçalves, F., Sousa, B. i Pereira, L. (2023). Measuring Sustainable Tourism Lifestyle Entrepreneurship Orientation to Improve Tourist Experience. *Sustainability*, 15(2), 1201. <http://dx.doi.org/10.3390/su15021201>
- Bak, I. i Brelik, A. (2022). Use of Tourism Intensity Indicators for Delimitation in European Union Countries. *European Research Studies Journal*, 25(3), 273-283. <https://doi.org/10.35808/ersj/3008>
- Balicki, A. (2013). *Statystyczna analiza wielowymiarowa i jej zastosowania społeczno-ekonomiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
- Balsalobre-Lorente, D., Driha, O. M., Bekun, F. V. i Adedoyin, F. F. (2020). The Asymmetric Impact of Air Transport on Economic Growth in Spain: Fresh Evidence From the Tourism-Led Growth Hypothesis. *Current Issues in Tourism*, 24(4), 503-519. <https://doi.org/10.1080/13683500.2020.1720624>
- Barbaccia, V., Bravi, L., Murmura, F., Savelli, E. i Viganò, E. (2022). Mature and Older Adults' Perception of Active Ageing and the Need for Supporting Services: Insights from a Qualitative Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(13), 7660. <https://doi.org/10.3390/ijerph19137660>
- Baretje, R. i Defert, P. (1972). *Aspects économiques du tourisme*. Paris (in French).
- Baum, T. i Lundtorp, S. (red.). (2001). *Seasonality in Tourism* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780080516806>
- Biederman, P. S. (2008). *Travel and Tourism: An Industry Primer*. Pearson Education.
- Blake, A. (2009). The Dynamics of Tourism's Economic Impact. *Tourism Economics*, 15(3), 615-628. <https://doi.org/10.5367/000000009789036576>
- Blake, A., Arbache, J. S., Sinclair, M. T. i Teles, V. (2008). Tourism and Poverty Relief. *Annals of Tourism Research*, 35(1), 107-126. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.06.013>
- Bolderdijk, J. W., Steg, L., Geller, E. S., Lehman, P. K. i Postmes, T. (2013). Comparing the Effectiveness of Monetary Versus Moral Motives in Environmental Campaigning. *Nature Climate Change*, 3(4), 413-416. <https://doi.org/10.1038/nclimate1767>

- Borzyszkowski, J., Marczak, M. i Zarębski, P. (2016). Spatial Diversity of Tourist Function Development: The Municipalities of Poland's West Pomerania Province. *Acta Geographica Slovenica*, 56(2), 267-276. <http://dx.doi.org/10.3986/AGS.769>
- Bramwell, B., Henry I., Jackson, G. R., Prat, A. G., Richards, G. i Straaten, J. V. (1996). *Sustainable Tourism Management: Principles and Practice*. Tilburg University Press.
- Brida, J. G., Gómez, D. M. i Segarra, V. (2020). On the Empirical Relationship between Tourism and Economic Growth. *Tourism Management*, 81, 104-131. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2020.104131>
- Bučar, K., Hendija, Z. i Katić, I. (2022). Ecolabels as a Tool of Sustainable Development in Tourist Destinations. *Sustainability*, 14, 6313. <https://doi.org/10.3390/su14106313>
- Bulchand-Gidumal, J. (2022). Post-COVID-19 Recovery of Island Tourism Using a Smart Tourism Destination Framework. *Journal of Destination Marketing & Management*, 23, 100689. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2022.100689>
- Butler, R. (1998). Seasonality in Tourism: Issues and Implications. *The Tourist Review*, 53(3), 18-24. <https://doi.org/10.1108/eb058278>
- Butler, R. W., Baum, T. i Lundtorp, S. (red.). (2001). Seasonality in Tourism: Issues and Implications. *Seasonality in Tourism*. 5-22. <https://doi.org/10.1108/eb058278>
- Chilufya, A., Hughes, E. i Scheyvens, R. (2019). Tourists and Community Development: Corporate Social Responsibility or Tourist Social Responsibility? *Journal of Sustainable Tourism*, 27(10), 1513-1529. <https://doi.org/10.1080/09669582.2019.1643871>
- Choi, H. S. C. i Sirakaya, E. (2005). Measuring Residents' Attitude Toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude Scale. *Journal of Travel Research*, 43, 80-394. <https://doi.org/10.1177/0047287505274651>
- Cohen, S. A., Prayag, G. i Moital, M. (2014). Consumer Behaviour in Tourism: Concepts, Influences And Opportunities. *Current Issues in Tourism*, 17(10), 872-909. <https://doi.org/10.1080/13683500.2013.850064>
- Cox, C. (2020). The Sustainable Development Goals and Aging: Implications for Social Work. *Journal of Human Rights and Social Work*, 5, 39-47. <https://doi.org/10.1007/s41134-019-00110-3>
- Crompton, J. L. (2006). Economic Impact Studies: Instruments for Political Shenanigans? *Journal of Travel Research*, 45(1), 67-82. <https://doi.org/10.1177/0047287506288870>
- Cui, Q., Lei, Y., Jia, Z., Wang, Y. i Li, Y. (2024). Path Analysis for Controlling Climate Change in Global Aviation. *iScience*, 27(6), 110126. <https://doi.org/10.1016/j.isci.2024.110126>
- Cymańska-Garbowska, B. i Steblik-Właźlak, B. (2013). *Podstawy turystyki. Turystyka. Tom I*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne sp. z o.o.
- Dai, X. i Zhang, J. (2011). The TOPSIS Analysis on Regional Disparity of Economic Development in Zhejiang Province. *Canadian Social Science*, 7(5), 135-139. <http://dx.doi.org/10.3968/J.css.1923669720110705.115>
- Daniels, M. J., Norman, W. C. i Henry, M. S. (2004). Estimating Income Effects of a Sport Tourism Event. *Annals of Tourism Research*, 31(1), 180-199. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2003.10.002>
- de Andreis, F. i Carioni, M. (2022). Destination Management and Experiential Tourism. *Conferencii*, 2(5), 35-41. <http://dx.doi.org/10.51586/RAI2022-2-5>
- Defert, P. (1967). *Le Taux de Fonction Touristique: mise au point et critique. Les Cahiers du Tourisme. Aux-en-provence*. Centre des Hautes Etudes Touristiques, C-13.
- Dłużewska, A., Gonia, A., Michniewicz-Ankiersztajn, H. i Podgórski, Z. (2015). *Współczesne problemy turystyki*, Seria: Monografia nr 29/14. Ośrodek Rekreacji, Sportu i Edukacji w Poznaniu.
- Dolnicar, S., Knezevic Cvelbar, L. i Grün, B. (2019). A Sharing-Based Approach to Enticing Tourists to Behave More Environmentally Friendly. *Journal of Travel Research*, 58(2), 241-252. <https://doi.org/10.1177/0047287517746013>

- Dwyer, L., Forsyth, P. i Spurr, R. (2004). Evaluating Tourism's Economic Effects: New and Old Approaches. *Tourism Management*, 25(3), 307-317. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(03\)00131-6](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00131-6)
- Dziedzic, T. (2013). Funkcje i użyteczność pomiarów ruchu turystycznego. *Prace Turystyczne i Rekreacyjne*, 4, 16-29. CEJSH. <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-bca11422-b854-431d-9cde-7089bdfc5622>
- Eurostat. (2024a). *Air Passenger Transport by Type of Schedule, Transport Coverage and Country*. https://doi.org/10.2908/AVIA_PAOC
- Eurostat. (2024b). *Arrivals at Tourist Accommodation Establishments*. https://doi.org/10.2908/TOUR_OCC_ARNAT
- Eurostat. (2024c). *Employed Persons by Full-Time/Part-Time Activity and NACE Rev. 2 Activity*. https://doi.org/10.2908/TOUR_LFS1R2
- Eurostat. (2024d). *Net Occupancy Rate of Bed-places and Bedrooms in Hotels and Similar Accommodation (NACE Rev. 2 activity 155.1) by Size Class*. https://doi.org/10.2908/TOUR_OCC_ANOR
- Eurostat. (2024e). *Nights Spent at Tourist Accommodation Establishments*. https://doi.org/10.2908/TOUR_OCC_NINAT
- Eurostat. (2024f). *Turnover in Services – Annual Data*. https://doi.org/10.2908/STS_SETU_A
- Fleischer, A. i Pizam, A. (2002). Tourism Constraints Among Israeli Seniors. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 106-123. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(01\)00026-3](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(01)00026-3)
- Font, X., Torres-Delgado, A., Crabolu, G., Palomo Martinez, J., Kantenbacher, J. i Miller, G. (2023). The Impact of Sustainable Tourism Indicators on Destination Competitiveness: The European Tourism Indicator System. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(7), 1608-1630. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1910281>
- Gatnar, E. i Walesiak, M. (red.). (2004). *Metody statystycznej analizy wielowymiarowej*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu.
- Getz, D. i Page, S. J. (2016). *Event Studies: Theory, Research and Policy for Planned Events*. (3rd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315708027>
- Getz, D. i Page, S. J. (2019). *Event Studies: Theory, Research and Policy for Planned Events* (4th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429023002>
- Giustini, M., Longo, E., Beggiato, M. i Cozzolino, M. for working group CHANGE (red.). (2009). Ageing Today: A New Challenge for Tomorrow. *State of the Art of the European Project Change (Care of Health Advertising New Goals for Elderly People)*. Istituto Superiore di Sanità. ACADEMIA. https://www.academia.edu/631305/Ageing_today_a_new_challenge_for_tomorrow_State_of_the_art_of_the_European_Project_CHANGE_Care_of_Health_Advertising_New_Goals_for_Elderly_people_
- Goeldner, C. R. i Ritchie, J. R. B. (2009). *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. Wiley.
- Gössling, S., Scott, D. i Hall, C. M. (2021). Pandemics, Tourism and Global Change: A Rapid Assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1-20. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>
- Gross, M. (2009). Travel and Tourism: An Industry Primer. *Annals of Tourism Research*, 36(3). <https://doi.org/10.1016/j.annals.2009.03.006>
- Grzelak, M. M. i Roszko-Wójtowicz, E. (2020). Tourist Attractiveness of Voivodeships in Poland in the Light of Selected Indicators: A Dynamic Approach. *Economic Annals-XXI*, 184(7-8), 161-177. <https://doi.org/10.21003/ea.V184-14>
- Grzelak-Kostulska, E., Hołowiecka, B. i Kwiatkowski, G. (2011). Problemy aktywności turystycznej seniorów. W: A. Stasiak (red.), *Perspektywy i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce* (s. 265-280). Wydawnictwo WSTH w Łodzi.
- Grzeńkowiak, A., Przybysz, K., Peternek, P. i Stanimir, A. (2021). *Pokolenie 65+ Perspektywa Społeczno-Ekonomiczna*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

- Hall, C. M. (2005). *Tourism: Rethinking the Social Science of Mobility*. Prentice-Hall, Harlow.
- Han, H. (2021). Consumer Behavior and Environmental Sustainability in Tourism and Hospitality: A Review of Theories, Concepts, and Latest Research. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(7), 1021-1042. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1903019>
- Hardy, A., Beeton, R. J. S. i Pearson, L. (2002). Sustainable Tourism: An Overview of the Concept and Its Position in Relation to Conceptualisations of Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 10(6), 475-496. <https://doi.org/10.1080/09669580208667183>
- Heinonen, T., Valokivi, H. i Luo, H. (2023). Active Aging and Well-being of Older Northern Women in Finland. *Ageing International*, 48, 1011-1027. <https://doi.org/10.1007/s12126-022-09513-6>
- Hendel, M. (2016). Przydatność wskaźników funkcji turystycznej w ocenie rozwoju turystycznego obszaru na przykładzie gminy Ustroń. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie*, 87(1947), 157-168. BazTech. <http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-00c6fda7-b6e0-4e0a-9eea-90a489ddce42>
- Hjalager, A.-M. (2000). Consumerism and Sustainable Tourism. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 8(3), 1-20. https://doi.org/10.1300/J073v08n03_01
- Hrnjić, A., Šuta, N. i Pilav-Velić, A. (2016). Innovation in Senior Tourism: Creating Energy Efficient and Health Supported Tourist Offer. *Review of Innovation and Competitiveness*, 2(4), 5-18. <http://dx.doi.org/10.32728/ric.2016.24/1>
- Hussain, M. N. (2023). Evaluating the Impact of Air Transportation, Railway Transportation, and Trade Openness on Inbound and Outbound Tourism in BRI Countries. *Journal of Air Transport Management*, 106, 102307. <https://doi.org/10.1016/j.jairtraman.2022.102307>
- Hwang, C. L. i Yoon, K. P. (1981). *Multiple Attributes Decision Making Methods and Applications*. Springer-Verlag.
- Icoz, O. i Icoz, O. (2019). Economic Impacts of Tourism. W: D. Gursoy i R. Nunkoo (red.), *The Routledge Handbook of Tourism Impacts*. Routledge.
- Jalinik, M. i Bakiera, S. (2020). *Obszary przyrodniczo cenne w rozwoju turystyki*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Białostockiej.
- Jus, N. i Misrahi, T. (2021). Travel & Tourism Economic Impact. Global Economic Impact & Trends 2021. WTTC. <https://wtcc.org/Portals/0/Documents/Reports/2021/Global%20Economic%20Impact%20and%20Trends%202021.pdf>
- Kachniewska, M. (2019). Turystyka zdrowotna jako determinanta kształtowania nowych modeli biznesowych. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, t. XX, z. 2, cz. I, 19-30. SGH. <http://hdl.handle.net/20.500.12182/780>
- Karczewski, E. (2013). Wpływ aktywności turystycznej na równowagę duchową i zdrowie człowieka. *Zeszyty Naukowe. Turystyka i Rekreacja*, 2(12), 75-87. CEJSH. <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-639580c6-9b41-414d-a90a-907e83eb280f>
- Kassem, A., Ragab, A. M., Alomran, A., Alotaibi, E., Ahmed, T. A., Shaker, E. i Alajloni, A. (2021). Underlying Factors of Tourist Social Responsibility (TSR) within the Covid-19 Context: An Empirical Investigation of the Saudi Tourism Market. *Sustainability*, 13, 13342. <https://doi.org/10.3390/su132313342>
- Kim, S. i Filimonau, V. (2017). On Linguistic Relativity and Pro-Environmental Attitudes in Tourism. *Tourism Management*, 63, 158-169. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.06.012>
- Kim, S., Filimonau, V. i Dickinson, J. E. (2023). Tourist Perception of the Value of Time on Holidays: Implications for the Time Use Rebound Effect and Sustainable Travel Practice. *Journal of Travel Research*, 62(2), 362-381. <https://doi.org/10.1177/00472875211064636>
- Kociszewski, P. (2016). Turystyka seniorów jako istotny czynnik aktywizacji osób starszych. *Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula*, 46(1), 217-237. CEJSH. <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-516cf4bc-f9ff-476b-8727-abb8b8fd6966>

- Kollmuss, A. i Agyeman, J. (2002). Mind the Gap: Why Do People Act Environmentally and What Are the Barriers to Pro-Environmental Behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239-260. <https://doi.org/10.1080/13504620220145401>
- Korzeniewski, J. i Kozłowski, M. (2020). Development of Tourism in Polish Poviats in the Years 2010-2017. *Quality & Quantity*, 54, 1591-1612. <https://doi.org/10.1007/s11135-019-00923-4>
- Koźmiński, Cz. i Michalska, B. (2016). Sezonowość i zmienność ruchu turystycznego w Polsce, *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 3(35), 9-23. <https://doi.org/10.18276/ept.2016.3.35-01>
- Kronenberg, K. i Fuchs, M. (2021). The Socio-Economic Impact of Regional Tourism: An Occupation-Based Modelling Perspective From Sweden. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(12), 2785-2805. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1924757>
- Krzesiwo, K. (2023). Contemporary Development Directions of Ski Resorts in Poland in the Context of the Idea of Sustainable Development. *Studies of the Industrial Geography Commission of the Polish Geographical Society*, 37(3), 85-108. <https://doi.org/10.24917/20801653.373.5>
- Kumar, J., Hussain, K. i Kannan, S. (2015). Positive vs Negative Economic Impacts of Tourism Development: A Review of Economic Impact Studies. *APTA 2015 Conference Proceedings – Developments of the New Tourism Paradigm In the Asia Pacific Region*. Kuala Lumpur, Malaysia, 4105-413. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/277411573_POSITIVE_VS_NEGATIVE_ECONOMIC_IMPACTS_OF_TOURISM_DEVELOPMENT_A_REVIEW_OF_ECONOMIC_IMPACT_STUDIES
- Kumar, J. i Hussain, K. (2014). Evaluating Tourism's Economic Effects: Comparison of Different Approaches. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 144, 360-365. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.305>
- Kyriakou, D. i Belias, D. (2017). Is Silver Economy a New Way of Tourism Potential for Greece? W: V. Katsoni, A. Upadhya, A. Stratigea (red.), *Tourism, Culture and Heritage in a Smart Economy*. Springer Proceedings in Business and Economics (s. 425-435). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47732-9_28
- Larose, D. T. (2006). *Odkrywanie wiedzy z danych. Wprowadzenie do eksploracji danych*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Larsen, G. R. i Guiver, J. W. (2013). Understanding Tourists' Perceptions of Distance: A Key to Reducing the Environmental Impacts of Tourism Mobility. *Journal of Sustainable Tourism*, 21(7), 968-981. <https://doi.org/10.1080/09669582.2013.819878>
- Law, C. C., Zhang, Y., Gow, J. i Vu, X. B. (2022). Dynamic Relationship Between Air Transport, Economic Growth and Inbound Tourism in Cambodia, Laos, Myanmar and Vietnam. *Journal of Air Transport Management*, 98, 102161. <https://doi.org/10.1016/j.jairtraman.2021.102161>
- Leal Filho, W., Wolf, F., Lange Salvia, A., Beynaghi, A., Shulla, K., Kovaleva, M. i Vasconcelos, C. R. P. (2020). Heading Towards an Unsustainable World: Some of the Implications of Not Achieving the SDGs. *Discover Sustainability*, 1(2). <https://doi.org/10.1007/s43621-020-00002-x>
- Lee, C.-F. i King, B. (2016). Determinants of Attractiveness for a Seniors-Friendly Destination: A Hierarchical Approach. *Current Issues in Tourism*, 22, 71-90. <https://doi.org/10.1080/13683500.2016.1250725>
- Lee, T. H. (2011). How Recreation Involvement, Place Attachment and Conservation Commitment Affect Environmentally Responsible Behavior. *Journal of Sustainable Tourism*, 19(7), 895-915. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.570345>
- Liew, S. L., Hussin, S. R. i Abdullah, N. H. (2021). Attributes of Senior-Friendly Tourism Destinations for Current and Future Senior Tourists: An Importance-Performance Analysis Approach. *SAGE Open*, 11, 2158244021998658. <https://doi.org/10.1177/2158244021998658>
- Liu, A. i Wu, D. C. (2019). Tourism Productivity and Economic Growth. *Annals of Tourism Research*, 76, 253-265. <https://doi.org/10.1016/j.jannals.2019.04.005>

- Loureiro, S. M. C., Guerreiro, J. i Han, H. (2022). Past, Present, and Future of Pro-Environmental Behavior in Tourism and Hospitality: A Text-Mining Approach. *Journal of Sustainable Tourism*, 30(1), 258-278. <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1875477>
- Lumsdon, L. (2000). Transport and Tourism: Cycle Tourism – A Model for Sustainable Development? *Journal of Sustainable Tourism*, 8(5), 361-377. <https://doi.org/10.1080/09669580008667373>
- Majcher, K. (2021). Wpływ turystyki na gospodarki krajów Andyjskiego Wspólnego Rynku (CAN). *Ekonomia Międzynarodowa*, 34, 130-145. <https://doi.org/10.18778/2082-4440.34.03>
- Mańkowski, T. (2011). Rola turystyki i rekreacji w rozwoju społeczno-gospodarczym. W: A. Panasiuk (red.), *Ekonomika turystyki i rekreacji* (s. 176-201). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Manzoor, F., Wei, L., Asif, M., Haq, M. Z. i Rehman, H. (2019). The Contribution of Sustainable Tourism to Economic Growth and Employment in Pakistan. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16, 3785. <https://doi.org/10.3390/ijerph16193785>
- Markiewicz-Patkowska, J., Pytel, S., Widawski, K. i Oleśniewicz, P. (2018). Turystyka senioralna w kontekście sytuacji materialnej polskich emerytów. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 2(42), 99-106. <https://doi.org/10.18276/ept.2018.2.42-10>
- Matijová, M., Šenková, A., Dzurov Vargová, T. i Matušíková, D. (2023). Tourism Indicators and Their Differentiated Impact on Sustainable Tourism Development. *Journal of Tourism and Services*, 14(27), 89-117. <http://dx.doi.org/10.29036/jots.v14i27.530>
- Meyer, B. (2008a). Gospodarka turystyczna i przemysł turystyczny. W: A. Panasiuk (red.), *Gospodarka turystyczna* (s. 13-25). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Meyer, B. (2008b). Ruch turystyczny. W: A. Panasiuk (red.), *Gospodarka turystyczna* (s. 164-177). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Mensah, J. (2019). Sustainable Development: Meaning, History, Principles, Pillars, and Implications for Human Action: Literature Review. *Cogent Social Sciences*, 5(1), 1653531. <https://doi.org/10.1080/23311886.2019.1653531>
- Milek, D. (2022). Disparities in the Level of Regional Technical Infrastructure Development in Poland: Multicriteria Analysis. *Equilibrium*, 17(4), 1087-1113. <https://doi.org/10.24136/eq.2022.036>
- Młynarczyk, Z. i Zajadacz, A. (red.) (2019). *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom XXII – Planowanie i polityka turystyczna*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Nimrod, G. i Rotem, A. (2012). An Exploration of the Innovation Theory of Successful Ageing Among Older Tourists. *Ageing and Society*, 32(3), 379-404. <https://doi.org/10.1017/S0144686X1100033X>
- Obłąkowska, K. A. (2022). Sektor turystyczny w Polsce w przededniu i obliczu pandemii COVID-19. *Sport i Turystyka. Środkowoeuropejskie Czasopismo Naukowe*, 5(2), 117-137. <https://doi.org/10.16926/sit.2022.02.07>
- OECD. (2022). *OECD Tourism Trends and Policies 2022*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/a8dd3019-en>
- OECD. (2024a). Key Tourism Indicators, *OECD Tourism Statistics (database)*. <https://doi.org/10.1787/e5d0c450-en>
- OECD. (2024b). *OECD Tourism Trends and Policies 2024*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/80885d8b-en>
- Panasiuk, A. (2014). *Rynek turystyczny. Studium strukturalne*. Difin SA.
- Panasiuk, A. (2018). Kontrowersyjne obszary rynku turystycznego. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 2(42), 37-47. <https://doi.org/10.18276/ept.2018.2.42-04>
- Panek, T. (2014). Poziom i jakość życia. W: T. Panek (red.), *Statystyka społeczna*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Papatheodorou, A. (2021). A Review of Research into Air Transport and Tourism: Launching the Annals of Tourism Research Curated Collection on Air Transport and Tourism. *Annals of Tourism Research*, 87, 103151. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2021.103151>

- Patterson, I., Balderas-Cejudo, A. i Pegg, S. (2021). Tourism Preferences of Seniors and Their Impact on Healthy Ageing. *Anatolia*, 32(4), 553-564. <https://doi.org/10.1080/13032917.2021.1999753>
- Peeters, P., Gössling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli, M., Dijkmans, C., Eijgelaar, E., Hartman, S., Heslinga, J., Isaac, R., Mitás, O., Moretti, S., Nawijn, J., Papp, B. i Postma, A. (2018). *Research for TRAN Committee – Overtourism: Impact and Possible Policy Responses*. European Parliament Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels. [http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU\(2018\)629184](http://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=IPOL_STU(2018)629184)
- Pilichowska, P. i Gładąła, A. (2021). Ocena poziomu rozwoju funkcji turystycznej w województwach Polski. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 35(3), 24-40. <http://dx.doi.org/10.24917/20801653.353.2>
- Piotrowski, P. (2015). Zmiany poziomu rozwoju funkcji turystycznej w rejonach turystycznych województwa śląskiego. *Studia Ekonomiczne, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*, 215, 57-73. <https://fbc.pionier.net.pl/id/oai:www.sbc.org.pl:174100>
- Pirozhnik, I. (2024). Typy rynkowe regionów turystycznych polski i ich dynamika w okresie niepewności postpandemicznej. *Prace Geograficzne*, 2023(173), 165-197. <https://doi.org/10.4467/20833113PG.23.022.19234>
- Przybysz, K. i Stanimir, A. (2022). Tourism-Related Needs in the Context of Seniors' Living and Social Conditions. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 1-20. <https://doi.org/10.3390/ijerph192215325>
- Przybysz, K. i Stanimir, A. (2023). How Active Are European Seniors – Their Personal Ways to Active Ageing? Is Seniors' Activity in Line with the Expectations of the Active Ageing Strategy? *Sustainability*, 15(13), 10404. <https://doi.org/10.3390/su151310404>
- Przybysz, K., Roszko-Wójtowicz, E. i Stanimir, A. (2023). Is Seniors' Tourism Behavior Related to Sustainable Tourism? *Ekonomia i Środowisko*, 87, 1-23. <https://doi.org/10.34659/eis.2023.87.4.714>
- Shafique, M., Azam, A., Rafiq, M. i Luo, X. (2021). Investigating the Nexus Among Transport, Economic Growth and Environmental Degradation: Evidence from Panel ARDL Approach. *Transport Policy*, 109, 61-71. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2021.04.014>
- Sharma, G. D., Stanimir, A., Przybysz, K. i Roszko-Wójtowicz, E. (2023). How do European Seniors Perceive and Implement the Postulates of Sustainable Tourism? *Equilibrium*, 18(4), 1217-1249. <https://doi.org/10.24136/eq.2023.038>
- Shizhao, Z. i Ma, M. (2023). Study on Economic Impact of Guizhou Tourism Business Environment Based on CGE Model. *Journal of the Knowledge Economy*, 15, 7099-7126. <https://doi.org/10.1007/s13132-023-01325-6>
- Spychała, A. i Graja-Zwolińska, S. (2011), Poznań – destynacja turystyczna przyjazna seniorom? W: A. Stasiak (red.), *Perspektywy i kierunki rozwoju turystyki społecznej w Polsce* (s. 281-294). Wydawnictwo WSTH w Łodzi.
- Suryawan, I. W. K., Gunawan, V. D. i Lee, C.-H. (2025). The Role of Local Adaptive Capacity in Marine Ecotourism Scenarios. *Tourism Management*, 107, 105039. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2024.105039>
- Swarbrooke, J., Beard, C., Leckie, S. i Pomfret, G. (2007). *Adventure Tourism: The New Frontier*. Elsevier.
- Świdzińska, N. i Witkowska-Dąbrowska, M. (2021). Indicators of the Tourist Attractiveness of Urban-Rural Communes and Sustainability of Peripheral Areas. *Sustainability*, 13(12), 6968. <https://doi.org/10.3390/su13126968>
- Świstak, E. i Świątkowska, M. (2016). Zróżnicowanie przestrzenne bazy noclegowej jako determinanta ruchu turystycznego w Polsce. *Ekonomiczne Problemy Turystyki*, 2(34), 201-210. <https://doi.org/10.18276/ept.2016.2.34-17>
- Synówka-Bejenka, E. (2017). Nowa propozycja wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej. *Studia Ekonomiczne Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 335, 65-75. CEJSH. <https://cejsh.icm.edu>

- pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh-6f39dd59-e85b-46e0-81d5-f1db250bca42/c/06_poprawione.pdf
- Szromek, A. (2013a). Pomiar funkcji turystycznej obszarów za pomocą wskaźników funkcji turystycznej na przykładzie obszarów państw europejskich. *Studia Ekonomiczne, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach – Zastosowania metod matematycznych w ekonomii i zarządzaniu*, 132, 91-103. SBC. <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/edition/81897>
- Szromek, A. (2013b). Wskaźniki funkcji turystycznej i ich współzależność z innymi wskaźnikami ekonomicznymi na przykładzie polskiej gospodarki w latach 2000-2010. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 304, 325-338. DBC. <http://fbc.pionier.net.pl/id/oai:dbc.wroc.pl:28554>
- Tohmo, T. (2018). The Economic Impact of Tourism in Central Finland: A Regional Input – Output Study. *Tourism Review*, 73(4), 521-547. <https://doi.org/10.1108/TR-04-2017-0080>
- Tooman, H. (2015). Travel Motivation and Senior Traveller's Needs. W: C. E. Chašovschi, A. Albu, S. S. Patiar, H. Tooman, (red.), *Handbook Senior Tourism* (s. 15-20). Fachhochschule des Mittelstands
- Toubes, D. R., Araújo Vila, N. i Fraiz Brea, J. A. (2021). Changes in Consumption Patterns and Tourist. Promotion after the COVID-19 Pandemic. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 16(5), 1332-1352. <https://doi.org/10.3390/jtaer16050075>
- Uchida, K., Kato, H., Murakami, J. i Takeuchi, W. (2024). Does New Airport Investment Promote Urban Economic Development? Global Evidence from Nighttime Light Data. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 180, 103948. <https://doi.org/10.1016/j.tra.2023.103948>
- Uglis, J. i Jęczynek, A. (2015). Rozwój funkcji turystycznej obszarów wielkopolskich parków krajobrazowych. *Ekonomia i Środowisko*, 4(55), 153-164. BazTech. <http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-ce0bd08f-b4bd-45a3-af84-ac01ba585883>
- United Nations and World Tourism Organization [UNWTO]. (1995). *Tourism Terminology: Recommendations of WTO*.
- United Nations and World Tourism Organization [UNWTO]. (2010a). *International Recommendations for Tourism Statistics 2008*. Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division, Studies in Methods Series M No. 83/Rev. 1. New York: United Nations Publications. https://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesm/SeriesM_83rev1e.pdf
- United Nations and World Tourism Organization [UNWTO]. (2010b). *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008*. Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division, Studies in Methods Series F No. 80/Rev.1. Luxembourg: United Nations Publications. https://unstats.un.org/unsd/publication/Seriesf/SeriesF_80rev1e.pdf
- United Nations and World Tourism Organization [UNWTO]. (2021a). *2020: A Year in Review*. <https://www.unwto.org/covid-19-and-tourism-2020>
- United Nations and World Tourism Organization [UNWTO]. (2021b). *2020: Worst Year in Tourism History with 1 Billion Fewer International Arrivals*. UN Tourism. <https://www.unwto.org/news/2020-worst-year-in-tourism-history-with-1-billion-fewer-international-arrivals>
- United Nations and World Tourism Organization [UNWTO]. (14 października 2022). *Tourism Openness over Gross Domestic Product (GDP) in Poland from 2010 to 2021*[wykres]. W Statista. <https://www.statista.com/statistics/1009123/poland-tourism-openness-over-gdp/>
- United Nations and World Tourism Organization [UNWTO]. (2024). *Economic Contribution and SDG*. UN Tourism. <https://www.unwto.org/tourism-statistics/economic-contribution-SDG>
- United Nations and World Tourism Organization [UNWTO]. (b.d.). *Global and Regional Tourism Performance*. UN Tourism. <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance>
- Vayá, E., García, J. R., Suriñach, J. i Pons, E. (2024). Effects of the COVID-19 Tourism Crisis on the Spanish Economy. *Tourism Economics*, 30(4), 1021-1038. <https://doi.org/10.1177/13548166231185899>

- Walesiak, M. (2002). *Uogólniona miara odległości GDM w statystycznej analizie wielowymiarowej z wykorzystaniem programu R*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Widz, M. (2020). Application of Tourist Function Indicators in Tourism Development. Case Study of Tunisia. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio B*, 75, 143-160. <http://dx.doi.org/10.17951/b.2020.75.0.143-160>
- Wonbera, T. W. (2019). The Socio-Economic and Environmental Impact of Tourism Industry on People of Arba Minch and its Surroundings. *Journal of Tourism Hospitality and Sports*, 40(1), 1-5. <https://doi.org/10.7176/jths%2F40-01>
- World Tourism Organization [WTO]. (2023). *International Tourism Highlights, 2023 Edition – The Impact of COVID-19 on Tourism (2020-2022)*. Madrid. UNWTO. <https://doi.org/10.18111/9789284424986>
- World Tourism Organization and United Nations Development Programme [WTO and UNDP]. (2017). *Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030*. UNWTO. <https://doi.org/10.18111/9789284419401>
- World Tourism Organization and United Nations Environment Programme [WTO and UNEP]. (2008). Climate Change and Tourism – Responding to Global Chal-Lenges. In: *Climate change and tourism – responding to global challenges*. UNWTO. <https://doi.org/10.18111/9789284412341>
- World Travel & Tourism Council [WTTC]. (22 marca 2018). *Total Contribution Of Travel And Tourism To Employment In Poland from 2012 to 2028* [wykres]. W Statista. <https://www.statista.com/statistics/978394/travel-and-tourism-employment-contribution-poland/>
- World Travel & Tourism Council [WTTC]. (2019). *Travel & Tourism: Economic Impact 2019*. WTTC. <https://wtcc.org/>
- World Travel & Tourism Council [WTTC]. (2021). *Travel & Tourism Economic Impact 2021. Global Economic Impact & Trends 2021*. WTTC. <https://wtcc.org/Portals/0/Documents/Reports/2021/Global%20Economic%20Impact%20and%20Trends%202021.pdf>
- World Travel & Tourism Council [WTTC]. (2023). *Economic Impact Reports*. WTTC. <https://wtcc.org/research/economic-impact>
- World Travel & Tourism Council [WTTC]. (30 maja 2024). *Total Contribution of Travel and Tourism to Employment in Europe in 2019 and 2023, with a Forecast for 2024 and 2034* [wykres]. W Statista. <https://www.statista.com/statistics/617583/travel-and-tourism-employment-contribution-europe/>
- World Travel & Tourism Council [WTTC]. (b.d.). *Economic Impact Research*. WTTC. <https://wtcc.org/research/economic-impact>
- Wu, D. C., Cao, C., Liu, W. i Chen, J. L. (2022). Impact of Domestic Tourism on Economy under COVID-19: The Perspective of Tourism Satellite Accounts. *Annals of Tourism Research Empirical Insights*, 3(2), 100055. <https://doi.org/10.1016/j.annale.2022.100055>
- Yang, Y., Dolega, L. i Darlington-Pollock, F. (2023). Ageing in Place Classification: Creating a Geodemographic Classification for the Ageing Population in England. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 16, 583-623. <https://doi.org/10.1007/s12061-022-09490-y>
- Yu, H. i Yang, P. (2024). Evaluation of the Development Level of Green Transportation in National Central Cities. *Sustainability*, 16(17), 7270. <https://doi.org/10.3390/su16177270>
- Zambianchi, M. (2017). Positive Aging, Positive Psychology and Tourism. A Challenging New Area of Investigation? *Almatourism – Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, 8(15), 1-15. <https://doi.org/10.6092/issn.2036-5195/6700>
- Zhang, F. i Graham, D. J. (2020). Air Transport and Economic Growth: A Review of the Impact Mechanism and Causal Relationships. *Transport Reviews*, 40(4), 506-528. <https://doi.org/10.1080/01441647.2020.1738587>

Spis rysunków

2.1. Udział <i>Podróżowania i Turystyki</i> w globalnym PKB.....	35
2.2. Bezpośredni udział sektora turystyki w PKB.....	36
2.3. Zmiana bezpośredniego udziału sektora turystyki w PKB w porównaniu do roku 2019.....	37
2.4. Udziały sektora turystyki w PKB wybranych państw europejskich.....	38
2.5. Porównanie Tourism Openness over GDP (TOGDP) i udział sektora bezpośrednio związanego z turystyką w PKB (%PKB) w Polsce w latach 2010-2021.....	39
2.6. Udział bezpośredniego zatrudnienia w zatrudnieniu ogółem w wybranych państwach.....	40
2.7. Porównanie wielkości zatrudnienia w działalności związanej z <i>Podróżowaniem i Turystyką</i> w Polsce w latach 2012-2028.....	41
2.8. Zatrudnienie w sektorze turystyki w Polsce (oś lewa) i UE (oś prawa): łącznie oraz z wyróżnieniem trzech działalności (zmiana względem roku poprzedniego).....	42
2.9. Usługi noclegowe: przedsiębiorstwa usług noclegowych i zatrudnieni pracownicy oraz wskaźnik bezpośredniego udziału sektora turystycznego w PKB Polski	43
2.10. Roczne obroty netto w obszarze zakwaterowania i gastronomii w porównaniu z rokiem poprzednim w wybranych państwach UE.....	44
2.11. Zmiana liczby pasażerów w transporcie lotniczym w porównaniu do stanu z roku 2008.....	50
3.1. Bezpośredni udział sektora turystyki w PKB w porównaniu do roku 2015.....	52
3.2. Zatrudnienie w sektorze turystyki w Polsce (oś lewa) i UE (oś prawa): łącznie oraz z wyróżnieniem trzech działalności (zmiana względem 2020 roku)	54
3.3. Zmiana liczby pasażerów w transporcie lotniczym w porównaniu do stanu z roku 2020.....	55
3.4. Przyjazdy krajowych i zagranicznych turystów do miejsc noclegowych w latach 2021-2023 w porównaniu do roku 2020.....	56
3.5. Mapy ciepła oraz dendrogramy otrzymane według klasyfikacji metodą Warda w latach 2019, 2021 i 2022.....	59
4.1. Liczba turystów korzystających z noclegów w Polsce w latach 2010-2023.....	66
4.2. Liczba turystów zagranicznych korzystających z noclegów w Polsce w latach 2010-2023	71
4.3. Województwa z największą liczbą turystów ogółem, którzy skorzystali z noclegów w Polsce w latach 2010-2023.....	76

4.4. Województwa z najmniejszą liczbą turystów ogółem, którzy skorzystali z noclegów w Polsce w latach 2010-2023	77
4.5. Województwa z największą liczbą turystów zagranicznych, którzy skorzystali z noclegów w Polsce w latach 2010-2023.....	79
4.6. Województwa z najmniejszą liczbą turystów zagranicznych, którzy skorzystali z noclegów w Polsce w latach 2010-2023.....	80
4.7. Sezonowość w turystyce krajowej w okresie od stycznia 2009 do czerwca 2024.....	86
4.8. Sezonowość w turystyce zagranicznej w okresie od stycznia 2009 do czerwca 2024.....	86
4.9. Wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a-Deferta według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)	104
4.10. Wskaźnik funkcji turystycznej Baretje'a-Deferta według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)	106
4.11. Dynamika zmian wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej Baretje'a-Deferta w wybranych okresach w latach 2010-2023	107
4.12. Wskaźnik funkcji turystycznej Charvata według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)	109
4.13. Wskaźnik funkcji turystycznej Charvata według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)	110
4.14. Dynamika zmian wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej Charvata w wybranych okresach w latach 2010-2023	111
4.15. Wskaźnik funkcji turystycznej Schneidera według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)	115
4.16. Wskaźnik funkcji turystycznej Schneidera według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)	114
4.17. Dynamika zmian wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej Schneidera w wybranych okresach w latach 2010-2023	115
4.18. Wskaźnik funkcji turystycznej Deferta według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)	117
4.19. Wskaźnik funkcji turystycznej Deferta według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)	119
4.20. Dynamika zmian wskaźnika rozwoju funkcji turystycznej Deferta w wybranych okresach w latach 2010-2023	120
4.21. Wskaźnik gęstości bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)	122

4.22. Wskaźnik gęstości bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)	123
4.23. Dynamika zmian wskaźnika gęstości bazy noclegowej w wybranych okresach w latach 2010-2023	124
4.24. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)	128
4.25. Wskaźnik rozwoju bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych wartościach wskaźnika)	129
4.26. Dynamika zmian wskaźnika rozwoju bazy noclegowej w wybranych okresach w latach 2010-2023	131
4.27. Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najwyższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika).....	133
4.28. Wskaźnik wykorzystania pojemności bazy noclegowej według województw w latach 2010-2023 (województwa o najniższych lub umiarkowanych wartościach wskaźnika)	134
4.29. Dynamika zmian wskaźnika wykorzystania pojemności bazy noclegowej w wybranych okresach w latach 2010-2023	135
4.30. Zmiany w czasie wartości logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej w województwach w Polsce.....	149
4.31. Porównanie zmian wartości logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej w województwach w Polsce w wybranych okresach.....	152
4.32. Średniookresowe tempo zmian wartości logistycznego wskaźnika funkcji turystycznej w latach 2010-2023	153
4.33. Rozkład województw na podstawie wartości miernika syntetycznego w latach 2010-2023	156
4.34. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2010	166
4.35. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2019	167
4.36. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2020	168
4.37. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2021	169
4.38. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2022	170
4.39. Porównanie województw ze względu na rozwój funkcji turystycznej w roku 2023	171
5.1. Schemat odpowiedzi udzielonych w ankiecie	182
5.2. Potrzeby seniorów, jakie muszą uwzględniać oferty turystyczne.....	183
5.3. Sieć reguł asocjacji.....	187

Spis tabel

3.1. Wyniki klasyfikacji państw UE ze względu na wyniki sektora turystycznego	60
4.1. Wybrane miary statystyki opisowej na podstawie danych dla województw o liczbie turystów korzystających z noclegów w Polsce w latach 2010-2023	67
4.2. Liczba turystów według województw w Polsce w wybranych latach w okresie 2010-2023	69
4.3. Udział turystów zagranicznych korzystających z noclegów w turystach korzystających z noclegów ogółem w Polsce w latach 2010-2023	74
4.4. Kryteria klasyfikacji funkcji turystycznej obszarów	92
4.5. Wzorzec zawierający kombinację możliwych pozycji i przypisany im stopień zdefiniowania funkcji turystycznej	92
4.6. Czterostopniowa skala rozwoju funkcji turystycznej według wskaźnika W_{W-Sz}	93
4.7. Porównanie dynamiki zmian poszczególnych wskaźników rozwoju funkcji turystycznej według województw	137
4.8. Pozycje poszczególnych województw w rankingach opracowanych według wartości wybranych wskaźników rozwoju funkcji turystycznej w latach 2010, 2019, 2023	139
4.9. Dwuwymiarowy wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej W_{W-Sz}	145
4.10. Wskaźnik rozwoju funkcji turystycznej (W_{RFT}) w województwach w Polsce	148
4.11. Wybrane miary statystyki opisowej dla zmiennych opisujących ruch turystyczny oraz infrastrukturę w roku 2010 oraz w latach 2019-2023	164
4.13. Taksonomiczny miernik rozwoju funkcji turystycznej województw w Polsce w wybranych okresach w latach 2010-2023	176
5.1. Popularne zestawy w analizie koszykowej	185
5.2. Wyniki Wsparcia i Zaufania dla następników pytania 8	186

